

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – české dějiny

PhDr. Prokop Tomek

**Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv
na československé dějiny**

**The Czechoslovak desk of the Radio Free Europe: Its
history and impact on the Czechoslovak history**

Disertační práce

Vedoucí práce – Prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu

Obsah:

Úvod

Metodika výzkumu

Rozbor literatury a pramenů

I. Vývoj RFE

I.1 Politická situace v době vzniku RFE

I. 2 Vznik Národního výboru pro svobodnou Evropu

I. 3 Financování projektu a spojení s CIA

I. 4 Zahájení zkušebního vysílání

I. 5 Konstituování a organizace československé redakce. Zakladatelské osobnosti, cíle. 1949-1950

I. 6 Vysílání let 1951-1956: čas osvobození?

I. 7 Balony svobody nad Československem

I. 8 Československá redakce RFE v druhé polovině padesátých let

I. 9 Revize politiky v šedesátých letech

I. 10 Zásadní organizační změny RFE

I. 11 Československá redakce RFE v osmdesátých letech

I. 12 Rok 1989 a úloha Rádía Svobodná Evropa

I. 13 Osudy českého oddělení i celé RFE/RL po roce 1989

I. 14 Srovnání s ostatními zahraničními rozhlasovými stanicemi.

II. Reakce v Československu

II. 1 Vliv zahraničního vysílání na situaci v Československu.

II. 2 Průzkumy poslouchanosti RFE i dalších zahraničních rozhlasových stanic

II. 3 Interakce

II. 4 Reakce státní moci na vysílání

II. 5 Rušení

II. 6 Státní bezpečnost proti RFE

II. 7 Propaganda

Závěr

Význam RFE

Význam pro Československo

Archivní prameny

Internetové stránky

Rozhovory

Seznam literatury

Seznam zkratek

Resumé

Úvod

Tématem disertační práce je historie a význam československého oddělení Rádia Svobodná Evropa v letech 1950 až 1994. Volba tohoto časového vymezení je odůvodněna zahájením zkušebního rozhlasového vysílání pro Československo roku 1950 a skončením vysílání z Mnichova roku 1994.

Radio Free Europe (RFE)¹ působilo po sledovanou dobu v zahraničí. Přímé a legální styky s Československem do roku 1990 neexistovaly. Přesto lze právem považovat československou redakci RFE za zvláštní ale neoddělitelné téma československých dějin. Na místě je zdůraznit slovo „československých“, protože společný stát byla hodnota v RFE záměrně respektovaná a udržovaná a to i přes různé tlaky až do rozdělení státu dnem 1. ledna 1993.

První částí disertační práce je výklad historického vývoje redakce jako instituce. Současně ale nelze pominout historický vývoj i celé RFE jako formálně nevládní organizace. Přestože bylo RFE založeno, financováno a spravováno občany USA a z finančních zdrojů pocházejících z USA, šlo o instituci, soustřeďující především uprchlíky z řady zemí střední a východní Evropy a (po sloučení s Radio Liberty roku 1976) i z národů Sovětského svazu. Takto vzniká vlastně několik zvláštních i když na sobě souvisejících rovin. Jsou to roviny instituce jako celku a jednotlivých národních redakcí.

Ovšem vývoj a rozvoj organizace slouží jako základna pro hlavní téma a tím musí být hledání místa a smyslu existence RFE v českých dějinách a vlivu samotné existence i vlastní práce RFE na politické a společenské prostředí v Československu. Nestačí tázat se „jak?“ ale v neposlední řadě „proč?“ Tedy tématem zkoumání jsou i reakce posluchačů, kterým bylo

---

¹ V práci budu užívat převážně pojem Radio Free Europe (RFE). Je to v zájmu nejen obecné srozumitelnosti ale i odlišení s následnickým subjektem „Rádio Svobodná Evropa“, vzniklým roku 1994 v České republice.

vysílání zejména určeno a potom i reakce politické a státní moci, proti které se RFE současně vymezovalo ale rovněž určovalo i část jeho poselství.

Již před započítím zkoumání je možné konstatovat, že RFE představuje v českých dějinách neopomenutelný a jedinečný fenomén, nabízející současně řadu významů. Beze sporu nešlo pouze o médium. Pojem „Svobodná Evropa“ byl ať v pozitivním či negativním, významu povědomý snad každému občanu této země. Pro jedny představoval symbol svobody a současně pro jiné symbol nepřítel. Sémiologicky jde beze sporu o znak, nabývající různé hodnoty podle pozice účastníka tohoto diskursu informací a propagandy. A bylo nepodstatné, zda byl obsah vysílání každému konkrétně znám. Před rokem 1990 tak byla interpretace práce a smyslu RFE silně polarizována. Dodnes cítíme, že fenomén této rozhlasové stanice zasáhl oblast žurnalistiky, politiky i kultury. Že se tedy stal jistým mýtem.

Jedinečnost RFE se ukazuje i při porovnání s dalšími zahraničními rozhlasovými stanicemi, vysílajícími do Československa. Na rozdíl od nich se jednalo o formálně nezávislou a finančně i lidsky nejsilnější zahraniční stanici vysílající v českém a slovenském jazyce. A jako jediná zahraniční stanice byla od počátku programově orientována především na dění v zemi, kam směřovalo její vysílání. RFE byla také prezentována jako důkaz zahraničního zájmu o dění za železnou oponou. Pro západní politiku to ale bylo pravděpodobně alibi pro skutečný nezájem něco na poměrech v komunistickém bloku měnit.

RFE lze také považovat i za centrum exilové ale i širěji svobodné české a slovenské kultury v zahraničí. V tomto ohledu jeho úlohu lze považovat za nedoceněnou.

A současně mělo vysílání v dobách zablokování svobodného přístupu občanů k informacím zcela mimořádný význam i pro lidi v Československu jako tzv. surrogate radio, tedy nahrázkový rozhlas, zajišťující nejen informační ale i kulturní, oddychovou a duchovní alternativu.

Rádio Svobodná Evropa bylo jedinou platformou považovanou za základnu aktivní

politické emigrace – exilu,² která dokázala po téměř celou dobu sledovaného období překračovat virtuálně hranice, narušovat cenzurní blokádu a ve srovnání s jinými iniciativami exilu možná asi nejvýznamněji ovlivňovat dění v Československu. Přesto ale RFE nebylo exilovou organizací a jeho vedení si vědomě udržovalo od exilových diskusí odstup.

Z těchto naznačených východisek vyplývá několik základních problémů, na něž chce tato práce dát odpověď. První jsou okolnosti a pozadí vzniku i charakter stanice na přelomu čtyřicátých a padesátých let. Měla tehdy charakter propagandistický či informační? Bylo vážně míněným cílem tohoto projektu skutečně osvobození národů za železnou oponou? Dalším tématem je pozadí vzniku Národního výboru pro svobodnou Evropu a dále citlivá otázka financování rozsáhlého projektu a nařčení z napojení na CIA. Zahájení zkušebního vysílání představuje i dnes zapomenutou a poměrně nejasnou etapu existence RFE. Důležité je i zjistit jaké byly skutečné a původní záměry exulantů v počátcích existence československé redakce RFE.

Dalším tématem může být zodpovězení otázky zda zahájení práce RFE bylo zamýšleno jako vývoj nástroje propagandy a manipulace. Vyzývalo RFE k aktivnímu odporu, pokud ano jak byly to výzvy promyšlené?

Rozhlasová stanice v tomto specifickém případě nepředstavuje jen médium ale především politický a kulturní faktor. Dochází zde k prolínání politiky, žurnalistiky a kultury. Bylo i sociálně stabilizující institucí, zázemím, kde se relativně svobodně setkávaly politické, náboženské i národnostní názory osobností z různých myšlenkových okruhů s generací exilu. Bylo místem kultivace myšlenek a politologickou výzkumnou základnou. A bylo i prostorem střetávání a nepochopení. Můžeme zde pozorovat snahu o zachování kulturních statků minulosti, jako idejí demokracie, humanity a svobody. Tedy RFE možno zkoumat jako

---

² Terminologický problém exil – emigrace je v této práci řešen tak, že kde se jedná o politické aktivity čs. občanů v zahraničí hovoří se o exilu a exulantech, kde se jedná vysloveně o čistě ekonomické cíle hovoří se o emigraci a emigrantech. Toto rozdělení není možné vždy udržet, protože skupiny prolínají. V citovaných dokumentech StB je ovšem zachovávan tehdy výhradně užívaný termín emigrace.

instituci kulturní obrany.

RFE bylo ale také nepochybně médiem, rozhlasovou stanicí, v níž pracovali profesionální novináři ze Západu, snažící se zavádět do práce RFE standardní novinářské metody užívané v demokratických zemích. Ve své době bylo i technicky vyspělým a pružně pracujícím zdrojem aktuálních informací. Je třeba se tázat jakými prostředky zprostředkovalo posluchačům realitu, západní hodnoty, západní vidění světa, exilové názory a postoje, politiku tradičních českých a slovenských politických stran přesazených do zahraničí, názory nezávislých intelektuálů, nebo i lidí, kteří považovali svoji práci za poslání a za úkol záchrany národa.

Opomíjeným ale zásadním problémem je vliv na názory a aktivity posluchačů a na státní a politickou moc. Doma probíhal od roku 1945 omezeně, od roku 1948 intenzivně proces ovlivňování obyvatelstva, jeho získávání, dále centralizace a totalitarizace společnosti. Pokud by tento proces nebyl narušován ze zahraničí, probíhal by daleko rychlejším způsobem? Narušovala a zpomalovala RFE doma probíhající proces identifikace obyvatelstva s oficiálními médii a připomínala trvajícím existenci jiných hodnotových a myšlenkových systémů? Specifikem RFE jako faktoru bylo působení zdálky, nepřímé, zprostředkované, prakticky bez zpětné vazby. Oficiální režim tuto snahu nazýval ideologická diverze, výrazem se silně negativní konotací. Diverzi systému totalitního ovládnutí ale můžeme zajisté považovat za zcela pozitivní prvek.

RFE se svojí existencí a prací reagovalo na základní otázky českých dějin. První ředitel československé redakce RFE Ferdinand Peroutka nebyl jen proslulý novinář ale také vědomý dědic idejí masarykovské republiky, pojítka k idealizované minulosti. Odpovědí RFE na otázku „Odkud jdeme?“ je navazování na koncepci humanitních a demokratických tradic českého národa. Na tradiční otázku „Kam patříme?“ odpovídá existence RFE: jsme Čechoslováci, patříme k Západu a jeho hodnotám demokracie a svobody.

A „Jací jsme?“. Jsme samostatní, nepotřebujeme podléhat cizí moci. K českému charakteru se vyslovovali nejen Ferdinand Peroutka ale i další osobnosti v RFE, jako Ladislav Radimský, Ivan Jelínek, Pavel Tigrid, Josef Jedlička, Zdeněk Suda. A samotná dlouholetá neokázalá práce RFE odpovídá ideálu drobné práce.

Metodika výzkumu

Při zkoumání naznačených otázek jsem postupoval metodou kritického studia archivních pramenů a existující literatury. Protože se jednalo o instituci sídlící v zahraničí, většina archiválií dokumentujících přímo RFE se nachází mimo území České republiky, což výzkum komplikuje. Vzhledem ke čtyřem desítkám let existence, obrovské produkci interní písemné agendy a podkladů pro vysílání, prohlášení, komentářů, literárních publicistických a dokonce i hudebních či dramatických děl, jakož i participaci mnoha set často velmi výrazných a intelektuálně nadmíru plodných osobností, je snaha vyčerpávajícím způsobem shromáždit a vyhodnotit rozptýlenou pramennou základnu velice obtížná.

Výzkum se musel soustředit na dvojí dějiny instituce: jednak RFE jako celku a jednak československé redakce. V menší míře, zejména vzhledem k jejich velikému počtu, jsem pak sledoval i dějiny zaměstnanců, mnohdy velice výrazných osobností s bohatou publikační a organizátorskou činností. Pro jejich životy exulantů znamenalo působení v RFE mnohdy celoživotní náplň, či neopominutelnou stopu.

Bohužel, vzhledem k obdobně bohatým dějinám ostatních čtyř národních redakcí RFE a (s výjimkou polské) jejich dosud historicky nezpracovaným dějinám jsem musel prozatím téměř ponechat stranou nepochybně důležitou jejich všestrannou komparaci. Výjimkou jsou částečná srovnání poslechovosti RFE v jednotlivých zemích a dále časově přesně vymežitelné letákové operace Svobodné Evropy padesátých let. Ve stručnosti jsem porovnal i markantní rysy i ostatních zahraničních stanic vysílajících pro Československo.

Kromě studia tradičních písemných, případně zvukových pramenů jsem použil i dalších postupů. Jako doplňkového pramene jsem využil metody oral history. V rozhovorech s bývalými pracovníky RFE jsem se dotazoval na jejich práci v RFE ale i na zpětné hodnocení

této etapy jejich života. Vzhledem k časovému odstupu šedesát až dvacet let od zkoumaných událostí je zatím ještě možné najít poměrně velké množství pamětníků.

Při zkoumání otázky sledovanosti vysílání v Československu jsem se neobešel bez využití výsledků dobových sociologických výzkumů. Pokusil jsem se také shromáždit a vyhodnotit doklady o průzkumech poslouchanosti z obou stran železné opony.

Prameny k druhé části práce, tedy reakcím posluchačů, komunistické strany a státu jsou v České republice poměrně bohaté a přístupné.

Rozbor literatury a pramenů

Vzhledem k rozsáhlosti ale i rozptýlenosti pramenů bylo zatím téma československé redakce historicky málo zpracováno. Jistou výjimku tvoří reakce státní moci na vysílání, kde již vyšly dílčí studie.³

Literaturu k vývoji československé redakce představovala do nedávné doby pouze publicistická práce Karla Sedláčka „Volá Svobodná Evropa. Radio Free Europa, Radio Liberty“ z roku 1993. Roku 2005 vydal Jozef Špetko knihu „Človek v siet'ach. Slovenské slovo u rozhlasovej stanice Slobodná Európa“. Špetko čerpal ze svých zkušeností dlouholetého pracovníka. Kniha je cenná i jako pohled slovenského pracovníka RFE a nejde pouze o memoáry. Až v roce 2011 vyšla kolektivní monografie Marka Junka a kol. „Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011“⁴, která přináší pohledy na různé aspekty existence RFE.

Více monografií bylo publikováno se zřetelem na RFE jako celek. Pozoruhodná je skutečnost, že na výzkumu problematiky RFE ve světě dosud nejvíce pracovali její bývalí američtí vedoucí pracovníci. Poměrně bohatá zahraniční literatura se věnuje vesměs celkové politice RFE a vývoji organizace, tedy jejím „velkým dějinám“. Jednotlivým redakcím věnovali autoři těchto prací vesměs jen okrajovou pozornost. Tyto publikace tvoří jistou časovou řadu, která dává postupný a doplňující se obraz. Na počátku stojí analytická kniha Roberta T. Holta „Radio Free Europe“ z roku 1958.⁵ Dále to jsou shrnující knihy bývalých

---

³ TOMEK Prokop, „Objekt ALFA“. *Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa*. Sešity ÚDV č. 14, Praha 2006; KAPLAN Karel - TOMÁŠEK Dušan, *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*. ÚSD AV ČR, Praha 1994; TOMEK Prokop, *Störsender gegen ausländische Rundfunksendungen*. In: ŽÁČEK Pavel - FAULENBACH Bernd - MÄHLERT Ulrich (Hgg.): *Die Tschechoslowakei 1945/48 bis 1989. Studien zur kommunistischen Herrschaft und Repression*. Leipzig 2008, str. 201-214.

⁴ JUNEK Marek a kol, *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011*. Radioservis, Praha 2011

⁵ HOLT Robert T, *Radio Free Europe*. The University of Minnesota Press, Minneapolis 1958.

pracovníků RFE/RL Allana Andrew Michie „Voices Through the Iron Curtain. The Radio Free Europe Story“ z roku 1963, Sig Mickelsona „America’s Other Voice. The Story of Radio Free Europe and Radio Liberty“ z roku 1983 a kniha Arch Puddingtona „Broadcasting Freedom. The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty“ z roku 2000. Kritický pohled na politiku RFE/RL přináší kniha bývalého ředitele RFE z osmdesátých let George R. Urbana „Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy. My War Within the Cold War“, vydaná roku 1997. Reflektuje dobu nástupu prezidenta Reagana a změny smířlivější politiky détente v tzv. novou Studenou válku. Až roku 2010 vyšel objemný svazek studií s edicí dokumentů editorů A. Ross Johnsona a Eugene R. Party „Cold War Broadcasting. Impact on the Soviet Union and Eastern Europe. A collection of studies and documents.“ V této cenné knize sledující řadu problémů a zejména konečně i jednotlivé redakce RFE/RL bohužel schází významnější zastoupení československé problematiky.

Reakcím na činnost RFE a bezpečnostním rizikům spojeným s vysíláním se dlouhodobě věnuje bývalý bezpečnostní ředitel RFE/RL Richard Cummings⁶ a také bývalý ředitel RFE z konce osmdesátých let A. Ross Johnson.⁷

Na zpracování zatím čeká i historie většiny ostatních národních redakcí RFE. Polské redakci RFE a reakcím režimu v Polsku se věnoval v obsáhlé a zdařilé monografii Paweł Machcewicz⁸ a reakce polského vedení na vysílání také zkoumala Jane L. Curry.⁹

K významným dílčím tématům, jako byly letákové akce Svobodné Evropy a zejména maďarské povstání roku 1956 se věnovalo několik autorů ve světě.¹⁰

---

⁶ CUMMINGS Richard H., *Radio Free Europe’s “Crusade for Freedom”. Rallying Americans behind Cold War Broadcasting 1950-1960.* 2010; CUMMINGS Richard H., *Cold War Radio. The Dangerous History of American Broadcasting in Europe 1950-1989.* McFarland & Company 2009.

⁷ JOHNSON Ross A., *Radio Free Europe and Radio Liberty. The CIA Years and Beyond.* Stanford 2010.

⁸ MACHCEWICZ Paweł, „*Monachijska Menażeria*“. *Walka z Radiem Wolna Europa.* IPN Warszawa 2007, str. 95-102.

⁹ CURRY Jane L., *Radio Free Europe and its “First” Audience, the Polish Communist Establishmen.* [http://wolnaeuropa.org/history%20forum/images/stories /comments/curry_a.doc](http://wolnaeuropa.org/history%20forum/images/stories/comments/curry_a.doc)

¹⁰ CUMMINGS Richard H., *Balloons over East Europe: The Cold War Leaflet campaign of Radio Free Europe.* In: *The Falling leaf* No. 166 Autumn 1999. www.psywarsoc.org/FallingLeaf/balloons.php; GRANVILLE

Původní česká literatura o RFE sestává prozatím zejména z osobních vzpomínkových knih bývalých pracovníků. František Smrček již v devadesátých letech publikoval dvě spíše memoárové a oddychové knihy (pod svým rozhlasovým jménem „Tomáš“).¹¹ Vzpomínky na působení v RFE zanechal i výrazný komik, herec a podnikatel Jára Kohout¹² či redaktor Karel Janovský.¹³

Asi největší publikační pozornosti se z osobností RFE dostalo prvnímu řediteli československé redakce Ferdinandu Peroutkovi. Pavel Kosatík věnoval roku 2000 monografii zejména Peroutkovým poválečným a exilovým osudům.¹⁴ Ve třech svazcích byly shromážděny i Peroutkovy pravidelné rozhlasové komentáře pro RFE, což je současně jeden z mála publikovaných pramenů k dějinám československé redakce RFE.¹⁵ Slávka Peroutková uspořádala výběr exilových textů Ferdinanda Peroutky a jeho osobnosti věnovala pochopitelně i podstatnou část své vlastní autobiografie.¹⁶ Tím je soustředěna Peroutkova hlavní část publicistické práce a zpracován jeho životopis v etapě spjaté s RFE.

Méně pozornosti se zatím dostalo druhé zakladatelské osobnosti RFE, Pavlu Tigridovi. Vyšel sice knižní rozhovor ale významnější místo v jeho životopise je z pochopitelných důvodů přisuzováno vydavatelské práci v časopisu Svědectví.¹⁷

Johanna, *Radio Free Europe's Impact on the Kremlin in the Hungarian Crisis of 1956. Three Hypotheses*. In: Canadian Journal of History 2004 39 (3), str. 515-546; JOHNSON Ross A., *Swiatlo Story "The Inside Story of the Secret Police and the Party". Origins of the Swiatlo Broadcasts on RFE*: http://wolnaeuropa.org/history/%20forum/images/stories/comments/johnson_a.doc; JOHNSON Ross A., *Setting the Record Straight. The Role of Radio Free Europe in the Hungarian Revolution of 1956*. <http://wilsoncenter.org/topics/pubs/happ.OP-3.pdf>

¹¹ TOMÁŠ František, *Je sedm hodin středoevropského času. Postavy a příběhy ze začátků Svobodné Evropy*. Mnichov 1990; TOMÁŠ František, *Nadzdvihování tíže. Z rozhlasové stanice Svobodná Evropa*. Praha 1995.

¹² KOHOUT Jára, *Hop sem hop tam*. Jan Kancelzberger, Praha 1991.

¹³ JANOVSÝ Karel, *...a nyní se už hlásí o slovo Karel Janovský-Drážďanský*. Vimperk 1995.

¹⁴ KOSATÍK Pavel, *Ferdinand Peroutka. Pozdější život (1938-1978)*. Paseka, Praha-Litomyšl 2000

¹⁵ FIALOVÁ Zuzana (ed.), *Mluví k vám Ferdinand Peroutka, I., II., III. Rozhlasové komentáře Rádio Svobodná Evropa (1951-1959)*. Argo, Praha 2003

¹⁶ PEROUTKOVÁ Slávka (ed.), *Ferdinand Peroutka, deníky, dopisy, vzpomínky*. Nakladatelství LN 1995; PEROUTKOVÁ Slávka, *Třiatřicet let s Ferdinandem Peroutkou*. Jaroslava Jiskrová-Máj a Dokořán, Praha 2005

¹⁷ TIGRID Pavel, *Mně se nestýskalo. Rozhovor Pavla Kotyky*. Guttenberg Praha 2010; STEWART Neil, *We did not want an exile journal. Pavel Tigrid and Svědectví*. In: NEUBAER Johann, TÖRÖK Borbála Zsuzsanna (eds.)

Před rokem 1989 vyšla v Československu celá řada různých tiskovin zaměřených na RFE a exil. Šlo o tendenčně pojatou produkci s jednoznačně difamačním úkolem. Vzhledem k záměrně ideologické interpretaci a dezinterpretaci a pomíjení nehodících se faktů mají tyto tiskoviny význam dnes většinou spíše jako pramen k zkoumání reakcí propagandistického a bezpečnostního aparátu československého režimu na práci RFE než jako zdroj informací. Nejrozsáhlejší a nejzajímavější publikací tohoto období je kniha „Pohľad za oponu“ a jako její autor je uveden Pavel Minařík. Obsáhlou přílohu tvoří bohužel vesměs nekvalitní a špatně čitelné fotokopie výběru z dnes asi nedostupné korespondence, kterou odcizil agent StB Pavel Minařík bývalému řediteli čs. redakce RFE Juliu Firtovi se vztahem k počátkům existence RFE. Úvodní studie věnovaná počátkům exilu, uprchlickým problémům, RFE a vše spojující špionáži se bohužel vyznačuje dobovou selektivností, zamlčováním a ideologickou omezeností.¹⁸

Škála archivních dokumentů věnovaných RFE a jejich uložení je veliká. Podstatná část archivních materiálů RFE/RL z let 1952-1995 se dnes nachází ve fondech Hooverova ústavu Stanfordské univerzity v Kalifornii v USA (Hoover Institution, Collection: Radio Free Europe/Radio Liberty – Corporate Records). Archiv obsahuje administrativní agendu, politické materiály všech redakcí i personální údaje a korespondence zaměstnanců. Rovněž jsou zde uloženy i vybrané audionahrávky vysílání.¹⁹

Archiv výzkumného ústavu RFE/RL se v roce 1995 dostal do správy Archivů otevřené společnosti Středoevropské univerzity v Budapešti. Sbíрка obsahuje zejména záznamy získané analýzou médií východního bloku, memoranda a články.²⁰

V Praze je uložen největší soubor dokumentů se vztahem k RFE v Čs. dokumentačním

---

The Exile and Return of Writers from East – Central Europe. Berlin-New York 2008, str. 242-275

¹⁸ MINAŘÍK Pavel, *Pohľad za oponu*. Smena-Mladá Fronta Bratislava 1987

¹⁹ <http://hooverferl.stanford.edu>

²⁰ Open Society Archives Budapest, fond RFE, inventář je přístupný na adrese: www.osa.ceu.hu/guide/fonds/communismandcoldwar.html. Na této webové stránce je rovněž možné studovat výběr digitalizovaných dokumentů.

středisku, nyní součástí sbírek Národního muzea v Praze (Národní muzeum, oddělení Československé dokumentační středisko 1948-1989). Jsou zde uchovány kopie sady textů a nahrávek čs. redakce RFE z let 1952-2002. Nejrozsáhlejším celkem jsou monitoringy vysílání československého rozhlasu a televize z období 1955-1988, pořizované RFE. Celkem se jedná o asi 100 bm archivního materiálu. Druhým nejrozsáhlejším celkem zde jsou texty vysílaných relací čs. redakce RFE, z celého roku 1956 a z období 1976-1994. Dále je v ČSDS uložen zvukový archiv, přepisy 2025 pásků na 660 CD. Obsahuje vybrané záznamy z vysílání RFE z celého období i z vysílání Čs. rozhlasu.

Cenná je dále sbírka unikátních exilových periodik a publikací v knihovně Libri prohibiti v Praze. Zde jde již ale spíše o tištěnou publicistickou práci pracovníků RFE nebo ohlasy na práci RFE v exilových periodikách. Nachází se zde ale i významná kolekce letáků Svobodné Evropy z padesátých let.

Důležitým pramenem mohou být pozůstalosti pracovníků RFE, archivované například v Národním archivu (fondy Jožka Pejskar a Pavel Tigrid) nebo Památníku písemnictví (Ferdinand Peroutka). Většina materiálu tohoto druhu je ale zatím v soukromých rukách a na své využití čeká. Velkým přínosem proto byla možnost využít soukromý archiv posledního ředitele čs. oddělení RFE Pavla Pecháčka.

Archiv Centra pro československá exilová studia při Filosofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, fond Rada svobodného Československa, obsahuje cenné dokumenty zejména z USA, z období padesátých let, kdy Národní výbor pro Svobodnou Evropu úzce spolupracoval a podporoval Radu svobodného Československa. Dále tu jsou archivovány propagační materiály RFE či tisková prohlášení Národního výboru pro Svobodnou Evropu. Rovněž zde nalezneme materiály k osobnostem exulantů, působícím ve vysílání, současně členům Rady svobodného Československa.

Druhou tématickou oblastí pramenů k historii RFE jsou dokumenty vyprodukované

politickými a bezpečnostními institucemi v Československu v reakci na činnost RFE. Jsou to prameny klíčové a velice cenné i pro studium obsahové struktury vysílání a jejího vývoje.

V Národním archivu v Praze je uložen rozsáhlý fond 311 - Monitoring zahraničního vysílání 1945-1989. Obsahuje výtahy vysílání a přepisy odposlechů celých relací zahraničních rozhlasových stanic určených pro Československo. Tyto přepisy pokrývají den po dni i celé období čs. vysílání RFE v době nesvobody. Z nich vydával Čs. rozhlas tajné bulletiny „Zpravodajský přehled“. V průběhu let se struktura bulletinů měnila. Tento materiál umožňuje sledovat vývoj struktury a obsahu vysílání ale i třeba intenzitu technického rušení, která se projevovala i na kvalitě výsledků práce monitoringu.

Archivní prameny v České republice poskytují i zdroje k zmapování reakcí režimu na letákové akce Svobodné Evropy. V českých archivech a muzejních sbírkách se také v různém rozsahu nacházejí kolekce těchto letáků.²¹ V Archivu Ministerstva zahraničních věcí a v Archivu bezpečnostních složek jsou navíc uchovány archivní dokumenty ukazující vliv obsahu letáků na režim a následné reakce. Archiv MZV pak i odhaluje diplomatickou hru mezi československým ministerstvem zahraničí a ambasadou USA v Praze i kořeny a vývoj snah čs. diplomacie o zákroky proti letákové kampani na mezinárodním fóru.

K dispozici jsou dnes i úřední průzkumy poslouchanosti zahraničního vysílání Institutu pro výzkum veřejného mínění od konce šedesátých let, která přes jistá omezení mohou poskytnout podklady pro zkoumání míry zájmu občanů o vysílání.²²

Dostatek poznatků lze v archivech najít k problematice dalších reakcí režimu na vysílání. Informace o aktivitách čs. komunistických zpravodajských služeb proti RFE jsou obsaženy v materiálech rozvědky Státní bezpečnosti - bývalé I. správy SNB, v současnosti ve fondech Archivu bezpečnostních složek. Podle zákona o zpřístupnění svazků bývalé StB 140/1996 Sb. ve znění zákona 107/2002 Sb., nebo podle archivního zákona 499/2004 Sb. jsou

²¹ Jsou to Muzeum Policie ČR, Archiv bezpečnostních složek, Archiv Ministerstva zahraničí ČR, Libri Prohibiti a Národní muzeum.

²² Český sociálněvědní datový archiv, www.nesstar.soc.cas.cz.

tyto materiály přístupné téměř v celé dochované šíři. Svazky rozvědky obsahují doklady o zahraničních zpravodajských aktivitách československé StB a jejich aktérech, získaných informacích i formách akcí přesahujících rámec zpravodajské činnosti. Základním a nejrozsáhlejším souborem dokumentů komunistické rozvědky k tématu RFE je objektový svazek číslo 10081 „Svobodná Evropa v Mnichově“, krycí jméno objektu „Alfa“. Z větší části se tento pramen dochoval. Dále je využitelný objektový svazek číslo 10644 „Odbočky Svobodné Evropy“ a objektový svazek číslo 10645 „Činnost zahraničních rozhlasů proti ČSR“. Další využitelné archivní zdroje v ABS jsou fondy diplomových prací absolventů Vysoké školy SNB nebo fond personálních spisů příslušníků SNB. Fond 323 „Kabinet StB“ uchovává kolekci letáků Svobodné Evropy z období padesátých let. Využitelné jsou i fondy sekretariátů ministra národní bezpečnosti a vnitra, agenda I. správy SNB (rozvědka), X. správy SNB (kontrarozvědka pro boj proti vnitřnímu nepříteli), operativní svazky a spisy StB.

Informace o činnosti Státní bezpečnosti k zamezení vlivu vysílání RFE na území ČSSR jsou pak rozesety v dalších archivech. K otázce technického rušení jsou nejvíce využitelné fondy ABS a zejména Národního archivu - fondy ÚV KSČ a předsednictva vlády. K otázce reakcí na vysílání balonů jsou to fondy ABS, NA a Archivu Ministerstva zahraničních věcí.

Pro studium vlivu vysílání RFE, reakcí režimu na ně a jazyka dobové propagandy lze využít množství dobových režimních publikací, novinových článků, rozhlasových a televizních pořadů.

I. Vývoj RFE

I.1 Politická situace v době vzniku RFE

První otázkou ve vztahu k RFE jsou okolnosti vzniku nevládního média takového rozsahu. Při bližším zkoumání tato událost a další vývoj v následujících desetiletích vzbuzují respekt.

Vzrůstající krizi mezi oběma bloky koncem čtyřicátých let vedoucí politici Spojené státy sledovali velmi pečlivě se všemi možnými konsekvencemi. Rozhlasové vysílání představovalo jednu z možností jak postupovat v době, kdy nebylo zcela jasné, jakými cestami se budou vztahy mezi oběma bloky ubírat. Lze říci, že Rádio Svobodná Evropa a o něco později i Rádio Osvobození (Svoboda) nebyly rozhodně pouze rozhlasovými stanicemi ale významnými nástroji šířeji chápané diplomacie a politiky.

Pod kontrolu Moskvy od konce války postupně spadly všechny země střední a východní Evropy a výjimkou Jugoslávie. Státy západní Evropy zápasily s mnoha obtížemi poválečné obnovy. Také v důsledku toho se například i v Itálii a Francii objevovaly alarmující příznaky komunistické rozpínivosti. Představitelé rozhodující velmoci, Spojených států amerických, vyjadřovali koncem čtyřicátých let rozhodná odmítavá stanoviska k možnému nebezpečí komunistické expanze. Ze skutečnosti, že k rozhodujícímu přímému konfliktu v euroasijském prostoru nakonec nedošlo, je dnes zpětně vyvozován závěr, že útočné úmysly Západu neměly překročit jistou mez. Rozhodnost projevily USA v Koreji, což pochopil Východ bez pochyby jako významný signál sebevědomé síly.

V březnu 1947 prezident Harry Truman americkému kongresu představil politiku obrany demokracie. Byla to konkrétněji formulovaná strategie stojící na principech

zadržování komunismu. USA musely totiž v té době nahradit dosavadní britskou podporu Řecku a Turecku. Politika obrany současně neznamenal úmysl přímého ozbrojeného osvobození zemí, v nichž byl svobodný demokratický parlamentní systém již likvidován. Spojené státy své postoje a prohlášení dokázaly doložit činy. Nabízely se tři cesty odporu proti hroící komunistické expanzi: cesta ekonomická, vojenská a ideologická.

Odpor ekonomickou silou představoval Marshallův plán poválečné obnovy. Od roku 1947 se skutečně stal nesmírně úspěšným klíčem ke stabilitě, prosperitě a tedy i síle a obranyschopnosti západní Evropy.

Vůli vojensky bránit západní Evropu vyjádřily USA iniciativou Severoatlantické smlouvy. Předpoklady jejího vzniku se rodily ve Spojených státech, když 11. června 1948 americký Senát vytvořil legislativní předpoklad Vandenbergovou rezolucí pro sdružení s regionálními bezpečnostními strukturami. Následující jednání mezi USA, Kanadou a signatáři Bruselské smlouvy vyvrcholila vznikem základního textu Severoatlantické smlouvy. K připojení byly vyzvány mimo západní evropské země dosavadní obranné Bruselské smlouvy nově i menší státy z okrajových částí Evropy. Dne 4. dubna 1949 tak podepsaly ve Washingtonu text Severoatlantické smlouvy Belgie, Dánsko, Francie, Island, Itálie, Kanada, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Portugalsko, Spojené království a USA. Prezident Truman schválil 27. ledna 1950 plán integrované obrany severoatlantické oblasti a uvolnil z rozpočtu 900 miliónů dolarů na vojenskou pomoc.

Kořeny třetí cesty, totiž kampaně na poli zápasu idejí nejsou dnes tak zřetelné. V poválečných letech komunisté úspěšně zakončili úsilí o vytvoření tzv. lidově-demokratických režimů v Jugoslávii, Polsku, Československu, Maďarsku, Rumunsku, Bulharsku a Albánii. Poražení demokraté opouštěli své domovy a hledali útočiště i pomoc pro návrat a znovuoobnovení svobody ve svých zemích. V rozhovorech s prominentními exulanty na americkém ministerstvu zahraničních věcí (State Department) hráli klíčovou roli lidé z okruhu

vedení, jako George Kennan, Joseph C. Grew a Dean Acheson, lidé bez iluzí o novém nebezpečí a zastávající tvrdé postoje vůči Sovětskému svazu a jeho rozpínavosti. Vláda USA hledala koncem, čtyřicátých let způsob, jak podpořit exulanty z komunisty ovládaných evropských zemí. Na oficiální úrovni to možné nebylo, protože tyto státy byly Spojenými státy oficiálně uznány a americká veřejnost by riziko dalšího globálního konfliktu jen několik let po skončení druhé světové války jen těžko přijala. Právě zkušený diplomat Joseph C. Grew hovořil o využití exilových osobností jako o třetím způsobu, jakým je možno zajistit budoucí bezpečnost Západu.

Podpora exilových představitelů nekomunistických elit představovala v té době pro americké politické kruhy investici do budoucna. Tito lidé mohli hrát významnou úlohu při zajištění stability v osvobozených evropských zemích po očekávaném sovětském oslabení, chaosu a sociální slabosti, mohli být Američanům užiteční. Demokratická exilová vedení se mohla ve vhodném čase stát nástrojem obnovy osvobozených zemí. Formálně nezávislá rozhlasová stanice tedy bylo projektem třetí cesty, která měla pomoci reagovat na neznámou budoucnost, totiž projektem války idejí a propagandy. Projekt se od dalších dvou forem boje lišil tím, že byl založen na zapojení exulantů a spojenci, tedy další západní země, se na něm nepodílely. Dosavadní historiografie ale vznik RFE do kontextu Marshallova plánu a NATO nedává.

Vznik RFE tedy měl nemalý a dnes nedoceněný význam v období Studené války jako specifického nástroje americké zahraniční politiky proti komunistické rozpínavosti.

I. 2 Vznik Národního výboru pro svobodnou Evropu

Díky nedávno zveřejněným dokumentům jsme schopni popsat kořeny vzniku rozhlasové stanice mnohem lépe než dosud.²³ Již 26. srpna 1948 se konala porada za účasti zástupců CIA, úřadu Státního tajemníka, tajemníka pro obranu a Úřadu pro koordinaci politiky (the Office of Policy Coordination - OPC, od roku 1952 začleněn do CIA), na níž zúčastnění dohodli vytvoření demokratické a filantropické nevládní organizace v New Yorku pod jménem the American Committee for Free Europe (!) na podporu uprchlických organizací v Německu. Výbor jim měl dodávat peníze, vysílací zařízení a tiskařské vybavení k šíření informací do zemí Východní Evropy, zejména Československa a Polska. Výbor měl být samostatný a exilové skupiny rovněž měly působit samostatně.²⁴

Po několika měsících příprav ohlásil 1. června 1949 v New Yorku svůj vznik Národní výbor pro svobodu Evropu (the National Committee for Free Europe – NCFE). Tiskovým prohlášením NCFE to toho dne oznámil jeho předseda Joseph C. Grew, před válkou dlouholetý diplomat a poté do roku 1945 státní podtajemník USA. Výbor tvořily více než dvě desítky osobností americké politiky, vědy a žurnalistiky.²⁵ Podle prohlášení si výbor kladl za cíl zprostředkovávat pomoc demokratickým představitelům, kteří unikli do USA

---

²³ www.wilsoncenter.org/program/cold-war-international-history-project, e-Dossier No. 32 – the Radio Free Europe and Radio Liberty. Dokumenty byly uvolněny z archivu CIA pro knihu A. Rosse Johnsona, Radio Free Europe and Radio Liberty: The CIA Years and Beyond. Woodrow Wilson Center Press and Stanford University Press 2011.

²⁴ www.legacy.wilsoncenter.org/va2/docs/doc02_19480826.pdf, USG Officials discuss Emigré Broadcasts to Eastern Europe, 26 August 1948.

²⁵ Zakládajícími členy NCFE byli: Pokladník Frank Altschul (investiční bankéř v New Yorku), Hamilton Fish Armstrong, Adolf Augustus Berle Jr. (právník, 1938-1944 asistent státního tajemníka USA, 1945-1946 velvyslanec USA v Brazílii), Francis Biddle (člen Mezinárodního vojenského soudního tribunálu), Robert Woods Bliss (diplomat a člen mnoha nadací a společností), James B. Carey, Hugh A. Drum, Allan Welsh Dulles (diplomat, právník, v letech 1953-1961 ředitel CIA), generál Dwight D. Eisenhower (vysoký vojenský velitel, 1950-1952 velitel NATO, prezident USA 1953-1961), Mark Foster Ethridge (novinář, mediální expert), William Green, Charles R. Hook, Arthur Bliss Lane, Henry R. Luce (novinář, vydavatel), Arthur Wilson Page (novinář, vydavatel), výkonný tajemník Dewitt C. Pole, generál Charles M. Spofford (právník, voják), Charles Phelps Taft (senátor USA, starosta Cincinnati), Dewitt Wallace (novinář, vydavatel), Mathew Wool, James A. Farley (podnikatel, politik).

z komunistického útisku ve východní Evropě. Výbor jim měl pomáhat najít vhodné uplatnění během nuceného dočasného pobytu v USA. Jejich prostřednictvím americká veřejnost dostala možnost seznamovat s myšlenkami a cíly exulantů. Výbor hodlal využít rozhlasu, tisku a dalších způsobů k udržování živých myšlenek osobní a národní svobody u obyvatel porobených zemí. A nakonec si výbor stanovil za cíl najít účinné způsoby pro spolupráci podobně smýšlejících evropských exulantů různých zemí pobývajících v USA a koordinovat jejich plány. NCFE hodlal i povzbuzovat exilové představitele k vytváření jejich národních rad (reprezentací), ztělesňujících symboly demokratické naděje pro jejich nesvobodné země (a také asi jako možných zárodků exilových vlád). Prohlášení zmiňovalo exulanty z Bulharska, Československa, Maďarska, Polska, Rumunska a Jugoslávie.²⁶ V textu zazněla věta: „Zbraně a ekonomická pomoc jsou nezbytné, ale nestačí. Jen vítězství na poli myšlenek a duchovních hodnot může být trvalé.“²⁷ Rétorika prohlášení výboru byla vzletná, jednoznačně protikomunistická a obranářská.

Schéma kompetencí mezi NCFE a OPC z 4. října 1949 potvrzuje, že NCFE bylo podřízeno v otázce financí, politických směrnic a další podpory a pomoci americké vládě. Současně je zde ale také potvrzeno, že NCFE byl v oblasti forem své činnosti nezávislý a co je důležité, zveřejněné cíle odpovídaly realitě i v zákulisí. Šlo tedy o propagandistickou a informační operaci v intencích CIA a americké vlády ale nikoliv o krycí podnik nějaké přímé špionážní operace.²⁸

Původní koncept Národního výboru pro svobodnou Evropu ukazuje, že práce s médii měla být jen jedním z projektů, kde navíc rozhlas figuroval pouze jako jeden z možných projektů. V tiskovém prohlášení NCFE z března 1950 se uvádí následující škála aktivit

---

²⁶ S Jugoslávií počítal NCFE ve svých plánech jen krátce. Po sblížení Jugoslávie a Západu v roce 1949 nepřipadalo vysílání RFE do Jugoslávie v úvahu. Redakce vysílající na Balkán byla založena až mnohem později, v devadesátých letech minulého století a to ve zcela jiných politických podmínkách.

²⁷ Archiv Centra pro československá exilová studia Olomouc (dále ČČSES), f. Rada svobodného Československa (dále RSČ), složka 431 - NCFE.

²⁸ www.legacy.wilsoncenter.org/va2/docs/doc08_19491004.pdf, Understanding Between Office of Policy Coordination and National Committee for Free Europe.

výboru.²⁹ Vlastnímu hlavnímu výboru byly podřízeny celkem tři výbory výkonné. První z nich měl za úkol najít využití intelektuálních schopností exulantů. Exiloví právníci například analyzovali v Kongresové knihovně nově přijímanou legislativu evropských totalitních režimů. Další exulanti zkoumali a komentovali denní tisk zemí za železnou oponou. Asi 26 exilových odborníků našlo tehdy uplatnění na individuálních výzkumných projektech. To byl pravděpodobně základ sekce nazvané Tisk Svobodné Evropy (Free Europe Press), která vznikla počátkem roku 1950 ve Washingtonu.

V dalších letech byla ve Strasburgu dokonce založena Univerzita Svobodné Evropy v exilu. Jejich dvěstě studijních míst bylo určeno pro uprchlíky ze střední a východní Evropy. V budoucnu se měli takto vzdělaní a připravení lidé podílet na obnově demokracie ve svých osvobozených zemích. Další formou pomoci v oblasti vzdělávání pro uprchlíky byla stipendia.

Druhý výkonný výbor byl zaměřen na rozhlas a tisk a vznikl již asi v červnu 1949. Vedl jej v New Yorku bankéř Frank Altschul, projevující porozumění pro československou věc. Výbor zřídil sekci (též nazývána „divize“) Rádio Svobodná Evropa (Radio Free Europe – RFE). Prostřednictvím vlastní rozhlasové stanice měli lidé za železnou oponou moci poslouchat zprávy a povzbuzení od exilových představitelů i zástupců svobodných národů Západu. RFE jako soukromý podnik řízený soukromými osobami měl za úkol pravidelně vysílat programy v duchu americké tradice svobody projevu nezatížené limity, omezujícími například vysílání oficiální stanice Hlas Ameriky (Voice of America – VOA). „Vynikající exulanti šesti národů východní Evropy budou připraveni hovořit ke svým krajanům jejich jazykem a blízkým tónem, tak jako by oni poslouchali vlastní domácí svobodné vysílání“.³⁰ Plány předpokládaly zahájit celotýdenní vysílání pro šest národů od jara 1950. Šestou exilovou redakcí měli tehdy být Jugoslávci ale toto vysílání do pádu železné opony nebylo

---

²⁹ Tamtéž, složka 431, Tiskové prohlášení NCFE, New York, 1. června 1950.

³⁰ Tamtéž, složka 431, Tiskové prohlášení NCFE, březen 1950.

zahájeno. Z plánu vypadla nepochybně proto, že se stala na sovětském vlivu nezávislá, komunikovala se Západem a vést proti takové zemi kampaň by mohlo být kontraproduktivní.

A cílem třetího výkonného výboru byla podpora budování porozumění mezi exilovými představiteli a americkou veřejností. Exulanti měli poznat skutečné poměry v USA a američtí občané naopak měli mít možnost slyšet přímo a zasvěceně o životě v totalitních státech. Do dne vydání tiskové zprávy exiloví řečníci vystoupili na 122 setkáních ve více než sto městech, v mnoha rozhlasových rozhovorech a na mnoha tiskových konferencích. Jako svůj zájem opakoval NCFE zakládání účinných demokraticky pracujících skupin nebo národních rad jednotlivých exilů v USA.

Takto naznačený rozsah činnosti výkonných výborů a zaměření jejich aktivit se v první polovině padesátých let změnilo podle aktuální potřeby a úspěšnosti. Přesto je patrné, že RFE nevzniklo jako prostá improvizace nebo ojedinělý podnik ale jako součást rozsáhlého a ambiciózního projektu. Náplň nové organizace sledovala pomoc exulantům v jejich boji a při očekávaném brzkém návratu domů, kde měli budovat novou demokratickou společnost. Svoji roli ale hrálo v neposlední řadě i jejich využití ve prospěch americké politiky i společnosti vůbec. Nicméně projekt rozhlasové stanice byl v počátečním tiskovém prohlášení jen letmo zmíněn a jeho představa nabyla jasnější obrysy až počátkem roku 1950.

NCFE v prvních letech aktivně spolupracoval s Radou svobodného Československa. Zpočátku dokonce využíval jejich fungujících dodávek jinak špatně dostupného oficiálního československého tisku a dalších informací. Na druhou stranu v duchu tiskového prohlášení z března 1950 NCFE poskytoval Radě svobodného Československa pravidelnou měsíční finanční podporu, bez níž by nebyla schopna zajistit ani svůj minimální provoz. NCFE uznával a podporoval z československých exilových skupin výhradně tuto Radu, složenou z pouňorových exulantů, tedy členů nekomunistických politických stran s programem obnovy demokratického Československa. Oficiálního sluchu se nedostalo jak marginálnímu,

vyhraněně pravicově českému, tak slovenskému ľud'áckému exilu. Tento postoj amerických oficiálních míst se nikdy přes různé tlaky nezměnil.³¹

Přitom zejména snahy o zřízení buď samostatné slovenské redakce nebo alespoň faktické rozdělení redakce na slovenskou a českou sekci trvaly až do roku 1992. staly se jedním z krizových faktorů. Slovenští ľud'áci na jednu stranu oceňovali přínos práce RFE osvobození slovenského národa od komunistické vlády. Na druhou stranu se nedokázali smířit s koncepcí československého státu. Vytvoření samostatné slovenské redakce RFE by bylo nepochybně s radostí využito komunistickou propagandou v Československu jako dílo ľud'áckého exilu. Posluchači v Čechách nebyli připraveni přijmout a pochopit požadavek slovenské samostatnosti a vnímali by ji jako návrat k problematické existenci Slovenské republiky v době od rozbití Česko-slovenska v roce 1939 do roku 1945.³² Tím by mohla být RFE diskreditována. Lze předpokládat, že po vzniku samostatné slovenské redakce by podporovala zejména požadavek slovenské samostatnosti, což by v daných politických podmínkách mělo nedozírné následky pro přijatelnost vysílání RFE v Československu. Ovšem všichni slovenští zaměstnanci redakce nepatřili mezi zastánce slovenské samostatnosti, jako byl například Jozef Šramek. Existoval zde i okruh tzv. čechoslovakistů, tedy stoupenců společného státu a tedy i společné redakce. Mezi jeho členy výraznými členy můžeme jmenovat například Vladimíra Štefánka nebo Jozefa Špetka.

Jak bylo naznačeno, k nástrojům NCFE nepatřily jen rozhlasové vlny. Dalším aktivně vedeným projektem se pro první polovinu padesátých let stal výbor Tisk Svobodné Evropy (Free Europe Press). Tištěné slovo měly přenášet přes železnou oponu zejména balony. Ale i veřejnost a odborníky na Západě bylo třeba informovat o dění v porobených zemích. K tomu

---

³¹ Tamtéž, složka 449, karton 84, Free Europe Committee; složka 379, karton 68, korespondence RSC s NCFE 1952-1954.

³² Ve snaze o vznik slovenské redakce se angažoval zejména redaktor čs. oddělení RFE Jozef Šramek (1922-?). Otevřeně o svých názorech hovořil až po roce 1989, např.: *Všetko je milost'. Hovoríme s publicistom Jozefom Šramekom*. In: Literárny týždenník. 38/1990 nebo *Slobodná Európa a česko-slovenský syndróm*. In: Slovenský denník 24. 1. 1991.

sloužily bulletiny jako „News from behind the Iron Curtain“ nebo měsíčník „Czechoslovak News Diary“. O široké škále nástrojů propagace v USA svědčí skutečnost, že Free Europe Press vydal v roce 1951 například pozoruhodný komiks o Miladě Horákové „Nepokořená“. V březnu 1952 vydala československá sekce výzkumné a publikační služby NCFE brožuru „Population transfers, deportations and forced labor camps in Czechoslovakia“.³³

Sekce NCFE s názvem Vztahy svobodného exilu (Free Exile Relations) měla za úkol budovat spolupráci mezi demokratickými exilovými reprezentacemi jednotlivých národů. V sále Nezávislosti ve Filadelfii podepsali 11. února 1950 zástupci exilových skupin Deklaraci cílů a principů lidu střední a východní Evropy. Za hlavní projekt ke sjednocení sil exilů pak NCFE vytvořil Shromáždění porobených evropských národů (the Assembly of Captive European Nations – ACEN), v němž hrála Rada svobodného Československa výraznou úlohu. Shromáždění bylo založeno 20. září 1954 jako koalice představitelů exilů devíti národů střední a východní Evropy. Sloužilo jako jakási stínová obdoba Organizace spojených národů. Faktický vliv na zahraničně politický vývoj ACEN ale neměl. Jediný výsledek představovaly občasné deklarativní dokumenty. Exilový politický život bez ohledu na národnost a politické zaměření se v poválečných letech přes všechny snahy stával jen marginální a symbolickou aktivitou.

Přes bohatost forem činnosti NCFE se nakonec plně osvědčila v podstatě jen rozhlasová stanice. V roce 1954 byl změněn název výboru na Výbor svobodné Evropy (Free Europe Committee – FEC).

Vznik NCFE měl beze sporu hlubokou souvislost se Studenou válkou. Šlo o projekt skrytě podporovaný vládou USA. Vznikl s konkrétním programem. Ten se postupně měnil a jeho podoba o dvacet let později byla naprosto rozdílná. Na počátku organizátoři počítali se silnou účastí zástupců exilových organizací. To se ale díky rozhádanosti exilových skupin a

---

³³ Tamtéž, složka 431, NCFE.

reprezentací neosvědčilo a tak již v letech 1950-1952 je postupně vliv exulantů na rozhodování omezován.

I. 3 Financování projektu a spojení s CIA

Otázka financování NCFE a později RFE je jedním ze základních zdrojů zpochybňování serióznosti RFE. Opačná strana využívala otázky k osočování jako projektu financovaného a řízeného CIA. Z toho plynula zranitelnost, protože projekt mohl být bagatelizován jako propagandistická, jednostranná operace a jeho aktéři jako uplacení v zájmu neprůhledného systému, ve skutečnosti nepřátelského obyvatelům cílových zemí vysílání.

Financování tak rozsáhlých projektů z vlastních prostředků by pro nevládní organizaci, jakou NCFE formálně byl, představovalo nepochybně neřešitelný problém. Prakticky všechny aktivity NCFE, možná teoreticky s výjimkou šíření informací o světě za železnou oponou do svobodného světa, byly nevýdělečné. Pro oficiální získávání finančních zdrojů vzniklo ještě roku 1949 pomocné sdružení Crusade for Freedom (Tažení za svobodu). V lednu 1950 Tažení za svobodu odstartovalo ve prospěch NCFE v USA velikou celonárodní propagační a sbírkovou kampaň. Dne 26. dubna 1950 se stal předsedou Tažení za svobodu general Lucius D. Clay. Symbolem kampaně se stal „zvon svobody“, se kterým Tažení za svobodu od úvodní akce 6. září 1950 objelo jedenadvacet velkých amerických měst. Okolo 16 milionů amerických občanů podepsalo „deklaraci svobody“ a finančně přispělo na práci NCFE. „Zvon svobody“ obdrželo již 21. října 1950 město Západní Berlín jako dar, symbol boje za osvobození od komunismu.³⁴ Tažení za svobodu dokázalo zorganizovat sbírková turné, jichž se účastnily i významné osobnosti americké politiky. S úspěchem využívalo výrazných dokladů o snaze obyvatel porobených zemí dosáhnout svobodného světa.

---

³⁴ Zvon svobody se stal také logem RFE. Prodělal od počátku vývoj z realistického zobrazení po stylizovanou podobu v osmdesátých letech. Až 31. března 2005 se změnil symbol RFE/RL ze zvonu na planoucí pochoděň v oranžové a šedé barvě.

Příkladem může být unikátní „Tank svobody“ Františka Uhlíka z Líní u Plzně. Tímto tajně opraveným a přestavěným rakouským obrněným transportérem Saurer RR-7 prorazil Uhlík s dalšími sedmi uprchlíky 24. července 1953 drátěné pohraniční zátarasy do Bavorska. NCFE vozidlo koupil a koncem roku 1953 převezl do USA. „Tank svobody“ jel za velké pozornosti médií 21. ledna 1954 po Newyorském Manhattanu jako součást kampaně „Tážení za svobodu“.

Přes úspěchy v kampaních dostával projekt RFE rozhodující část prostředků ze státních zdrojů. Koncem šedesátých let začala prosakovat na veřejnost skutečnost, že podstatná část peněz na provoz NCFE pochází z federálního rozpočtu USA. Financování tak nákladného a dlouhodobého projektu totiž nemohlo být odkázáno na příspěvky drobných dárců. Komunistická propaganda označovala RFE od počátku za projekt CIA, tedy za součást údajně promyšleného systému tzv. ideologické diverze. Zveřejnění se pro Východ stalo pochopitelně satisfakcí.

Finance pro RFE pocházely z rozpočtové kapitoly CIA. Nelze tím ovšem jednoduše říci, že by rozhlasová stanice představovala jakkoliv organickou součást aparátu CIA, nebo že by byla apriori nějakým skrytým výzvědným projektem. Rozhlasové vysílání je ze své podstaty veřejnou činností. RFE bezpochyby získávalo při své práci obrovské množství informací. Pocházely ale ponejvíce z nesmírně pečlivé analýzy otevřených zdrojů, v menší míře z rozhovorů s příležitostnými informátory, uprchlíky a návštěvníky z cílových zemí. RFE ale nakonec získávané informace zveřejňovalo ve vysílání nebo je sdílelo s novináři a vědci západního světa a stejně tak nepochybně i s CIA. Ani komunistický režim ale například nikdy neprokázal, že by zaměstnanci RFE fakticky řídili nějakou konkrétní špionážní činnost v zemích svého zájmu. Pokud se CIA zajímala o RFE ze špionážního hlediska, mohlo tomu být paradoxně i proto, aby čelila snahám zpravodajských služeb komunistických zemí infiltrovat do RFE a připravovat zde únosy nebo vražedné útoky. Ochrana zaměstnanců i

zařízení stanice musela být nepochybně velmi aktivní. Dokonce ale tušená souvislost CIA s RFE mohla vyvolat opačný efekt: pocit posluchačů, že RFE tlumočí postoje CIA a tedy vlády USA, což mohlo paradoxně umocňovat sílu sdělení na rozhlasových vlnách, protože pak se nejedná jen o soukromé názory nostalgických exulantů ale nepřímo o názory politických představitelů USA.³⁵

George Urban, ředitel RFE v osmdesátých letech, úlohu CIA v RFE charakterizoval takto. Role CIA v životě RFE a RL nebude známá, dokud nebudou otevřeny archivy CIA a celá historie nebude otevřena zkoumání. Podle jeho omezené zkušenosti bylo spojení CIA s RFE mírně konzultativním a oboustranně obohacujícím dialogem a ne nějakým přijímáním rozkazů. O volné atmosféře v RFE podle něj svědčí i to, že například v letech 1961-1965 zahájil Urban dlouhou sérii vysílání komentářů a diskusí bývalých komunistů a levičáků. Nikdo to nijak neomezoval. Urban byl přesvědčen, že použití vlastní ideologických zbraní komunistů s pomocí odpadlíků je inteligentní cesta podryvání režimu.³⁶

Největší podezření jako zpravodajský projekt vzbuzovala relace „Vzkazy domovu“. Koncept relace má kořeny již v době příprav k řádnému vysílání. První programový ředitel čs. redakce Pavel Tigríd jej představil v návrhu skladby československého vysílání z 13. prosince 1950, předloženého americkému vedení RFE. Podle Tigrída měla být relace komponována ze vzkazů uprchlíků jejich příbuzným a přátelům v Československu. Ve vzkazech se měly z bezpečnostních důvodů popisovat osoby a místa jen nepřímou formou. Jednotlivé vzkazy měla oddělovat hudba. Program také měl obsahovat oznámení a varování adresovaná tajným komunistickým agentům, policejním důstojníkům, vězeňským strážím apod. Co je zajímavé: V programu se podle Tigrída mohly vysílat i vojenské nebo zpravodajské vzkazy připravované ve spolupráci s místními zpravodajskými službami USA.

---

³⁵ Jak se později ukáže, tato představa mohla způsobit zmatení při interpretaci vysílání RFE v době maďarského komunistického povstání koncem roku 1956.

³⁶ URBAN George R., *Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy. My War Within the Cold War*. 1997, str. 47.

Podle Tigridovy představy měl program mít takový význam a vzbudit takový zájem, aby obrátil pozornost posluchačů v Československu od oficiálního vysílání přenášeného v tu samou dobu. Cílem relace tohoto typu bylo upevnit živý kontakt mezi Čechy doma i v zahraničí.³⁷

Podle informačního letáku k této relaci spočíval smysl pořadu v zprostředkování kontaktu s domovem československým uprchlíkům a zahraničním Čechům a Slovákům demokratického smýšlení. Službu poskytovalo československé oddělení bezplatně. Jako opatření proti zneužití sloužilo potvrzení od některé exilové organizace. Vzkaz měl být formulován tak, aby jej státní moc nemohla zneužít k represáliím proti příjemcům. Kódy, hesla, zkratky, domluvené věty a osobní výrazy ale vykládala režimní propaganda výhradně jako špionážní pokyny.³⁸

Od počátku vysílání relaci „Vzkazy domovu“ redakčně připravoval spisovatel Jiří Kovtun, ve vysílání používal pseudonym „Jiří Zahradník“ a Imrich Kružliak, „Martin Prokop“. Podle Kovtunova svědectví nevěděl o tom, že by se mezi vzkazy uprchlíků měly vysílat i zpravodajské vzkazy. Nevěděl ani, kdo koncepci pořadu vymyslel. Podklady přicházely jen cestou z uprchlických táborů, nikdo se přímo na redaktory s žádostí o odvysílání vzkazu neobrátil.³⁹

Obsahem relace ale nebyly výhradně vzkazy a pozdravy uprchlíků, kterých bylo počátkem padesátých let ještě mnoho. Pořad přímo oslovoval i druhou stranu, zejména lokální politické a hospodářské funkcionáře, uváděl konkrétní příklady nespravedlivého a služebného chování a poškozování národních zájmů. Monitoring v Československu zaznamenával vzkazy

---

³⁷ The Hoover Institution Archives, Collection: Radio Free Europe/Radio Liberty – Corporate Records (dále The Hoover Institution Archives), karton 275, složka 4, Czechoslovak broadcasting - general, 1949-1950. A Report on the proposed czechoslovak program – Radio Free Europe – Munich, December 13, 1950. Pavel Tigríd to William T. Rafael.

³⁸ Archiv CCSES Olomouc, f. RSC, složka 431, NCFE, Formulář pro vzkazy a pokyny pro zájemce, asi duben 1951.

³⁹ Rozhovor autora s Jiřím Kovtunem, 7. 2. 2011 Praha.

domovu velmi pečlivě. Státní bezpečnost se je snažila rozšifrovat a prezentovat jako zpravodajské šifry.

Dochovaly se ale i originální žádanky o vysílání vzkazů, které potvrzují, že se skutečně jednalo o vzkazy uprchlíků. V prosinci 1951 to byly například vzkazy: „Volám značku: Dovolena na Šumavě, srpen 1946. Vánoční a novoroční pozdrav Ti posílá z indočínské fronty na Černé řece Tvůj Vlasta.“ Formulář je vyplněn, žadatel uvedl jako adresu: „Vlastimil Zemánek, Leg. Etr., Indochine“ a pravost potvrdil Comité d' aide aux Réfugiés Tchécoslovaques, N 2, Rue de Lancy, Paris 10. Vzkazů od vojáků Cizinecké legie, současně uprchlíků z Československa, se v archivech dochovalo více. Nebo Dušan Brýdl ze Sydney v Austrálii, nar. 12. 8. 1924, poslal k vánocům 1951 do RFE prosbu o odvysílání tohoto vzkazu: „Mnoho pozdravů s přáním všeho nejlepšího k vánocům i do nového roku posílá svým nedražším a přátelům na Brněnsko Dlouhý, široký a bystrozraký z Austrálie, Mili a malá Cinderella z Ameriky.“ Ke vzkazu přidal Brýdl pro RFE toto P.S.: „Děkuji předem za Vaši velkou laskavost, doufám, že to moji nejmilejší uslyší, bude to první pozdrav po třech letech. Prosím, bude-li Vám možno, zničte moji adresu shora uvedenou, nerad bych, aby se dostala do nepovolných rukou kvůli našim doma.“

Konečně zajímavým důkazem o pravosti vzkazů je i následující žádost: „Jan Lukáš bratru Petrovi, který si v dětství rozbil bradu u sousedů, když mlátili. Holubice, která nedávno doletěla, byla zatím jediná. Zdá se mi neopatrné vypouštět další, zejména když nad Vídní je ve vzduchu mnoho dravých ptáků. Ozvu se zase za měsíc. Jsem v duchu ustavičně s vámi modlím se za vás i modlete se za mne.“ Pod vzkazem: „Milý Kovtune, nemohl byste mi dát někdy během týdne tento vzkaz, pokud možno vícekrát? J. Č.“ K tomu poznámka: „From: Mr. Čep. Vysíláno: 3/4/1953, 4/4/1953, 5/4/1953.“

Vzkazy, včetně tohoto posledního od spisovatele, exulanta a dlouholetého spolupracovníka RFE Jana Čepa, svědčí o tom, že pořad vysílal skutečné pozdravy od

uprchlíků, pro které byl v době uzavřených hranic možná jediným pojištěním s domovem.

Na druhou stranu nalezneme v archivu i vzkaz s předem stanoveným datem a časem vysílání a bez ověření pravosti žadatele. Lze jej i proto snad považovat za možné zpravodajské heslo: „Datum vysílání 27. 6. 1951 a 28. 6. 1951, doba vysílání 19.45, 12.15 a 13.15, heslo: Koza dojí krev, koza dojí krev. Dopis s vylíčením vašeho blahobytu jsme dostali. Věřte nám, my vás zde nezklameme. Vzpomínáte si ještě, jaká byla moje značka?“⁴⁰

Program „Vzkazy domovu“ po úplném uzavření hranic v polovině padesátých let skončil. Noví uprchlíci téměř nepřibývali a agenda pořadu přirozeně zanikla.

Projekt NCFE a RFE vznikl nepochybně v souladu se záměry americké politiky a CIA. Jako propagandistický projekt narušující sovětskou informační a ideologickou totalitní hegemonii ho lze považovat za součást spojeného úsilí USA čelit propagandě sovětského bloku. Přímou souvislost vysílání RFE s CIA lze v agendě RFE zaznamenat asi jen v projektu „Vzkazy domovu“ z první poloviny padesátých let, který byl spojen mimo jiné se zpravodajskými účely.

---

⁴⁰ Archiv Open Society Archive Budapest (dále OSA Budapest), sbírka 300 (Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute 1949-1994), fond 30 (Czechoslovak Unit 1951-1994), 30 (Miscellaneous Records of the Czechoslovak Unit), karton 3.

I. 4 Zahájení zkušebního vysílání

Dalším předmětem zkoumání jsou skutečné plány a záměry organizátorů RFE v počátcích vysílání. Otázkou je, zda na počátku bylo vysílání vážně míněno jako nástroj k osvobození zemí pod komunistickou nadvládou nebo již jako alternativní zdroj informací. Doba zkušebního vysílání pro Československo trvala od 4. června 1950 do 31. dubna 1951. Obsah vysílání z tohoto období může více napovědět o záměrech a politice RFE v samých počátcích i jak konkrétně byla tato politika formulována. Nový pohled na problém přimášejí archivované záznamy monitoringu v ČSR ale i uvolněné dokumenty CIA.

Československému exilu připadla v RFE dvě prvenství, totiž zahájení zkušebního i pravidelného rozhlasového vysílání. Většinou se uvádí, že zkušební vysílání bylo zahájeno v češtině a slovenštině 4. července 1950. Jak tehdy oslovilo RFE poprvé svoje posluchače?

První programy zkušebního vysílání se natáčely v redakci RFE v Empire State Building v New Yorku a záznamy pořadů letecky putovaly do Německa. Vysílání zprvu zajišťoval krátkovlnný vysílač o výkonu 7,5 kW „Barbara“, umístěný na nákladním automobilu na bývalé vojenské základně Lampertheim v Bavorsku poblíž československých hranic. Podle bulletinu OIR z října 1950 byl hlášen jako vysílač „Free Europe“, vysílající od 17.00 do 23.00 na vlně 6.135 kc/s.

Československý státní monitoring zachytil poprvé vysílání RFE 4. července 1950 v 21.07. Hlasatel slovensky oznamoval, že rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa vlastní a spravuje skupina amerických soukromých občanů, sdružených v Národním výboru pro Svobodnou Evropu. „Jejich snahou je pomoc vám, občanům dobré vůle, kteří žijete v nesvobodě za železnou oponou. Budeme k vám hovořit svobodně a otevřeně jako svobodní lidé, kteří jsou přesvědčeni, že existuje jen jediný pevný základ míru - individuální svoboda a

svoboda rozhodování o vlastním osudu. Američané a občané států východní Evropy se spojili, aby vám vysílali tyto rozhlasové programy.“ Vysílání zatím představovala krátká pásma hudby s mluvenými upoutávkami a upozorněními, že od 14. července začne pravidelné vysílání každý večer od 20.00 a 22.00 v české a slovenské řeči.⁴¹

Smyslem tohoto úvodního vysílání bylo tedy především anoncovat budoucí program, protože RFE neměla možnost, jak jinak posluchače v Československu na nové vysílání upozornit. A 14. července 1950 se ve 20.00 skutečně ozvala česká znělka: „Volá rozhlasová stanice svobodná Evropa“. Na úvod zazněl úryvek Marseillaisy a československá hymna. Poté následoval obsáhlý programový projev, jehož obsah byl zhruba následující: Před deseti dny se hlas stanice Svobodné Evropy ozval poprvé. Program potom byl upoutávkou a přípravou na zahájení zkušebního vysílání, které začíná dnes. Pracovníci RFE zvolili úmyslně tato dvě data (americký Den nezávislosti a výročí pádu Bastily). Vysílání bude promlouvat slovy a hlasy krajanů žijících v USA. Tito muži a ženy se stali spolupracovníky na velikém díle zahájeném Američany v Národním výboru pro Svobodnou Evropu. Výbor si vytyčil úkol vést komunikaci se zeměmi za železnou oponou a připomínat jejich obyvatelům, že nejsou sami a sdílet s nimi naději svobody. Rozhlasová stanice Svobodná Evropa je soukromý podnik, zatím ve stádiu vzniku a tedy bez velkých možností. Kampaň probíhající v USA má zlepšit jeho financování. V čele kampaně stojí generál Lucius Clay. Vysílání Svobodné Evropy bude přinášet zprávy ze světa, zamlčované informace z domova, komentáře zprostředkující názory svobodného světa na mezinárodní události, hlasy krajanů ze všech vrstev i duchovních a politických představitelů exilu. Svobodná Evropa si vytkla za cíl povznesení věci trvalého míru ve světě svobodných lidí, tedy spravedlivý mír, ne mír otroctví. Svobodná Evropa bude vyjadřovat vždy zájmy a cíle USA, kterými je a vždy byl mír ve světě. USA nemají v úmyslu pokoušet se o zavedení amerického politického systému v žádné jiné zemi na světě a

---

⁴¹ NA, f. 311 (Monitory), karton 217, monitor zahraničního vysílání od 1. do 7. 7. 1950.

respektují různost cest ke svobodě. Svobodná Evropa bude vysílat každý večer ve 20.00, 20.40 a 22.00 večer. Ve vysílání pak zazněly opět úryvky Marseillaisy a znělka: „Volá stanice Svobodná Evropa! Stanice Svobodná Evropa usiluje o mír, který by splnil nejhlubší přání vaše i naše, bezpečný mír ve světě svobodných lidí. Volá stanice Svobodná Evropa.“ Tuto úvodní relaci zakončila hudba.⁴²

Druhý den zkušebního vysílání, 15. července 1950 ve 20.00, zazněly záznamy krátkých pozdravů předsedy a místopředsedy Rady svobodného Československa Petra Zenkla a Jozefa Lettricha a dále projevy zástupců ostatních národních redakcí RFE. Zenkl hovořil o tom, že svobodný svět zná pravdu o skutečné situaci v porobeném Československu a vyjádřil jistotu, že se v Masarykově zemi jednou shledají exulanti s nyní nesvobodnými obyvateli Československa. Vysílání se opakovalo ve 22.00. Relace byla podbarvena nahrávkami zvonů, písně „Kdož jsou boží bojovníci“ a jednoho z Dvořákových slovanských tanců. Mezitím ve vysílání zazněl ve 20.40 česky a slovensky obsáhlý komentář. Charakterizoval RFE jako nový hlas svobody, skutečný hlas exilu a hlas národní. Bude pracovat do doby osvobození. Tyranie nemůže trvat věčně. Svobodná Evropa bude ve vysílání vysvětlovat proč se tak musí stát a bude osvětlovat nevyhnutelnost pádu tyranie. „Na začátku relace jste slyšeli pravdu o komunistické invazi do Jižní Koreje. Svobodná Evropa bude denně podávat zprávy o světových událostech a jejich pravdivý výklad. Svobodný svět se připravuje a také bojuje za vaši svobodu. Budeme se svými přáteli i nadále připravovat plány, abychom vám pomohli. Síly svobody jsou již na pochodu. Svobodný svět se semkl, aby zlomil hradby otroctví, které oddělují svobodné národy od ostatního světa a znemožňují jim žít ve vzájemném míru. Zatiaľ nič nerobte! Pozorujte, počúvajte a čakajte! Deň vášho oslobodenia príde.“⁴³

Jiná zajímavá relace byla zachycena státním monitorem 19. července ve 20.00 v češtině a slovenštině: „Haló, haló, hlásí se vám rozhlasová stanice Svobodná Evropa, hlásí

---

⁴² Tamtéž, karta 219, monitoring z období 14.-19. 7. 1950.

⁴³ Tamtéž.

se vám rozhlasová stanice Svobodná Evropa – Svobodná Evropa volá Československo, haló, haló, Evropa volá Československo, slyšíte nás?“ Pracovník československého monitoringu k tomuto záznamu učinil poznámku: „Celé toto volání bylo přednášeno vyzývajícím, naléhavým tónem, místy pomalu a velmi důrazně.“⁴⁴ Jakoby pracovníci RFE pocítili nejistotu, zda je vůbec někdo v Československu poslouchá.

Svobodná Evropa se tedy v éteru poprvé ozvala s annoncí budoucího vysílání 4. července 1950 ale zkušební vysílání s krátkým programem bylo zahájeno o deset dní později, 14. července 1950. Týdně to představovalo včetně opakování deset odvysílaných hodin zpráv, informací a krátkých politických analýz. Tato fáze trvala deset měsíců a posloužila k získání praktických zkušeností a náboru i přípravě pracovníků. Zkušební vysílání zahájily 4. srpna 1950 i polská a maďarská redakce.

V průběhu měsíců zkušebního vysílání se postupně rodila představa o celodenním a celotýdenním vysílání. V prosinci 1950 předložil programový ředitel Pavel Tigrid americkému vedení skladbu československého programu budoucího pravidelného vysílání. Jde o velice významný dokument, který prozrazuje původní záměry organizátorů RFE. Pavel Tigrid prezentoval představu týmu československé redakce takto: Cílem čs. programu RFE, vysílaného na středních vlnách osm a více hodin denně, bude informovat, vychovávat a bavit. Politické a propagandistické názory by neměly být posluchači přímo vnucovány. Již samotnou existenci vysílačky tohoto druhu a celý navrhovaný program považoval Pavel Tigrid jako sám o sobě silný politický argument. „Propagandistický a politický dynamit je, jak doufám, skryt ve většině programů, které se nepokoušejí jen analyzovat komunistické metody a cíle a vyzdvihují lži komunistické propagandy, ale mají v úmyslu dát posluchači to, co mu komunistický režim dát nemůže: pravdivé informace, vzdělání a zábavu. Nová stanice by neměla mluvit k mase ale k jednotlivci. Stanice by měla nechat konečné rozhodnutí a

---

⁴⁴ Tamtéž.

posouzení na něm.“ Navrhovaný program byl výsledkem mnoha debat s novináři, zpravodajskými důstojníky, s pracovníky rozhlasu a politickými experty a analýz monitoringu. Podle Tigrida vycházel i z analýz posluchačských zvyků, pracovních a poslechových podmínek v každodennosti Československa, které pracovníci RFE získali z mnoha zdrojů, zejména rozhovory s nedávnými uprchlíky z Československa. Deset dní poslouchal a analyzoval Tigridův tým i veškeré české a slovenské vysílání z Československa a rozhlasových stanic na Západě vysílajících české a slovenské programy.

Programy pro ženy, studenty a děti byly soustředěny na pozdní odpoledne, kdy bývá tato cílová skupina většinou doma. Nejpodstatnější politické programy pak měly být směřovány na večer mezi 18.30 až 20.00, kdy je doma již většina lidí a pak po 22.00, kdy se lidé vrací z večerních programů (schůze, divadla, kina apod.). Schéma počítalo i s tím, že některé programy oficiálního rozhlasu jsou tak kvalitní (např. hudební) a že je mohou poslouchat i oponenti režimu a vynechat proto vysílání Svobodné Evropy. Část programu musela zohlednit i praktické potíže, jako například čas, který uplyne od dodání čerstvých oficiálních novin z Československa do Mnichova, což bylo reálné sice ještě v den vydání ale až večer po 19.00, takže pořady založené na tomto materiálu se musí vysílat později. Program postavili pracovníci RFE na tom, že každý z posluchačů si vybere především to, co ho zajímá a stane se pak pravidelným posluchačem.

Popis schématu vysílání nám představí celou škálu, v jejímž rámci se tvůrci programu RFE v roce 1950 pohybovali:

Pondělí až sobota: zahajovací oznámení - identifikace stanice, asi zvuky zvonů a denní heslo, každý den jiné. Bude připravena i znělka ukončení programu. Hlavní zprávy měly být vysílány pouze po dobu dvou až tří minut ale každou hodinu (prý nový formát v evropském vysílání). „Ženský program“: patnáctiminutová relace vysílaná odpoledne postaví do

kontrastu situaci ženy v komunistickém státě a na Západě.⁴⁵ Hodně prostoru vysílání bylo věnováno hudbě. „Light Music“: pochody a waltz v případě, že předcházející pořad byl věnován armádě nebo zemědělcům. Pokud sportu, bude následovat taneční hudba. Ve středu po pořadu pro učitele se bude hrát symfonická hudba. Pořad „Hudba kterou máte rádi“ přinášel populární hudbu, včetně té v Československu zakázané, pokud její skladatelé uprchli. Dvakrát týdně „Hudba na přání posluchačů“, kdy bude hrána také hudba českých orchestrů ze zahraničí nebo i západní taneční hudba. „Just Music“: denně od 19.00 do 19.20. Smyslem mělo být v době hlavních zpráv Československého rozhlasu pustit zprávy vlastní a pak posluchačům umožnit hudebním programem poslechnout domácího zpravodajství, jak byli zvyklí a docílit tak efektu srovnávání. Poté bude denně následovat od 19.20 bulletin hlavních zpráv s důrazem na korigování právě řečeného v československém rozhlase. „Denní komentář“ by měl reprezentovat to nejlepší z novinářství v RFE, jako „názoru RFE“. Měl by jej číst každý večer ten samý člověk s fiktivním, snadno zapamatovatelným jménem. Jako „hlas Svobodné Evropy“ by si měl tento hlasatel vybudovat důvěru posluchačů. „Vzkazy“ – program složený ze vzkazů uprchlíků jejich příbuzným a přátelům v Československu. Jednotlivé vzkazy měly dělit hudební vstupy. Program měl obsahovat i oznámení a varování adresovaná tajným komunistickým agentům, policejním důstojníkům, vězeňským strážím apod. Cílem bylo vyvolat pozornost posluchačů s ambicí odvést je od souběžně probíhajícího domácího oficiálního vysílání. A jeho cílem bylo také upevnit živý kontakt mezi Čechy doma a v zahraničí. „Lehká varietní hudba“ - program populární hudby uváděný každý večer konferenciérem, vyprávějícím posluchačům poslední anekdoty, historky, vtipy, zejména s politickým podtónem. Anekdoty by se tak mohly mezi posluchači šířit. Programem by RFE

---

⁴⁵ The Hoover Institution Archives, the Corporate Records RFE/RL, karta 275, Czechoslovak broadcasting, General, složka 4, 1949-1950, Zpráva o navrhovaném československém programu RFE Mnichov, 13. 12. 1950 od Pavla Tigrida pro Williama T. Rafaela. Struktura: politika a cíle; navrhovaná schedule; krátký popis navrhovaného čs. programu na týdenním základě osm hodin denně, některé detailní plány vysílání, schedule monitoringu českého a slovenského vysílání s detailní správou. Příklady skriptů.

chtěla ukázat, že cítí atmosféru Československa. „Prominentní exulanti“ - program vysílaný šestkrát týdně měl sestávat z projevů předních exilových novinářů, spisovatelů, umělců.

Vzhledem k tomu, že většina z nich žije v USA, by měla tento program připravovat redakce v New Yorku. „To nejlepší ze západní hudby“ – denní pořad, věnovaný různým skladatelům, dirigentům, orchestrům, rozhlasovým stanicím a operním společnostem. Součástí pořadu se měly stát přímé přenosy velkých evropských koncertů a mezinárodních hudebních festivalů.

„Evropa za temnotou“. Tento program má dát posluchačům pocítit něco z nabídky evropského kulturního života a zábavy. Přehled nejnovějších filmů, divadelních představení, kabaretů, záznamy známých hudebních souborů, posledních šansonů se měl stát jádrem pořadu. „Lidová hudba“ - pořad vysílaný šestkrát týdně, měl přinášet výběr z české a slovenské, stejně jako evropské lidové hudby a písní. Posluchači by měli mít možnost seznámit se s lidovou hudbou všech národů. Politicky řečeno, cílem programu bylo pomáhat zvýšit zájem o evropskou jednotu. „Přehled hlavních událostí a zprávy“, denně ve 22.00 jako druhé pokračování hlavních zpráv. „In the Mood“, relace vysílaná šestkrát týdně měla obsahovat výběr sentimentální hudby, čerpané z českých, slovenských a dalších klasiků, nostalgickou poezii se záměrem vyvolat posluchačský sentiment. „Přehled programů“ s informacemi o programu příštího dne. Relace „Jak číst vaše noviny“ – program nejvyšší důležitosti s okamžitým komentářem a analýzou různých českých a slovenských novin vysílaný ještě v den jejich vydání. Program se měl snažit vypíchnout zkreslení, vynechávky, polopravdy a lži komunistických novin, vysvětlovat posluchačům hlavní směřování komunistické propagandy toho dne. „Zemědělský program“ bude přinášet informace o zemědělské výrobě a výrobních standardech spojených se zemědělstvím na Západě a srovnávat je s kolektivistickými metodami a donucováním za železnou oponou. Program je zamýšlen tak, aby ukazoval rozdíly ve výrobních metodách, životě a prosperitě na farmách na Východě a Západě se závěrem, že cena placená v pojmech svobody za nové produkční

metody na Východě je vysoká a jejich ekonomická efektivnost pochybná. „Dělnický program“: srovnání životních a pracovních standardů pracujících na Východě a Západě. Patnáctiminutový program měl denně obsahovat fejeton, zprávy o odborech, stávkách, vyjednáváním, o Mezinárodní organizaci práce, zaměstnanosti ve světě, sociálním pojištění na Západě apod. Třetí část pak zamyšlení o úloze odborů na Západě. „Pracující a demokracie“ - cílem pořadu bude politické vzdělávání dělníků, vysvětlování legislativy, politiky, sociálního pojištění, plánování a práce na Západě, asociálních aspektů komunismu... „Program mladých“, zaměřený na mládež ve věku 11-16 let, měl přinášet vzdělávací a zábavné příspěvky o skautingu, sportu, objevech, dobrodružství i četbu z cestopisů. „Studentský program“ pro středoškoláky a vysokoškoláky měl informovat o životě studentů na Západě, jejich organizacích, školách, profesorech, výchovných metodách a výsledcích vědy a o životě studentů – uprchlíků. „ABC demokracie“, pořad zaměřený na mladé a vysvětlující krátkými a jednoduchými výklady pojmy z demokracie s „rozhlasovým slovníkem“ vysvětlujícím termíny z tisku. „Historické vyučování“ - dekonstrukce hlavních komunistických lží a prezentací historických skutečností. Posluchači budou instruováni, kde hledat prameny pro ověření a pro čtení z české a slovenské historie. „Rozhlasová angličtina“ byla zařazena vzhledem k potlačování výuky angličtiny v Československu. „Sport ve světě“: informace a přenosy sportovních událostí ve světě, Češi a Slováci jako sportovci v zahraničí, dále výsledky sportovních utkání a výhled sportovních událostí „Malé události ve svobodné Evropě - drobné příspěvky o lidech ve svobodném světě, drby, historky, anekdoty... „Ekonomický program“ – sledování ekonomického vývoje ve světě. „Voláme členy KSČ“ - určeno idealistům a formálním členům KSČ. Smyslem pořadu bylo první skupině ukazovat rozdíl mezi teorií a praxí komunistické doktríny a přesvědčovat, že násilí a teror jsou trvalými rysy komunistického režimu. Formální členové si pak měli uvědomit spoluodpovědnost za komunistické akce. Jednou týdně bude program ukazovat informace o posledních čistkách,

procesech, popravách, ideologických úchylnkách, o skrytém životě prominentů. „Současné myšlení ve světě“ osloví intelektuální vrstvu posluchačů s příspěvky přibližujícími bohatost myšlení ve svobodném světě. Seriál příspěvků by měl obsahovat témata jako: nové způsoby demokratického myšlení, nacionalismus a internacionalismus, demokratická solidarita národů, problémy svobody, humanismu, individualita a stát apod. „Češi a Slováci na Západě“: vyprávění o úspěších uprchlíků z jejich korespondence a exilového tisku i přímé rozhovory s úspěšnými exulanty. Pořad „Jak poslouchat rádio“ měl rozkrývat tvrzení československého rozhlasu týž den ve vysílání.. „Život a cestování ve svobodném světě“ - příspěvky o cestování, zvyky, písně, krajina svobodných evropských zemí. Co nejvíce reportáží přímo ze světa, co nejvíce národní hudby a písní. Politickým cílem je ukázat západní obyvatelstvo a jeho trávení volného času. „Kdo je kdo ve zprávách“ – profily politiků, spisovatelů, umělců vojáků o kterých se mluví. „Bojující církve“ – o posledním vývoje v zápase mezi státem a církví za železnou oponou. „Věda a vynálezectví“ – zprávy o posledních technických a vědeckých úspěších by měly oslovovat dospívající i dospělé. „Jak nás vidí“ – pohled západních novinářů a spisovatelů na politický a ekonomický vývoj za železnou oponou. Diskuse o nových knihách zahraničních autorů o Československu, citace článků, projevy významných politiků.... „Sokolský program“ – o původu a cílech organizace, aktivitách Sokola v cizině. Pořad měl posilovat víru a bojovného ducha členů. „Voláme učitele“ – o posledním vývoji oboru na Západě. Povzbuzování demokratického ducha a pedagogických standardů v této profesi je považováno za vysoce významné. „Program pro veřejné zaměstnance“ – určený početné vrstvě státních zaměstnanců, zejména soudcům, prokurátorům a advokátům. Informace o zaměstnancích na Západě mají povzbuzovat ducha odporu zdůrazňováním rozdílů mezi životními standardy. „V USA“ – pravidelný přehled posledních událostí a politických trendů ve Spojených státech. „Kapitoly z nedávné historie“ seriál přinese fakta a nové pohledy na moderní československé dějiny. „Diskuse u kulatého stolu

nebo forum“ – mohou to být diskusní fóra nahrávaná přímo v některých uprchlických táborech v Německu. Diskuse měly být posluchačům důkazem, že svobodná a otevřená výměna názorů je skutečně demokratickým vynálezem. „Demokracie v akci“ - posluchačům se má ukázat demokratická solidarita mezi národy Západu, která není založena na národních nebo sobeckých zájmech. Informace a příspěvky o Marshallově plánu, Mezinárodní organizaci pro uprchlíky, intervenci OSN v Koreji, Koestlerově plánu „Legie svobody“, „Berlínské lize proti nelidskosti“, boji Američanů proti rasové diskriminaci apod. by měly dokázat, že demokratické společnosti jsou daleko od toho být „dekadentní“ nebo „senilní“.

„Komunismus v historické perspektivě“ – program určený k vyvracení komunistických mýtů a legend a vysvětlení, že komunistická historie byla často přepisována v zájmu Stalinovy kliky. Zvláštní důraz bude kladen na rozdíly mezi komunistickými vůdci a hádky ve straně. Bude probírána i nedávná sovětská historie včetně různých agresivních válek a porušování smluv. „Evropské hnutí“ – co se děje v evropském hnutí, příspěvky o evropské jednotě, o významných osobnostech, evropských konferencích, skupinách a univerzitách, jejichž cílem je podpora evropské jednoty. „Přehled uprchlického tisku“ bude čerpat z nejlepších článků z exilového tisku, redakce bude podporovat soutěživost o nejlepší články na různá témata. „Reportáže s uprchlíky z Východu“ rozhovory s uprchlíky, kteří nedávno opustili Československo. „Zprávy pražského zpravodaje Svobodné Evropy“ zpravodajství z první ruky o zákulisním dění v Československu. Drby a zprávy o komunistických osobnostech s cílem paralyzovat komunistické akce. Zprávy by měly být ověřitelné co největším množstvím lidí v místě a tak by se měla budovat důvěryhodnost stanice. Budou pocházet z informačního oddělení RFE, z rozhovorů s čerstvými uprchlíky hned po jejich překročení hranice. „Zprávy o svobodných exilových výborech“ měly informovat o dění v exilu. „Autor týdne“ - profil výjimečného spisovatele s úryvky z jeho díla. „Vot kultura“ – kritický komentář posledních „úspěchů“ v kultuře za železnou oponou včetně citátů z děl

podporovaných propagandou. „Fejeton“ lehčí forma namířená na sentiment posluchače, například popis evropských měst, hor, řek v různých ročních obdobích, lidí a jejich zaměstnání. „Evropské výstavy“ zprávy z oblasti evropského malířství, sochařství a architektury. „Kniha týdne“ významná čerstvě publikovaná západoevropská kniha s okázkami. „Povídka týdne“ pokud možno dramatizovaná. „Playlet“ malé drama, seriál, věnovaný stejným osobám. „Sobotní noční kabaret“ svižný satirický pořad s hudbou a výstupy. Na neděli bylo připraveno „Čtení ze zakázaných knih“ a rozsáhlý „Dětský program“, určený pro děti ve věku 5-10 let, sestavený z mnoha příspěvků s ohledem na vzdělávací potenciál, jako čtení slovanských i evropských pohádek vyzdvihujících lásku k pravdě, toleranci, křesťanskou solidaritu. Dále nácvik písniček i v cizích jazycích – podpora smyslu pro napodobování. Potom návody jak vyrobit jednoduché hračky a dekorativní předměty - základní znalosti technických dovedností. První kroky v angličtině. Zajímavé, pokud možno dramatizované příběhy zvířat a rostlin. Dramatizované životopisy velkých demokratů (Masaryk, Lincoln). Nové hry – posilování individuality a rozhodování. Dalším námětem byla „Komorní hudba“ – výběr instrumentální hudby v podání různých západních interpretů. Jiné možné formáty: „Přehled událostí týdne“, „Nedělní úvaha“ a „Náboženský program“ – 55 minut věnovaných chrámové hudbě, kázání. Bohoslužby by měly být přenášeny z Říma, Vídně, Paříže a pod. a program mohl obsahovat i protestantskou bohoslužbu. „Nedělní hra“ – rozhlasová dramatizace. „To nejlepší z týdenního programu RFE“ - úryvky nejzajímavějšího vysílání mluveného slova i hudby, to co by nemělo posluchačům uniknout. „Hádankářský pořad“ – živě přenášeny z některého uprchlického tábora by mohl vytvářet lepší atmosféru a dokazovat, že uprchlíci mají pevného ducha a žijí jako svobodní lidé.“⁴⁶

Plánovaná programová nabídka tedy byla až neuvěřitelně široká. Řada námětů se nerealizovala asi pro nevhodnost, technické obtíže a mnoho dalších nešlo realizovat pro silné

---

⁴⁶ The Hoover Institution Archives, the Corporate Records RFE/RL, karton 275, složka 4, Czechoslovak broadcasting – general, 1949-1950.

rušení signálu československými rušičkami. Tigridova zpráva ukazuje opravdu velice širokou a nápaditou škálu návrhů a myšlenkový rámec tvůrců programu Svobodné Evropy. Od počátku mělo jít o stanici se širokým záběrem, oslovující jednotlivce všech skupin obyvatelstva, jak lidi sympatizující, tak váhavé. Hlavní myšlenkou je očividně konfrontovat oficiální pohled na události a všechny aspekty života společnosti s názory druhé strany. Za pozornost stojí i důraz kladený na výchovu k demokratickým ideálům a také podpora evropské jednoty. Tigridův tým doufal ve vítězství prostého střetu cenzurovaného se svobodným, tedy věřil v sílu svobodného slova.

K zahájení pravidelného provozu stanice došlo slavnostním způsobem 1. května 1951 v dodnes významném mnichovském hotelu Baeyrischer Hof. Nejprve v 10.00 požehnal středovlnný vysílač RFE katolický kněz Alexander Heidler, tehdy poradce Svobodné Evropy pro náboženské programy a vedoucí české katolické duchovní správy pro uprchlíky v Německu. Později se stal pod pseudonymem „otec Křišť’an“ známým hlasem katolických náboženských programů čs. vysílání RFE. Dále na slavnosti promluvili evropský zástupce Americké federace práce Irwing Brown a předseda Národního výboru pro Svobodnou Evropu Charles D. Jackson. Ten vyzdvihl jedinečnou úlohu exulantů když řekl: „Z této stanice budou svobodní Češi a Slováci hovořit ke svým porobeným rodákům.“ Na závěr první části programu promluvil ředitel československého oddělení Ferdinand Peroutka. A v 11.00 pak RFE zahájila pravidelné vysílání v češtině a slovenštině.⁴⁷ Na střední vlně 417 m znělka ohlásila česky: „Hlas svobodného Československa, to je rozhlasová stanice Svobodná Evropa“ a slovensky: „Hlas slobodného Československa, toto je rozhlas slobodná Európa“.⁴⁸

V říjnu 1951 následovalo pravidelné vysílání maďarské redakce a 3. května 1952 polské, dále pak i vysílání rumunské a bulharské. Všechny tyto redakce se během let

---

⁴⁷ The Hoover Institution Archives, the Corporate Records RFE/RL, karton 277, složka 3, Opening.

⁴⁸ Archiv OSA Budapest, sbírka 300 (Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute 1949-1994), fond 30 (Czechoslovak Unit 1951-1994), 30 (Miscellaneous Records of the Czechoslovak Unit), karton 14, Sdělení programového ředitele RFE Williama T. Rafaela z 24. 4. 1951.

osvědčily a přečkaly i pád železné opony. Jen vysílání do Albánie bylo velmi krátkou epizodou let 1951-1953. Problém zde představovalo získání vhodných albánských pracovníků v exilu. Ale i vliv v zemi vzhledem k nedostatku rozhlasových krátkovlnných přijímačů v Albánii byl zanedbatelný.

Zahájení pravidelného vysílání ale již bylo ovlivněno vyhodnocením zkušební fáze úřadem pro koordinaci politiky. Dne 2. listopadu 1950 se konala v New Yorku schůzka náměstka ředitele CIA a zástupce ředitele pro koordinaci politiky. Oba se rozhodli požádat NCFE o zprávu o výsledcích dosavadní práce a o plánovaných cílech. Na základě získaných podkladů pak OPC konstatoval, že RFE je v podstatě nástrojem psychologického boje, jehož cílem je zamezit nebo alespoň zpomalit kulturní, politickou a ekonomickou integraci satelitů se Sovětským svazem. Cíle činnosti RFE spočívaly v udržení naděje na osvobození a ujišťování, že lidé za železnou oponou nejsou opuštěni, dále v ztěžování úsilí režimů v satelitních státech o plnou kontrolu výroby a hospodářské integrace se SSSR, vytváření pochybností a strachu mezi kolaboranty a podpoře záměrů o odtržení a zběhnutí u těch straníků, kteří sledují stranickou linii jen ze strachu a vytváření atmosféry příznivé vzniku odbojového hnutí k využití za války a ve vhodný moment i v míru. Významná je tato věta zprávy: „Výsledkem pětiměsíční zkušenosti je odstoupení ze záměru využít zasloužilé politické a intelektuální exulanty, jejichž osobní předsudky a delší nepřítomnost v jejich vlasti způsobily zpochybnění jejich současné schopnosti pomoci včasnými příspěvky a komentáři dosáhnout cílů RFE.“⁴⁹

Fakticky tak byl potichu opuštěn proklamovaný záměr dát prominentním exulantům platformu k oslovení jejich krajanů doma.

Obsah prvních relací zkušebního vysílání prozrazuje tehdejší hlavní zásady Svobodné Evropy. Vysílání RFE mělo být skutečně hlasem exilu. Exilové představitelé dostali hned

---

⁴⁹ www.legacy.wilsoncenter.org/va2/docs/doc ... Memorandum for deputy director of Central Intelligence, 22 November 1950, Assistant Director for Policy Coordination Frank G. Wisner.

zpočátku významný prostor promlouvat k lidem doma. A poměrně otevřeně se ve vysílání hovoří o osvobození Československa jako o cíli RFE. Z perspektivy českých dějin je třeba vyzdvihnout motivy osvobození a národní záchrany, patrné v programových prohlášeních v počátcích vysílání. Svobodná Evropa tak nedeklaruje pouze informační roli ale politickou a zejména osvětovou. Překvapující je i jistá nervozita, slyšitelná ve vysílání již 19. července. Mohla to být buď reakce na počínající rušení vysílání nebo také zklamání redaktorů RSE z mlčení druhé strany hranic. Počátky zkušebního vysílání tedy prozrazují, že obsahová koncepce vysílání Svobodné Evropy vycházela z prohlášení NCFE ale v celé šíři se rodila postupně. Tomu sloužila doba do zahájení pravidelného vysílání.

A současně měla být hned od počátku kulturní, zábavní a informační alternativou. Imponující je náčrt připravované programové skladby, představený Pavlem Tigridem v prosinci 1950. Zde chybí patetické rysy úvodních prohlášení zkušebního vysílání. Spíše se zdá, že programem je víra v to, že každodenním vyvracením oficiální propagandy lze postupně měnit názory posluchačů, získávat je na svoji stranu a tak postupně měnit poměry. Jakoby zde byly anticipovány myšlenky gradualismu, tedy víry v postupné vnitřní změny země s komunistickou vládou. S gradualismem právě Pavel Tigríd o několik let později k nelibosti starší generace exilu vystoupil.⁵⁰

A Tigridův plán ukazuje, že RFE nemělo být jen prostorem pro mobilizaci ale již alternativním informačním a kulturním prostředkem.

---

⁵⁰ TIGRID Pavel, *Politická emigrace v atomovém věku*. Prostor Praha 1990.

I. 5 Konstituování a organizace československé redakce.

Zakladatelské osobnosti, cíle. 1949-1950

Československá redakce byla jedinou dvoujazyčnou redakcí v RFE. Z jakých názorových proudů pocházeli její první pracovníci? Podle úřední evidence opustilo v letech 1948-1951 okolo 25 tisíc uprchlíků.⁵¹ Tím byla příprava československého vysílání RFE zvýhodněna například před bulharským či rumunským, kde bylo k dispozici mnohem méně exulantů a tedy i potenciálních pracovníků v rozhlasové stanici.

Náboru vhodných zaměstnanců pro československou redakci RFE se účastnila i Rada svobodného Československa ve Washingtonu. Na žádost NCFE již 26. srpna 1949 oslovila písemně řadu exulantů i mimo Spojené státy s nabídkou zaměstnání na předběžně nespecifikované odborné činnosti v USA. Podle formulace se zdá, že se počítalo nejen s rozhlasovou prací ale také s již zmíněnou analytickou a výzkumnou činností různých výkonných výborů NCFE. A ne všichni oslovení se skutečně nakonec podíleli na práci „rozhlasového“ výboru NCFE ale působili třeba právě pod dalšími výbory. Během podzimu 1949 do Washingtonu přicházely reakce z různých zemí světa. Rada svobodného Československa obesílala výhradně exulanty ze sobě blízké názorové oblasti, tedy tzv. pouónorového demokratického exilu, z řad politických stran předúnorové Národní fronty. Pravicový nacionalistický exil jak český tak zejména slovenský Radou osloven nebyl. Na personální práci RFE se i v dalších letech podílela Rada svobodného Československa posuzováním seznamů zájemců o práci v RFE. Členové Rady poskytovali NCFE reference o

---

⁵¹ Pavel Tigrid ale odhadoval tzv. pouónorovou uprchlickou vlnu dokonce na asi 60 000 osob. TIGRID Pavel, *Politická emigrace v atomovém věku*. Prostor Praha 1990.

adeptech ale jen pokud je osobně znali. Nešlo o nějak rozsáhlou „kádrovou“ práci.⁵² Již v říjnu 1949 se RSC ve Washingtonu vracely vyplněné dotazníky, které přeposílala do New Yorku NCFE.⁵³ Od počátku roku 1950 se pak postupně tvořily pracovní týmy redakcí RFE v New Yorku a také v Mnichově.

Ředitelem celé československé redakce se 6. dubna 1950 v New Yorku stal legendární český novinář Ferdinand Peroutka (1895-1978). Pro americké představitele NCFE znamenal Peroutka politické a intelektuální spojení s demokratickou minulostí Československa a profesionálního a respektovaného žurnalistu. V počátcích RFE dokonce jeho význam významně přesahoval samotnou československou redakci. Jeho nevýhodou byla nezkušenost s rozhlasovou prací, kterou jako redaktor tištěných médií, spisovatel a dramatik neznal a musel se s ní průběžně seznamovat. Potíže Peroutkovi činila i angličtina, kterou nemohl tak bravurně ovládat jako svoji mateřštinu. V RFE pracoval spolu se svojí partnerkou, spolupracovnicí (později manželkou) Slávkou Fenclovou.⁵⁴

Na výzvu RSC reagoval kladně i tehdy v Německu žijící Pavel Tigrid (1917-2003). Pro jeho uplatnění byla významná ojedinělá zkušenost rozhlasového pracovníka z londýnského BBC v době druhé světové války. Po válce byl Tigrid šéfredaktorem kritických týdeníků Lidové strany Vývoj a Obzory. V době komunistického převratu pobýval na reportážní cestě v americké okupační zóně, odkud se do Československa již nevrátil. V prvních měsících po únoru 1948 se podílel na pomocné akci pro uprchlíky. Na podzim

---

⁵² Archiv CČSES Olomouc, f. RSC, složka 431, NCFE.

⁵³ Tamtéž. V říjnu 1949 poslal Petr Zenkl na adresu NCFE dotazníky těchto exulantů: dr. Ján Paulíny Tóth, dr. Bohumil Bunža, dr. Maria Tumlířová, dr. Martin Kvetko, František Král, Pavel Viboch, dr. Tibor Sabo, Sergej Ingr, dr. Václav Beneš, dr. Vladislav Brdlík, dr. Vratislav Bušek, dr. František Černý, gen. František Dastich, dr. Jaroslav Drábek, dr. Ladislav Feierabend, dr. Matej Josko, dr. František Kaše, dr. Adolf Klimek, dr. Miloslav Kohák, dr. František Kovanda, dr. Helena Koželuhová, dr. Vladimír Kulhánek, dr. Martin Kvetko, dr. J. Linhart, Richard Milčic, dr. Jaroslav Navrátil, dr. Miroslav Rašín, dr. František Schwarzenberg, Pavel Tigrid, a ing. Karel Zikmund.

⁵⁴ K působení Ferdinanda Peroutky viz edice jeho rozhlasových fejetonů: FIALOVÁ Zuzana (ed.), *Mluví k vám Ferdinand Peroutka, I., II., III. Rozhlasové komentáře Rádio Svobodná Evropa (1951-1959)*. Argo, Praha 2003 a dále viz jeho biografie: KOSATÍK Pavel, *Ferdinand Peroutka. Pozdější život (1938-1978)*. Paseka, Praha-Litomyšl 2000

1949 sice souhlasil s prací pro NCFE ale do USA nemohl odjet a zůstal v Německu. Pravděpodobně o něm bylo koncem roku 1949 uvažováno dokonce jako o řediteli celé československé redakce. Nakonec od září 1950 organizoval v Mnichově tamní pracoviště československé redakce RFE, kde se stal programovým ředitelem. Z RFE ale již na podzim roku 1952 odešel a přestěhoval se do USA. Ačkoliv se s RFE nerozešel v dobrém, přesto zůstal ke stanici v dalších desetiletích zcela loajální a různými způsoby ji podporoval a spolupracoval s ní.

NCFE se tedy pro československou redakci podařilo získat v počátcích dvě skutečně prominentní, věhlasné a klíčové osobnosti. Nešlo jen o samotnou konkrétní práci. Peroutka i Tigrid byli zárukou novinářské kvality a ztělesněním návaznosti na adorované tradice demokratické republiky. Valnou část prvního osazenstva československé redakce představovali další významní lidé spojení s masarykovskou republikou a jejími způsoby chápání politiky, žurnalistiky i kultury.

Byli to mezi jinými nakladatelský redaktor a poslanec národně socialistické strany Julius Firt, univerzitní profesor Vratislav Bušek, nakladatel Rudolf Jílovský, spisovatelé Egon Hostovský, Zdeněk Němeček a Jan Čep, komik a herec Jára Kohout, novináři Ivan Herben, Lev Braun, Miloslav Kohák, slovenský právník a politik Michal Múdry-Šebík, politik Martin Kvetko, novinář a divadelní režisér Josef Kodíček a další. Pro některé bylo angažmá v RFE jen zastávkou na cestě do exilu, jiní spojili s RFE svůj další život. RFE se v nepříznivých letech stala útočištěm mnoha Čechů a Slováků, kterým život v exilu umožnil pak rozvinout schopnosti a získat uznání. Do mnichovského týmu získal na počátku padesátých let Pavel Tigrid řadu mladých nadějných pracovníků, vesměs z okruhu významného exilového časopisu Skutečnost. Byli to například Ladislav Čerych, Zdeněk L. Suda, Petr Hrubý nebo Petr Demetz. Všichni později pokračovali ve vědecké práci ve světě.⁵⁵ Významný germanista Petr

---

⁵⁵ HRUBÝ Petr – KOSATÍK Pavel – POUŠTA Zdeněk, *Rozhod 1948. Rozhovory s českými poúnorovými exulanty*. UK v Praze, Ústav dějin a Archiv Univerzity Karlovy Praha 2006.

Demetz na své působení v RFE vzpomínal po letech takto: „Všichni jsme se cítili velice důležitě, protože jsme dělali něco proti režimu doma. Nejzajímavější to myslím bylo před spuštěním vysílání, v dobách, kdy jsme se s Pavlem Tigridem a s ostatními scházeli po mnichovských hospodách a diskutovali o tom, jaké to bude. Byly to vysoce intelektuální, skutečně kvalitní diskuse. Po roce se ovšem ukázalo, že stanice uvízla v blátě staré stranické politiky, že se tam prezentují představitelé jednotlivých stran. Říkali jsme našemu vysílání Budějovická mutace – připomínalo nám provinční noviny. Naši mladší generaci se to to příliš nelíbilo – takže tam, myslím zůstal jen přítel Karol Belák. Většina včetně mě odešla.“⁵⁶

Nelze opomenout i praktické důvody proč usilovat o práci v RFE. Počátkem padesátých let vládly v Německu tíživé ekonomické poměry a práce v Američany placené RFE představovala vítané a velmi slušné hmotné zajištění. Například dr. Jaroslav Pecháček byl přijat dnem 12. března 1951 na pozici redaktora (Editor – Writer) do československé redakce Evropské divize RFE na dobu neurčitou. Nástupní plat činil 750 DM hrubého měsíčně a po první tři měsíce měl dostávat po 200 DM na ubytování, než mu RFE najde odpovídající byt. Zajištění v instituci sponzorované USA byly na tehdejší dobu v Evropě velmi slušné.⁵⁷

Organizace RFE se ve srovnání s jinými rozhlasovými stanicemi té doby vyznačovala několika jedinečnými rysy. Zvláštním způsobem v sobě obsahovala princip horizontální nezávislosti jednotlivých redakcí ale současně vertikální propojení redakcí s vedením celé RFE. Na vrcholu stálo představenstvo a vedení celé stanice, tvořené výlučně americkými politiky, novináři, akademickými pracovníky a manažery. V první garnituře členů NCFE a manažerů RFE se objevovali lidé dobře seznámení s problémy střední a východní Evropy. Například prvním prezidentem NCFE byl bývalý diplomat De Witt C. Pole, americký konzul v Moskvě v roce 1917. Američané ve vedení představovali lákavý cíl pro komunistickou

---

⁵⁶ Tamtéž, str. 237.

⁵⁷ Archiv Pavla Pecháčka, dopis evropského ředitele RFE Forresta McCluney dr. Jaroslavu Pecháčkovi z 6. března 1951.

propagandu. Podle její verze byli exulanti ve službách Američanů a plnili jejich vůli.

Bez ohledu na to, že americké vedení nepochybně uplatňovalo svoji představu práce RFE a zohledňovalo zájmy zahraniční politiky USA, byla role amerického vedení nezastupitelná a pozitivní. Američané totiž měli odstup od cílových zemí. Byli nezávislí na různých směrech a osobnostech exilového života, což byla nepopiratelná výhoda. Exulanti sami by totiž pravděpodobně nemohli samostatně řídit vysílání RFE, nebo dokonce provozovat rozhlasovou stanici o pěti na sobě nezávislých národních redakcích. Výstražným příkladem z exilového prostředí může být vývoj v Radě svobodného Československa. Ta po založení v roce 1949 nejen nedokázala začít aktivně pracovat ale velmi dlouho se zmítala v personálních sporech a nakonec v podstatě zanikla.⁵⁸ Dalším jedinečným rysem byla autonomie redakcí. V RFE bylo všech pět národních redakcí na sobě nezávislých. Programovou náplň i výrobu programu si zajišťovali výhradně exulanti a z každé země zvlášť. V žádné redakci nepracovali Američané ani jiní cizinci. Vedení RFE se nikdy nepokusilo nahradit pracovníky vysílání do cílových zemí Američany. Spoléhalo na schopnost redaktorů jako krajanů posluchačů sestavovat takový program, který je skutečně osloví. Stejně tak hlasatelé i umělci – exulanti dokázali nejlépe program přednést. Uprchlíci měli jistě motivaci, přesvědčení a schopnost přiblížit se vysílání k posluchačům.

Jednotlivé národní části, či redakce, oddělení, „desky“ nebo „servisy“, jak zněly také názvy těchto organizačních jednotek, měly vždy dvě části, program a produkci.

Dalším článkem činnosti RFE byla technická podpora. Tu kromě amerického vedení v Mnichově personálně zajišťovali prakticky výhradně místní němečtí pracovníci a v New Yorku pochopitelně Američané. Nelze říci, že by se tato servisní část rozhlasové stanice jako formativní prvek nějak projevovala.

Československou redakci odlišovala od ostatních redakcí dvojjazyčnost. Jako jediná

---

⁵⁸ ČELOVSKÝ Bořivoj, *Politici bez moci*. Tilia Šenov u Ostravy 2000.

v sobě spojovala vysílání pro lidi dvou jazyků a národností, pro Čechy a Slováky. Toto spojení přes různé tlaky, zejména ze strany některých slovenských exilových organizací a i některých slovenských pracovníků RFE až do rozpadu společného státu na sklonu let 1992-1993 nezaniklo. Ve vysílání se proto střídaly jak čeština, tak slovenština. Důvody byly bezpochyby politické. Vytvoření dvou národních stanic by symbolizovalo možnost rozdělení Československa. To by byl vítaný argument pro oficiální propagandu ve vlasti. Navíc by to bylo v rozporu i s politikou hlavního proudu československého exilu, přes všechny potíže symbolizovaného Radou svobodného Československa. Nelze ale říci, že by toto spojení bylo trvale bezproblémové. Naopak, stalo se jedním z trvalých krizových polí redakce.

Organizace československé redakce v průběhu let prodělala některé změny. Velmi zvláštním organizačním rysem RFE bylo její rozdělení. Do roku 1961 měly všechny národní redakce vedení a část redakce v New Yorku a početnější, výkonnou část v Mnichově. Podle prvotní představy měla v New Yorku sídlit část programová a v Mnichově pouze část výkonná. V praxi se toto rozdělení neosvědčilo. Bylo těžkopádné a mělo vliv na žádoucí aktuálnost vysílání. Programoví pracovníci v USA byli odtrženi od dění v Evropě a v Československu, odkud docházely přes oceán informace se zpožděním. V okamžiku zahájení řádného vysílání v květnu 1951 již pracovala v Mnichově provozní část československé redakce RFE.

První generace československé redakce neměla až na výjimky zkušenosti s rozhlasem a nové práci se učila za pochodu. Počátkem roku 1955 pracovalo v československé redakci 156 zaměstnanců, což představovalo zdaleka nejpočetnější československou redakci jakékoliv rozhlasové stanice v zahraničí.

V Programovém oddělení redakce pracovalo 84 lidí. Ředitelem se stal po Pavlu Tigridovi Miloslav Kohák, jeho zástupci Martin Kvetko (ve vedení museli být přítomni představitelé obou národností) a Jaroslav Pecháček. Tajemníkem oddělení byl tehdy Otto

Pick. Dále byly v oddělení tři sekretářky, šest starších redaktorů, 23 redaktorů a tři výzkumní asistenti. Zpravodajskou sekci vedl František Meloun a pracovalo zde 14 redaktorů zpráv, sekretářka a archivář. Pisárnu řídil Prokop Machaň a pracovalo zde 13 redaktorů - písařů, 10 překladatelů, sekretářka, archivář a dva poslíčci.

Produkce československého oddělení zaměstnávala 72 lidí. Pracovalo zde 31 hlasatelů a herců a devět hudebníků. Podřízená sekce výzkumu měla čtyři pracovníky, sekce kontroly vysílacích podkladů a spisů pět, sekce vyhodnocování sedm a monitoring československého vysílání osm zaměstnanců. Pro československou redakci pracovalo také celkem osm reportérů v zastoupeních pro Německo, pro Rakousko v Linci, Vídni, v uprchlickém táboře Wels a dále v Londýně.⁵⁹

Mezi československou redakcí v New Yorku a Mnichově začalo záhy narůstat bohužel napětí, které roku 1952 přerostlo ve vážnou roztržku. Nevyhnutelný kompetenční a koncepční spor se zúžil na střet dvou klíčových novinářských osobností různých generací, Peroutky a Tigrida. Peroutka prosazoval střizlivější model redakční práce, při zahajovacím projevu 1. května 1951 v Mnichově doslova mluvil o úmyslu vydávat „rozhlasový časopis“. Tigridovy představy jak o rozsahu tak formách práce byly jiné. To může doložit zejména již představený Tigridův pestrý návrh skladby programu z prosince 1950. K tomu se pojily rostoucí a neodvratné potíže v komunikaci a dělbě práce mezi New Yorkem a Mnichovem. Pavel Tigrid se později zmiňoval o ultimativních požadavcích, které sám stanovil vedení RFE. Vedení v USA podpořilo Peroutku, takže koncem roku 1952 Tigrid z RFE skutečně odešel a konečně odjel do USA. Tigrid s Peroutkou se dokonce již nikdy osobně nesetkali. Spor se odehrál tak brzy, že nebyl dokonce propagandou v Československu vůbec zaznamenan a příslušně využit.

---

⁵⁹ Archiv OSA Budapest, sbírka 300 (Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute 1949-1994), fond 30 (Czechoslovak Unit 1951-1994), 30 (Miscellaneous Records of the Czechoslovak Unit), karton 14, Seznam zaměstnanců čs. produkce 23. 7. 1952; tamtéž, Návrh na zvýšení platů, 21. 1. 1955, včetně seznamů zaměstnanců čs. oddělení.

Skutečné pozadí sporu Peroutky a Tigrida vlastně není dodnes zcela jasné.

Korespondence Ferdinanda Peroutky a Julia Firta ale prozrazuje, že příčinou byla asi i povahová rozdílnost a jistá obava Peroutky z velice radikálního a agilního Tigrida.⁶⁰

Na Tigridovo místo Peroutka vybral dosavadního vedoucího československé části Výzkumného a informačního střediska NCFE v New Yorku Miloslava Koháka (1903-2002). Absolvoval roku 1929 studium na Filozofické fakultě univerzity Karlovy, působil pak jako žurnalista a stenograf v Národním shromáždění a angažoval se v čele YMCA. Za nacistické okupace byl Kohák odbojově zapojen v Politickém ústředí, Ústředním vedení odboje domácího a jako redaktor časopisu „V boj!“. Dne 22. října 1941 gestapo Miloslava Koháka zatkl. Po třech letech vazby na Pankráci byl převezen v listopadu 1944 do koncentračního tábora Mauthausen. Po válce se stal osobním tajemníkem ministra práce a sociálních věcí Jaroslava Stránského, poté vedoucím těsnopisné a tiskové služby Národního shromáždění a od roku 1947 redaktorem Svobodného slova. V březnu 1948 s rodinou odešel do exilu. V Německu pracoval Kohák v YMCA pro uprchlíky a v létě 1949 odjel do USA. Od 1. ledna 1950 se stal vedoucím čs. sekce Studijní a publikační služby NCFE a současně redigoval měsíčník „Zprávy z Československa“. Kohák byl členem Rady svobodného Československa a od podzimu 1952 do roku 1955 vedoucím výkonné části RFE v Mnichově. Poté působil dále ve vedení RFE.⁶¹

V New Yorku sídlilo americké vedení celé RFE s příslušným administrativním aparátem. Jednotlivé redakce zde měly svá vedení a programové části, nahrávající i část pořadů. Svobodná Evropa měla v letech 1950-1957 pronajaty místnosti na 311. ulici ve známé budově Empire State Building a poté na 57. ulici nedaleko Carnegie Hall. Roku 1961 se redakce přestěhovaly do Mnichova a v New Yorku zůstalo jen zastoupení RFE pro pokrytí

---

⁶⁰ The Hoover Institution Archives, the Corporate Records RFE/RL, karton 275, složka 5, korespondence F. Peroutka.

⁶¹ Archiv ČČES Olomouc, f. RSČ, karton Osobní spisy členů.

událostí v USA. Administrativa celé stanice sídlila ve Washingtonu a v říjnu 1977 se rovněž přestěhovala do Mnichova.⁶²

V Mnichově sídlila část vedení i produkční složky národních redakcí nejprve roku 1950 v pronajatých prostorách v Possartstrasse ale již v průběhu roku 1951 se personál v Mnichově počal postupně stěhovat do komplexu na adrese Oettingenstrasse 67 an Englischen Garten, tedy na kraji velkého mnichovského parku nedaleko centra města. Budovy již původně projektované pro tento speciální účel opustilo RFE až v devadesátých letech. Dnes je užívá mnichovská Univerzita Ludvíka Maxmiliána.

Výhodu umístění RFE v Mnichově představovala nesporně pozice uprostřed Evropy, nepřiliš daleko od cílových zemí vysílání. V případě Československa byl Mnichov dokonce geograficky bezkonkurenčně nejbližší. Znamenalo to i přes uzavřenost železné opony dokonce i v padesátých letech přece jen lepší kontakt s domovem, snadnější přísun informací a také možnost alespoň částečně zůstat v kontaktu s posluchači. Mnichov byl navíc dynamickým a inspirujícím velkoměstem s vynikajícími muzejními sbírkami, knihovnami a univerzitou. Znamenal na druhou stranu pro exulanty z Východu jako předválečné faktické hlavní město nacistického hnutí trvalou nepříjemnou připomínku. Pro Čechoslováky představoval zejména připomínku ztráty státní suverenity v roce 1938 a jako německé město i připomínku poválečného rozchodu Čechů s Němci. Několik let po skončení druhé světové války to vyžadovalo velkorysost německých i českých zaměstnanců RFE. V první polovině padesátých let se také nepochybně i díky sídlu RFE na německém území vyskytovaly snahy politických zástupců německých vysídlenců ovlivňovat československé vysílání.

Pro americkou stranu představovalo umístění RFE na území, kde mělo USA své vojenské jednotky a významný vliv nejjednodušší a nejlevnější řešení. V jiných zemích Evropy by Američané museli překonávat množství formálních potíží.

---

⁶² Archiv CČES Olomouc, f. RSČ, složka 379, karton 68, Korespondence s NCFE 1952-1954.

V Mnichově již od padesátých let sídlila část amerického managementu s příslušným administrativním aparátem a informační oddělení (vyhodnocování, monitoring, archiv, překladatelské oddělení a pisárna). Dále jednotlivé produkční části pěti národních redakcí. Národním redakcím sloužily některé společné útvary. Kromě technického oddělení to byla ústřední kancelář zpráv, poskytující informační servis všem redakcím.

Mimo vlastní redakci pracovaly československé vyhodnocování a monitoring. Cílem těchto úseků bylo získávání a analyzování informací z oficiálních československých médií. Dne 2. dubna 1951 byla ustavena československá vyhodnocovací sekce. Od padesátých let se opakovaně řešil problém její duplicity s československým výzkumem – archivem a asi roku 1958 vznikl sloučený československý vyhodnocovací a výzkumný odbor. Pracovníci vyhodnocování shromažďovali výstřižky z komunistického tisku, zaznamenávali na evidenční karty osobní data a další údaje prominentů. Monitoring pořizoval záznamy vysílání za železnou oponou a zpracovával z nich informační podklady. Dlouholetým šéfem čs. vyhodnocování byl Hanuš Hájek, předtím šéfredaktor exilového časopisu Skutečnost.

Informace z československé problematiky získávaly i pobočky RFE. V padesátých letech existovaly v Mnichově, v uprchlických táborech Valka u Norimberka a rakouském Welsu. Další československé spolupracovníky měla RFE v Paříži, v Římě, Vídni, Linci a Salzburgu.

Bezpochyby nejtěžším úkolem bylo zajistit informační pokrytí cílových zemí za železnou oponou. Kanceláře RFE rozmístěné v Evropě získávaly v prvních letech existence detailní čerstvé informace od uprchlíků z Československa a později od občasných legálních návštěvníků. Hranice do cílových zemí ale byly uzavřené. Působení akreditovaných dopisovatelů západních tiskových agentur za železnou oponou sebou přinášelo trvalé obtíže i rizika přímého ohrožení. Příkladem je osud amerického novináře Williama Oatise, zatčeného 23. dubna 1951 v Praze a obviněného ze špionáže. Jako vedoucí pražské kanceláře tiskové

agentury Associated Press měl údajně shromažďovat špionážní informace. Státní bezpečnost ale na Oatise záměrně nastražila léčku a poté vykonstruovala obvinění. Americký novinář izolovaný ve vyšetřovací vazbě pod nátlakem podlehl inscenovanému divadlu procesu. Státní soud v Praze 4. července (!) 1951 odsoudil Oatise k deseti letům odnětí svobody. Wiliam Oatis byl nakonec po dlouhých diplomatických jednáních z vězení propuštěn a 16. května 1953 z Československa vyhoštěn.⁶³ O možnosti, že by v Československu působil zpravodaj RFE, se jistě nedalo ani uvažovat.

Československá redakce vznikla jednoznačně na bázi poúnorového demokratického exilu a pod jeho vlivem. Sešlo se v ní množství významných osobností české politiky, žurnalistiky a kultury. A již v počátcích se odehrála významná roztržka, která nejspíše ukazovala komplikovaný generační rozpor tradiční starší exilové generace a mladších, radikálnějších exulantů. Celá organizace RFE představuje velmi ojedinělý systém, který po jistých, ale ne zásadních změnách fungoval již trvale. Organizace tedy představovala promyšlenější a trvalejší formu než programová skladba, která doznala po několika letech významných změn.

---

⁶³ MICHÁLEK Slavomír, *Prípád Oatis. Československý komunistický režim verzus dopisovateľ Associated Press*. Bratislava 2005

I. 6 Vysílání let 1951-1956: čas osvobození?

Reálný obsah vysílání čs. redakce, tak jak byl zachytitelný na území Československa, nejlépe přiblíží tón a témata, která v něm dominovala počátkem padesátých let. Například 24. května 1952 na krátkých vlnách vysílalo RFE následující pořady. Od 9.00 česky „Zprávy o Čechách a Slovácích ve svobodném světě“. Hovořilo se tam například o úspěšných přednáškách bývalého odbojáře a politika a také botanika Vladimíra Krajiny v Kanadě. Pořad se později jmenoval „Češi a Slováci v zahraničí“, jeho obsah a smysl je vcelku jasný a pochopitelný a přežil až do konce osmdesátých let. Další rubrika se nazývala „Co se píše v krajanském tisku“ a věnovala se tehdy připomínce vypálení obce Lidice zájezdem delegace Československé národní rady americké z Chicaga do stejnojmenné obce (Lidice) v Illinois.

V 10.40 opět česky zazněl pravidelný týdenní pořad „Hovory s domovem“. Přinášel projevy politických představitelů čs. exilu. Tentokrát hovořila národně socialistická politička Růžena Pelantová o současné reprezentaci žen v ČSR a čs. velvyslanec v Montevideu dr. Miroslav Rašín o výročí smrti Karla Kramáře.

V 11.35 byl česky vysílán pořad „Náš dopisovatel hlásí z Československa“, obsah: Letáky proti režimu se objevily na 1. máje v Moravské Třebové, jsou potíže s plněním plánu a stalo se důlní neštěstí na dole Centrum v Horním Jiřetíně. Dále se hovořilo o problémech výběrového obchodu Darex, o odstranění soch T. G. Masaryka a E. Beneše z Národního muzea v Praze stejně jako mincí s jejich portréty z tamní numismatické sbírky, o přísném zákazu fotografování na pražských Hradčanech až k Loretě a o častých perlustracích ve veřejných podnicích v Ostravě. Je vcelku jasné, že dopisovatel RFE v Československu musel být fiktivní a že šlo o výběr zajímavých informací od uprchlíků. Pořad neměl dlouhou historii. Ve 12.15 česky a slovensky zazněl již zmíněný pravidelný pořad „Vzkazy domovu“. Kromě

šifrovaných pozdravů od uprchlíků příbuzným do Československa byl přečten také obsáhlejší text o krádežích cenných předmětů a peněz příslušníky StB v Bartolomějské zatýkaným občanům.

Od 10.15 vysílán pořad „Doba, lidé, události“ a věnoval se rozvoji Západního Berlína. Magazín tohoto typu měl ve vysílání RFE své místo i v dalších desetiletích. O hodinu později začala relace „Sport ve světě“ s reportáží z mezinárodního tenisového turnaje v Paříži.

Ve „Vojenském vysílání“ od 12.40 vzpomínal „Pavel Rohan“ na československé vojáky ve Velké Británii za II. světové války a četl úryvky z knihy „Než přijde naše jaro“.

Od 14.15 začalo „Vysílání pro mládež“. Zaměstnanci produkce RFE pro ně připravili původní rozhlasovou hru „Vina a trest“ o příslušníku Pohraniční stráže Janu Novákovi, který ve službě na hranici zastřelil osmnáctiletou dívku a trpí výčitkami. V RFE vzniklo v padesátých letech mnoho rozhlasových dramatizací, dokonce existovala i rubrika „Hra týdne“.

Od 14.05 pořad „Slova a svět“ přinesl básně Karla Čapka o Skandinávii. V 9.45 „Výběr z četby“ (ze Sunday Times a francouzského magazínu Realité) a 8.45 „Vot kultura“ přinesl komentář ke konferenci literárně historických pracovníků v Československu.

Od 12.30 začalo „Zemědělské vysílání“, v němž „strýc Josef Konopa“ (František Vohryzka) vysvětloval malý počet zemědělců vyznamenaných Řádem republiky a Řádem práce a upozorňoval na nebezpečné komunisty v okrese Bruntál. Ve 13.45 byl vysílán program „České ženy“. Přinesl záznam projevu Heleny Černé na mezinárodním kongresu ve Washingtonu a rozhovor sousedek „Horačky“ a „Novačky“ o májových nadějích. Komentář „K událostem dne“ v 15.00 česky vysílal ze záznamu příspěvek profesora Jana Zedníka z Londýna o lhaní komunistů. Ve 14.05 začalo česky „Dělnické vysílání“. „Kmocháček Tónek“ vyprávěl příhodu s názvem „Nikdo nás nezdolá“. V 8.30 RFE vysílalo česky a

slovensky rozhovory s novými uprchlíky z Československa.⁶⁴

Na přehledu skutečně vysílaných pravidelných rubrik a jejich obsahu vidíme, že sice programová skladba vycházela z návrhu programové skladby z prosince 1950 ale v daleko střízlivější formě. Vysílání se v první polovině padesátých let nicméně stále neslo na vlně naděje a jistého patosu. Za hlavní cíl bylo přece stanoveno osvobození zemí za železnou oponou. A události první poloviny padesátých let dávaly tomuto cíli zdánlivě naději. Moskva postupně oslabovala; zemřel Stalin, padl Lavrentij Berija a Georgij Malenkov a nastoupil Nikita Chruščov, který se začínal zajímat o dohodu se Západem a na jaře 1956 odsoudil známým projevem na XX. sjezdu KSSS zločinnou stalinistickou minulost. V satelitech došlo k otřesům, vesměs zasahujícím široké vrstvy obyvatelstva. V červnu 1953 to byly nepokoje v Československu, o dva týdny později v Berlíně, o tři roky později bouřlivý červen 1956 v Poznani a podzim v Budapešti.

Pravděpodobně i z toho důvodu lze nalézt v první polovině padesátých let ve vysílání RFE poměrně otevřené tóny vyzývající k aktivitě. Dne 15. července 1953 v 10.45 četl politický komentář jeho autor Jindřich Kostrba „Skalický“. Byl určen příslušníkům československého letectva. Vyzýval piloty k úletům do zahraničí. „Pověst našeho letectva můžeš zachránit i ty! ... Jde o to, zachránit československé letectvo pro budoucnost. Patnáct minut letu a kurs 225 z Plzně. Někdy je totiž nutné podložit vlastní rozhodnutí věcnou znalostí. Vzpomeň si občas! Kurs 225 a letu zdar!“⁶⁵ A téhož dne ve 12.15, v pořadu Vzkazy domovu bylo slyšet slova: „Rolníci i výkupní pracovníci! Přišel čas k vaší akci. Jako dělníci absencí a fluktuací, tak vy nepřesným plněním kontingentů sabotujte plán režimu. Pracujte ruku v ruce a zvláště ukažte solidaritu v činu. Ukažte komunistickému režimu, že rolníci ho tak nenávidí jako dělníci. Přivod'te kolchozy ke krachu. Tak donutíte režim k ústupkům po

---

⁶⁴ NA, f. 311, (Monitoring zahraničního vysílání), záznamy za 15.-30. května 1952.

⁶⁵ NA, f. 311, (Monitoring zahraničního vysílání), záznamy za 14.-17. července 1953.

příkladu komunistických vlád v okolních státech!“⁶⁶ Není jasné, nakolik zemědělci reagovali na výzvy ale faktem je, že žádný vojenský pilot z Československa se stíhacím letadlem neulétl.

RFE prohlašovala za svůj program mírumilovné osvobození ve shodě s vládní politikou USA, která opakovaně ujišťovala, že se s daným stavem v Evropě nikdy nesmíří. Nikdo ale srozumitelně nestanovil strategii tohoto osvobození a v polovině padesátých let bylo jasné, že tato politika je jen rétorikou ale ne vážně míněným plánem.⁶⁷ Osvobození stejně nebylo možné dosáhnout jen pomocí propagandy a ani žádným jiným jednotlivým politickým nástrojem. Propagandistický boj mohl přinést ovoce jen za předpokladu hlubokého pochopení sociálních a historických tradic cílových zemí a zejména jen jako integrovaná součást širší strategie, založené na promyšleném využívání všech dostupných nástrojů politiky a diplomacie.

Politika RFE po úvodní vlně verbálního entusiasmů a naivního optimismu zmírnila tón. Zpráva prezidenta USA pro rok 1954 označovala NCFE⁶⁸ za politickou operaci v boji proti kolonialismu sovětského Ruska za železnou oponou a proti komunistickému pronikání na svobodnou stranu železné opony. Přesto byla tato politika něčím víc, než obranou. „Policy handbook“ RFE se snažil obhájit zjevný rozpor. Jako nevládní rozhlasová stanice odpovědná milionům podporujících Američanů nemělo RFE jednat proti politice vlády Spojených států nebo názorům lidu Spojených států amerických. RFE ale zjevně mohlo vyjadřovat nezávislý názor na události nekomentované americkou vládou a působit do cílových zemí svého vysílání, stejně jako samostatně načasovat své činy a prohlášení.

Robert Holt ve své práci o RFE z roku 1958 uvádí pro padesátá léta základní operační principy. Je zajímavé porovnat je s prvním návrhem Tigridovy skladby vysílání.

---

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ TIGRID Pavel, *Politická emigrace v atomovém věku*. Prostor Praha 1990, str. 26

⁶⁸ National Committee for Free Europe Inc. se od 5. března 1954 změnil na Free Europe Committee Inc.

Strategie objektivní pravdy: Důvěryhodnost je podmínkou, protože lživé vysílání by podrylo úspěch celého projektu. Neznamená to ale naprostou otevřenost. Například nepromyšlené zpravodajství přibližující diskuse o politice zadržování a politice osvobození v USA by mohlo vést například k sebevražedným bojovým protikomunistickým akcím militantů v porobených zemích.⁶⁹

Dalším operačním principem podle Holta měla být snaha RFE o sebe prezentaci jako „domácího vysílání“ či „vnitrostátní stanice“. V podmínkách totalitní moci nestačí pouze podávat pravdivé zpravodajství, ale je třeba i nahrazovat programem chybějící svobodná média: zábavou, hudbou, hrami, sportem a vzděláváním. Vše je třeba vybírat s ohledem na specifičnost jednotlivých národů. Rychle reagovat, být aktuální, vědět, jak posluchači přemýšlí, jak hodnotí události, jak uvažují o událostech ovlivňujících jejich každodenní život. To vyžaduje studovat domácí oficiální média, tisk, monitorovat rozhlas, setkávat se s lidmi z druhé strany – uprchlíky a návštěvami. Exulanti – pracovníci RFE musí žít „dvojím životem“, fyzicky být v Mnichově a v duchu, empaticky, za železnou oponou. Musí vzniknout prostředí, navozující atmosféru „malého Československa“ v Mnichově.

Třetím operačním principem měla být operativnost. RFE se snažilo získat si posluchače i rychlostí. O Stalinově smrtelném onemocnění informovalo o tři až devět hodin dříve než režimní média. Olympijské hry z Cortina d' Ampezzo čs. redakce RFE pokryla natolik, že posluchači RFE znali výsledky československého hokejového týmu dříve než z Československého rozhlasu Praha.

Flexibilita a vlastnosti „domácí stanice“ vyžadují autonomní existenci redakce. Mnichov pracoval nezávisle na New Yorku. Posluchači musí věřit, že stanice je vlastenecká a takovou atmosféru nelze vytvořit uměle. Kontrola Američanů tedy probíhala jen na úrovni šéfů redakcí, bez přímého zásahu do obsahu relací. Jednotlivé vysílací podklady („skripty“) americký management obsahově nekontroloval a ani to nebylo možné jak z časových tak

---

⁶⁹ HOLT Robert T, *Radio Free Europe*. The University of Minnesota Press, Minneapolis 1958, str. 24.

jazykových důvodů. Přímé politické příkazy v RFE, zdá se, nebyly a politické směrnice jen osvětlovaly konkrétní situace. Management musel důvěřovat zaměstnancům. Tato nezávislost byla možná jen za předpokladu zkušeného a důvěryhodného ředitele redakce, vědomého si odpovědnosti na obě strany a zevrubně obeznámeného s politikou a cíli organizace, takže mohl působit nezávisle.

Americké vedení odmítalo RFE jako platformu exilové politiky. Exiloví politici jsou známí svým sklonem k vnitřní rozhádanosti. RFE bylo sice platformou pro spojení exilu s domovem ale ne exilovým politickým kolbištěm. RFE se od počátku odmítala účastnit vnitřních bojů exilu. Exulanti zde našli zaměstnání zejména pro své osobní profesionální schopnosti, ne pro samotnou stranickou příslušnost. O vzájemných útocích exilových představitelů ve vysílání do Československa neinformovalo. Exiloví politici jako hosté ve vysílání byli poučeni, že musí zapomenout na vnitřní rivalitu a intriky.⁷⁰

Politici poradci RFE považovali v procesu změn ve střední a východní Evropě za významné tři síly: vnější, orbitální a vnitřní. Vnější síly byly USA a země NATO. Zadržovaly tlak východního bloku a vytvářely podporu pro úspěšná jednání s Moskvou. Orbitální síla se projevila například v podobě Jugoslávského vyloučení z východního bloku a následných čistek v satelitech. Ukázala, že i ve zdánlivém monolitu přežívají na okraji skryté odstředivé síly.⁷¹ USA tyto tendence podporovaly formou pomoci a podpory Jugoslávii a podporou Titovy mezinárodní politiky nebo později podporou Číny. Druhého června 1955 v Bělehradě Nikita S. Chruščov uznal, že každá země má právo vybudovat sobě vyhovující systém a má právo hledat vlastní formy socialistického vývoje. Pro RFE to představovalo signál, že v politických systémech satelitních zemích mohou existovat funkcionáři, kteří tajně usilují o větší svobodu a nezávislost na Moskvě. To se potvrdilo v některých zemích i roku 1956.

Vnitřní síly se ale v padesátých letech daly spíše vytušit. RFE se snažilo vyhledávat a

---

⁷⁰ Tamtéž, str. 28.

⁷¹ Tamtéž.

podporovat známky existence vnitřních opozičních sil, latentního odporu ke komunistům a snah budovat vlastní politický systém. Nešlo jen o aktuální, vesměs neradostný stav. Tradice boje o osvobození byla u mnoha států dlouhodobá a aktuální období potlačení snah znamenalo jen etapu, byť těžkou a náročnou, na cestě za svobodou.

Na opravdové činy v americké politice osvobození nikdy nedošlo, vše probíhalo jen v rovině slov. Ovšem vysílání RFE a operace NCFE jako byl například balonový projekt obsahovaly bezpochyby aktivní prvek. RFE usilovalo o podporu osvobození snahou o stimulaci lidového nenásilného odporu. Nedělo se tak jen v rozhlasovém vysílání. Proslulými se v tomto ohledu staly letákové akce, připravované pro Československo v několika vlnách. Ta poslední z roku 1954 přinesla koncepci podpory latentní „lidové opozice“. Na počátku roku 1957 ředitel RFE řekl v oficiálním memorandu, že třetí, vnitřní síla je tou nejdůležitější. První snad může situaci ovlivnit jen materiální pomocí a osobními kontakty. Druhá síla, uvnitř komunistických systémů nemá zájem na osvobození od Moskvy.⁷² Možná se ale jednalo o alibi: o třetí síle nebylo za železnou oponou slyšet.

Student Václav Holešovský přešel hranice na Západ roku 1948 přímo s Ferdinandem Peroutkou. Od léta 1951 pracoval v newyorské redakci RFE jako volný spolupracovník. Ve vysílání se četly jeho fejetony psané formou dopisu komunistickému příteli. Pracoval pak později v padesátých letech i v mnichovské redakci. O vysílání prvních let napsal: „Pokud se týká československého oddělení, pravda byla taková, že určitá část programů byla až do listopadu 1956 zaměřena na aktivistickou podporu spontánních domácích proudů a tendencí, jejichž logické vyústění bylo v událostech typu maďarské revoluce či pražského jara, a ještě spíše polského stávkového hnutí z léta 1980. Julius Firt tomu tak rozuměl. Cítil, že se síly odporu ve východní Evropě včetně Československa začínají opět dávat do pohybu a chtěl, aby rozhlas u toho aktivně byl. Proto mne s jinými kolegy z New Yorku pozval, abychom spolu

---

⁷² Tamtéž.

s ním šli do Mnichova v rámci obrody československého oddělení. Opakoval to mnohokrát: Víte, vy umíte tu aktivistickou linku šikovně podat... My do toho Mnichova přitáhneme jako korouhevníci a zkusíme to tam obrátit.“ Holešovský byl později k politice USA kritický. Napsal, že postoj USA a Západu k maďarským událostem odhalil prázdnotu eisenhowerovských poselství porobeným národům. Holešovský chtěl, aby vysílání říkalo lidem doma pravdu syrově, bez iluzí, včetně toho, že jsou odkázáni sami na sebe. Pravá demokracie nemůže pěstovat manipulativní propagandu.⁷³

Ale například slovenský pracovník RFE Jozef Špetko vysílání období 1951-1956 charakterizuje jako falešný patos, emocionalitu, přexponovanou propagandu, jako odpověď na propagandu komunistickou.⁷⁴

Podobně o poválečné americké oficiální politice soudí historik Igor Lukeš. Přisuzuje projektu RFE roli jistého alibi Západu. Skutečnému úsilí o osvobození zemí za železnou oponou se totiž USA vyhýbaly.⁷⁵

Vysílání se neomezilo jen na země střední a východní Evropy. Dne 1. března 1953 RFE doplnila sesterská rozhlasová stanice Radio Osvobození (Radio Liberation), od 5. září 1956 přejmenovaná na Radio Svoboda (Radio Liberty – RL). Stanici zřídil Americký výbor pro svobodu lidu Sovětského svazu. Jeho vysílání bylo určeno obyvatelům SSSR a neomezovalo se jen na ruštinu ale postupně se vysílalo téměř dvacítkou jazyků národů Sovětského svazu a Pobaltí.⁷⁶

Rok 1956 se stal klíčovým mezníkem nejen pro země východního bloku ale i pro RFE. Musela čelit obvinění z podílu na maďarských nepokojích. Vyšetřování úlohy maďarské

---

⁷³ Vzpomínka Václava Holešovského na Ferdinanda Peroutku in: PEROUTKOVÁ Slávka (ed.): *Ferdinand Peroutka, deníky, dopisy, vzpomínky*, NLN, Praha 1995.

⁷⁴ ŠPETKO Jozef, *Človek v sieťach. Slovenské slovo z rozhlasovej stanice Slobodná Európa*. Kalligram, Bratislava 2005.

⁷⁵ Mezinárodní konference Hlasy svobody nebo západní provokace?, u příležitosti 60. výročí zahájení pravidelného vysílání rozhlasové stanice Rádio Svobodná Evropa v Mnichově 28.-30. dubna 2011.

⁷⁶ MICKELSON Sig, *America's Other Voice. The Story of Radio Free Europe and Radio Liberty*. 1983

redakce RFE při povstání v Maďarsku dopadlo rozporuplně. RFE bylo očištěno z nařčení, že vyvolalo povstání v Maďarsku a že tedy není za tamní krvavý vývoj odpovědné. Ovšem faktem je, že maďarská redakce prokazatelně vysílala i podle platného statutu RFE sporné až nepřijatelné relace. Maďarská redakce citovala ve vysílání západní tisk způsobem vyvolávajícím v posluchačích dojem, že OSN se bude maďarskou situací zabývat a že Západ je na prahu války. V komentářích maďarští redaktori RFE překročili pravidla a neoprávněně útočili na předsedu vlády Imre Nagyho jako na promoskevského zrádce.⁷⁷

Nelze ale zapomínat na to, že posluchači v Maďarsku hledali v zahraničním vysílání naději a pomoc a dávali leckdy slovům v éteru jiný význam, než jaký vůbec mohla mít. RFE považovali posluchači za stanici přímo spojenou s oficiální politikou Spojených států. Chtěli věřit, že ji tlumočí. Po porážce maďarského povstání přesto museli z funkcí odejít evropský ředitel RFE Richard Condon, jeho politický poradce William E. Griffith, ředitel maďarské redakce Andor Gellért a třináct členů maďarské redakce.

Názor na odpovědnost RFE za maďarskou katastrofu se liší. Nikdo neobviňuje RFE z vyvolání povstání, to by ani nebylo reálné. Otázkou je vyváženost vysílání v době již edxistující krize a povstání.⁷⁸

Rozhodující politici v USA v padesátých letech nikdy vážně neuvažovali o skutečné osvobozovací akci. O osvobození se hovořilo a přemýšlelo v Mnichově ale ne ve Washingtonu. Maďarská krize a její tragický závěr vyvolaly nejen kritiku z vnějšku ale i oprávněné otázky uvnitř jednotlivých redakcí RFE. Jak vlastně přistupovat ke svým krajanům doma a jak jim i v dobré víře neškodit? Je zodpovědné hlásat politiku osvobození, byť bez reálného obsahu? Atmosféra se po maďarském povstání se změnila. Události roku 1956 se

---

⁷⁷ URBAN George R., *Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy. My War Within the Cold War*. 1997

⁷⁸ GRANVILLE Granville, *Radio Free Europe's Impact on the Kremlin in the Hungarian Crisis of 1956. Three Hypotheses*. In: *Canadian Journal of History* 2004 39(3), str. 515-546; JOHNSON Ross. A., *Setting the Record Straight. The Role of Radio Free Europe in the Hungarian Revolution of 1956*. Working Paper.: <http://wilsoncenter.org/topics/pubs/happ.OP-3.pdf>

staly bodem obratu RFE.

I. 7 Balony svobody nad Československem

S otázkou angažovanosti a aktivních snah o změnu za železnou oponou je pro první polovinu padesátých let spojen netradiční projekt Svobodné Evropy. Letákové kampaně byly koncipovány jako součást komplexní snahy o narušování cenzury za železnou oponou. Nešlo o akce zcela oddělené od vysílání. V letácích bylo propagováno vysílání a naopak ve vysílání se hovořilo o letácích a jejich distribuci. Tyto projekty Svobodné Evropy představují i jeden z nepřehlédnutelných atributů Studené války. Jsou dnes hodnoceny spíše jako neúspěšné propagandistické kampaně. Nemohly nic změnit na politických poměrech v Československu a setkaly se prý jen s nezájmem veřejnosti. Otázkou jsou ale i skutečné záměry organizátorů. Stejně jako projekt Rádia Svobodná Evropa vzešla myšlenka i realizace z prostředí Národního výboru pro Svobodnou Evropu. Jedna z divizí výboru, Tisk Svobodné Evropy (the Free Europe Press), se zabývala vydáváním tištěných materiálů. Přípravovaly se tu zpravodajské výtahy a materiály pro veřejnost v USA na podporu boje proti komunismu a na podporu financování projektu RFE. Druhý typ tiskovin Svobodné Evropy směřoval za železnou oponu. Cílem bylo doplnit rozhlasové vysílání a narušovat monopol totalitního tisku. Rozhlasové vysílání bylo založeno na slově, zvuku. Chyběl mu obraz, který by ukázal život na svobodné straně železné opony. Myšlenky bylo třeba zachytit na papír. Pro dopravu materiálů připadalo v úvahu teoreticky několik cest. Poštovní zásilky se staly ve východním bloku předmětem přísné cenzury. Cestování osob mezi Východem a Západem pokleslo na minimum a podléhalo rovněž důkladné hraniční kontrole. Tisk Svobodné Evropy se snažil informační blokádu zemí střední a východní Evropy prorazit jinými způsoby.

Vedoucím československé letákové akce nebo-li čs. redakce Tisku Svobodné Evropy v New Yorku byl dr. Jan Stránský (1913-1998). Právník, novinář, účastník druhého

zahraničního odboje a poválečný poslanec Národního shromáždění za národně socialistickou stranu. Po únoru 1948 emigroval přes Německo do Londýna, kde pracoval jako redaktor týdeníku Tablet. V roce 1951 se stal zaměstnancem RFE, nejprve v Mnichově a od roku 1952 v New Yorku jako vedoucí tiskového oddělení Svobodné Evropy, později do roku 1975 i v jiných funkcích.

V Mnichově jako výkonný pracovník pracoval na letákové akci Zdeněk L. Suda (nar. 1920 v Pelhřimově). Roku 1948 absolvoval sociologii na Karlově univerzitě v Praze. Po únoru 1948 odešel do zahraničí, kde dál studoval. Od roku 1954 působil v Mnichově v redakci čs. tisku Svobodné Evropy, v letech 1958-1968 redaktor RFE, v éteru vystupoval pod pseudonymem „Mojmír Brychta“. Podle svého svědectví Zdeněk L. Suda vytvářel podstatnou část textu letáků nejrozsáhlejší letákové operace „Veto“. Konečné úpravy prováděla redakce v New Yorku a poslední slovo náleželo nepochybně americkému vedení.

První letáková kampaň se nazývala „Winds of freedom“. Trvala dva týdny a nad Československo doputovalo více než jedenáct milionů letáků. Vypouštění nevelkých plastových balonů plněných plynem s letáky ohlásilo čs. vysílání RFE 14. srpna 1951 jako: „zahájení nového dramatického způsobu jak spojit národy za železnou oponou. V noci z 13. na 14. srpna vypustili z oblasti poblíž československo-německých hranic 2500 balonů s 2,5 miliony letáků. ... Volá hlas Svobodného Československa, rozhlasová stanice Svobodná Evropa. Vyzýváme všechny příslušníky šesté kolony svobody (!), aby neprodleně informovali své dobré přátele, že svobodný svět dnes zaslal do Československa 2,5 milionu dopisů všem českým a slovenským vlastencům. 2500 balonů svobody přeletělo západní hranici Československa, aby přineslo písemné poselství svobodného světa bojujícím československým demokratům. Přátelé a spolubojovníci šesté kolony svobody...“⁷⁹

Vysílání se obracelo na jednotlivé profesní skupiny, na zaměstnance

---

⁷⁹ NA, f. 311 (fond Monitoring zahraničního vysílání), karton 258, Zpravodajský přehled z 14. srpna 1951.

Československých státních drah, silniční dopravy, na „demokraticky smýšlející šoféry“, členy SNB, příslušníky čs. armády a zemědělce s výzvou, aby letáky šířili po republice.

Tón jediného typu letáku byl mobilizační. Text „Poselství Čechům a Slovákům“ končí slovy: „Necht' se mají tyraní a zrádci na pozoru! Budeme bojovat rozhlasem, budeme bojovat balony svobody, budeme bojovat všemi prostředky, jichž je třeba užít, budeme bojovat za Vás a s Vámi tak dlouho, až okupanti budou vyhnáni z naší vlasti, až se jejich přísluhovači dočkají spravedlivé odplaty, až bude Československá republika opět svobodná! Svoboda opět vzplane!“⁸⁰

Leták obsahoval i přehled vlnových délek a časů vysílání Svobodné Evropy, Hlasu Ameriky a BBC pro Československo. V textu se možná poprvé objevila formulace „balony svobody“. Podobné označení se používalo u dopravních prostředků, kterými někteří uprchlíci překonali železnou oponu na cestě za svobodou (např. vlak svobody, tank svobody, kachna svobody – obojživelné auto, apod.). Za pozornost stojí i ne zcela promyšlený termín „šestá kolona“, který spíše evokuje pojem zrádce. Naštěstí se neujal. Podobně jako volba názvu fundraisingové organizace NCFE „Crussade of Freedom“, v možném překladu „křížácké tažení za svobodu“, svědčí o jistém neporozumění pro symboly, které mohly mít za železnou oponou negativní konotaci.

Následná zpráva Ministerstva vnitra ČSR uvádí, že se podařilo posbírat asi 300 000 letáků.⁸¹ Dá se předpokládat, že zbytek nákladu (2 200 000 kusů) byl dílem rozebrán a dílem podlehl povětrnostním vlivům. První letáková akce trvala krátce a bezpochyby sloužila k načerpání zkušeností. Mohla mít souvislost s přijetím zákona o vzájemné bezpečnosti (Act of mutual security), kterým americký kongres uvolnil 100 milionů dolarů na pomoc obětem útlaku v komunistických zemích, mj. na pomoc uprchlíkům z těchto zemí.⁸² Zákon prosadil

⁸⁰ ABS, f. 323 (Kabinet StB materiálů), karton 22, složka 1.

⁸¹ ABS, f. 323 (Kabinet StB materiálů), karton 23, složka 1, Přehled o výskytu zahraničních letáků.

⁸² Archiv MZV, f. Teritoriální odbor, USA 1945-1954, karton č. 16: Informace pro s. ministra 18. 8. 1951.

v říjnu 1951 prezident Truman. Tento federální zákon nahrazoval končící Marshallův plán a distribuoval vojenskou, ekonomickou a technickou pomoc spojencům ve světě. Z hlediska tehdejší americké zahraniční politiky představovala zranitelnost spojenců hrozbami komunistického vlivu a útočnosti přímé ohrožení národní bezpečnosti USA a dalších oblastí svobodného světa. Smyslem zákona bylo posílit bezpečnost, podpořit americkou zahraniční politiku a zajistit obecné blaho USA poskytnutím pomoci spřáteleným zemím v zájmu mezinárodního míru a bezpečnosti. Americká pomoc byla zaměřena především na méně rozvinuté země.

K autorství letákové akce se Národní výbor pro svobodnou Evropu přihlásil ale související rozhlasová kampaň nebyla dlouhodobě připravena. Tón letáků byl aktivní a optimistický. Sliboval nespecifikovanou pomoc a podporu při úsilí o osvobození Československa.

Druhá letáková akce Svobodné Evropy pro Československo proběhla roku 1953 a nazývala se „Prospero“. Její genezi lze určit vcelku spolehlivě. Projekt bezpochyby reagoval na neklid v Československu po červnové peněžní reformě a na protesty, které se 16. června 1953 rozhořely v NDR jako důsledek zhoršení podmínek dělníků. Výzkumná a publikační služba Svobodné Evropy (jak byla nově přejmenována divize Tisk Svobodné Evropy) urychleně připravila oboustanný leták "Češi a Slováci" s informacemi a fotografiemi z dělnických nepokojů v NDR. Balony nesly současně i tzv. "hladovou korunu", což byla kopie papírové korunové bankovky s přitíštěným textem reagujícím na důsledky měnové reformy. Kulaté plíšky z hliníkové folie se zvonem svobody – symbolem Svobodné Evropy a nápisem pak připomínaly Svobodnou Evropu. Napodobeniny bankovky a plíšky připravil tým Výzkumné a publikační služby v New Yorku okolo 7. července a letecky je nechal přepravit do Mnichova. V noci z 13. na 14. července 1953 bylo ze střežených základů na území SRN nedaleko hranice s Československem vypuštěno množství jednoduchých balonků.

V rozhlasovém vysílání RFE se akce prezentovala jako dílo servisní organizace „Tažení za svobodu“. Plán ale ve skutečnosti prokazatelně vypracovala a provedení realizovala Výzkumná a publikační služba Svobodné Evropy. Přímo na základnách poblíž hranice se dokonce vypouštění balonů osobně zúčastnili Jan Stránský a Jiří Trutnovský z New Yorku spolu s několika americkými představiteli z vedení the National Committee for Free Europe a odborníky od výrobce balonů, firmy General Mills. Jako cílové oblasti byly určeny Praha, Plzeň a Ostrava.⁸³

Již několik dnů po zahájení, 18. července 1953, se muselo vypouštění balonů pro nevhodné povětrnostní podmínky přerušit. Na kampaň režimní propaganda již reagovala aktivně. Rudé právo otisklo po přerušení vypouštění s uspokojením článek „Akce, odsouzená ke krachu“. Režim využil i jiné formy protestů. Československé Ministerstvo zahraničních věcí předalo 20. července 1953 velvyslanectví USA v Praze a zveřejnilo nótu „Proti vypouštění balonků se štvavými letáky zaměřenými na znepokojení obyvatelstva. Vypouštění balonků samozřejmě nemůže mít destabilizující vliv na čs. občany, ale vláda USA umožnila tuto činnost z okupačního území Německa pod svoji správou a k této činnosti dochází prý v době snahy o upevnění míru a zajištění mírové spolupráce.“ Dne 31. července 1953 odpovědělo americké velvyslanectví na nótu v tom smyslu, že akci provozuje nevládní organizace „Tažení za svobodu“ a že příčinou jsou nesvobodné poměry v Československu a překážky kladené šíření informací. Československá strana v dalších diplomatických nótách protestovala proti údajnému vměšování do vnitřních věcí, narušování vzdušného prostoru, porušování pravidel okupace Německa ze americkou stranou a posléze i na nebezpečnost posílání vodíkem plněných balonů pro zdraví a životy občanů. Vláda USA se oficiálně od akce distancovala jako podniku soukromých osob, za nějž prý nenese žádnou odpovědnost.⁸⁴

Celková bilance akce „Prospero“ činila 6500 balonů s 12 miliony letáků všech druhů.

---

⁸³ Archiv ČČES Olomouc, f. RSČ, složka 379 karton 68, korespondence s NCFE 1952-1954.

⁸⁴ Archiv MZV, f. Teritoriální odbor, USA tajné 1945-1955.

Zahájení akce „Prospero“ se již plně odrazilo ve vysílání RFE. Již 14. července v 9.00 vysílání oznámilo vypuštění balonů nesoucích československému lidu poselství naděje. Trvání bylo ohlášeno jen na několik dní. Množství letáků vycházelo z počtu obyvatel, takže pro každého občana byl určen jeden výtisk. Nejnovější balonová akce měla mít podle oznámení čtyřikrát větší rozsah než první operace v srpnu 1951. Rozhlasové vysílání se snažilo posluchače upozornit i na další možné významy balonové akce. V komentáři pořadu „Voláme KSČ“, vysílaného 14. července 1953 ve 12.40, posluchači slyšeli: „Naším hlavním úkolem je říkat vám co se děje. Proto jsme vám poslali fotografie ze vzpoury v NDR, ke které daly signál stávký a nepokoje v ČSR, ke kterým došlo po měnové reformě. Neosobujeme si právo říkat vám, co byste měli dělat. Ale chceme vás ujistit, že nejste sami a že svobodná Evropa nezapomíná na Evropu obsazenou, kterou považuje za svou nedělitelnou část. Vyslání balonů není ve výroční den pádu Bastily náhoda.“ V pořadu „Vzkazy domovu“ zazněla toho dne i originální píseň o „balonech svobody“ od Josefa Stelibského a Járy Kohouta.

Text letáku byl tentokrát umírněný. Vyslovoval nedefinovanou podporu, nicméně uváděl, že Svobodná Evropa nehodlá jakkoliv doporučovat, co mají lidé v Československu dělat.

A konečně třetí velkou letákovou akcí pro Československo byla operace „Veto“. Název se symbolicky vztahoval k tzv. volbám, plánovaným v Československu na květen a listopad 1954. Vypouštění balonů zaštitilo opět „Tažení za svobodu“ a započalo 29. dubna 1954.

Akce „Veto“ byla nejen nejrozsáhlejší ale i nejpropracovanější. Její původní akční program sice koncem roku 1954 skončil ale v nastaveném formátu po následující dva a půl roku vycházelo a bylo balony distribuováno každých 14 dní a později 1x měsíčně vždy nové číslo časopisu s jednoznačným názvem „Svobodná Evropa“. Časopis měl formu skládaného

letáku. Rozměry se postupem času měnily z počátečního formátu A6 až na rozměr A5 od čísla 37 ze září 1955. Grafická podoba se rovněž vyvíjela od poměrně jednoduché formy a počínaje zářím 1955 evokovala styl deníku Lidové noviny. Také obsah začal připomínat periodikum a to včetně mnoha fotografií, ilustrací a karikatur.

Myšlenkovou osou obsahu letáků akce „Veto“ se stal program československé „lidové opozice“. Autorem konceptu byl Václav Holešovský. Pracoval v redakci Svobodné Evropy v New Yorku a ve vysílání používal pseudonym „Robert Loukota“. Holešovský po pozdějším odchodu z RFE dále studoval a stal se v USA ekonomem a vysokoškolským pedagogem.

Svobodná Evropa usilovala vtisknout předpokládané nespokojenosti a radikalizaci obyvatelstva v době krize po Stalinově a Gottwaldově smrti určitou jednotící myšlenku. Režimům za železnou oponou se ekonomicky viditelně příliš nedařilo. Svobodná Evropa se snažila formulovat za občany požadavky a nabádala k odporu proti přemrštěným nárokům režimu. Výrazem této snahy se stal program „lidové opozice“. Základním kamenem koncepce byl předpoklad existence vrstvy nespokojených občanů, kteří nemají možnost se združovat a formulovat své požadavky. Proto Václav Holešovský formuloval deset bodů, zobecňujících různé problémy a požadavky a pro rozšíření a podporu programu vypracoval dlouhodobou strategii. Program byl šířen jak letáky, tak i rozhlasovým vysíláním Svobodné Evropy. „Lidová opozice“ měla být hnutím bez formální organizace, vedení, materiální základny a bez konspirace. Další definice zněla „duchovní jednota všech vlasteneckých Čechů a Slováků“. Za programem deseti bodů měla stát analýza obrovské sumy informací a pečlivé zkoumání režimního tisku a rozhlasu. V neposlední řadě program počítal s podporou rozhlasovým vysílání RFE („Hlas opozice“) a tištěného slova („balony svobody“). Do kampaně se zapojil ve svých rozhlasových promluvách i Ferdinand Peroutka. Jeho vize zapojení občanů do Lidové opozice byla sice optimistická ale nadsazená.⁸⁵

---

⁸⁵ FIALOVÁ Zuzana (ed.), *Mluví k vám Ferdinand Peroutka, I., II., III. Rozhlasové komentáře Rádio Svobodná Evropa (1951-1959)*. Argo, Praha 2003, str. 160-163 (22. květen 1954) a 171-174 (14. srpen 1954).

Svobodná Evropa hodlala povzbuzovat odvahu průmyslových dělníků užít vlastní sílu a přesvědčit je, že mohou věci měnit zevnitř. Snažila se dokonce apelovat i na příslušníky armády a SNB v duchu morálky, národního uvědomění a upozorňovat na rozpor mezi požadavky služby a skutečnými zájmy občanů. Třetí cílovou skupinou byli dokonce samotní členové KSČ. Zkušenost ze stranických čistek posledních let, procesů s údajnými zrádci z vlastních řad a z toho plynoucí pocit osobního ohrožení měly nahodit jejich loajalitu. Svobodná Evropa doufala, že dalším krokem probuzených straníků by mohlo být sabotování komunistických konzervativců nebo dokonce odchod do zahraničí.

Dlouhodobý operační plán „Veto“ byl založen na myšlence povzbuzení k malým krokům, dílčím reformám, masarykovské drobné práci apod. Postupné očekávané úspěchy měly občany přesvědčit, že prohlubující erozí režimu lze dosáhnout pádu komunistické moci. Cesta změny pomocí malých kroků vyrůstala ze stejných kořenů, jako myšlenka gradualismu, tedy předpokladu postupného a neodvratného „polidšťování“ režimů ve střední a východní Evropě.

Program akce „Veto“ byl pečlivě naplánován. Nejprve od 29. dubna 1954 vzlétaly nad Československo balony s archy nálepek nesoucích číslo „10“ a časopisy „Svobodná Evropa - květen 1954“ a „Svobodná Evropa - máj 1954“. Současně se v rozhlasovém vysílání Svobodné Evropy objevily upoutávky na akci. Operace byla podle vlastní zprávy RFE již 2. května 1954 krátkodobě přerušena. Do té doby se vznesly balony s 300 000 výtisků letáků. Počátkem května 1954 pak balony nesly samotný leták s programem deseti požadavků „lidové opozice“ a ve vysílání Rádía Svobodná Evropa se objevily komentáře. Mezitím balony rozptylovaly další čtyři typy letáků ve formě nálepek popularizující deset bodů a cílené na různé skupiny: zemědělce, dělníky, komunistické funkcionáře. Nálepky měli lidé podle představy Svobodné Evropy šířit v době voleb na veřejnosti. Dne 15. května 1954 byly vyslány balony s letáky „Kandidátka lidové opozice“. Druhá fáze akce „Veto“ koncem května

měla za cíl vysvětlit smysl kampaně a údajný realismus postupných kroků.

Počátkem července se objevil časopis Svobodná Evropa č. 15, leták „Žně sebeobrany národa“ a aršík s nálepkami „Obrana úrody“. Kampaň se v srpnu tématicky zaměřila na potíže venkova opět v duchu deseti požadavků. Dne 4. září se objevil leták „Konec selské roboty“, vztahující se k pátému bodu programu „lidové opozice“.

V předvečer státního svátku, 27. října 1954, dorazily nad Československo letáky Svobodná Evropa číslo 21. Toto vydání bylo poprvé vytištěno jako dvoubarevné, s černým a oranžovým tiskem. V úvodníku „O našem tisku“ byla změna zdůvodněna snahou usnadnit čtenářům hledání pestřejšího letáku v terénu. Náklad jednoho čísla dosahoval tři miliony výtisků. Současně úvodník přinesl vyčerpávající výčet možných názorných příkladů o velikosti nákladu: „Náklad je šestkrát vyšší, než jaký byl kdy náklad kteréhokoliv československého časopisu. Kdybyste si ty tři miliony výtisků jednoho čísla dali na váhu, vážily by 9,6 tun, tolik váží plně naložený železniční vagon. Kdybyste si je kladli na délku jeden za druhým, vytvořil by se pás, dlouhý 1800 kilometrů – z Aše na konec Podkarpatské rusi a zpátky do Aše, nebo z Prahy do Severní Afriky. Kdybyste si je kladli do čtverce, měli byste plochu 18 čtverečních kilometrů, což odpovídá katastrální výměře vnitřní Prahy I-VIII anebo ploše, devětkrát vyšší než Štrbské Pleso. Kdybyste si ty tři miliony výtisků narovnali jeden na druhý, měli byste věž, vysokou 829 metrů – čtrnáct Petřínských rozhleden, jedna na druhé.“⁸⁶

Podle záznamu Státní bezpečnosti se bezpečnostnímu aparátu podařilo zachytit z tohoto údajně třímilionového nákladu pouze 148 548 kusů!⁸⁷

Od čísla 25 z ledna až do čísla 37 ze září 1955 nalezneme v obsahu letáků mnoho karikatur nebo grafických znaků vytvořených očividně jediným autorem. Díky prof. Sudovi

---

⁸⁶ ABS, f. 323 (Kabinet StB materiálů), karton 22, složka 4, Rok 1954-1955.

⁸⁷ ABS, f. 323, (Kabinet StB materiálů), karton 23, složka 3, Hlášení náčelníka 2.odd. 5. odboru III. správy MV npor. Václava Pulce.

víme, že výtvarníkem letáků byl Miroslav Šašek (1916-1980). V letech 1955-1957 pracoval v RFE. V šedesátých letech se Miroslav Šašek stal mezinárodně známým karikaturistou. Proslavilo jej autorství sady průvodců po zemích světa i velkoměstech (This is London, This is Paris atd.). Podle odezvy se tyto knihy staly nesmírně populární a to zejména u mládeže, kterou vtipným a poutavým způsobem prováděly svobodným světem.

Kromě pravidelných čísel časopisu „Svobodná Evropa“ se připravovaly i mimořádné tisky. Koncem listopadu 1954 se objevily letáky „Československým dělníkům“, počátkem února 1955 byly rozptýlovány brožury „Kalendář Svobodné Evropy 1955“ s barevnou obálkou, na níž byla bez nápisu otištěna barevná reprodukce Svatovítské madony. V březnu to byl leták „Čeští a slovenští rolníci“. Za největší úspěch akce označil prof. Suda jeden milion výtisků brožur s přepisem doslovného překladu tajného projevu generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu Nikity S. Chruščova, předneseného na XX. sjezdu KSSS. Chruščov ve výbušném projevu odhalil zločinnost Stalinova režimu.⁸⁸

Ačkoliv se odkazy na program „lidové opozice“ táhly jako leitmotiv dlouhou řadou časopisu „Svobodná Evropa“, obsah byl mnohem pestřejší. V podstatě ale kopíroval dvě hlavní témata rozhlasového vysílání RFE. Tím bylo informování o domácích událostech v Československu a jejich komentáře a dále informace o kultuře, vědě a společnosti ve svobodném světě, včetně srovnávání ekonomické situace na Západě a Východě.

Letáky přinášejí ve shodě s rozhlasovým vysíláním poměrně málo informací o autorech. Nemají tiráž a ze vcelku pochopitelných důvodů nebyla většina článků v letácích podepsána. Výjimku tvořily přetištěné výňatky z rozhlasových promluv Ferdinanda Peroutky, kde bylo jistě nesmyslné utajovat identitu autora. Texty byly střídavě publikovány v češtině i slovenštině. Dokonce i samotný název letáků byl od čísla 38 střídavě česky „Svobodná Evropa“ nebo „Slobodná Európa“. V rámci akce „Veto“ a jejího volného pokračování vyšlo

---

⁸⁸ Korespondence autora se Zdeňkem L. Sudou.

od dubna 1954 do října 1956 57 čísel časopisu “Svobodná Evropa” a řada dalších neperiodických tiskovin. Náklad byl obrovský. Leták z května 1955 uváděl, že za rok dopravilo 180 000 balonů do Československa 90 milionů letáků, které vážily dohromady 188 tun.⁸⁹

Příčinou ukončení balonové akce „Veto“ se stala maďarská revoluce na podzim 1956, respektive obvinění RFE z vyvolávání neopodstatněných nadějí. Vysílání balonů s letáky okamžitě a nadobro ustalo.

Letáky vyvolaly v prvé řadě odezvu u režimu. Pod koordinací StB stihací letectvo balony sestřelovalo, Ministerstvo vnitra organizovalo sběr balonů kleslých na zem a zejména shromažďování samotných letáků. V tomto ohledu si režim vedl poměrně energicky. Přesto ve skutečnosti dokázal zachytit jen nevelké množství vzhledem k milionům letáků vyslaných. Podle záznamů StB nebylo území státu pokryto letáky rovnoměrně. Největší počet spadl na jihu a západě Čech, z krajů nejvíce v Plzeňském kraji. V roce 1954 bylo jen na plzeňsku sebráno 1 351 246 kusů, což tvořilo bezmála polovinu všech zabavených letáků. Dalšími kraji s vysokým počtem záchytů byly České Budějovice (619 000), Karlovy Vary (313 550) a Praha (275 256 kusů). Ve většině ostatních českých a moravských krajů útvary Ministerstva vnitra zajistily průměrně okolo 50 000-70 000 kusů. Nejméně pak bylo úřadům v českých a moravských krajích odevzdáno v krajích Olomouc, Gottwaldov a Ostrava (45 500 kusů dohromady). Ve slovenských krajích to bylo ještě méně, v průměru okolo 7000 letáků na kraj.⁹⁰ Další formou reakce byly propagandistické kampaně v tisku.

Letáky zjevně nevyvolávaly mezi obyvatelstvem viditelnou masovou odezvu. Přesto se objevovali občané, kteří letáky dále šířili, veřejně je četli a vylepovali, šířili a vylepovali nálepky, psali na veřejných místech číslo „10“ nebo i obsahy letáků opisovali a používali jej

---

⁸⁹ ABS f. 323 (Kabinet StB materiál), karton 22, složka 4, Rok 1954-1955.

⁹⁰ ABS, f. 323 (Kabinet StB materiálů), karton 23, složka 3, Hlášení náčelníka 2.oddělení 5. odboru III. správy MV npor. Václava Pulce.

jako podklad pro tvorbu letáků vlastních. Hlášení StB ze září 1954 informuje, že od 29. dubna do září 1954 bylo odhaleno a zatčeno deset takových osob a na jedenáct podala StB i trestní oznámení. Nejsou to vysoká čísla, ale samozřejmě ne všichni šířitelé letáků museli být odhaleni.⁹¹ A také samotné držení letáků představovalo riziko. Letáky Svobodné Evropy nalezené při domovní prohlídce znamenaly pro StB důkaz vědomé nepřátelské činnosti proti režimu, inspirované Svobodnou Evropou. Snad proto se jich do dnešní doby zachovalo tak málo.

Druhou hlavní reakcí režimu se stala propaganda. Pokud se myšlenky z letáků dostaly mezi lidi, bylo nezbytné potlačit jejich vliv. Proto se v tisku, zejména na stránkách Rudého práva objevovaly zprávy o posílání balonů s letáky a příslušnými komentáři. Propagandistický jazyk napadal obsah letáků jako lživý a štvavý, jako produkt zkrachovaných emigrantů, kteří nemají šanci změnit poměry v Československu. Článek Rudého práva z 3. srpna 1954 pod titulem „Odpověď lidu 'opozici' špiónů a zrádců“ dovedně využil návratu zahraničního agenta Státní bezpečnosti Františka Zvolského, který na tiskové konferenci v Praze odhalil, že tzv. balónkovou akci prý provádí přímo americká špiónážní služba. Propagandistickou kampaň pak vedlo Rudé právo ještě několik dní. Skládala se z redakčních komentářů a čtenářských „ohlasů“. Další cílem propagandy se stala snaha o vyvolávání pocitu ohrožení balony plněnými výbušným plynem. Na pokračování operace „Veto“ 24. května 1955 a vysílání velkých balonů s časovacím zařízením Rudé právo reagovalo 1. června článkem „Drzá protičeskoslovenská provokace amerických imperialistů – Vysílají k nám balony s životu nebezpečným mechanismem“.

Jako jednorázovou akci pro vybrané publikum koncipovalo Ministerstvo vnitra výstavu, která se uskutečnila ve dnech 28. ledna až 1. února 1956 v zasedací síni ČTK v Opletalově ulici v Praze. Na unikátní výstavě byly aranžovány balony a tiskové materiály

---

⁹¹ Tamtéž.

Svobodné Evropy. Expozici organizátoři z Ministerstva vnitra doplnili snímky zraněných osob a poškozených budov v důsledku přistání balonů. Výstavku schválilo včetně její publicity Politické byro ÚV KSČ. Nebyla určena běžné veřejnosti ale jen vybraným hostům: novinářům, zástupcům zahraničních velvyslanectví a výpravám některých pražských podniků. Vystaveny byly nejen balony s letáky ale i s kampaní nesouvisející meteorologické a geografické snímkovací balony, nalezná na československém území.⁹²

V neposlední řadě posloužila znovu i diplomacie. Na zahájení operace „Veto“ reagovalo 5. května 1954 ministerstvo zahraničních věcí protestní nótou. Odpověď amerického velvyslanectví došla 24. května 1954. V listopadu 1956 připravil americko-britský odbor ministerstva zahraničí v angličtině brožuru s názvem „Unlawful launching of balloons into Czechoslovak airspace“ (Protiprávní vysílání balonů do čs. vzdušného prostoru) s několika desítkami fotografií balonů, následků jejich dopadu apod. Smyslem brožury bylo vytvořit podkladový materiál pro jednání s mezinárodními institucemi a dokázat nebezpečí, které balony údajně představují.⁹³

Tak velké množství nekontrolovaně se pohybujících objektů ve vzdušném prostoru mohlo přinášet jistá rizika. Samotné několikagramové pruhy papíru nemohly způsobit zranění nebo škody. Jak ale praxe ukázala, stalo se nejméně pět nehod po přistání poloprázdných balonů. Výsledkem byla zranění a určité materiální škody, většinou díky neopatrnému zacházení náhodných svědků s balony plněnými výbušným vodíkem.⁹⁴

Mnohem závažnější událostí, která se vryla výrazně do paměti obyvatel, byla údajná srážka dopravního letounu Československých aerolinií s balonem Svobodné Evropy 18. ledna 1956. Případu se dostalo široké organizované publicity. Letadlo ČSA typu DC-3 evidenční značky OK-WDZ havarovalo 18. ledna 1956 na hoře Škapová, 13 km severovýchodně od

---

⁹² ABS, f. A 2/1 (sekretariát ministra) inv. j. 928, Podklady pro předsenictvo ÚV KSČ, 27. 1. 1956.

⁹³ Archiv MZV, f. Teritoriální odbor, USA – tajný 1955-1959, karton č. 5.

⁹⁴ Archiv MZV, f. Teritoriální odbor USA – tajný 1955-1959, karton č. 6, Balonová akce.

Levoče. Při havárii a později na následky zranění na místě zahynulo celkem 22 osob (čtyři členové posádky a osmnáct cestujících). Katastrofu úřady prezentovaly od počátku jako srážku letounu s balonem. Ten našli i s letáky údajně nedaleko místa dopadu letadla. Příčinou havárie pak prý mělo být zničení antény letadla při střetu s balonem. Podle dnes dostupných dokumentů ve skutečnosti v průběhu přibližovacího manévru na letiště Poprad ztratila v nepříznivých povětrnostních podmínkách posádka orientaci, začala sestupovat po jiné trase a ve 14.50 letadlo narazilo ve vzdálenosti 32 km od letiště a 5 km na sever od předepsané sestupové trasy do zalesněného kopce. Úřední zpráva ale jednoznačně určila za příčinu katastrofy balon vyslaný americkými organizacemi z území Německé spolkové republiky. Následovala mediální a diplomatická kampaň. Archivní materiály Ministerstva zahraničí prozrazují, že československá strana si byla plně vědoma nedostatku objektivních důkazů pro obvinění Svobodné Evropy a omezila se jen na obvinění. K vyšetřování katastrofy nepovolila zřízení nezávislé komise a americké straně odmítla dát nezbytné informace. Novodobý výzkum prokázal, že o střet s balonem nešlo. Obvinění se nicméně pevně zachytilo v obecném povědomí.⁹⁵

Podobné kampaně zaměřila Svobodná Evropa i do Maďarska. Základní koncept „Focus“ se shodoval s „Veto“. Maďarský se ale jmenoval „Národní opoziční hnutí“ a opoziční program měl mít dvanáct bodů. Cílem bylo opět vytvořit přesvědčení, že v Maďarsku existuje opozice. Kampaň probíhala roku 1955. I nad Maďarsko byly zasílány balony s letáky ve formě novin, ale ne s hlavičkou Svobodná Evropa: „Szabad Magyarország. Nemzeti Ellenállási Mozgalom.“ (Svobodné Maďarsko. Národní hnutí odporu).

Polské balonové akce měly menší rozsah. Podle historika Pawła Machcewicze vedení polské redakce RFE i další exilové skupiny proti plánům na zasílání letáků protestovaly. Hlavním argumentem byla obava, že akce tohoto typu může v Polsku vyvolat neoprávněné

---

⁹⁵ Tamtéž; KELLER Ladislav – KOLOUCH Václav, *Nehody dopravních letadel v Československu*. Díl 2. 1945-1960, Svět křidel, Cheb 2009, str. 223-247.

naděje v pomoc Západu a očekávání dalšího aktivního gradování americké politiky, což by mohlo vyvolat hluboké rozčarování. Zejména výzvy k odporu by mohly být v Polsku pochopeny špatně a vést k aktivním odbojovým krokům s tragickými důsledky. Závěr zněl pokud balony, tak informační, ne s politickou agitací.

Dne 12. února 1955 Svobodná Evropa zahájila akci „Spotlight“, při níž bylo vysláno 800 000 exemplářů brožury zpracované z podkladů polského uprchlíka ze Státní bezpečnosti Józefa Światlo „Za kulisami bezpieki i partii“. Brožura „Wybrałem prawdę“ zase čerpala za svědectví komunistického defektora Seweryna Bialera, dále putoval vzduchem překlad vatikánského dekretu „Dziś i Jutro“, brožura Bolesława Piaseckiego „Zagadnienia istotne“ a brožura se známou povídkou „Folwark zwierzęcy“ (Zvířecí farma) George Orwella. Do Polska putoval podobně jako do Československa i překlad tajného referátu N. S. Chruščova na XX. sjezdu KSSS roku 1956. Od listopadu 1955 do srpna 1956 vyšlo i sedm čísel časopisu „Wolna Europa“, každý okolo jednoho milionu exemplářů. V časopisech s obdobným informativním obsahem jako v české a slovenské verzi bylo více prostoru věnováno např. osudům Poláků po druhé světové válce v SSSR.

Reakce polského režimu byla zuřivá, jak propagandisticky tak sběrem a ničením letáků, kdy byla dokonce vyhlášena i odměna a polský režim se snažil využít i diplomatických nástrojů.⁹⁶

Letáky vysílané do Československa nedávaly návod zda a jak „volit“ v režimem organizovaných volbách, nebo jak infiltrovat a ovládat národní výbory. Pasivita společnosti se díky letákům radikálně nezměnila. Ke společenskému pohybu zemědělců nedošlo. Vlivem rozptýlení na venkově byla jejich sebeorganizovanost obtížná. Byli vydíratelní půdou, majetkem, rodinami a řadou systematických administrativních opatření. Možnosti odporu

---

⁹⁶ MACHCEWICZ Paweł, „*Monachijska Menażeria*“. *Walka z Radiem Wolna Europa*, IPN Warszawa 2007, str. 95-102.

byly velmi omezené. Jinou otázkou bylo chování průmyslového dělnictva, významného faktoru projektu „Veto“. Výzkum ukazuje, že v letech 1953-1954 odborové podnikové závodní rady dokázaly omezovat vliv závodních komunistických organizací a odbory získaly daleko větší vliv na pracovní a kázeňské spory. V letech 1946-1968 se v Československu prokazatelně uskutečnilo 406 stávek. Zatímco v roce 1952 to byly pouhé dvě stávky, o rok později jich bylo 146! Do konce padesátých let pak neklesal jejich počet pod patnáct ročně. Důvodem jejich konání bylo zhoršování pracovních podmínek, zejména zpevňování výkonových norem.⁹⁷

Balonové akce Svobodné Evropy potvrzují rozdělení a vypjatou atmosféru mezi bloky. V dané době šlo o adekvátní prostředek boje. Souvislost akce „Veto“ s pohyby mezi dělnictvem asi nejde přeceňovat. Nicméně výzkum potvrzuje, že dělnictvo nebylo homogenní masou a režimní pravidla mnohdy překračovalo a snažilo se zajišťovat si svá práva. Sázka na dělníky tedy nebyla nesmyslná. Současně si je ale třeba uvědomit, že zájem dělníků o věci veřejné končil vyřešením jejich partikulárních zájmů. Svobodná Evropa prý zaznamenala také i určité korekce v projevech představitelů režimu, které byly v souladu s požadavky „lidové opozice“.

---

⁹⁷ HEUMOS Peter, „*Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví!*“. *Dělníci a státní socialismus v Československu 1945-1968*. ÚSD AV ČR Praha 2006.

I. 8 Československá redakce RFE v druhé polovině padesátých let

Československou redakci v Mnichově vedl po Miloslavu Kohákovi od roku 1955 Julius Firt. Kohákovým a poté i Firtovým zástupcem byli dr. Martin Kvetko a dr. Jaroslav Pecháček. Náplň vysílání vytvářela programová část redakce, starší redaktoři a redaktoři, výzkumní asistenti, vedoucí zpravodajství a sekretáři zpráv. Ve vysílání používali zaměstnanci RFE pseudonymů. Ne tolik pro utajení své identity ale pro ochranu svých příbuzných doma před perzekucí.

V roce 1952 mělo vysílání československé redakce tuto strukturu. Ve všední dny se vysílalo od 5.00 do 1.00 po půlnoci, tedy dvacet hodin denně. V neděli od 8.00, tedy o tři hodiny méně. Každou hodinu zahajoval desetiminutový přehled zpráv z domova, ze svobodného světa i z ostatních zemí za železnou oponou. Kromě toho se vysílaly denně podrobné zprávy ve 12.00, 13.00, 19.00, 20.00 a 23.00 hodin. Pravidelný denní komentář šel do éteru v 18.05 a 21.05. Program z newyorské redakce přišel na řadu ve 20.05 a 0.35 hodin. Politický komentář ve 23.45. Program „Vzkazy domovu“ vysílala RFE v 19.40. Již od počátku mělo ve vysílání své místo sportovní zpravodajství, přišlo na řadu pravidelně ve 22.00.⁹⁸

Programů cílených na domácí scénu bylo více. Reagovaly na oficiální propagandu a politiku nebo dokonce adresně oslovovaly Komunistickou stranu. Pořad „Rub a líc“ vedl Josef Pejskar „Jožka Pero“. Jeho smyslem bylo odhalovat lži režimní propagandy a konfrontovat je se skutečností. Program „Voláme komunistickou stranu“ připravovali Karel Sychrovský a Petr Hrubý „Zdeněk Pohorský“. Redaktoři se obraceli s konkrétními poznatky na horlivé přísluhovače režimu na vesnici, na surové dozorce a příslušníky Státní bezpečnosti.

---

⁹⁸ Archiv ČČSES Olomouc, f. RSČ, složka Tribuna. List československého zahraničního ústavu v exilu, červen-červenec 1952.

Připomínali jim, že o jejich skutečích veřejnost ví a že jednou budou potrestány.

Obsazení jednotlivých tématických oblastí napoví, jaké byly v první polovině padesátých let priority RFE. Prvním tématem vysílání byly informace a komentáře ze života ve svobodné společnosti. Zahraniční komentáře psal bývalý čs. velvyslanec v Haagu Karel Erban. Pořad „Zvolil jsem svobodu“ přinášel rozhovory s uprchlíky o jejich zkušenostech při přechodu státní hranice i ze života na Západě. Hovořil s nimi zpravidla redaktor Ota Gráf „Franta Tábor“.

Druhou podstatnou tématickou oblastí ve vysílání byl život doma. RFE nabízela pestrou škálu pořadů, které měly oslovit celé spektrum společnosti. Národohospodářské vysílání vedl Miloš Vaněk „Pravdomil Bašta“. Politické komentáře připravovali Karol Belák-Berger „Jozef Lehota“ a dr. Bronislav Štefanek „Jozef Dub“.

Většina tématických bloků nebyla přímo politická a prolínalo se v ní i srovnávání života a událostí ve svobodném světě se situací doma. Dělnické vysílání zajišťovali redaktoři Zdeněk Šedivý „Ondřej Baraba“ a dr. Jozef Mrázek „Jozef Kalanský“. Vysílání pro ženy vedla dr. Maria Tumlířová „Mária Chaloupecká“. Kulturní vysílání dr. Jan Tumlíř „Antonín Krejza“ a Libuše Beláková-Bergerová. Vojenské vysílání novinář Osvald Kostrba „Jindřich Skalický“. Vysílání pro mládež vedla Hana Šklíbová „teta Máňa“. Náboženské vysílání připravovali dr. Alexander Heidler „otec Křišťan“, Karel Drážd'anský „Janovský“, Lev Gruber a dr. Bedřich Osuský „Gorazd Kostolný“. Sportovní vysílání Jaroslav Tětiva a Josef Maleček. Komentáře k rolnickému vysílání dr. Martin Kvetko „Dušan Lehotský“.⁹⁹

Realizaci připravených programů zajišťovala „produkce“ československého oddělení. Jejím vedoucím byl filmový režisér ing. Josef Holman a zástupcem Vladimír Beneš. V produkci pracovali skladatel a vedoucí Josef Stelibský, režisér Lubomír Kaválek „Kantor“, herci Blanka Jičínská, Helga Schubertová, Anna Šašeková, Miroslav Šašek „Setvín“, režisér

---

⁹⁹ Martin Kvetko pracoval v RFE od března 1950 do roku 1960 jako stálý zaměstnanec, dále pak jako dopisovatel v New Yorku do března 1990, kdy se vrátil do Československa.

Václav Šimek, Břetislav Hrstka, Jaromír Mikl, Michal Lošonský, Viktor Magdolen, Alois Janák, Zdeňka Langrová, Helena Bušová-Kasalová, Miroslav Hanzlíček, Růžena Jadrná „Rozina Chlumecká“, Čestmír Maňhal „Man“, Milan Špringel „Horník“, Stanislav Kavan, Aleš Andryszak, Mirko Vrbeč „Mirko Markovič“ a další. Hlasateli produkce byli v padesátých letech Jarmila Altová, Eva Kralovenská, František Smrček „Tomáš“, dr. Vratislav Borecký, Miroslav Šebek, Oldřich Toman, Dušan Lichner a dr. Pavel Čulík. Hudební oddělení vedl Václav Nelhýbl, dále v něm pracovali Adolf Vrzal, Zdeněk Klápa a mnoho dalších. Personální obsazení československé redakce se v průběhu doby hodně měnilo a nelze zde ani zmínit všechny jeho zaměstnance.¹⁰⁰

Kromě zpráv, které bylo možno každou hodinu aktualizovat, se většina pravidelných pořadů předem nahrávala a také v průběhu dne i v následujících dnech opakovala. Důvodem byla snaha, aby pořad alespoň v některou z vysílaných denních dob a časů pronikl intenzivním rušením. Dalším mělo opakování umožnit, aby si posluchač mohl vybrat k poslechu čas, který mu nejvíce vyhovoval. A třetím důvodem bylo vyplnění celodenního programu, který by jinak naplnit stále novými pořady prostě nebylo možné.

Po Miloslavu Kohákovi se stal roku 1955 vedoucím čs. redakce již zmíněný Julius Firt. Narodil se roku 1897. Před druhou světovou válkou pracoval jako ředitel nakladatelství F. Borový a koncernu Lidové noviny a patřil ke kulturní elitě první republiky. V době druhé světové války byl Firt přednostou informační správy Československého národního výboru v Paříži a poté členem Československé národní rady v Londýně. Po válce zastával místo ředitele tiskových podniků Melantrich a byl i poslancem Prozatímního a Ústavodárného národního shromáždění za národně socialistickou stranu. V roce 1948 odešel do exilu a v USA se stal jednou z nejdůležitějších osobností počátků pounorového exilu. Podílel se roku

---

¹⁰⁰ The Hoover Institution Archives, the Corporate Records RFE/RL, karton 276, složka 8, Broadcast personnel, 1950-1957, Seznam zaměstnanců čs. redakce 29. 3. 1954, seznam program a druhý produkce, rozdělení na Čechy a Slováky.

1949 jako poradce i na počátcích aktivit NCFE. V září 1951 se stal zástupcem F. Peroutky v redakci RFE v New Yorku a roku 1955 ředitelem čs. oddělení v Mnichově. Ve funkci působil do roku 1965. O svém nakladatelském a politickém životě do roku 1948 napsal vzpomínky.¹⁰¹ Julius Firt se i po odchodu na odpočinek podílel na práci oddělení. Zemřel roku 1979 v Mnichově. Firt představoval kontinuitu s první republikou, předúnorovou politikou a s politickou generací Rady svobodného Československa. Měl velmi blízký vztah k Ferdinandu Peroutkovi a z jejich vzájemné korespondence v době Firtova působení v Mnichově je jasně patrné, že Firt Peroutku naprosto respektoval.¹⁰² Julius Firt spojil s RFE téměř třicet let svého života a stal se jednou z klíčových osobností jejích dějin.

Přelom let 1956-1957 byl vším jiným, než důvodem k oslavám. Po nadějném průběhu sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu na jaře, po nepokojích v Polsku a v závěru roku krvavé revoluci v Maďarsku nastalo kruté vystřízlivění. Komunistická moc zůstala pevná.

---

¹⁰¹ FIRT Julius, *Knihy a osudy*. Index, Kolín nad Rýnem 1972.

¹⁰² The Hoover Institution Archives, the Corporate Records RFE/RL, karton 275, složka 5, korespondence F. Peroutka.

I. 9 Revize politiky v šedesátých letech

Jak charakterizovat postoje a politiku RFE ve „zlatých šedesátých“? Radio Free Europe opouštělo pokusy o aktivismus a měnilo se v rozhlasovou stanici přinášející posluchačům informační a kulturní alternativu. Ve výroční zprávě Free Europe Committee s výmluvným názvem „Bridges to East Europe“ z roku 1964 vyložil prezident RFE John Richardson politiku výboru i RFE. Vysílání citlivě zaznamenávalo jakékoliv změny politiky a ekonomiky za železnou oponou. Ze západních médií se bezprecedentně nejvíce věnovalo snaze o veřejnou a promyšlenou komunikaci s obyvateli zemí střední a východní Evropy. Vedení FEC vyjadřovalo naději, že demokratické ideje Západu, jeho tvořivá energie a zkušenosti budou přispívat k vytváření nové, otevřené společnosti ve východní Evropě.

Bylo nutné čelit i aktuálním výzám. Jak reagovat na méně otevřeně ideologické ale sofistikovanější oficiální rozhlasové programy, na televizní vysílání, na rostoucí tempo osobních kontaktů se Západem a volnější kontrolu kultury na Východě vůbec? V oblasti zpravodajství RFE stavělo zejména na osobitém přístupu ke každé zemi s pochopitelnými specifickými důrazy. Těžilo nadále z flexibility a zejména relativní nezávislosti. Zprávy o dění v cílové zemi i celém východním bloku často předbíhaly tamní oficiální zpravodajství. Například senzační zprávu o pádu Nikity S. Chruščova 15. října 1964 přineslo RFE dlouho před režimními stanicemi Východu a včetně Moskvy.

Milion slov denně proudil do ústředního zpravodajského oddělení RFE. Asi polovina přicházela z monitoringů východních médií a tiskových agentur. Západní zdroje pokrývaly vzrůstající zájem posluchačů o vývoj mimo východní blok. Těmito zdroji bylo devět tiskových agentur, z RFE New York Newsroom, zpravodajové z Washingtonu a OSN, dálnopisy a tisk.

FEC v roce 1964 tvrdil, že vliv RFE ve východní Evropě roste. Měly to prokazovat dopisy od posluchačů i průzkum mezi návštěvníky z východní Evropy. Pravdou je, že v polovině šedesátých let počet cest mezi bloky stoupal. Ale množství reakcí bylo stále poměrně nízké.

FEC vydával řadu publikací a periodik v několika světových jazycích. Jejich cílem bylo zprostředkovat Západu dění ve východní Evropě. V roce 1964 byly knihy distribuovány do osmdesáti zemí. Americká veřejnost nadále RFE podporovala. Sbírkami se podařilo toho roku shromáždit 15 milionů dolarů. Existoval Fond RFE, předsedou byl Crawford H. Greenewalt, jinak předseda E. I. du Pont de Nemours & Company. Pravidelnou událostí byl „světový den svobody“ (v roce 1964 jedenáctý), ve Filadelfii.

Smysl finančních kampaní jistě nespočíval v zajištění příspěvku na financování RFE, které se realizovalo zcela jiným způsobem. FEC považoval za potřebné zvýšit povědomí o vysílání za železnou oponu a zejména získávat politickou podporu pro vysílání. V prosinci 1964 zahájil fundraisingové turné Fondu RFE prezident USA Lyndon Johnson obědem v Bílém domě pro osmdesát prominentů. Prezident Johnson 17. prosince 1964 poslal předsedovi rady Fondu RFE Greenewaltovi dopis s tímto textem: „Od prvních let existence jsem sledoval růst RFE jako největšího spojení mezi světem svobody a statečnými lidmi východní Evropy. RFE pomáhá udržet jejich touhu po svobodě při životě. V jejich jazycích a hlasy jejich krajanů je vyslovována pravda. Říká, co se děje v Evropě, Americe, v Asii a Africe. A také jim říká, co se děje v komunistickém světě. Jako prezident jsem hrdý, že naši lidé svou podporou RFE pomáhají vést tuto přímou komunikaci s lidmi východní Evropy. RFE je dnes významnější než kdy jindy. Historie je opět na postupu do východní Evropy, na pochodu vstříc vzrůstající svobodě. Jakmile lidé východní Evropy znovu budou moci přijímat rozhlasové vysílání ze svých hlavních měst, které jim bude moci říkat to, co RFE, pak bude toto dílo završeno. Do té doby RFE bude pracovat, den po dni, rok po roce. Připomínám

spoluobčanům, aby neváhali podporovat RFE. Žádám je, aby sdělili přátelům, sdružením, sousedům a kolegům, jak moc se zajímám o RFE, jak hrdý jsem na podporu poskytovanou RFE americkým lidem a jak živě věřím, že tento silný hlas pravdy a svobody bude pokračovat ve své dobré práci ve prospěch lidu východní Evropy.¹⁰³

Stále významnější a zkušenější se stal výzkum RFE. Roku 1963 se stala Československá vyhodnocovací sekce jednou z částí Oddělení výzkumu a analýz cílových oblastí RFE. V roce 1965 vzniklo namísto něj Oddělení výzkumu a analýz východní Evropy. Pro odborné i laické zájemce na Západě oddělení vydávalo řadu bulletinů v několika jazycích. Například „Czechoslovak Press Survey“ nebo „Information Item“ s několika stupni distribuce. Od roku 1959 vycházel „Weekly Information Letter“, později „Weekly Diary“, „Background Reports“, „Background Information“ a od 1965 „the Situation Report“ a „Iron Curtain News“. Ale vycházela i další periodika: „East Europe“, „Témoignages. Revue de documentation sur L' Europe centrale et orientale“, „Hinter dem Eisernem Vorhang“, „Bulletin From the Research Departements of Radio Free Europe“. Více než 2000 novinářů a vědců využilo jen roku 1964 výsledků mnichovského výzkumného oddělení RFE.

Přes vzrůstající normalitu ve vztazích Východ–Západ šedesátá léta neznamenal pokles obav o bezpečnost RFE. Ředitel RFE Rodney C. Smith upozornil 16. dubna 1963 zaměstnance na zájem zpravodajských služeb, na omezení žurnalistické práce mimo RFE bez povolení i pravidla pro kontakty s novináři z Východu. V RFE existovala Bezpečnostní kancelář, později Oddělení bezpečnostních služeb. To udržovalo kontakty s německou Spolkovou zpravodajskou službou (BND) a Úřadem na ochranu ústavy (AfVS). Oddělení bylo zodpovědné i za přijímání zaměstnanců. Bezpečnostní kancelář žádala např. od roku 1968 hlásit místo dovolené, návštěvy příbuzných a přátel z Východu, ztráty průkazu, podezřelé akce. Zaměstnanci nesměli letět do Vídně nebo Berlína letadlem. Přísné předpisy

---

¹⁰³ Archiv ČČSES Olomouc, f. RSČ, složka 449, karton 84, Free Europe Committee, bulletin Bridges to East Europe.

platily i pro návštěvy z Východu v budově v mnichovské Oetingenstrasse. Opatrnost při setkáních s lidmi z Východu měli zaměstnanci zachovávat kdekoliv. Přesto kolem budovy RFE až do počátku osmdesátých let nebyl ani plot.¹⁰⁴

V roce 1960 se rozhodl odejít na odpočinek vedoucí oddělení Julius Firt. Na jeho místo byl 15. srpna 1960 jmenován dosavadní politický komentátor Osvald Kostrba „Jindřich Skalický“. Osvald Kostrba (1922 -?) novinář, emigroval z Československa po únoru 1948. V padesátých letech pracoval jako redaktor Rádia Svobodná Evropa v Mnichově. V šedesátých a sedmdesátých letech byl O. Kostrba zástupcem RFE ve Vídni, užíval také jméno „Christian Willars“. Kromě práce pro RFE psal prý články proti čs. režimu a věnoval se i aktivitám spojeným s vydáváním knih čs. spisovatelů v Rakousku (L. Mňačko, M. Kundera, L. Vaculík, A. J. Liehm, Karel Pecka, Josef Škvorecký). Roku 1974 RFE opustil.

V československé redakci se krátce po jeho jmenování rozpoutala ojedinělá krize, známá jako „kostrbiáda“. Kostrba nezhájil výkon své funkce příliš šťastně, když si vybral jako svého zástupce člověka pro zaměstnance oddělení nepřijatelného a když vystoupil při zahajovací řeči 4. října 1960 s dosti konfrontačním tónem. Provokativnější ale asi byla jeho snaha o nový razantní kurs, který z počátku z dálky podporoval i Ferdinand Peroutka. Energický Kostrba již nehodlal brát ohled na exilové vazby zaměstnanců (Rada svobodného Československa, ACEN, noviny České slovo) ale jen na jejich profesionální zdatnost a flexibilitu. Po třech měsících od Kostrbova nástupu poslalo devatenáct redaktorů protestní memorandum evropskému řediteli RFE Ericu Hazehoffovi. Nato dal 21. listopadu Hazelhoff po ultimátu téměř celé skupině výpověď pro neloajlnost k vedení. Postižení si stěžovali na tvrdý postup u předsedy Výboru pro Svobodnou Evropu a krátce nato bylo jejich propuštění zrušeno. Osvald Kostrba musel odejít do funkce vedoucího pobočky RFE ve Vídni a na

---

¹⁰⁴ ŠPETKO Jozef, *Človek v sieťach. Slovenské slovo z rozhlasovej stanice Slobodná Európa*. Kalligram Bratislava 2005.

dalších pět let se do funkce vrátil Firt. Z RFE dokonce odešel i Hazelhoff.¹⁰⁵

Vyřešení nespokojenosti a střetu s vedením tedy dopadlo až překvapivě příznivě ve prospěch zaměstnanců. Takový střet neměl pak nejen v československém oddělení obdoby. Lze jej chápat i třeba jako informaci o stále ještě pevné pozici, kterou exulanti v RFE tehdy měli.

Po odvolání Ferdinanda Peroutky z funkce šéfa čs. oddělení newyorské redakce Svobodné Evropy na přelomu padesátých a šedesátých let byla učiněna řada významných organizačních opatření. Výbor Svobodné Evropy roku 1961 přesunul sídlo vedení Rádia Svobodná Evropa z New Yorku do Mnichova. Ředitelem RFE byl jmenován generál Rodney Smith, který neprodleně začal zavádět do praxe pokyny Výboru pro Svobodnou Evropu. Došlo poprvé i k propouštění zaměstnanců, zprvu jen v důchodovém věku a k rušení funkcí. Existence celé RFE byla tehdy poprvé jistou dobou na vážkách.

Roku 1965 nastoupil po Firtovi do funkce ředitele oddělení JUDr. Jaroslav Pecháček (1911-1997). Po studii práv na Karlově univerzitě v Praze pracoval jako úředník, současně se angažoval v Lidové straně. Za účast v ilegálním organizování demokratické mládeže jej 29. května 1940 spolu se čtyřmi dalšími funkcionáři zatkl gestapo. Po téměř jeden půl roční vazbě byl Pecháček odsouzen na dva roky a devět měsíců káznice za přípravu velezrady Německé říši. Po válce se Jaroslav Pecháček stal tajemníkem předsedy Lidové strany a místopředsedy vlády Msgre. Jana Šrámka. Krátce po únoru 1948 Pecháček s manželkou z obavy před perzekucí odešel do exilu. Na pozvání Pavla Tigrida se od 12. března 1951 podílel na práci RFE v Mnichově, zprvu jako redaktor. Ve vysílání užíval pseudonymu „Pavel Borový“. V letech 1952-1965 pracoval v kanceláři RFE v New Yorku a poté se vrátil jako vedoucí čs. vysílání do Mnichova. V této funkci působil až do 31. prosince 1975, kdy odešel na odpočinek. Dále pokračoval v účasti na aktivitách exilu. Jaroslav Pecháček zemřel 20.

---

¹⁰⁵ Archiv CČSES Olomouc, f. RSČ, složka 451, karton 84, Poměry v RFE.

listopadu 1997 v americké Atlantě.

V roce 1965 vysílala československá redakce denně od 5.00 do 24.00. Jako tradičně otevíralo každou hodinu vysílání desetiminutové zpravodajství. RFE připravovalo denně 10-15 programových tématických celků. „Den doma a ve světě“ komentoval aktuální události. „Slovo a svět“ se zaměřoval na politické aktuality. „Slovenská tribuna“ se specializovala na slovenské záležitosti. Pořad „Rozhovory a reportáže“ přinášel rozhovory s uprchlíky. „Práce a život“ se soustřeďoval na odbory a porovnával podmínky pracujících na obou stranách železné opony. V „Zemědělském vysílání“ zaznívaly stále ještě kritické ohlasy na potíže transformace venkova. „Panorama“ přinášela informace o životě v USA. V „Kulturní hlídce“ se probíraly události kulturního života v ČSSR. Náboženský pořad „Bojující církve“ se věnoval životu katolíků v Československu a chybějící náboženské pořady nahrazovaly i „Víra a svět“, „Katolické kázání“ a „Protestantské vysílání“. Stále živou tradici předúnorovou připomínala „Sokolská hlídka“. „Hospodářské komentáře“ analyzovaly potíže řízené ekonomiky. Problémům života v socialismu se věnoval pořad „Za železnou oponou“. Formát přímého polemického pořadu oslovujícího reprezentanty režimu si uchovával starý program „Voláme KSČ“. Zato pořady typu „Vzkazy domovu“ nebo „Zvolil jsem svobodu“ musely mezitím skončit, jistě i díky malému počtu nových uprchlíků.¹⁰⁶

Vysílání RFE bylo stále hodně postaveno na srovnávání. Analyzovalo projevy komunistických funkcionářů a porovnávalo se skutečností. Poměřovalo životní podmínky v Československu a na Západě i hospodářské výkony tržního a plánovaného hospodářství. Viditelně se soustřeďovalo nikoliv na oblast příliš abstraktní ideologie a politologie ale kriticky pohlíželo na denní realitu, snažilo se být informační i názorovou alternativou.

Vrásky působil Praze i nový hudební pořad „Odpoledne s hudbou“, zavedený v RFE od ledna 1965 v odpoledním vysílání a také večerní hodinový pořad „Zuzana“. Téměř

---

¹⁰⁶ ABS, f. A 24, inv. j. 690, 6. 5. 1965, Informace, č. j. N/D-0068/1965.

tříhodinový (!) odpolední pořad přerušovalo každou hodinu jen obvyklé desetiminutové zpravodajství.¹⁰⁷ Odpolední pořad uváděl zkušený rozhlasový pracovník Ludovít Šebesta „Ludo Dvorský“ (1922 Ružomberok - 1983 New York), stále populárnější Rozina Jadrná a Jan Měkota „Honza Douba“. Večerní program „Zuzana“ pak moderoval Jiří Planner. Tomu se podařilo emigrovat ze zájezdu nesmírně oblíbeného pražského divadla Semafor v roce 1964 v Berlíně a jeho příchod do RFE znamenal mnoho pro úspěch v oslovování mladého publika v Československu.

Růžena Jadrná, dříve i „Rozina Chlumecká“ (1924-1988) začínala po únoru 1948 v exilu jako hlasatelka československého vysílání pařížského rozhlasu ale od roku 1951 pracovala v produkci RFE. Až do smrti vedla velmi úspěšně hudební vysílání pro mládež.

Zařazením hudebních pořadů pro mladé učinilo vysílání RFE v šedesátých letech skutečně významný krok. Za pozornost stojí, že úspěch slavil nepolitický, neideologický projekt.

Pražské jaro 1968 nepochybně vyvolalo velké a již nečekané naděje i mezi exulanty. RFE si nejméně přála komplikaci slibného vývoje a sovětský zákrok. Proto komentáře k situaci v Československu byly opatrné a neutrální. Vedoucí čs. redakce Jaroslav Pecháček prý studoval skripty maďarské redakce z podzimních dní roku 1956, aby v nich našel poučení, čeho se ve vysílání vyvarovat. O opatrnosti vedení RFE a platnosti lekce z maďarského povstání hovořil i A. Ross Johnson, který v té době již v RFE pracoval. Ředitel RFE Ralph Walter mu dal svazek dokumentů z roku 1956 a řekl, „musíš si tohle přečíst, to byla klíčová zkušenost, velmi dramatická zkušenost s maďarskou revolucí pro RFE“.¹⁰⁸

V létě 1968 se stala nevídaná věc. V deníku Ministerstva národní obrany Obrana lidu vyšla 20. července 1968 první část reportáže z návštěvy novinářů Romana Cílka a Jiřího

---

¹⁰⁷ ABS, f. A 34 (II. správa SNB), inv. j. 2415, Hudební pořady Svobodné Evropy – opatření. II. správa MV, 15. odbor 3. oddělení, 28. 5. 1965.

¹⁰⁸ Rozhovor autora s A. Rossem Johnsonem 10. 10. 2007 v Praze.

Fabšice u československé redakce RFE v Mnichově.¹⁰⁹ Z Prahy dorazila do Mnichova také skupinka pěti novinářů z progresivního časopisu Student. Návštěvníci se 7. července v budově RFE v Mnichově setkali s bývalým ředitelem Juliem Firtem i stávajícím ředitelem Jaroslavem Pecháčkem, jeho slovenským zástupcem Samuelem Bellušem, redaktory Jiřím Kovtunem, Jaroslavem Dreslerem a Antonínem Kratochvilem. První obsáhlá část rozhovoru vyšla ve Studentu č. 30 dne 24. července 1968. V Československu tak bylo možné číst předtím i potom nepředstavitelně svobodné a necenzurované názory československého exilu i věcné informace o práci RFE. Vzápětí ale vyšla zcela odmítavá reakce v Rudém právu. Redakční poznámka označila za zcela nepřijatelné dát prostor nepřátelům socialismu. Mezi řádky lze číst i obavu, že takoví lidé mohou současné snahy jen a jen diskreditovat.¹¹⁰ Podobné ohlasy se objevily i v dalších novinách. V následujícím čísle Studenta pak vyšlo prohlášení redakce, že je nucena díky možné dezinterpretaci vydávání dalších pokračování rozhovoru odložit na vhodnější dobu. Kriticky se k počínu Studenta vyjádřilo v otevřeném dopise dokonce i jedenáct profesorů pražských vysokých škol jako o dokladu nepochopení politické reality. Panovala oprávněná obava, že pozitivní prezentace Svobodné Evropy může být využita v Moskvě jako argument o pochybnosti reformní politiky. Poslední číslo časopisu Student vyšlo 14. srpna 1968, pak byl časopis zastaven a žádná další část rozhovoru tak už nikdy celá publikována nebyla.

Během srpnové okupace vysílala domácí československá média daleko radikálněji než RFE. Ve snaze napomoci informovanosti veřejnosti československé vysílání RFE dokonce přebíralo ze svého monitoringu do vysílání většinu informací Československého rozhlasu vysílajícího v poloilegálních podmínkách. RFE se ale vyhýbalo přebírání zpráv, které by mohly vyvolat nepokoje. Snažilo se také o co nejméně emocionální tón vysílání.¹¹¹

---

109 Obrana lidu 20. 7. 1968, *V Oettingenstrasse se mluví o dialogu... První dva čís. publicisté, kteří prošli branou „Svobodné Evropy“, hlásí.* str. 1.

¹¹⁰ Rudé právo 24. 7. 1968, *Trapné hovory v Anglické zahradě.* str. 2.

¹¹¹ JOHNSON Ross A., sborník okupace....

Srpen 1968 znamenal přirozeně ohromný mezník pro práci a další vývoj československé redakce RFE. Po jistém čase dožívajících iluzí následujícího tři čtvrtě roku se ukázalo, že skončila doba nadějí na gradualistický vývoj československého socialismu ke svobodné společnosti a vývoj se vrátil politicky nazpět. Pro RFE to znamenalo hledat nový přístup k práci. Okupace ale také způsobila největší poválečnou československou uprchlickou vlnu na Západ. Bylo to současně oživení a příliv mladých, kvalifikovaných a informovaných pracovníků do RFE. Po dvaceti letech exilu se naskytlá šance omladit stárnoucí kolektiv. Takovou příležitost ostatní redakce neměly.

I. 10 Zásadní organizační změny RFE

Dne 4. května 1971 poslal ředitel RFE Ralph E. Walter memorandum ke dvacátému výročí zahájení československého vysílání v Mnichově. Nepovažoval připomenutí data za důvod k oslavě, vzhledem ke smutné skutečnosti, že lidé v Československu jsou i v roce 1971 stále nuceni poslouchat jen RFE, aby získali necenzurované informace. Ale vyzdvihl dlouhých dvacet let, kdy československá redakce překonávala obtíže v neutuchajícím úsilí zajistit lidem v Československu spolehlivý příjem širokého spektra programů.¹¹²

Sedmdesátá léta znamenala pro RFE období změn. Počínající Helsinský proces otevřel otázku adekvátnosti vysílání stanice, která vznikala na konci čtyřicátých let. V podstatě šlo o to, zda vysílání nekomplikuje proces deténte a zda nebude dobré obětovat něco ve prospěch klidnější budoucnosti.

Počátkem sedmdesátých let se objevily kompromitující informace o financování RFE. Nebylo udržitelné dále tvrdit, že fungování takového podniku podporují jen soukromí dárci. Jak již bylo zmíněno, od počátku přicházely prostředky na financování RFE z federálního rozpočtu USA, kapitoly CIA. Tato okolnost se stala vděčným argumentem komunistických propagandistů. Našla odezvu i v USA, kde mezi kritiky zaujal významné postavení předseda výboru pro zahraniční vztahy Senátu USA J. William Fullbright. Označil RFE i Radio Liberty za relikty Studené války. To byl ale jen signál širších změn.

RFE musela počátkem sedmdesátých let čelit novým výzvám. Byl to paradoxní stav. Na jedné straně se začala ve vzájemných vztazích Západu a Východu rodit politika détente, která vedla roku 1975 k podpisu závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci. Z tzv. Helsinského procesu v dalších letech těžili také obránci lidských práv a vznikající

---

¹¹² Archiv Pavla Pecháčka, To all Czechoslovak employees of Radio Free Europe, May 4 1971, Ralph E. Walter, Director.

opozice ve východním bloku. Stal se totiž platformou pro vymáhání občanských práv v zemích za železnou oponou. Pro RFE to byl jistě vítaný signál změny v cílových zemích. Na druhou stranu se stala détente jistou iluzí i závazkem pro Západ. Objevovaly se hlasy, že je třeba přehodnotit dosavadní údajně konfrontační metody západní propagandy, učinit kompromis a upravit otázky kontroverzní pro rozvoj vzájemného lepšího porozumění. Za jednu z takových kontroverzních otázek označoval Východ i RFE a RL.

Situaci bylo třeba řešit systémovou změnou. V roce 1972 americká vláda zřídila komisi, která analyzovala práci RFE a RL. Prezident Richard Nixon jmenoval na základě rozhodnutí kongresu z října 1973 Radu pro mezinárodní vysílání (Board for International Broadcasting). Úkolem BIB byla kontrola a řízení činnosti RFE a RL a dohled nad jejich financováním. To se od té doby realizovalo formou grantů ze státního rozpočtu USA. Existence BIB zaručovala otevřenost a veřejnou kontrolu nad financováním a činností RFE a RL. Zákon nabyl platnosti 19. října 1973.

Druhým projevem změn byl tlak na úspory. Roku 1973 byly sice rekonstruovány budovy RFE v Mnichově ale současně americký kongres začal postupně krátit rozpočet. V roce 1974 došlo ke zrušení některých zastoupení RFE v západoevropských metropolích. V roce 1973 měly RFE a RL dohromady 2300 zaměstnanců. Od té doby se jejich počet významně omezoval, takže roku 1980 jich bylo již 1700.¹¹³

Od poloviny sedmdesátých let americké vedení zvažovalo možnost přemístit RFE a RL z Německa do USA. Důvodem byla snaha ušetřit provozní náklady a zbavit se jisté závislosti na cizí zemi. Navíc kurs dolaru vůči západní marce oslaboval. Jestliže provoz RFE stál v roce 1960 ročně 21,6 milionu dolarů, tak roku 1970 to bylo 32,8 milionu a v roce 1980 již 49 milionů dolarů. Odborníci vypočítali, že při provozu v USA by se jen odpadnutím nevýhodného převodu dolaru za marku ušetřilo 2,3 milionu dolarů. Ale negativní důsledky

---

¹¹³ The Board for International Broadcasting. Sixth Annual Report. Washington 1980.

tohoto kroku převážily. Politickým důsledkem by byl ústupek druhé straně, která si nepřála nic jiného než odsunout nepohodlné stanice z Německa i z Evropy. A snížil by se i jejich vliv, protože by vysílaly do Evropy ze zcela jiných kulturních a geografických podmínek. Umístění v Evropě umožňovalo mnohem větší operativnost, než by tomu bylo v USA. Bylo tomu tak i díky rostoucímu počtu kontaktů Východ–Západ, většímu množství informací o dění za železnou oponou a postupně se probouzejících občanským společnostem zemí střední a východní Evropy. Stěhování do zámoří by rovněž znamenalo i vysoké jednorázové náklady, hledání nových zaměstnanců, protože někteří dosavadní by se do USA z Evropy nechtěli stěhovat. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let byla myšlenka stěhování do USA pro tentokrát opuštěna.

Dnem 2. října 1976 došlo k další významné změně, ke spojení Rádía Svobodná Evropa a Rádía Svoboda do jednoho celku, RFE/RL Inc. Každá ze stanic zůstávala ale dál samostatnou jednotkou, stejně jako zůstaly pochopitelně nadále samostatnými i jednotlivé redakce. Význam sloučení spočíval v soustředění informačních zdrojů, ve finanční úspoře a větší akční efektivitě rozsáhlého podniku. Po sloučení se do budovy v Englischer Garten nastěhovaly i redakce Rádía Svoboda.

Rádio Svoboda, původně Rádio Osvobození, vysílalo v řadě jazyků národů Sovětského svazu. Zpočátku jeho personál tvořili zejména političtí uprchlíci z Ruska po roce 1917 nebo po roce 1945. Postupně se skladba zaměstnanců logicky generačně obměňovala a v sedmdesátých letech ji tvořili lidé spojení s demokratickým disentem v SSSR nebo v rostoucí míře židovští emigranti, kterým bylo v sedmdesátých letech povolováno vystěhování ze Sovětského svazu.¹¹⁴ Ačkoliv Rádio Svoboda vysílalo pro obyvatele jednoho státu, mezi jednotlivými národními redakcemi byly velké rozdíly. Dne 8. října 1984 se z Rádía Svoboda vyčlenily estonská, litevská a lotyšská redakce a přešly k RFE. Šlo

---

¹¹⁴ Rozhovor autora s Jefimem Fištejnem, 15. 12. 2010 Praha.

nepochybně o vítězství pobaltských exilových hnutí. Nepřímo tak byl uznán fakt, že pobaltské země obsazené Sovětským svazem roku 1940 patří nikoliv k SSSR ale k dalším evropským porobeným státům. Již v osmdesátých letech začalo RFE/RL rozšiřovat svůj zájem i mimo Evropu. Roku 1985 vznikla díky sovětské okupaci Afganistánu i redakce „Radio Afganistan“ ve svazku Rádía Svoboda.

Roku 1976 přijala Rada pro mezinárodní vysílání nový programový dokument, Úkol vysílání RFE/RL (The Mission of RFE/RL Broadcast) a vedení stanice pak Programové směrnice politiky RFE/RL (RFE/RL Program Policy Guidelines). RFE/RL byla registrována u International Frequency Registration Board (IFRB), pobočky International Telecommunication Union (ITU) v Ženevě. Vedení RFE/RL se na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let snažilo dále legalizovat a tak rozšiřovat svoji činnost v zemích za železnou oponou. V roce 1979 navrhla BIB státním úřadům a Kongresu zajistit pro RFE/RL statut mezinárodně uznaného média. V duchu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě měla být RFE/RL uznána za legitimní prostředek výměny myšlenek a informací. Jedním z argumentů byla transparentnost financování i aktivit, kterých v sedmdesátých letech RFE/RL dosáhly. Vedení RFE/RL i BIB byla personálně obsazena uznávanými osobnostmi a činnost rádií nešlo obsahově napadnout. Přesto například nedostala RFE/RL akreditaci na Olympijské hry v Moskvě roku 1980. Je potřeba říci, že tato snaha o dialog s Východem byla v historii RFE převratná. Pojetí RFE a RL prodělalo velký vývoj. Na počátku existence šlo o nástroje osvobození a propagandy, tedy konfrontace. A v osmdesátých letech se objevuje snaha o dialog. Snaha o legizaci RFE a RL nebyla příliš úspěšná. Snad jen v Maďarsku byl přístup úřadů benevolentnější.

BIB přijalo v roce 1976 Profesionální kodex RFE/RL, který byl 18. května 1987 novelizován. Hlavním tématem kodexu byly snaha o korektnost informací a snaha nevyvolat nebo nezavdat příčinu k jakémukoliv konfliktu nebo krizi v cílové zemi vysílání. O

osvobození pochopitelně kodex už vůbec nemluví, naopak je plný opatření k neangažovanosti.¹¹⁵

V sedmdesátých letech se dále dařilo zvyšovat výkon vysílačů RFE/RL. V roce 1976 bylo poprvé od roku 1964 pořízeno 12 nových 100 kW vysílačů v německých vysílacích stanicích Lampertsheim a Biblis.¹¹⁶

V osmdesátých letech činil společný roční rozpočet RFE/RL okolo více než 100 milionů dolarů a celkový výkon vysílačů dosahoval v roce 1981 75 000 kW. V letech 1982-1986 proběhla další přestavba studií v Englisher Garten v Mnichově. Již od roku 1988 přecházelo RFE/RL na počítače a počítačový archivní systém.

V osmdesátých letech se v československé redakci začal znovu projevat ideologický a generační spor, vzniklý již po okupaci vojsky pěti zemí Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 a následném přílivu nových pracovníků do redakce. Do RFE přišla mladší generace, vyzrálá ve zcela jiných podmínkách, než generace poúnorového exilu. Například novináři Sláva Volný či Milan Schulz byli v Československu známí, zkušení a věděli, jak posluchače oslovit. Nelze ovšem říci, že by všechny posily redakce měly komunistickou minulost. Například nadaný literát Josef Jedlička (1927-1990) z KSČ vystoupil již roku 1948 takže byl vyloučen z vysokoškolských studií a až do emigrace roku 1968 přežíval. Ve vlně posrpnové emigrace přišel do RFE i katolík Pavel Pecháček. Výrazným přírůstkem se stala i Lída Rakušanová.

Je otázkou, zda šlo především o spor generační a zda ideologická otázka hrála skutečně takovou roli. Mladší generaci neoslovovaly již takovou měrou tradice masarykovské první republiky a je to pochopitelné. Nebylo tomu jen proto, že tito lidé vyrostli ve zcela jiných podmínkách, ve společnosti, která demokratickou minulost republiky odmítala. V Československu i na Západě ale již rezonovaly v šedesátých letech jiné myšlenky. Nástup odborně schopných a věkově mladších lidí vyvolával rozporné reakce v řadách stávajících

---

¹¹⁵ RFE/RL, The RFE/RL Professional Code

¹¹⁶ The Board for International Broadcasting. Sixth Annual Report. Washington 1980.

pracovníků z řad tzv. pouťorového exilu. V osmdesátých letech rozdělil Radu svobodného Československa spor o členství redaktora RFE z posrpnové vlny Karla Jezdinského v této radě nebo diskuse o přístupu k Chartě 77. V obou případech šlo o akceptování podílu bývalých komunistů, nebo lidí s československým režimem spjatých, na společné práci. Je třeba říci, že Chartu 77 pouťoroví exulanti v Radě svobodného Československa nakonec velkoryse podpořili v řadě prohlášení.

Do československé redakce se s posrpnovou emigrační vlnou dostal v září 1968 i mladý „uprchlík“ Pavel Minařík. Po více než sedmi letech se vrátil do ČSSR jako důstojník Státní bezpečnosti, vyslaný záměrně do RFE. V Československu jej poté bezpečnostní aparát mediálně velmi intenzivně využíval. Minaříkovo chování vyvolalo zklamání u těch, kteří mu v RFE důvěřovali, včetně bývalého ředitele čs. oddělení Julia Firta. Jemu odcizil ze soukromého archivu dokumenty a využil je pak účelově v mediální kampani proti exilu. Lze předpokládat, že zveřejnění Minaříkova dvojího života v RFE mohlo vyvolat znepokojení mezi zaměstnanci RFE. Emotivně na kauzu reagoval i Sláva Volný, který se s Minaříkem sblížil a jeho vystoupení v Československu bylo pro Volného šokem.¹¹⁷

Československou redakci čekala po odchodu Jaroslava Pecháčka na odpočinek řada změn na místě ředitele. Ještě před vypuknutím Minaříkovy aféry se stal ředitelem čs. oddělení Samuel Belluš. Narodil se roku 1916 ve Slovenské Lupči. Vystudoval práva a působil jako advokát. Zúčastnil se Slovenského národního povstání jako člen Slovenské národní rady. Po druhé světové válce byl Belluš poslancem Národního shromáždění za Demokratickou stranu a na Slovensku pověřencem informací. Po únoru 1948 odešel do Velké Británie a USA, kde se stal zaměstnancem RFE. V roce 1960 se stal spoluředitelem čs. oddělení a v letech 1975-1982 jeho ředitelem. Po svém odchodu do penze nadále s RFE spolupracoval. Samuel Belluš zemřel roku 1998 v Mnichově.

Československou redakci postihly rovněž finanční restrikce. K 30. září 1978 pracovalo

---

¹¹⁷ VOLNÝ Sláva, *Kvadratura času aneb jak jsem doklopýtal do srpna 1968*. Práh Praha 2008.

v redakci 83 zaměstnanců, tedy již jen polovina ve srovnání s padesátými lety. Přesto byla československá redakce v rámci RFE stále nejpočetnější. Neznamenal to ale automaticky vyšší úspěšnost měřitelnou poslechovatostí.

Sedmdesátá léta se stala pro československou redakci RFE na jedné straně oživením novými posilami a současně i zájmem posluchačů. Na druhou stranu se vlivem detente objevovala existenční nejistota a po krachu pražského jara i skepse z dalšího vývoje ve vlasti.

I. 11 Československá redakce RFE v osmdesátých letech

Počátek osmdesátých let se pro československou redakci RFE nesl ve znamení nejtěžšího útoku, který ji za dobu existence postihl. V sobotu 21. února 1981 ve 21.47 explodovala u vnější zdi budovy RFE v Anglické zahradě v Mnichově nálož plastické trhaviny. Položit bombu u zdi nebylo složité. U areálu rozhlasových stanic Rádía Svobodná Evropa – Rádía Svoboda (RFE/RL) tehdy nestála vnější zeď, prostor byl jen velmi slabě osvětlen a ostrahu zajišťovalo pouze několik členů privátní bezpečnostní služby. Atentátník nikoho nevaroval. Výbuch měl ohromující účinek a došlo k citelné destrukci části budovy. Výbušnina explodovala právě v místech, kde se nacházely i kanceláře československé redakce. V osudné době zde připravovali vysílání sekretářka Marie Puldová, hlasatel Jozef Antalič a redaktor Rudolf Skukálek. Všichni tři byli výbuchem zraněni, nejvážněji tehdy čtyřicetiletá Marie Puldová, která v dalších letech prodělala dvacet plastických operací obličeje. I Rudolf Skukálek si z atentátu odnesl trvalé zdravotní následky. V zasaženém bloku B se kromě kanceláří československé redakce nacházely ještě prostory ruské redakce Rádía Svoboda, telefonní ústředna a technické místnosti.

Přestože vyšetřování atentátu věnovaly německé úřady velkou pozornost a Bavorský zemský kriminální úřad vypsal na nalezení pachatele odměnu 30 tisíc marek a vytvořil dokonce třicetičlenný speciální vyšetřovací tým, pachatel nebyl dalších deset let znám. Až po otevření archivů za železnou oponou se ukázalo, že atentát spáchal Johannes Weinrich, člen ultralevicové teroristické skupiny Illiche Ramíreze Sáncheze, známého jako „Carlos“.¹¹⁸ Útok si ale objednala rumunská státní bezpečnost Securitate. K zasažení místností československé

---

¹¹⁸ ABS, f. I. správa SNB, reg. č. 10081, objektový svazek Svobodná Evropa v Mnichově, tématický podsvazek /125 (Bezpečnostní režim v objektu), str 90, 31. odbor, zpracoval npor. Mrázek, 18. 6. 1981, Akce TEROR-poznatky.

redakce v členité budově v Oetingenstrasse došlo asi omylem.¹¹⁹ „Carlosova“ skupina „Ruka světové revoluce“ nalézala úkryt a pomoc na území Maďarska, Rumunska, NDR, Bulharska i Československa. „Carlos“ a jeho lidé se objevovali na československém území i po atentátu, naposledy v červnu 1986. Státní bezpečnosti SSSR a jeho satelitů již v roce 1981 znaly pachatele teroristického činu, ale kryly jej. Dne 24. dubna 1981 se v budově kontrarozvědky StB v Thákurově ulici na Praze 6 uskutečnila schůzka zástupců 6. odboru II. správy SNB (kontrarozvědka pro boj s vnějším nepřítelem) s podplukovníkem Vargou, náčelníkem 8. oddělení II. hlavní správy maďarské Státní bezpečnosti. Varga přijel získat podporu pro plán jak se zbavit teroristické organizace „Ruka arabské revoluce“, která tehdy pobývala hlavně v Budapešti. Plán přesunout teroristy na Kubu tehdy nevyšel. Weinrich byl v roce 2000 ve Spolkové republice Německo odsouzen na doživotí. Ne ale za pumový útok proti RFE ale za podobný útok proti francouzskému kulturnímu středisku v Berlíně spáchaný v roce 1984. I Sánchez si odpykává doživotní trest vězení za jiné zločiny ve Francii.¹²⁰

Druhou rovinou útoku byl faktický vliv na RFE. Výpadek ve vysílání byl krátkodobý a velmi rychle se podařilo zorganizovat náhradní provoz. Tedy k poškození práce RFE nedošlo. Útok zato vyvolal velkou pozornost na Západě na veřejnosti, v médiích i politice. Stal se argumentem podporujícím již zpochybňovaný význam vysílání a jeho dopad na komunistické režimy. Posílil tedy pozice zastánců vysílání a napomohl krátce po události schválit navýšení aktuálního rozpočtu pro RFE/RL o čtyři miliony dolarů a prosazení rozpočtu na další rok 1982 v celkové výši 98 milionů dolarů.¹²¹ Lze říci, že teroristické metody nejen nedokázaly nepohodlné exulanty umlčet, naopak je nakonec ještě posílily.

---

¹¹⁹ ABS, f. H, arch. č. H-720, svazek č. 4, s. 281-285, Mezinárodní terorismus – zápis z porady s představitelem MV MLR s. plk. Wargou dne 25. 4. 1981; Anglický překlad zápisu téměř totožné schůzky zástupců STASI s plk. Wargou v Berlíně (z archivu BStU) byl publikován in: URBAN George R., *Radio Free Europe and the pursuit of Democracy. My war within the Cold war*, Yale Univesity Press 1997, s. 251-255.

¹²⁰ CUMMINGS Richard H., *Cold War Radio. The Dangerous History of American Broadcasting in Europe 1950-1989*. McFarland & Company 2009, str. 92-121

¹²¹ Archiv CČSES Olomouc, f. RSČ, složka 364, karton 58, RFE/RL, výstřižky, ohlasy na bombový útok.

Pumový útok z 21. února 1981 nemá v historii RFE/RL obdoby. A jako by předznamenal nebyvalé překážky, se kterými se československá redakce v osmdesátých letech potýkala.

V mezinárodněpolitické oblasti se ochlazení vztahů Východ – Západ po sovětském vpádu do Afganistánu, oboustranném rozmístování jaderných zbraní v Evropě a nástupu Ronalda Reagana do úřadu amerického prezidenta muselo projevovat i na práci RFE zesilováním tvrdších postojů a ústupem od liberálnějších, vstřícnějších přístupů.

Hlavního exilového kritika RFE v osmdesátých letech představovala v roce 1974 oživená Rada svobodného Československa. Z pozic tradičního pouťorového exilu se k práci československé redakce vyslovila v sedmistránkovém memorandu s datem 5. prosince 1982 adresovaném presidentu RFE/RL Jamesi L. Buckleyovi, se kterým se zástupci RSC setkali 23. listopadu 1982 v New Yorku. Podepsáni byli Jiří Horák, Jaroslav Zich, Martin Kvetko a Jaroslav Pecháček.¹²² Oba posledně jmenovaní patřili v minulosti mezi vedoucí pracovníky československé redakce RFE.

Informační politiku USA směrem k posluchačům v Československu označila Rada za příliš pasivní. Podle mínění jejích představitelů mělo vysílání Svobodné Evropy podporovat a povzbuzovat ty vrstvy československého obyvatelstva, které usilují o menší závislost na SSSR, o větší svobodu a o demokratizaci společnosti bez podněcování ukvapených akcí. Závažnější bylo jádro memoranda. Podle RSC narůstala i v ČSSR nespokojenost s prací RFE. Ve vysílání se prý příliš zdůrazňuje reformní pražské jaro a myšlenky eurokomunismu. Posluchači ale údajně požadují více zdůrazňovat klady západního demokratického systému a vracet se k idejím Masarykovy republiky. Memorandum kritizovalo i personální politiku čs. redakce po srpnu 1968. Bylo plné nedůvěry v bývalé komunisty pracující v redakci a v jejich pojetí demokracie i správné chápání československých dějin.

---

¹²² Tamtéž, RFE/RL, tisková zpráva o setkání.

Memorandum požadovalo přijetí nového ředitele redakce, posílení kanceláře v New Yorku, větší důraz na programy zabývající se historií a prací krajanských organizací a navrhovalo rozšířit program „Češi a Slováci v zahraničí“. Sestavu oddělení s věkovým průměrem 52 let bylo nutno omladit. RSČ se nabízela vyhledávat vhodné mladší, kvalifikované a politicky přijatelné kandidáty (tzn. nezatížené komunistickou minulostí ale přesvědčené demokraty). To by byl prý i signál všem zaměstnancům, že RFE nezaměstnává politické aktivisty ale profesionály, dodržující přísně základní principy politiky RFE/RL a její politické směrnice. V programové oblasti mělo RFE více pozornosti věnovat moderní historii Československa od roku 1918 s cílem seznamovat mladé posluchače s necenzurovanou historií vlasti, demokratickými tradicemi a institucemi, nejen s politickými stranami ale také tradičními národními hnutími jako Sokol, Junák a podobně.

Speciální program se měl věnovat i světové historii, vývoji západního myšlení k překonání škod dlouholeté indoktrinace a využít k tomu množství exilových odborníků ze západních univerzit a výzkumných pracovišť. V rámci směrnic RFE/RL měl čs. program začít podporovat národní a kulturní tradici země, Masarykovu republiku a demokracii, federální Československo, ale ne slovenské nebo české separatisty, masarykovu demokracii a ne reformní komunismus, národní historii začínající rokem 1918 a ne až lednem 1968. RSČ žádala klást méně důrazu na tzv. objektivní zpravodajství často ze západoevropských zdrojů, které prý je v podstatě antiamerické a kritické k politice Ronalda Reagana (!). Zpravodajství je třeba hodně komentovat, vysvětlovat např. západní volební systém, zajištění v nezaměstnanosti, základní fungování tržní ekonomiky a eliminovat tak vliv indoktrinace a nové cenzury (?). Přinášet pluralitu, více důrazu na liberalismus, kapitalismus, konservativismus. Nedávný průzkum poslouchanosti RFE/RL prý podle RSČ ukázal, že 80 % posluchačů pokládá čs. vysílání RFE/RL za socialistické a reformně komunistické. Také RFE mělo méně reagovat na režimní propagandu, protože to ovlivňuje prý vysílání a vyvolává

v posluchačích dojem, že RFE/RL je jejím protipólem. Bylo třeba i rozšířit rozpočet pro spolupracovníky a zahraniční korespondenty. Čs. redakce měla více zpřístupňovat svá zařízení demokratickým nekomunistickým exulantům, představitelům čs. komunit v zahraničí, intelektuálům různých názorů a prominentním představitelům exilových politických hnutí.¹²³

Obsah memoranda prozrazuje, že část exilového spektra považovala čs. redakci RFE/RL za ohroženou levicovými a reformně komunistickými názory a že považovala situaci za velmi alarmující. Druhou věcí jsou konkrétní návrhy na změny. Ty prozrazují, že starší generace pounorových exulantů již byla vzdálena situaci ve staré vlasti. Patrně si neuvědomovala, že neúprosně letící roky odnášejí staré zkušenosti, jména a události do propasti zapomnění. A snažila se zastavit neodvratný proces, který nepřinášel návrat bývalého režimu ale změnu zcela jiné kvality. Nešlo asi jen o samotné údajné či skutečné komunisty, tedy že v RFE/RL vůbec jsou. Šlo o vliv, který považovali starší za škodlivý a za údajně komunistický. Ve skutečnosti to byl jen hlas nových časů.

Ukázkou takových názorů může být pasáž z anonymní zprávy o poměrech v československé redakci RFE asi z roku 1982: „Velká část zaměstnanců československého oddělení rozhlasové stanice Svobodná Evropa je hluboce znepokojena vývojem situace v tomto oddělení za poslední měsíce. Velkého vlivu nabývá skupina lidí, hlavně redaktorů, kolem bývalých prominentů komunistických sdělovacích prostředků M. Schulze a S. Volného, kteří přišli do Svobodné Evropy po rozdrčení tak zvaného Pražského jara. Tato skupina nabyla v poslední době velkého vlivu zejména u nynějšího úřadujícího ředitele čs. sekce RSE Josefa Schneidera. Jejich názory na to, co se má do Československa vysílat, se v mnohém neshodují s tradiční úlohou RSE, tak jak ji chápou ostatní zaměstnanci, a jaká byla po třicet let. Po řadě slovních potyček s redaktory a členy produkce čs. oddělení se členové

---

¹²³ Archiv CČSES Olomouc, f. RSČ, složka 364, karton 58, RFE/RL.

řečené skupiny začali uchylovat k tajnůstkářství, bez ohledu na právo ostatních redaktorů RSE podílet se na změnách ve vysílání, či být o nich alespoň zpraveni předem. Příkladem tohoto postupu je způsob, jak byl sestavován nový vysílací plán. Výše uvedená skupina navrhla celou řadu zněn, ale redaktoři, jejichž pořadů se to týkalo, nebyli ani příbráni k poradě, ba ani předem informováni. O navrhovaných změnách se dozvěděli teprve na sympoziu, kdy byli postaveni před hotovou věc. Nicméně, určité pověsti o chystaných změnách se přece jen vynesly, ale členové skupiny na přímý dotaz kolegů předstírali, že o ničem nevědí. Po straně se ostatním kolegům posmívali a pronášeli výroky, jako že „ten plebs to bude muset spolknout“ a podobně. Po sympoziu došlo k rozhořčené debatě na redakční schůzi čs. oddělení RSE, kde někteří redaktoři poukazovali na škody, které by RSE vznikly bouráním dobře zavedených, populárních programů. Nakonec ředitel Josef Schneider některé námitky uznal a změny odvolal. Ne však všechny; i v krátké době, která od zavedení nového vysílacího pořádku uplynula, se už dostavily nepříznivé reakce. V pořadech, redigovaných výše uvedenou skupinou, se objevují, pod pláštíkem modernisace, trendy, které ostatní zaměstnanci považují za nežádoucí ve vysílání stanice, jejímž úkolem je seriosní informování. Jedním z těchto trendů je vulgarisace jazyka a obsahu. Čtou se literární díla a hrají se písně plné obscénností, posmívající se vlasti, Bohu, zlehčující všechno, co je lidem svaté. Zaměstnanci produkce, hlasatelé i režiséři, se často zdráhají tyto texty číst a režírovat, protože jsou toho názoru, že československý posluchač, který si s námahou vyladí Svobodnou Evropu, očekává něco jiného než punk a underground. Nejde o bezvýznamnou záležitost, jak by se mohlo zdát, protože zaměstnanci RSE se obávají, že tím utrpí kvalita a seriosnost vysílání. Autoři a redaktoři výše uvedených pořadů však na všechny námitky reagují povýšeně, arogantně a agresivně. Když se zaměstnanci obrátí na Josefa Schneidera, odbude je, aby jen přečetli, co tam stojí a bylo schváleno pro vysílání. Situace se už tak vyhrotila, že došlo k bouřlivé produkční schůzi v květnu letošního roku. Zaměstnanci produkce si Josefu

Schneiderovi stěhovali na nedemokratický způsob, jímž je čs. oddělení v poslední době vedeno. Vyčetli mu, že straní jedné skupině zaměstnanců na úkor jiných a nechá se ovlivňovat lidmi, kteří byli v minulosti členy komunistické strany a nepřáteli RSE. Jejich námitky a výtky ale narazily na hluché uši. Nutno dodat, že velká část zaměstnanců čs. oddělení RSE je hluboce dotčena a znepokojena skutečností, že lidé, kteří pro bývalé členství v komunistické straně nesmí do Spojených států, mohou mít takový vliv na vysílání RSE. Mnozí z těch, kdo si na to stěžují, byli v minulosti v Československu pronásledováni režimem, v jehož službách byli tehdy jejich dnešní kolegové. Dnes si od nich musí nechat líbit arogantní a hrubé chování, s poznámkami např. „na to si budete muset zvyknout“ a podobně.¹²⁴

Memorandum Rady svobodného Československa je tedy velmi názornou ukázkou tlaků, které muselo RFE vyrovnávat. Bezpochyby to již byly tlaky objektivně slabší a jiného charakteru, než v padesátých letech. Ale je to i ukáзка trvalé diskuse o smyslu a formách práce čs. redakce a jistého nesouladu v exilu i redakci, který ostatně lze vystopovat i v dalším období. Například v exilovém časopisu Lidové strany (tedy katolickém) „Demokracie v exilu“ z konce roku 1987 nalezneme na první straně článek o personální politice RFE a s výzvami exilové veřejnosti, aby vyslovila nesouhlas s přítomností bývalých komunistů v rozhlasu. „Otravují ducha rozhlasu a vytvářejí napětí“ a dokonce prý podle zjištění německé zpravodajské služby BND jde o přímé agenty Československa.¹²⁵

Příkladů exilové kritiky RFE v osmdesátých letech je celá řada. Všechny stížnosti vycházely z konzervativních pozic, od příslušníků starší generace pounorového exilu, často představitelů Rady svobodného Československa. Část stížností poukazovala na personální politiku a část na chyby v práci redakce, které ostatně měly mít svůj původ právě v údajně

---

¹²⁴ Archiv CČSES Olomouc, f. RSČ, složka 364, karton 58, RFE.

¹²⁵ Demokracie v exilu 5/1987, *Boj o ducha rozhlasu. Je na čase, aby československá exilová veřejnost hlasitě promluvila* a pokračování v čísle 6/1987.

špatném složení redakce.

Je třeba říci, že se tyto hlasy silněji ozývají až v osmdesátých letech. Kritizovaný personální stav existoval již od počátku let sedmdesátých. Zdá se tedy, že útoky byly spíše důsledkem krize československé redakce RFE. Tedy trvale nízké poslušnosti, malého vlivu na situaci v Československu, stárnoucího kolektivu a možná i únavy po více než třiceti letech práce.

I rychlé střídání ředitelů čs. redakce napovídá něco o nestabilitě. Po dr. Samuelu Bellušovi se stal úřadujícím ředitelem na krátkou dobu zmíněný Josef Schneider. Narodil se roku 1922. Byl novinářem a v roce 1949 odešel do zahraničí. V RFE pracoval na nejrůznějších pozicích v letech 1953-1983. Roku 1982 nastoupil na pozici úřadujícího ředitele čs. redakce. K 30. červnu 1983 odešel na odpočinek. Schneidera lze považovat vzhledem k povaze občasně kritiky za liberálního ředitele.

Dne 30. června 1983 jej nahradil rovněž pouze jako úřadující ředitel Karol Belák „Berger“. Narodil se roku 1919. Po odchodu do exilu byl v letech 1949-1951 redaktorem exilového časopisu Skutečnost. V roce 1951 nastoupil do RFE jako redaktor.

V prosinci 1983 nastoupil do funkce ředitele dr. Otto Pick. I on čelil řadě obvinění z exilových kruhů, že trpí v oddělení antiamerikanismus, alkoholismus, obscénost, nesprávné politické názory apod. Obvinění sice Pick věcně vyvracel, ale popřít, že je RFE jiná, než si představují konzervativní kruhy exilu, zcela nemohl.¹²⁶ Otto Pick se narodil roku 1925 v Praze. V letech druhé světové války sloužil u čs. pozemního vojska ve Velké Británii. Po válce vystudoval práva na Karlově univerzitě v Praze. Po únoru 1948 odešel do Velké Británie a USA, kde se stal vysokoškolským pedagogem. Od roku 1983 do ledna 1985 pracoval jako ředitel čs. redakce RFE v Mnichově. Později působil jako expert v NATO a roku 1991 se stal profesorem politologie na Karlově univerzitě v Praze, o dva roky později

---

¹²⁶ The Hoover Institution Archives, the Corporate Records RFE/RL, karton 274, složka 7, Czechoslovak, 1979-1982, Dopis dr. Otto Picka řediteli Williamovi A. Buckleyovi, RFE/RL ve Washingtonu, po 15 červnu 1984.

ředitelem Ústavu mezinárodních vztahů v Praze.

Až 1. března 1985 se zdánlivě na tři roky stabilizovala pozice ředitele v osobě dalšího poúnorového exulanta Zdeňka F. Šedivého (1923-2006). Po skončení války pracoval jako novinář v redakci Práva lidu. V únoru 1948 jej akční výbor vyloučil ze Svazu novinářů. Poté odešel do exilu. Od února 1951 pracoval v Mnichově na přípravách pravidelného vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Jako „Ondřej Baraba“ byl editorem a nezaměnitelným interpretem vysílání pro dělníky a autorem mnoha politických programů a komentářů. V letech 1955-1956 byl redaktorem známého pořadu "Vzkazy domovu". Poté odjel do USA a roku 1957 začal pracovat v čs. redakci Hlasu Ameriky ve Washingtonu jako hlasatel a překladatel, později redaktor a režisér a v osmdesátých letech vedoucí čs. oddělení. V březnu 1985 se tedy vrátil do RFE jako ředitel čs. redakce RFE. Počátkem roku 1989 byl po kritice odvolán. V květnu 1991 se ujal místa šéfredaktora Lidové demokracie v Praze a později byl činný jako publicista.

Paradoxně právě konzervatívec Šedivý se stal záhy terčem velmi silné kritiky z prostředí jeho přátel z výkonného výboru Rady svobodného Československa. S datem 7. ledna 1986 zaslal výkonný výbor RSČ Šedivému dopis o závěrech svého jednání z 15. prosince 1985. Výbor tvrdě kritizoval Šedivého projev v mnichovském Domě setkávání, který vysílalo RFE 26. října 1985 a otiskly i exilové noviny České slovo, jako jednostranný a demagogický. Šedivý překvapivě tvrdě v projevu obvinil poúnorový exil, že právě politikou jeho představitelů v letech 1945-1948 byla „prošustrována nezávislost a svoboda“. Obvinil i Čechy a Slováky obecně, že se po osvobození prý stali internacionální masou, která skandovala hesla říjnové revoluce a ztratila národní sebevědomí.¹²⁷ S ředitelem Šedivým vládla nespokojenost nejen na straně zaměstnanců liberálnějších názorů ale i na straně konzervativců.

---

¹²⁷ Archiv CČSES Olomouc, f. RSČ, neuspořádané, dodatky Mojžíry Povolného. Složka RFE, dopis předsedy výkonného výboru RSČ Mojžíry Povolného z 7. 1. 1986.

Zájem Rady svobodného Československa proto neutuchal. Předseda Rady Mojmir Povolný například koncem dubna 1988 s členem výkonného výboru RSC a bývalým pracovníkem RFE Martinem Kvetkem navštívili Mnichov. Vedli řadu informativních rozhovorů a zaznamenávali stížnosti: krize, špatné vztahy, práce bez zápalu, špatné vedení. Půl roku předtím, 17. října 1987 se dokonce konalo v Mnichově sympozium o RFE. Účastnili se jej přední exilové osobnosti, Pavel Tigrid, Vilém Prečan, Jiří Gruša či A. J. Liehm.¹²⁸

Ani tzv. slovenská otázka nepřestávala být v té době živým tématem. V roce 1984 se slovenský redaktor RFE Imrich Kružliak znovu snažil vyvolat rozdělení československé redakce a přispět ke vzniku samostatné redakce slovenské. Stížnosti na malý podíl Slováků na práci RFE řešila dokonce zvlášť vytvořená komise, která dospěla ke kompromisnímu řešení, zajišťujícímu podíl ve vysílání oběma stranám.

Ale i vysílání se měnilo. Vysílací plán platný od září 1982 přibližuje tehdejší podobu a akcenty vysílání čs. oddělení. Vysílání začínalo denně v 4.57 (v neděli 6.57) a končilo 1.42 po půlnoci. Jako obvykle zahajovaly každou celou hodinu programu zprávy. Každý pořad se zpravidla druhý den několikrát opakoval. „Přehled pořadů“ se vysílal denně od 8.10 a 20.10. Jádrem vysílání byla kritická publicistika. Hlavní pořad „Události a názory“ přinášel informace, poznámky a komentáře k situaci v Československu a ve světě a vysílal se ve 21.10, v neděli navíc poprvé v 18.10. Odpolední informační magazín byl na programu ve všední dny od 17.10 do 19.00 hodin. „Svět 82“ („Zvukový deník“) se vysílal denně v 16.10, 19.10 a 23.10. „Přehled tisku“ čerpal ze západních novin a ve všedních dnech začínal ve 20.15. Na pořad navazovala v 14.10 a 20.15 nedělní relace „Články týdne“, shrnující nejvýznamnější témata v západním tisku. Pořad „Co se děje kolem vás“ o dění v zemích tzv. socialistického tábora, se vysílal třikrát týdně: v podělí, středu a pátek ve 20.30 a 22.50. Relace „Naši zpravodajové hlásí“ přicházela na řadu v sobotu v 10.10, 13.30 a 20.15. Pořad

---

¹²⁸ Archiv CČSES Olomouc, f. RSC, neuspořádáno, dodatky Mojmir Povolného. Složka RFE.

„Gong“ se vysílal v sobotu v 14.10, 17.10 a ve čtvrtek v 13.10. „Rozhledy“ („Lidé a společnost“) v sobotu 22.10, neděli 17.10 a pondělí 13.10. „Dokumenty doby“ středa 22.35, čtvrtek 8.30, pátek 13.15, pondělí 10.45 a úterý 13.45. „Problémy naší doby“ středa 22.20, čtvrtek 8.15, pondělí 10.30 a úterý 13.30. „Časové a nadčasové“ neděle 14.10 a 20.45, pondělí 8.45 a úterý 13.15.

Velký prostor byl věnován kultuře, zejména zamlčovaným dílům z domácí i zahraniční kulturní scény. Kulturní pořady přicházely do vysílání ve všední dny v 14.45 a 20.45, v sobotu ve 20.45 a neděli v 1.25 a 8.45. Kulturní aktuality pak od pondělí do pátku ve 22.10. „Výběr z literatury“ se vysílal v pondělí 22.20, úterý 8.15 a středu 13.30. „Literatura bez cenzury“ pátek 22.20, sobotu 8.15 a neděli 13.30. „Hudební odpoledne“ denně od 15.10 do 16.00. „Historický kalendář“ se ve všední dny vysílal pětkrát, v sobotu a neděli v 5.10 a 13.10.

Čistě exilové problematice se již RFE věnovalo poměrně málo. Jediná a tradiční relace „Češi a Slováci v zahraničí“ se vysílala v sobotu 8.15, neděli 22.30, pondělí v 5.15 a 10.15. Naopak pronásledovaným církvím v Československu a chybějící péči o duchovní vzdělávání RFE poskytovalo relativně hodně prostoru. Protestantské služby Boží se vysílaly v neděli v 8.15, katolická mše pochopitelně rovněž v neděli v 10.10. „Křesťanské meditace“ přišly na řadu v úterý ve 22.40, středu 8.35, čtvrtek 5.30, 10.30 a 14.30. Pořad „Náboženství a dnešek“ se vysílalo v úterý 22.50, středu 8.35, pátek 5.30, 10.30 a 14.30. „Náboženské zpravodajství“ úterý 22.30, středa 5.30, 8.25. 10.30 a 14.30.

Sport měl prostor ve čtvrtek 22.20, pátek 8.15, 13.30, sobotu 22.10, 23.10, neděli 22.10 a pondělí 5.40 a RFE v nich mohla přinášet posluchačům stále žádané informace o úspěších československých sportovců – emigrantů.¹²⁹

Vysílání RFE tak pokrývalo široké spektrum zájmů posluchačů a plnilo tak svoji

---

¹²⁹ Archiv ČČSES Olomouc, f. RSČ, karta 58, složka 364, RFE/RL, Czechoslovak Broadcasting Schedule No 37, Effective: May 15 1982.

nejtradičtější funkci média, nahrazujícího domácí svobodné vysílání se zahraničním přesahem. Jeho náplň se proměňovala v souladu s politickým a společenským vývojem.

Dne 5. listopadu 1984 zahájila čs. redakce vysílání významného seriálu „Rozhlasová univerzita“. Týden co týden seriál nabízel přednášky předních českých a slovenských vědců – exulantů jako korekci oficiální historiografie a propagandy k obnově historické paměti mladé generace. Přednášeli zejména uznávaní vědci z univerzit ve světě. Nezávislé studie historiků neměly dávat ani tak vodítko pro současnou situaci, ale vytvářet určité morální kvality, které by mohly pomoci nalézat odpovědi na základní otázky lidské existence. Cílem byla podpora kultivaci nezávislých osobností. Koordinátorem projektu byl redaktor Karol Belák „Berger“. „Rozhlasová univerzita“ se stal rozsahem, organizační složitostí i významem asi největším projektem československé redakce RFE. S velkým zájmem se na něm podíleli i členové výkonného výboru Rady svobodného Československa, kteří jej uvítali jako v podstatě svoji iniciativu již obsaženou ve zmíněném memorandu z 5. 12. 1982. Karol Belák „Berger“ v dopise jednomu z garantů cyklu, profesoru Tulane University v USA Radomíru Lužovi napsal: „Chceme dát těm mladým posluchačům, kteří, jak sami píší, „nic nevědí“ především nějaké jistoty a nejen mučivé otázky“.¹³⁰

Významný impuls pro kvalitativní posun v obsahu vysílání a jeho přiblížení k posluchači představovaly pro československou redakci stále častější možnosti spojení s domovem. Přelomovým momentem bylo zavedení automatické telefonní linky do RFE. Jen za období šesti týdnů od zahájení provozu telefonního čísla, tedy od 13. srpna do 24. září 1985, se podle záznamů Státní bezpečnosti uskutečnilo více než 3500 telefonátů, tedy v průměru 83 denně! V posledním čtvrtletí toho roku klesl denní průměr na 50-70 (což i tak znamenalo asi 5500 telefonátů jen za toto čtvrtletí!).¹³¹ Tak se dostávalo vysílání žádoucí

---

¹³⁰ Archiv ČČSES Olomouc, f. RSČ, neuspořádaný materiál – korespondence Mojmir Povolný, dopis K. Beláka z 15. 2. 1984, složka Rozhlasová univerzita.

¹³¹ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 546, str. 2, Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních problémech práce za 4. čtvrtletí 1985 v problematikách 4. odboru - X. správa SNB 4. odbor, 21. 12. 1985.

zpětné vazby a podnětů.

Druhý způsob spojení de facto nahrazoval chybějící zpravodaje v cílové zemi vysílání. Od roku 1985 provozovali nedávni exulanti do SRN manželé Čerovští v Mnichově informační agenturu. Čerstvé informace ze života občanských iniciativ nebo údaje o perzekuci oponentů režimu získávala agentura telefonováním aktivistům občanských iniciativ v Československu. Přepsané informace pak agentura poskytovala RFE/RL. Přímým sběrem informací v cílových zemích se RFE/RL totiž zabývat nesměla a mohla přebírat jen zprávy již publikované nebo z jiného zdroje.¹³²

Osmdesátá léta představovala pro československou redakci velmi složité období. Možná se projevovala únava z již více než třiceti let nepřetržitého vysílání. Narůstaly konflikty, které napovídají, že vnitřní život RFE nebyl tak jednoduchý a heroický, jak by se mohlo zvenku zdát. Konflikt, který vyplul tehdy znovu na povrch lze také označit za střet zcela odmítavého a nesmiřitelného postoje ke komunistické moci v Československu nebo na druhé straně taktičtějšího postupu a pokusy o snahy v daných podmínkách v intencích části domácí rodící se opozice.

---

¹³² Rozhovor autora s Libuší Čerovskou, 21. května 2009.

I. 12 Rok 1989 a úloha Rádia Svobodná Evropa

Rok 1989 z řady pochopitelných důvodů zaujímá klíčové místo v historii československé redakce RFE. První událostí se stalo ukončení rušení vysílání v Československu v prosinci 1988. Jeho důsledky se ale začaly projevovat zejména až v roce následujícím. Politické změny se přibližovaly rychleji, než si většina lidí na obou stranách železné opony uvědomovala. Spolu s tím se měnila i atmosféra ve společnosti a zájem lidí o události. Vysílání RFE ale i dalších zahraničních rozhlasových stanic pro Československo se stávalo i díky již zmíněnému množství korespondentů z prostředí disentu v Československu aktuálnější a atraktivnější. Relace Svobodné Evropy v klíčovém roce 1989 díky ukončení rušení byly mnohem přístupnější českým a slovenským posluchačům. Přinášely aktuální necenzurované zpravodajství a informace telefonované četnými dobrovolnými zpravodaji přímo z Československa. Pomáhaly měnit atmosféru v zemi například vysíláním legendárního záznamu vnitrostranického vystoupení Miloše Jakeše na Červeném Hrádku nebo předčítáním jmen seznamů signatářů petice „Několik vět“ v létě roku 1989. Pořady RFE sledovali českoslovenští občané se vzrůstající pozorností.

Pro československé vysílání RFE změny znamenaly zvýšení počtu posluchačů a daleko živější zpětnou vazbu. Z toho vyplynula zejména nutnost snížit dosavadní i několikanásobné opakování pořadů a zaktualizovat programovou skladbu vysílání. V lednu 1989 bylo tak zavedeno sedm nových pořadů a některá opakování naopak zrušena. Stále více také redakce chápala skutečné potřeby posluchačů. Paradoxně se ale na druhou stranu personální situace redakce stále zhoršovala, protože nadále se snižoval počet zaměstnanců a rostl jejich věkový průměr. Proto například v září 1989 nebylo možné zavádět nové pořady. Personálně redakce stačila sotva pokrýt stávající programovou skladbu.

Rok 1989 se také stal dobou posledních významných personálních změn v československé redakci RFE. Prvního února 1989 odstoupil dosavadní ředitel čs. redakce Zdeněk F. Šedivý. Formálně přešel na pozici poradce a 31. března odešel do penze. Pozadí jeho potíží již bylo naznačeno. V kritice pokračovala i Rada svobodného Československa. Dne 1. února 1989 napsali jménem Rady Mojmir Povolný, Martin Kvetko a Jiří Horák řediteli Šedivému a slovenskému přidruženému řediteli Miroslavu Neoveskému dopis. V něm v reakci na ukončení rušení a vývoj politického klimatu v Československu předložili své návrhy. Navrhovali vysílat v podstatě méně opakování, více vzdělávacích pořadů a to zejména o první republice a dále pak i pravidelný projev exilové osobnosti.¹³³ Upřednostňovali tedy bezpochyby nadále tradiční názory exilu a na hlediska a potřeby domácí rozrůstající opozice viditelně nebrali zřetel.

Krátce nato ale Zdeněk F. Šedivý rezignoval. Úřadujícím ředitelem byl dočasně na šest měsíců ustanoven dr. Karel Kašpárek (1923-2008). Vystudoval po válce v Brně medicínu a angažoval se v Československé straně lidové a lidovecké mládeži. Po únoru 1948 byl zbaven funkcí a odešel do exilu. Pracoval zpočátku ve francouzské zpravodajské službě na území Rakouska. Roku 1954 se stal redaktorem zpráv čs. oddělení RFE v Mnichově, později byl předsedou zaměstnanecké rady. Ve vysílání používal pseudonym „Lamberský“. Kašpárek se ocitl v nelehké pozici, když musel stabilizovat vnitřně kritický stav československé redakce. Navíc se jednalo o složitou dobu počátků nové etapy po ukončení technického rušení RFE v prosinci 1988 a vzrůstajících kontaktů s Československem.

Úřadujícími asistenty ředitele Kašpárka ke stabilizaci redakce byli ředitelem RFE A. Rossem Johnsonem na šest měsíců ustanoveni Ivan Cíkl a Olga Kopecká „Valeská“. Spoluředitelem zůstal Miroslav Neoveský a pomocníkem ředitele Miroslav Podivínský „Martin Zemek“. Opatření odůvodnil ředitel Johnson změnou situací po skončení rušení

---

¹³³ Archiv CČSES Olomouc, f. RSC, neuspořádaná korespondence Mojmirá Povolného, složka RFE.

signálu RFE a růstu sociálních protestů a opoziční aktivity v Československu. RFE mělo podle Johnsona novou příležitost poskytovat československým posluchačům objektivní informace a kritické názory.¹³⁴

Mojmír Povolný napsal úřadujícími řediteli Kašpárkovi 3. března 1989. Blahopřál mu ale zároveň vybízel k tomu, aby Kašpárek přihlédl k návrhům Rady zasláným dříve Šedivému. K. Kašpárek v dopise z 6. března 1989 Radě poděkoval za návrhy, připomínky i za přání, tlumočená Horákem. Informoval o změnách, které ve vysílání sledují duch návrhů Rady: „Jeden z nejposlouchanějších pořadů jsou dokumenty vydávané neoficiálními organizacemi (Charta 77, Nezávislé mírové hnutí, České děti a další), dále interviewy s jejich představiteli, zprávy očitých svědků o politických procesech, jakož i historická témata zpracovaná odborníky, kteří žijí v Československu (např. seriál Hany Ponické o M. R. Štefánikovi). Na demonstraci za propuštění Václava Havla minulý týden v Budapešti jsme měli vlastního zpravodaje. To je jen několik příkladů, jak reagujeme na měnící se situaci ve smyslu Vašich návrhů.“¹³⁵ Dočasné vedení pružně reagovalo na situaci v cílové zemi.

Úřadující ředitel Kašpárek v březnu 1989 ale informoval ředitele A. Rosse Johnsona o plánech a potřebách redakce. Za prvé bylo třeba konsolidovat špatnou personální situaci, protože část pozic v redakci zůstávala neobsazena a zdravotní potíže některých zaměstnanců beztak omezovaly jejich pracovní výkon. Redakce dále usilovala o nahrazení opakovaných pořadů novým původním zajímavým programem. A třetí prioritou bylo rozvíjení kontaktů a dialogu s nezávislými skupinami a s posluchači v Československu. Klíčem k řešení druhých dvou priorit byl nedostatek pracovníků, kteří by byli schopni vytvářet atraktivní program a vést dialog s domovem. Problém představovaly i finance, protože honoráře pro rostoucí počet domácích spolupracovníků stál peníze. Složitě také bylo zajišťovat vyvážené fungování

---

¹³⁴ Archiv CČSES Olomouc, f. RSČ, neuspořádaná korespondence Mojmirá Povolného, sdělení A. Rosse Johnsona z 10. 2. 1989.

¹³⁵ Archiv CČSES Olomouc, f. RSČ, neuspořádaný materiál – korespondence Mojmirá Povolného.

dvojjazyčného programu. A konečně si šéf redakce stěžoval i na nevhodné pracovní prostory.¹³⁶

RSČ se v tomto přechodném období snažila uplatňovat svůj názor na jmenování nového stálého ředitele a navrhla i svého kandidáta. Ale vedení RFE/RL se již rozhodlo. Dne 29. května 1989 Povolnému napsal ředitel RFE A. Ross Johnson o jmenování bývalého zaměstnance RFE a nyní ředitele československého oddělení VOA Pavla Pecháčka do funkce ředitele čs. redakce RFE. Uvedl, že vedení RFE/RL hledalo vhodného kandidáta od počátku roku 1989. Pecháček bude přijat do funkce 1. července a v srpnu 1989 se bude stěhovat do Mnichova. Johnson pozval Povolného na návštěvu RFE v listopadu 1989.¹³⁷

V osmdesátých letech se tedy zřetelně objevuje jistý rozpor v pozadí RFE. Přestože jde o nezávislý subjekt, snaží se starší generace exilu uplatňovat svůj vliv a upřednostňovat svůj pohled a představy na personální obsazení i programovou skladbu vysílání. Pokud brala Rada svobodného Československa v potaz názor lidí v Československu, šlo o hlasy shodné s názory exilu. Přitom ale ve skutečnosti narůstaly na síle jiné názory lidí „doma“. Tvořily se zárodky opozice, stále více mohly s obtížemi a hrozbou věznění pracovat i nezávislí žurnalisté, buď od konce roku 1987 v samizdatovém měsíčníku Lidové noviny nebo v rámci Východevropské informační agentury. Informace šířili i mluvčí nezávislých iniciativ. Svébytné názory se derou na světlo zejména v průběhu roku 1989.

V dubnu 1989 poslali řediteli čs. redakce RFE dopis mluvčí Charty 77. Ačkoliv odmítali obvinění režimu, že je opozice řízena z Mnichova, přesto připouštěli, že jistá kooperace existuje a její význam bude narůstat stejně jako její potřeba. Je to dáno nejen bohatším kulturním a společenským životem v Československu ale také ukončením rušení vysílání RFE. Konstatují, že RFE se stalo hlavním a pro mnoho lidí jediným informačním zdrojem. Proto se mluvčí Charty 77 domnívají, že tento vývoj vyžaduje odpovídající změny

---

¹³⁶ Archiv Pavla Pecháčka, RFE-RL Memorandum Organization of Broadcast Department, Karel Kaspárek to A. Ross Johnson 21 March 1989.

¹³⁷ Archiv ČČSES Olomouc, f. RSČ, neuspořádaný materiál – korespondence Mojžíra Povolného. Složka RFE.

vysílání. Množství zpráv už nemůže pojmout hlavní politický program RFE. Proto byl vytvořen program Hlasy a ohlasy. Vysílá se ale v nevhodném čase, od 20.40 a 5.40. Proto zástupci Charty 77 navrhovali zavedení hodinového bloku událostí z Československa následovaného blokem zahraničním a dále větší využívání informací nezávislé Východoevropské informační agentury a zvýšení síly signálu vysílání.¹³⁸

V červenci 1989 se k obsahu vysílání vyjádřil na vyžádání redakce RFE Václav Havel, přední osobnost československé neformální opozice. V dopise redaktoru Milanu Schulzovi napsal, že čs. vysílání RFE je po skončení rušení nejsledovanějším sdělovacím prostředkem v české a slovenské řeči. K programové skladbě připomínky neměl až na klíčový pořad „Události a komentáře“, který navrhoval rozšířit na dvě hodiny a soustředit do něj to nejpodstatnější z domácích událostí. RFE měla podle Havla přímo oslovovat lidi v Československu a pořizovat s nimi rozhovory. Za důležitý považoval také výtah ze zahraničního tisku. Havel jinak kritizoval jen prý někdy příliš ironický tón komentářů na adresu režimu a oficiálního tisku. A dále poukázal na tóny „levného antikomunismu“, který podle něj může lidi v Československu odrazovat od občanského úsilí, protože plošné odmítání „komunismu“ vede k rezignaci na snahy o změny v daných podmínkách režimu. Na závěr ale Havel napsal: „A ještě něco: děkujeme za vše! Prý jsme vámi řízeni; mě se ale občas zdá, že řídíme my vás a stydím se za to. Ale svou vysílačku tu zatím nemáme.“¹³⁹

Ředitel RFE A. Ross Johnson 17. června 1989 poznamenal, že Havlovy důležité návrhy se musí velmi pečlivě uvážit při nejbližší revizi programů a redakční práce československé redakce.¹⁴⁰

Podobný tón nalezneme i v telefonátech agentury FPA manželů Čeřovských. Tomáš Dvořák – aktivista Nezávislého mírového sdružení: „Já bych chtěl poděkovat Svobodné

---

¹³⁸ Archiv Pavla Pecháčka, Letter to the RFE CS Service Director from Charter 77 Spokespersons, Prague April 10, 1989.

¹³⁹ Dopis poprvé publikoval Vilém Prečan v knize Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011, str. 239-242.

¹⁴⁰ Archiv Pavla Pecháčka, RFE Memorandum, Havel Letter to Milan Schulz, A. Ross Johnson, 17 July 1989.

Evropě za šíření informací. V Rudém právu jsem ve vězení četl články, že jako Svobodná Evropa šíří nepravdivé informace, které mají rozvracet naši republiku, ale já si naopak myslím, že Svobodná Evropa má snahu šířit informace všeho druhu. Jsem velice rád, že se Svobodná Evropa přestala rušit a že každý občan Československa má možnost si Svobodnou Evropu poslechnout a udělat si obrázek. Je to obrázek široký, protože vysíláte mnoho hodin denně, více než VOA nebo BBC, takže se lidé mohou dozvědět spoustu informací z různých oborů a střetnout se s různými názory. Je to výborný zpravodaj myšlenek. Mám radost z toho, že se Svobodná Evropa přestala rušit. Jsem přesvědčen, že nyní i v budoucnosti bude mít své opodstatnění, i když v Rudém právu říkají, že by se měla zrušit.“ Další ohlas: „Demokratická iniciativa - dopis řediteli RFE/RL. Vážený pane řediteli. Skupina zakladatelských účastníků hnutí Demokratická iniciativa vyslechla zprávu našeho pracovníka, který byl pověřen ústním jednáním s Vámi. Přivítali jsme výsledky tohoto jednání a rozhodli jsme se z naší strany je potvrdit a doplnit některými podrobnostmi. Především Vám chceme znovu poděkovat za vše, co děláte pro nezávislé aktivity, informovanost lidí u nás a pro rozvoj samostatného myšlení o společnosti. Jste jediný nezávislý vysílač, který je v provozu po celý den, od doby, kdy přestalo rušení si na vás i lidé ve městech zvykli. A zvykli přirozeně i přispěvatelé. Zvláště práce těch nezávislých aktivit, které vznikly poměrně nedávno, by se bez vaší informační činnosti a spolupráce musely spokojit s mnohem skromnějším rozsahem, ale i obsahem své práce. To platí i o nás. Nic na tom nemění skutečnost, že pracovnice, s kterou jsme ve styku není přímo zaměstnána ve vaší instituci.¹⁴¹ Naopak, z počátku nám to vyhovovalo o to víc, že jsme se stejně jako dosud mnozí báli volat přímo vysílači. Kromě toho jsme měli pocit, že ona se nám tak může lépe věnovat. Opravdu, věnuje se nám s velkou odpovědností a pochopením. Věříme, že úplně stejný stupeň odpovědnosti a pochopení najdeme u všech Vašich zaměstnanců a prosili bychom, aby byly vysílány v Událostech a názorech (sic). Chtěli

---

¹⁴¹ Míneha Libuše Čeřovská.

bychom závěrem zopakovat své úvodní ujištění, že Vaše činnost je pro nás nesmírně důležitá a přínosná. Velmi Vám za ni děkujeme a ujišťujeme Vás, že práce, kterou pro občany v republice děláte, je nesmírně záslužná a je pro všechny velkou i morální podporou. Za Demokratickou iniciativu: Bohumil Doležal, Emanuel Mandler a Martin Litomiský.¹⁴²

Od 1. srpna 1989 se tedy v Mnichově ujal funkce ředitele čs. oddělení RFE Pavel Pecháček jako první z generace posrpnového exilu. Narodil se roku 1940 v Praze, krátce po uvěznění svého otce Jaroslava Pecháčka za protinacistickou činnost. Na jaře 1948 musel otec rodinu před hrozící perzekucí opustit a odešel i s manželkou do exilu, kde se stal pracovníkem a posléze ředitelem čs. redakce RFE. Pavlu Pecháčkovi se přes kádrové potíže podařilo v Praze liberálnějších šedesátých letech vystudovat DAMU, stal se reportérem a později i režisérem v Čs. rozhlasu v Praze. V září 1968 s rodinou odešel do exilu a jako rozhlasový pracovník našel na pět let uplatnění v čs. oddělení RFE. Pracoval jako redaktor, reportér a režisér pod pseudonymem „Petr Horák“. Roku 1974 musel při snižování stavů pracovníků RFE opustit a nastoupil do čs. oddělení Hlasu Ameriky ve Washingtonu, v jehož vysílání vystupoval jako „Pavel Skála“ a roku 1985 se stal i ředitelem tohoto oddělení. V roce 1989 se vrátil do Mnichova jako ředitel čs. oddělení RFE a zůstal ve funkci za změněných podmínek až do roku 2001.

V osobě Pavla Pecháčka se spojily schopnosti a zkušenosti dynamického řízení s talenty novináře a rozhlasového pracovníka, působícího již dvacet let v exilových rozhlasových stanicích a přispívajícího do exilového tisku. Na druhou stranu je třeba říci, že rok 1989 byl prvním rokem vysílání bez rušení a politická situace se natolik začala měnit, že přicházela řada impulsů a bylo je „jen“ potřeba využít. Tedy situace byla s poměry v předcházejících desetiletích nesrovnatelná. V únoru 1990 Pecháčka jeho nadřízený A. Ross Johnson hodnotil velice pozitivně: rychle zahájil potřebné změny v redakci, zažehnal staré personální konflikty, ukončil polemiku o programové skladbě, zahájil aktivity k získání

---

¹⁴² Archiv manželů Čeřovských, složka 1989.

nových pracovníků a navíc osobně pořizoval reportáže z klíčových událostí, kterými byly kromě svatořečení Anežky České v Římě pochopitelně Sametová revoluce v Československu. Té se jako vůbec první zástupce RFE v Československu Pavel Pecháček nejen osobně zúčastnil ale i organizoval zpravodajské pokrytí pražských událostí z Mnichova.¹⁴³

Atmosféru tohoto podivuhodného podzimu může přiblížit například euforický úvod „politického bloku“ československého vysílání RFE dne 11. října 1989. „Moudrý: Při poslechu víkendového vydání našeho pořadu vás vítají Karel Moudrý a Petr Lukavec¹⁴⁴. A to je současně příležitost zeptat se Petra – v dnešních, řekněme dost vzrušených dnech, což je možná ještě slabý výraz, na náměty zahraniční části naší relace. Lukavec: Hlavní náměty by se daly shrnout asi takto – berlínská zeď se mění v ementálský sýr a generální tajemníci padají jako shnilé hrušky.“¹⁴⁵

Mezi významné akce podzimu 1989 patřil 12. listopadu 1989 v Římě již zmíněný přímý dvouhodinový přenos obřadů z chrámu Sv. Petra a Pavla ze slavného svatořečení Anežky Přemyslovny. Zúčastnilo se jej na deset tisíc českých a slovenských poutníků nejen z Československa ale i ze západní Evropy a zámoří. Tedy na této historicky největší české pouti do Říma došlo i k masovému setkání krajanů z celého světa. RFE poskytl rozhovor i pražský arcibiskup kardinál František Tomášek. RFE také vysílalo i záznam z audience asi osmi tisíc českých poutníků u Jana Pavla II. 13. listopadu 1989.

Vysílání na podzim 1989 dostávalo skutečnou podobu „surrogate radio“. Například relaci „Studio 1“, neboli „politický blok“ uváděla 10. listopadu 1989 redaktorka Lída Rakušanová. Zahraničně politický přehled připravil Petr Přibík „Langer“. Reportér Egon Lánský hovořil telefonicky z Berlína o tamních revolučních událostech. Ve vnitropolitické části byl zařazen záznam rozhovoru s kardinálem Františkem Tomáškem a telefonického rozhovoru s mluvčí Charty 77 Danou Němcovou, která přečetla dokument Charty 77 ke

---

¹⁴³ Archiv Pavla Pecháčka, Performance Planning-appraisal-development, 2. 2. 1990, A. Ross Johnson.

¹⁴⁴ Pseudonym Lukavec užíval ve vysílání RFE Petr Brod.

¹⁴⁵ Archiv Pavla Pecháčka, skrip pořadu Politický blok, 11. 10. 1989.

svatořečení Anežky Přemyslovny.¹⁴⁶

Měnicí se politická atmosféra vnukla myšlenku jen několik dní po vatikánské slavnosti požádat československé velvyslanectví v Bonnu o novinářské vízum pro ředitele redakce Pavla Pecháčka. Důvodem cesty mohlo být udělení ceny Olofa Palmeho švédským ministrem zahraničí Václavu Havlovi. Mělo se konat na švédském velvyslanectví v Praze 24. listopadu. A jen dva dny poté se chystala ve svatovítské katedrále na Pražském hradě velkolepá oslava svatořečení Anežky Přemyslovny. Dopisem z 16. listopadu požádal úřadující ředitel RFE Robert E. Gillette československého velvyslance v Bonnu Dušana Spáčila o udělení víza pro ředitele československého oddělení RFE Pavla Pecháčka na dobu od 21. do 26. listopadu 1989.

Krátce po vydání tak přiletěl v úterý 21. listopadu do Prahy. Šlo o zcela bezprecedentní příjezd prvního zástupce československé redakce RFE do Československa.

Pavel Pecháček dostal novinářskou akreditaci a již toho dne na Václavském náměstí improvizovaně z okna hotelu Evropa nahrál a do RFE telefonicky odeslal reportáž úterní masové demonstrace konané toho dne na Václavském náměstí, při níž hovořili zástupci Občanského fóra z balkonu Melantricha.¹⁴⁷ Informaci o přítomnosti zpravodaje RFE v Praze přinesl i československý tisk.¹⁴⁸

Týž večer v hlavním pořadu „Události a názory“ komentoval demonstraci z Prahy telefonicky disident Heřman Chromý a v „Politickém bloku“ československého vysílání RFE byl odvysílán záznam Pavla Pecháčka.¹⁴⁹ Reportáže RFE z listopadových demonstrací na Václavském náměstí měly symbolický ale i výjimečný informační význam. Ještě ve středu 23. listopadu 1989 totiž neměli nekomunističtí pracovníci Československé televize vliv na vysílání a nedařilo se jim překonávat cenzurní blokádu. Podobná situace byla

---

¹⁴⁶ Archiv Pavla Pecháčka, script Political block November 10 1989.

¹⁴⁷ Rozhovor autora s Pavlem Pecháčkem, 2. 4. 2007.

¹⁴⁸ Svobodné slovo, 23. 11. 1989, *Akreditace SE*, str. 3.

¹⁴⁹ Národní muzeum, oddělení Československé dokumentační středisko, skripty vysílání čs. redakce RFE, 21. 11. 1989.

v Československém rozhlase. Do většiny deníků se pravdivé informace dostávaly jen pozvolna. Navíc distribuce novin, zejména Svobodného slova a Lidové demokracie mimo Prahu, byla narušována KSČ a Státní bezpečností. Reportování RFE z demonstrací se tak stávalo fakticky vysíláním domácím. Pořady „Události a názory“ a „Studio 1“ se staly pestrou koláží reportáží z Prahy, Bratislavy a dalších míst Československa, Evropy spolu s komentáři a texty prohlášení a výzev. Listopad 1989 se tak stal mimořádnou událostí, která důstojně završila téměř čtyřicetiletou éru československé redakce RFE.

Kromě reportáží se Pavel Pecháček účastnil i konzultací a jednání Občanského fóra kde se zapojoval i do diskusí. Pravděpodobně tento přímý podíl na činnosti opozice vedl k opatření, které u něj, jako u cizího státního příslušníka mohla státní moc bez potíží realizovat. Ještě v pátek 24. listopadu 1989 byl na pokyn Státní bezpečnosti urychleně s neurčitým obviněním z porušování československých zákonů vyhoštěn z Československa.¹⁵⁰ Dne 27. listopadu protestoval úřad státního tajemníka USA cestou velvyslanectví v Praze proti vyhoštění korespondenta RFE z Prahy.¹⁵¹

Rok 1989 se stal bezesporu nejvýznamnější fází existence československé redakce RFE. Nejen v listopadu ale v průběhu celého roku přinášel nové impulzy z řady zdrojů. RFE mělo prokazatelně vliv na společnost a naopak posluchači ovlivňovali svými ohlasy obsah vysílání. Vliv vysílání je dokumentován jednak výsledky průzkumů poslechovosti ale i provozem agentury manželů Čeřovských

---

¹⁵⁰ Svobodné slovo, 27. 11. 1989, *Zpravodaj SE odjel*.

¹⁵¹ Archiv Pavla Pecháčka, Tisková zpráva CN007 z 28. 11. 1989, 01:34.

I. 13 Osudy československého oddělení i celé RFE/RL po roce

1989

Závěr roku 1989 prožili pracovníci československé redakce i celé RFE/RL euforicky. Prezident RFE/RL Gene Pell v poselství zaměstnancům k novému roku 1990 řekl: „Můžeme být a chceme být hrdí na skutečnost, že jsme velkým účastníkem tohoto procesu. Žádná instituce nemůže tuto mírumilovnou revoluci považovat za více uspokojující a vzrušující než RFE/RL.“¹⁵² V listopadu a prosinci 1989 dorazili do Prahy z Mnichova pracovníci československé redakce a před odchodem z Československa populární zpěváci Karel Kryl a Yvone Přenosilová. V Československé televizi vystoupila 14. prosince Lída Rakušanová. Vyjádřila naději, že o RFE se bude moci hovořit bez lží a bude odděmonizovaná. Poslání RFE bude v budoucnu změněno. RFE chce být mostem, po kterém poplynou informace ze Západu na Východ a RFE chce pomoci budovat nové demokratické instituce. Bude to úkol na léta.¹⁵³ Všechny redaktory čekalo v Československu bouřlivé přijetí. A již 16. prosince 1989 se uskutečnilo simultánní vysílání programu Občanské fórum v RFE a v Československém rozhlasu. U mikrofonu v Praze se setkali redaktori obou rozhlasových stanic. Již zde jako jedna z prvních padla otázka na další osud RFE. Lída Rakušanová použila argument, že RFE je potřebné, protože Československý rozhlas zatím nedosahuje jeho kvalit: „A navíc těch několik desítek let toho útisku a totalitního režimu nemůže najednou během pár dní změnit celou konstituci Československého rozhlasu a srovnávat to na příklad se Svobodnou Evropou, která vlastně už má stálé zaměstnance a vysílá celou dobu pořád svobodně. Hovoří pravdu a

---

¹⁵² *Radios Have Been and Will Remain Catalyzing Force of Historic Change.* In: Shortwaves. A monthly publication for the more than 1700 worldwide employees of Radio Free Europe/Radio Liberty, Inc., December 1989.

¹⁵³ *Radios a Bridge for Informations. Czechoslovak TV interviews RFE Staffer.* In: Shortwaves. A monthly publication for the more than 1700 worldwide employees of Radio Free Europe/Radio Liberty, Inc., December 1989.

Československý rozhlas jednoduše se té Svobodné Evropě nemůže rovnat i kdyby chtěl.¹⁵⁴

Jak se zanedlouho ukázalo, užší spolupráce Československého rozhlasu a československé redakce RFE na sebe nechala ještě nějaký čas čekat. Zatím ale trvala euforie. Dne 9. února 1990 přijal na pražském hradě prezident Václav Havel Pavla Pecháčka a zástupce ředitele RFE Roberta Gillette. Václav Havel řekl, že chce poděkovat RFE za vysílání po celých čtyřicet let a zejména za posledních deset let. Dodal, že RFE hrála velkou roli v propagaci jeho samého i Charty 77 mezi občany Československa. Bez RFE by se ani on ani další demokratičtí aktivisté nemohli těšit takové masové lidové podpoře, která umožnila úspěch „sametové revoluce“. Havel žádal pokračování vysílání RFE podle nových směrnic. Navrhl, aby se program věnoval podpoře vytváření veřejného porozumění pro změny, které musí společnost podniknout pro vybudování stabilní demokracie a volného trhu.¹⁵⁵

Ovšem otázka budoucnosti byla očividně aktuální. „Rok zázraků“ a zejména jeho závěr znamenal pro RFE/RL bezpochyby zásadní mezník. Nabízela se otázka, co dál? Zda dosažení cíle, který byl před čtyřiceti lety při založení Národního výboru pro Svobodnou Evropu vytýčen, tedy osvobození národů střední a východní Evropy, není signálem k ukončení činnosti a uzavření rozhlasové stanice. V případě Radio Liberty a tedy vysílání národům Sovětského svazu byla situace odlišná a jeho budoucnost nebyla zatím zpochybňována.

Další budoucnost RFE/RL se stala předmětem dlouhých a složitých úvah na různých úrovních. Úloha RFE/RL ve fázi bouřlivého a nenarušovaného zrodu svobodných domácích médií mohla být považována za naplněnou. Velkou roli zde hrála i otázka vysokých finančních nákladů na provoz vynakládaných z federálního rozpočtu USA. Vládní rozpočtový úřad USA navrhl poprvé ukončení vysílání RFE/RL již v březnu 1991. Na druhou stranu

---

¹⁵⁴ Archiv Pavla Pecháčka, RFE-RL Czechoslovak Service Monitoring, December 12, 1989, Občanské fórum (Společně s Radio Svobodná Evropa – Přepis z 16. 12.)

¹⁵⁵ *Prezident Havel urges RFE to Continue Work*. In: Shortwaves. A monthly publication for the more than 1700 worldwide employees of Radio Free Europe/Radio Liberty, Inc., February 1990.

zastánci další existence RFE/RL namítali, že nová doba přináší nové problémy a že v období přechodu od totalitního režimu ke svobodné společnosti mohou zahraniční média pomoci vybudovat velmi důležitou a dobře fungující mediální sféru nových demokracií. Za další existenci RFE/RL se opakovaně přimlouvali i další významní vůdci opozice, například Lech Walesa.

Co je důležité, vysílání RFE si i počátkem devadesátých let udržovalo vysoký zájem posluchačů. Dokládalo to jak množství ohlasů adresovaných již bez potíží přímo RFE, tak i transparentní průzkumy poslechovosti nebo ohlasy v médiích. Dlouholetá průprava v zahraničí a odstup, který od událostí RFE stále měla, skutečně vytvářely rozeznatelně odlišný výkon novinářské práce.

Přesto, pokud měla RFE nadále alespoň dočasně pracovat, bylo nutné zamyslet se nad náplní vysílání. Československá redakce se navíc v roce 1990 nadále nalézala v kritické personální situaci. K 30. dubnu mělo odejít pět zaměstnanců do předčasného důchodu a tři další do plánované penze. Redakce byla postižena směrnicí prezidenta RFE/RL Gene Pella neobsazovat uprázdněná místa. Personální situace se vzhledem ke krácení rozpočtu stávala kritickou a propad pokračoval. Přitom právě v té době mohla čs. redakce sklízet plody své práce.

Co se týká programové koncepce, navrhoval ředitel čs. vysílání Pavel Pecháček v memorandu pro prezidenta RFE A. Rosse Johnsona z 11. dubna 1990 alternativu stávající skladbě programů. V podstatě se v dokumentu uvádí toto: Po několikaměsíční euforii se posluchači masově vrací k vysílání RFE. Problémy v Československu nejsou zatím vyřešeny, fungující demokracie je ještě daleko a její zrod je doprovázen velkými potížemi. RFE bude hrát v procesu vytváření skutečné demokracie významnou roli. To je vidět i ze vzrůstající odezvy na nynější vysílání RFE. Úkolem RFE tedy je pomoci Československu na složité cestě zpět do Evropy bez hranic. Úkolem vysílání by tedy mělo být zprostředkování

demokratických zkušeností k budování právního státu.¹⁵⁶ To je významná změna. Akcent se přenáší z dění v cílové zemi vysílání, o kterém mohou informovat domácí média na události a zkušenosti v zahraničí pro podporu optimálního vývoje doma.

Přesto pokračovala omezování rozsahu vysílání i personálního obsazení. Na podzim 1990 krátila čs. redakce svůj denní vysílací čas z 21 na 12 hodin. Zatímco v srpnu 1989 pracovalo v Mnichově 81 zaměstnanců, o rok později jich bylo již 73. Přitom část stávajících starších pracovníků trpěla zdravotními omezeními, což mělo vliv na jejich výkonnost. Na rok 1991 se plánovalo další snížení až na 64 míst. Situace redakce byla obtížná i díky dvojjazyčnosti, protože zejména pracovníci produkce (hlasatelé) obou národností se nemohli zastupovat.¹⁵⁷

Na podzim 1990 vedení RFE/RL dokonce poprvé studovalo možnost privatizovat jednotlivé redakce RFE a přeměnit je v komerční stanici.¹⁵⁸ Vedení RFE také shromažďovalo ohlasy na práci RFE a argumenty z cílových zemí vysílání, podporujících pokračování práce. Například Václav Havel se opakovaně vyjadřoval počátkem roku 1990, že by zahraniční stanice možná mohly změnit charakter svého vysílání, ale že jejich role je stále významná, protože mají více možností než místní média šířit poznatky o demokracii v různých zemích.¹⁵⁹ Podporu vysílání vyjadřovali z Československa dále aktivisté občanských iniciativ, například Petr Placák, Radomír Malý a představitelé Demokratické iniciativy. Všichni zdůrazňovali výhody práce nezávislé rozhlasové stanice působící mimo Československo jako objektivního pozorovatele nově se formující československé demokracie, jako někoho, kdo může včas varovat před nebezpečím.¹⁶⁰

---

¹⁵⁶ Archiv Pavla Pecháčka, RFE-RL Memorandum, 11. April 1990, from Pavel Pechacek to: A. Ross. Johnson, Alternative Program Concepts.

¹⁵⁷ Archiv Pavla Pecháčka, RFE-RL Memorandum, 17. December 1990, from Pavel Pechacek to Robert E. Gillette, CS BD Personnel situation (Update to my memorandum of November 8).

¹⁵⁸ Archiv Pavla Pecháčka, Study of privatization, from A. Ross Johnson to Piotr Mroczyk, László I. Ribánszky, Pavel Pechacek.

¹⁵⁹ Archiv Pavla Pecháčka, Havel says western radios still play important role, 19. February 1990, NCA Ottawa.

¹⁶⁰ Archiv Pavla Pecháčka, Thanks to RFE – Translation.

RFE/RL formulovala body své politiky vysílání takto: nastavit objektivní, alternativní zrcadlo východoevropským společností, tvořit základy demokratických změn, podílet se na integraci východní a západní Evropy, na vzájemném plodném ovlivňování demokracií ve východní a západní Evropě. Kladla si za cíl dále fungovat jako nástroj mezinárodního a regionálního souladu, stimulovat rozvoj nezávislých a profesionálních sdělovacích prostředků, zaplňovat mezery ve zpravodajství, podílet se na praktickém výcviku domácích novinářů, přinášet západní profesionální měřítka v žurnalistice a spolupracovat s východoevropskými médii.¹⁶¹

Prezident George Bush 2. dubna 1990 v projevu Národnímu sdružení rozhlasových stanic v Atlantě potvrdil, že nyní mají stanice jako RFE a RL spolu s USIA a VOA pokračovat v dokončení změn v Evropě. Zmínil i díky Václava Havla za to, že „USA nikdy neztratily svůj hlas“.¹⁶²

Dne 24. května 1990 se v Rytířském sále Valdštejnského paláce uskutečnila významná slavnost. Prezident RFE/RL Eugene Pell a ředitel čs. redakce Pavel Pecháček za přítomnosti prezidenta Václava Havla a velvyslankyně USA v Praze Shirley Temple Black vyjádřili svoje pocity nad otevřením kancelář RFE/RL v Praze. Slavnost se stala současně i možností setkání pracovníků československé redakce RFE se svými posluchači, dopisovateli a politiky.

Prostory pro kancelář včetně studia se našly na adrese V Jirchářích 2 Praha 1.¹⁶³ Technické vybudování kanceláře nebylo na jaře 1990 jednoduché, například zřízení telefonických linek si vyžadovalo intervence přímo z RFE z Mnichova. Zpravodajem RFE v Praze se stal do té doby zahraničně politický redaktor Petr Brod a kancelář vedla Libuše Čerovská. Úkolem kanceláře byl zejména informační pokrytí událostí v Československu a zprostředkování kontaktu s RFE.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Archiv Pavla Pecháčka, RFE: An evolving mission to build democracy, 22. 5. 1990.

¹⁶² Archiv Pavla Pecháčka, From Bush's speech to national association of broadcasters.

¹⁶³ Archiv Pavla Pecháčka, Informační servis Východoevropské informační agentury, 25. 5. 1990.

¹⁶⁴ Archiv Pavla Pecháčka, složka Zřízení kanceláře RFE/RL v Praze.

Lepšímu šíření signálu vysílání RFE napomohla dohoda, podepsaná 19. července 1990 v Praze zástupci RFE a české a slovenské Správy radiokomunikací. Dohoda vycházela z usnesení předsednictva vlády ČSFR č. 53 z 14. června 1990, vyjadřující zájem přijmout dohodu o vysílání československých programů RFE/RL na území ČSFR v co nejkratší době. RFE tak začala vysílat na středních vlnách na československých vysílačích v Liblicích, Litomyšli a Velkých Kostolanech. Poprvé se tak šířil signál vysílání RFE/RL přímo v zemi kam směřovalo její vysílání. Přenos na čs. zařízeních byl zahájen v listopadu 1990. Správa radiokomunikací ovšem požadovala roční úhradu od RFE/RL ve výši zhruba 1,5 milionu dolarů.¹⁶⁵ Vysílače ještě před dvěma lety rušící vysílání RFE/RL tak nyní toto vysílání samy šířily a ještě s finančním přínosem pro státní pokladnu.

Programy RFE přebíraly i některé nové československé rozhlasové stanice. Od listopadu 1990 vysílala čs. redakce RFE jen dvanáct hodin denně, včetně opakování od 5.00 do 8.00 a od 15.00 do 24.00 po personálních i finančních škrtech tyto pořady: Odpolední hudba, Mosty (rozhlasový magazín určený zejména Slovákům), katolická mše z mnichovského kostela sv. Štěpána, katolické kázání, křesťanské meditace (protestantské náboženské komentáře a diskuse), Kompas (magazín pro mládež), Crossreport – Co se děje kolem vás (informace a komentáře z ostatních východoevropských zemí), Kulturní program, Demokratické zkušenosti (pořad věnovaný teorii demokracie a přednáškám odborníků na dané téma), Kalendář (aktuální výročí), Ekologie a zemědělství (zkušenosti ze Západu), Ekonomický program (názory a rozhovory), Židovský náboženský program, Gong (pro vzdělávání a zábavu, problémy moderní společnosti, zprávy z cest apod.), program o práci (sociální a zaměstnanecké problémy, odbory, soukromé podnikání), Lekce z historie (slovenský pořad opravující dřívější výklad historie), Živá církev (současné problémy katolické církve), přehledy zpráv, Naši zpravodajové hlásí, Politický blok (denní politický

---

¹⁶⁵ Archiv Pavla Pecháčka, Protocol of the negotiations on Oct. 15 through 16, 1990 signed by RFE/RL Inc., and Správa radiokomunikací Praha s. p.

přehled komentářů, informací, souhrnných zpráv o hlavních československých federálních, českých a slovenských i mezinárodních událostech), Přehled západního tisku, Problémy naší doby (analýzy a názory na problémy moderní společnosti), přehled programů, protestantské kázání, protestantské bohoslužby, Panoráma (příběhy, reportáže, rozhovory, zprávy ze světa vědy a techniky a příspěvky zajímaví mládež), Rozhlasová univerzita (seriál přednášek předních českých a slovenských odborníků a novinářů z amerických a západoevropských univerzit), náboženský komentář, náboženské zprávy, Písňe a myšlenky (populární a folková hudba a diskusní pořady z Československa), Sportovní magazín, Myšlenka týdne (krátký filozofický esej), Časové a nadčasové (postřehy, komentáře a eseje předních českých a slovenských spisovatelů a fejetonistů (RFE zde užívala i starší texty, například příspěvky spisovatele Jana Čepa) a Literatura bez cenzury (čtení z dříve zakázané literatury).¹⁶⁶

Dalším krokem k přiblížení stanice známé dosud jen z rozhlasových vln se stalo zahájení výstavy věnované RFE. V Národním technickém muzeu v Praze byla 11. prosince 1991 otevřena výstava „Rádio ve službách svobody“. Zahájení se zúčastnili i členové Výboru pro mezinárodní vysílání, kteří z USA cestovali přes Moskvu a Varšavu do Prahy. Cílem výstavy bylo přiblížit RFE a představit smysl její činnosti i historii. Byla také oslavou 40. výročí zahájení čs. vysílání a poděkováním za rozbití komunistické propagandy. Výstava byla koncipována jako putovní a později byla instalována v Bratislavě, Kroměříži a Brně a dalších městech.¹⁶⁷

Další zajímavé projekty rozšiřující možnosti oslovovat občany byly diskusní pořady v Československé televizi „Na pozvání Svobodné Evropy“ nebo třeba prostor v deníku Denní telegraf pod názvem „Svobodná Evropa v Denním telegrafu“.

Po listopadu 1989 také nastal obrovský příliv dopisů s ohlasy a připomínkami od

---

¹⁶⁶ Archiv Pavla Pecháčka, Thumbnail sketches of programs. Czechoslovak Broadcast Schedule No. 40, effective: 5 November 1990.

¹⁶⁷ Archiv Pavla Pecháčka, Tisková informace k výstavě „Rádio ve službách svobody“.

posluchačů, kteří se nezdálo by vyznávali z dlouholetého sledování pořadů RFE a děkovali za dosavadní práci.

Dnem vzniku České republiky a Slovenské republiky 1. ledna 1993 se rozdělila dosavadní dvojjazyčná redakce a vznikly v RFE dvě samostatné redakce, česká a slovenská. Českou vedl Pavel Pecháček a slovenskou redakci dosavadní spoluředitel Ivan Cikl. Podobně se rozešli do obou národních redakcí i dosavadní kolegové.

Další vývoj obou částí byl ale odlišný. Cestu k řešení českého vysílání oznámil americký Výbor pro zahraniční vysílání 18. října 1993. Do 30. června 1994 se mělo české vysílání RFE/RL přesunout do Prahy se sníženým stavem personálu a vysílacích hodin. Členové BIB, kongresman Daniel Mica, šéfredaktor Readers Digestu Ken Tomlinson a předseda odborové organizace AFL-CIO Lane Kirkland pak založili pro novou existenci české redakce společnost s českým názvem „Rádio Svobodná Evropa“.

Poslední české vysílání z Mnichova se uskutečnilo 30. června 1994. S částí dosavadních pracovníků, nyní s patnácti redaktory¹⁶⁸, finančním příspěvkem RFE/RL a s využitím technického vybavení i budov Českého rozhlasu vznikalo souběžně od února 1994 „Rádio Svobodná Evropa“. Od 1. července 1994 začalo pracovat jako stanice vysílající mimo vlastní RFE/RL na frekvencích Českého rozhlasu se sídlem v budově českého rozhlasu Vinohradská 12. Prezidentem RSE se stal dosavadní ředitel čs. redakce RFE Pavel Pecháček. Snahou skromně obsazené redakce a desítek korespondentů bylo udržet živý styl a principy práce RFE/RL. Trojstrannou dohodu uzavřely RFE/RL, RSE a Český rozhlas v květnu 1996. RFE/RL platilo třetinu rozpočtu RSE až do 30. září 2002. Pak skončila definitivně i tato forma vysílání československé redakce RFE.

Slovenská redakce RFE/RL posílená řadou mladých novinářů pokračovala dále ve své práci. Část tehdejší slovenské politické scény další vysílání pro Slovensko považovala za

---

¹⁶⁸ Je potřeba připomenout, že již v rámci dělení redakce v souvislosti s rozdělením státu byla česká redakce zredukována na cca padesát zaměstnanců.

urážlivé a za nepřímé vyjádření údajně obecného názoru panujícího v zahraničí, že poměry na Slovensku nejsou dosud standardní a zasluhují na rozdíl od České republiky dohled zahraničního média. Slovenská redakce RFE/RL čelila v průběhu let mnoha kritikám a osočování z údajného poškozování slovenských zájmů. Vysílání RFE/RL pro Slovensko skončilo 31. prosince 2003.

V době vzniku dvou nových redakcí se také začalo znovu rozhodovat o osudu celé RFE/RL. Na rozhodujících místech administrativy USA narůstal názor, že existence RFE/RL již není potřebná. Radikálně se snižoval rozpočet. Ještě v roce 1993 činil celkově cca 218 mil. dolarů, o rok později již jen 75 milionů.¹⁶⁹ RFE tedy nebylo možné udržet z finančních důvodů ve stávající podobě a podmínkách. Prezident Clinton na jaře 1993 uvažoval uzavřít RFE/RL k 30. září 1995, takže ukončení činnosti RFE/RL bylo prakticky hotovou věcí.

Prezident ČSFR Václav Havel 19. března 1993 zaslal zainteresovaným americkým senátorům apel za zachování vysílání RFE. Připomněl své dřívější vyjádření vděčnosti za pomoc RFE občanům v odporu proti komunistickému režimu. A vyjádřil přesvědčení, že RFE aktuálně pomáhá ve vytváření demokratického vědomí a chování postkomunistických zemí. V březnu 1993 ocenil vysílání ve svém projevu k výročí Radio Liberty dokonce i Michail Gorbačov. Práci RFE/RL pozitivně hodnotili v té době i předseda českého parlamentu Milan Uhde nebo pražský arcibiskup Miloslav Vlk a řada dalších osobností z České republiky a dalších postkomunistických zemí.¹⁷⁰

Na jaře 1993 byla jednou z variant možnost spojit RFE/RL a VOA. Ovšem RFE/RL bylo řízeno vládním Výborem pro zahraniční vysílání, zatímco VOA spadalo do United States Informations Agency, takže případné spojení by znamenalo nutnost přijmout legislativní úpravy.

I ostatní dosavadní redakce RFE ukončovaly postupně svoji činnost. Maďarské

---

¹⁶⁹ Archiv Pavla Pecháčka, RFE Press statement RFE goes on the air from Prague, 30 June 1994.

¹⁷⁰ Archiv Pavla Pecháčka, soubor překladů dopisů osobností, březen 1993.

vysílání skončilo k 31. říjnu 1993. Polské mělo podobný osud jako české a přestěhovalo se do Varšavy. Naopak vysílání pro Bulharsko pokračovalo až do 31. prosince 2003, stejně jako zmíněný program pro Slovensko, pro Chorvatsko, Litvu, Lotyšsko a Estonsko. Rumunská redakce, která zahájila pokusné vysílání roku 1950 a roku 1951 pravidelné, se v roce 2004 transformovala ve vysílání pro Moldovu (Radio Europa Libera). Vysílá z Prahy dodnes a je tak vlastně nejdéle existující redakcí RFE/RL. Ukončení práce národních redakcí odůvodnil americký prezident George W. Bush integračními procesy NATO a Evropské unie.

Co se týká ostatních redakcí RFE/RL, měly nadále pracovat ale existovaly zprvu dvě varianty. Buď stěhování z Mnichova do Washingtonu nebo do Prahy. Stěhování do USA by představovalo poměrně vysoké náklady na přesun i provoz a navíc by vzdálilo pracovníky od cílových zemí vysílání.

Pavel Pecháček navrhl na jaře 1993 tehdejšímu řediteli RFE A. Rossu Johnsonovi přestěhovat RFE/RL do levnější Prahy. Podporu návrhu vyjádřili prezident Václav Havel i předseda vlády Václav Klaus a předběžně přislíbili poskytnout RFE/RL za symbolický pronájem 1 Kč denně budovu Federálního shromáždění v srdci Prahy, která byla po nedávném rozpadu Československa nevyužitá. Veškeré náklady na svoji činnost hradila RFE/RL pouze ze státních zdrojů USA.

Přestěhování by znamenalo i určitý symbol uznání USA, že změny v Československu, nyní v České republice, jsou nezvratné a hluboké, že dříve nesvobodná země může hostit RFE/RL a tak zajistit kontinuitu jeho působení.

Jednání i příprava k přestěhování byly bezpochyby velmi složité a výsledek nebyl předem znám. RFE/RL snížilo v souvislosti s přestěhováním celkový počet zaměstnanců z 1100 na 420. Šlo ale také o důležité a složité otázky jako například zaručení nezávislosti RFE/RL v České republice. Dále zajištění bezpečnosti a ochrany organizaci i jejím pracovníkům ze strany českých bezpečnostních orgánů. Dalším problémem bylo udělení

povolení k pobytu čtyřem stům zaměstnanců původem z mnoha zemí světa, včetně oblastí bezpečnostně rizikových. Někteří zaměstnanci neměli ani žádnou státní příslušnost.

Potřebovali také záruku, že je české úřady například po ukončení zaměstnání v RFE/RL nevyhostí do země jejich původu.

Bylo třeba zjistit obrovské množství detailů technických i ekonomicko-provozních. V polovině devadesátých let posuzovali experti RFE/RL i úroveň Mnichova a Prahy. Kladem Prahy byla politická a měnová stabilita, dobrá úroveň místních odborných pracovních sil, stav osobní bezpečnosti či kulturní úroveň města. Naopak zápor představovaly nižší bytový standard, úroveň zdravotní péče, jazykové obtíže, úroveň komunikačního systému, životní styl, životní prostředí, nedostatek pracovních návyků a etiky v sektoru služeb a nedostatek disciplíny a infrastruktury bezpečnostních složek.¹⁷¹

V prosinci 1993 Rada pro zahraniční rozhlasové vysílání oslovila vládu ČR s nabídkou jednání. Dne 3. ledna 1994 BIB prohlásila, že pro budoucí existenci RFE/RL preferuje její přestěhování do Prahy. V únoru 1994 začala zasedat „pražská pracovní skupina“ RFE/RL. Zásadní bylo ale rozhodnutí federálních orgánů USA. Souhlas se stěhováním dal v červenci 1994 prezident Clinton a v srpnu 1994 rozhodnutí schválil Kongres.

Jistý problém vznikl s Výzkumným ústavem RFE/RL. Na jaře 1994 projevila zájem spolufinancovat ale i převzít jeho archivy a zpřístupnit Sorosova nadace. Původně měl archiv Výzkumného ústavu RFE/RL tvořit jádro Střediska pro studium médií při plánované Středoevropské univerzitě v Praze. George Soros ale u českých úřadů nenalezl podporu jakou očekával a tak jím financovanou Středoevropskou univerzitu i archiv Výzkumného ústavu RFE/RL přesunul do Budapešti, kde se ancházejí fondy ústavu v rámci Archivů otevřené společnosti dodnes. Výzkumný ústav RFE/RL ukončil svoji činnost na konci roku 1994.

Stěhování RFE/RL do Prahy bylo zahájeno v březnu 1995 a pravidelný vysílací

---

¹⁷¹ Archiv Pavla Pecháčka, RFE/RL Inc. – Financial, taxation and personnel implications of a move to Prague, November 17, 1993. Arthur Andersen & Co.

provoz se v Mnichově zastavil 9. června téhož roku. Mnoho, zvláště starších pracovníků odešlo v souvislosti se stěhováním na odpočinek a zůstalo v Mnichově. Rozsáhlé personální změny a jejich důsledky spojené se stěhováním vyvolaly nepochybně u mnoha z těchto zaměstnanců roztrpčení.

Současně se stěhováním se postupně rozjíždělo vysílání z Prahy. První vysílání z nového působiště se uskutečnilo 10. března 1995. A k slavnostní inauguraci nového pražského vysílacího střediska došlo za účasti Václava Havla i zástupců americké vlády v pátek 8. září 1995. Václav Havel opět zdůraznil význam umístění RFE/RL v České republice jako americký závazek k upevnění demokracie ve východní Evropě a v zemích bývalého Sovětského svazu a také jako vyjádření důvěry Spojených států v budoucnost České republiky.¹⁷²

RFE/RL postupně našlo mnoho důvodů a cílů další existence. Většina redakcí původního Radio Liberty existuje dosud. Tato stanice vysílala vesměs od roku 1953 pro národy bývalého Sovětského svazu. Dodnes tak z Prahy vysílá Rádio Svoboda jako arménské vysílání (Radio Azatutyun), ázerbajdžánské (Radio Azadliq), vysílání v běloruštině (Radio Svaboda), gruzínské vysílání (Radio Gantavisupleba, pak Tavisupleba), kazašské (Radio Azattyq), kyrkyzské (Radio Azattyk). Pokračuje pochopitelně vysílání v ruštině (Radio Svaboda), vysílání tádžické (Radio Ozodi), tatarsko-baškirské (Radio Azatliq), dále programy v tatarštině, baškirštině a krymské tatarštině, turkmenské vysílání (Radio Azatlyk), ukrajinské (Radio Svoboda) a uzbecké (Radio Ozodlik).¹⁷³

Postupně přibýlo vysílání do dalších zemí. Na území Evropy vysílá RFE/RL kromě některých zemí bývalého Sovětského svazu zejména na Balkán. Jugoslávský servis vznikl roku 1994 jako multietnické rádio pro Bosnu, Chorvatsko a Srbsko. Následovalo vysílání v albánštině pro Kosovo v březnu 1999, Černou Horu v červenci 2000 a Makedonii v září

---

¹⁷² KRUPKA Jan, *Dnes poprvé vysílá Svobodná Evropa z Prahy*, Denní telegraf 9. 9. 1995, strana 1.

¹⁷³ Viz informace na www.rferl.org.

2001. Všechny tyto redakce nyní existují jako společný Balkánský servis RFE/RL. Vysílání ale směřuje stále více do nestabilních mimoevropských zemí. Rádio Afganistán (Radio Azadi) existovalo nejprve 1985-1993 v souvislosti se sovětskou intervencí v Afganistánu a po nárůstu neklidu v oblasti bylo obnoveno roku 2002. Rádio Svobodný Irák vzniklo roku 1998, vysílá z Prahy v arabštině a v Bagdádu má místní redakci. Severokavkazský servis zahájil provoz 3. dubna 2002, vysílá z Prahy denně dvakrát tři dvacetiminutové bloky avarsky, čečensky a čerkesky. Radio Farda (Zítřek) vysílající do Íránu, vzniklo v prosinci 2002 nejprve ve spolupráci s Hlasem Ameriky, od období let 2007-2008 je již jen součástí RFE/RL. Vysílá v perštině z Prahy a Washingtonu a nemá v cílové zemi lokální kancelář. A poslední Radio Mashaal vysílá od ledna 2010 v paštunštině pro Pakistan k vytvoření protiváhy vzrůstajícího počtu islamistických extrémistických rozhlasových stanic vysílajících ze severních pohraničních oblastí Pakistánu podél hranic s Afganistánem.

Tyto redakce RFE/RL jsou ale dnes početně daleko méně obsazené než tomu bylo před rokem 1989. Z nové budovy na pražském Hagiboru, otevřené roku 2009, tedy dnes vysílá celkem devatenáct redakcí RFE/RL ve 28 jazycích.¹⁷⁴

---

¹⁷⁴ Tamtéž

I.14 Srovnání s ostatními zahraničními rozhlasovými stanicemi.

Pro posluchače v Československu vysílala po druhé světové válce celá řada státních i nestátních rozhlasových stanic. Smyslem následujícího přehledu je zejména přinést jejich stručné charakteristiky a umožnit tak srovnání s RFE.

Počet stanic se v průběhu doby měnil. Roku 1965 uvádělo Ministerstvo vnitra ČSR v interní zprávě tento výčet zahraničního vysílání pro Československo s charakteristikami (uvádím mimo RFE):

VOA – oficiální vysílání USA. Pohotovému zpravodajství, zejména americká politika a západního světa, politické komentáře a vysílání pro mládež.

BBC – oficiální vysílání Velké Británie. Zdrženlivější tón, jedině komentáře jsou útočné.

Madrid – čtyři relace denně zaměřené ostře proti socialistickým zemím a komunistům.

Vatikán – čtyři relace denně, vysílání v katolickém duchu, klerikální, obrací se zejména na Slováky.

Deutsche Welle – oficiální vysílání SRN, propagace její politiky.

Řím – oficiální stanice Itálie, pět relací denně, prozápadní převzaté zpravodajství a komentáře.

Kanada – tři relace denně v češtině a slovenštině, zpravodajství.¹⁷⁵

V roce 1973 vysílaly pro Československo tyto západní zahraniční stanice:

Radio Free Europe: 1220 min. denně na 28 frekvencích,

Deutsche Welle: 170 min. denně na osmi frekvencích,

BBC: 180 min. denně na čtrnácti frekvencích,

Kanada: 120 min. denně na devíti frekvencích,

---

¹⁷⁵ ABS, f. A 24, inv. j. 690, 6. 5. 1965, Informace, č. j. N/D-0068/1965.

Voice of America: 120 min. denně na devíti frekvencích,

Řím: 65 min. denně na čtyřech frekvencích,

Paříž: 60 min. denně na třech frekvencích,

Madrid: 90 min. denně na jedné frekvenci,

Vatikán: 60 min. denně na pěti frekvencích,

Monte Carlo: 45 min. denně na třech frekvencích,

Ibra Radio Lisabon: 15 min. denně na dvou frekvencích,

Luxemburk: 15 min. denně na jedné frekvenci,

Deutschlandfunk: 30 min. denně na jedné frekvenci.

Celkem tedy 2190 minut (36 hod. 30 min.) na 88 frekvencích. Dále šlo o stanice sice formálně socialistických států, nicméně vnímaných režimem kriticky:

Tirana: 240 min. denně na osmi frekvencích,

Peking: 120 min. denně na pěti frekvencích,

Novi Sad: 30 min. denně na jedné frekvenci.¹⁷⁶

Hlas Ameriky, the Voice of America (VOA) měl zcela výjimečné postavení mezi rozhlasovými stanicemi vysílajícími do Československa.

VOA jako americká státní rozhlasová stanice vysílající do zahraničí zahájil vysílání 24. února 1942, nejprve jako součást US Foreign Information Service a od června 1942 the Office War Information. Stanice rychle rozšiřovala své programy a za války vysílala ve více než čtyřiceti jazycích. Smyslem vysílání byla podpora válečného úsilí. Již krátce po válce byl proto VOA radikálně seškrtáván rozpočet a řada národních redakcí končila svoji činnost.

Vzhledem k pocíťované sovětské hrozbě začala být koncem čtyřicátých let stanice znovu masivně podporována. Dne 1. srpna 1953 vláda ustavila the United States Information Agency a do jeho struktury zařadila VOA. Sídlem VOA byl Washington, zprvu sdílel budovu

---

¹⁷⁶ NA, f. předsednictvo ÚV KSČ, sign. 5453, 82. schůze PÚV KSČ, 31. 8. 1973.

s ministerstvem zdravotnictví a pak samostatnou, na adrese 330 Independents avenue. Obě místa se nacházela nedaleko Capitolu.

Prezident Gerald Ford podepsal roku 1976 Chartu VOA, jejíž zásadní principy platily bezpochyby po celou dobu existence VOA: VOA bude sloužit jako zdroj důsledně spolehlivých a směrodatných informací. Zprávy VOA se budou vyznačovat přesností, objektivitou a úplností. VOA bude reprezentovat celé Spojené státy a ne jen určitou vrstvu americké společnosti a proto bude podávat vyrovnaný a ucelený obraz významných myšlenkových proudů a institucí v této zemi. VOA bude představovat politiku USA v jasné formulované a účinné podobě, spolu se zodpovědnou diskusí a jednotlivými názory na tuto politiku.

Hlavním posláním VOA jako státního rozhlasu tedy bylo seznamovat posluchače ve světě s americkou politikou a životem v USA. V denní praxi se neuplatňovala přesně stanovená politická kritéria na konkrétní události. Neumožňovala to ani skutečnost, že odpovědnost nebyla zcela přesně dána. Události v cílové zemi vysílání tedy nebyly hlavním tématem vysílání.

Jedním z prvních programů VOA již v roce 1942 byl program československý. Proslul v první řadě díky spolupráci s herci a komiky Janem Werichem a Jiřím Voskovcem a jejich skladatelem Jaroslavem Ježkem. Ti se uchýlili do amerického exilu před nacistickou okupací Československa.

S rostoucím nebezpečím roztržky se Sovětským svazem byl znovu rozšiřován i rozsah vysílání VOA pro Československo.

Například 21. února 1948 vysílal ve své půlhodinové relaci VOA česky a slovensky ve 21.30 přehled zpráv o vývoji v ČSR a souhrn komentářů tisku a rozhlasu v USA k tomuto tématu. Následoval kulturní komentář Karla Šeldona. Dne 26. února vysílal VOA od 21.30 česky a slovensky komentáře z tisku, v 18.49 česky reportáž dopisovatele New York Herald

Tribune Seymoura Freidina z Prahy a další zprávy z tisku o Československu. V 18.42 se vysílal česky přehled úvah tisku o událostech v ČSR od Karla Šeldona a v 18.30 slovensky zprávy.¹⁷⁷

Dne 29. února 1948 vysílal VOA v 18.50 hlášení. Od 1. března 1948 bude VOA vysílat tři čs. programy: čtvrt hodinu v 17.00 (přenášenou i stanicemi BBC), půl hodinu v 18.30 a čtvrt hodinu ve 21.30. V roce 1952 vysílal VOA pro Československo rovněž třikrát denně, ale časy se měnily: od 18.30, 21.00 a 22.45 hodin.

V roce 1950 vysílal VOA například tento program. V 18.30 česky a slovensky zprávy ze světa, poté od 18.45 slovensky komentář k sovětsko-čínské smlouvě. Ve 20.30 česky a slovensky zprávy ze světové ekonomiky a o zahájení akce Mezinárodního výboru pro uprchlíky, poté od 20.45 česky šestou úvahu z cyklu „Pravda a propaganda“, věnovanou Juliu Fučíkovi a jeho knížce „Reportáž psaná na oprátce“.¹⁷⁸

Jak je patrné z předcházejícího nástinu, měl VOA počátkem padesátých let nejvýznamnější pozici mezi všemi programy pro Československo. Potvrzuje to i zpráva Ministerstva vnitra o československé emigraci z roku 1951. Podle ní daly západní velmoci rozhlas zcela do služeb protičeskoslovenské propagandy s cílem zdiskreditovat komunistický režim. Vedoucí úlohu má VOA. Pomlouvá a napadá, cituje často projevy emigrantů v USA, u mikrofonu se objevují všechny vedoucí osobnosti Rady svobodného Československa, Ján Papánek, Petr Zenkl, Hřebík, Jozef Lettrich, Jaroslav Drábek, Arnošt Heidrich, Ivo Ducháček, Juraj Slávik, Ferdinand Peroutka, Antonín Hasal aj. Program připomíná doby první republiky a výročí demokratického státu. „Jako doplněk (!) amerického vysílače Hlas Ameriky je vysílačka Svobodná Evropa, která je umístěna v Německu (Mnichov).“¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ NA, f. 311 (Monitoring zahraničního vysílání), karton 102, 25.-29. 2. 1948.

¹⁷⁸ NA, f. 311 (Monitoring zahraničního vysílání), karton č. 196, 28. 2. 1950.

¹⁷⁹ ABS, f. A 34 (II. správa SNB), arch. j. 1535, Vývoj československé emigrace od roku 1945 do roku 1951, Praha 27. 7. 1951, Zpráva o čs. emigraci do roku 1951, Kapitola Zahraniční rozhlas ve službách čs. emigrace.

V roce 1982 pak vysílal VOA denně dvě hodiny česky a slovensky. V 6.00 první ranní čtvrt hodina, v 7.00 druhá ranní čtvrt hodina. Od 17.30 do 18.00 první a od 21.00 do 22.00 druhé večerní vysílání. Každé vysílání začínalo podrobnými zprávami a končilo přehledem nejdůležitějších zpráv. Dále ve vysílání byly zařazeny reportáže zpravodajů a úvahy, případně komentáře k nejnovějšímu vývoji ve světě. Ve večerním vysílání byly navíc zařazeny i pravidelné pořady na různé náměty, od práce a podnikání až po hudbu.

V neděli byl na programu pravidelný zápisník spolupracovníka VOA „Martina Čermáka“, který provázel posluchače 39 let, od října 1949. Čermák se jmenoval ve skutečnosti Ivo Ducháček (nar. 27. 2. 1913 Prostějov, zemřel 1. 3. 1988 Kent Connecticut). Původně právník se věnoval žurnalistice již před válkou jako dopisovatel Lidových novin v Londýně a Paříži. Po válce přispíval do týdeníku Obzory. Před únorem 1948 byl aktivním poslancem Národního shromáždění za Lidovou stranu. V exilu byl členem Rady svobodného Československa a Společnosti pro vědy a umění. Profesor New York College, autor řady odborných publikací.¹⁸⁰

Zprávy byly desetiminutové a jednotlivé jazykové redakce je přebíraly ze společné nabídky. Výběr zpráv ale závisel na redaktorovi, bylo možno přidat i důležitou zprávu od některého korespondenta. Dále se vysílaly stručné zprávy dopisovatelů. V programu muselo zaznít i stanovisko americké vlády k aktuálnímu dění. Poté tématické pořady v délce 25 minut: hudba, věda, kultura, sport, náboženství a pod. a nakonec rozhovory. Ve vysílání se objevovaly i zprávy z dění v krajských a exilových organizacích, z činnosti exilové Společnosti pro vědy a umění. Prostor byl věnován nejen životu ale i historii Čechů a Slováků v exilu.

Od 29. září 1985 došlo k rozšíření objemu vysílání na tři hodiny denně a k významným změnám obsahu. Týdně připravovali zaměstnanci redakce jednu rozhlasovou

---

¹⁸⁰ PEJSKAR Jožka, *Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948-1989*. Svazek 3. Nákladem vlastním, USA 1989.

hru či dramatizaci literárního díla v cyklu „Z necenzurované literatury“. Např. se nastudovával Orwell, Uhde, Havel a další. Československé oddělení Hlasu Ameriky vyhrálo hlavní cenu 7. mezinárodního televizního a rozhlasového festivalu „Pater“ v Brisbane v Austrálii. Australská akademie věd a umění ji udělila za slovenskou dramatizaci Orwellovy Farmy zvířat v kategorii „drama“. Mezinárodního festivalu se zúčastnilo přes 300 rozhlasových stanic z celého světa s více než 1600 programy. „Farmu zvířat“ přeložil do slovenštiny Vladimír Machajdík, zdramatizoval a režíroval Ernest Stredňanský, asistentem režie a technickým spolupracovníkem byl Stanislav Ďuriš. Účinkovali: Agneša Jergová, Daniela Kočvarová, Miroslav Dobrovodský, Ján Kočvara, Vladimír Machajdík, Juraj Sever, Erik Stražan a Ernest Stredňanský.¹⁸¹

Pro VOA připravoval jako volný spolupracovník literární recenze Josef Škvorecký. Své recenze pro VOA vydal Škvorecký i knižně s předmluvou ředitele čs. redakce VOA Pavla Pecháčka.

Přestože VOA měl být státní rozhlas, zájem o události v Československu a československý exil se projevoval ve vysílání významně a s postupem času stále větší měrou. Přinášel každoročně programy k výročí sovětské invaze v srpnu 1968, programy o kulturním dění v exilu. Odezvu posluchačů vzbuzovaly ale i reportážní šoty z hokejových zápasů kanadsko-americké Národní hokejové ligy. Nešlo jen o soutěž, o níž přinášela oficiální média jen sporadické zprávy. Hrála zde celá řada vynikajících českých a slovenských hokejistů, o které projevovali fanoušci velký zájem. V květnu vysílal VOA připomínky osvobození západních Čech americkou armádou.

Ale 26. srpna 1988 vysílal VOA prohlášení Charty 77 na podporu polské Solidarity a vyjádření díky sovětským občanům, kteří manifestovali toho roku na Rudém náměstí v Moskvě u příležitosti 20. výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa.

---

¹⁸¹ Hlas národa, Chicago 5. 8. 1989, str. 13.

Nejvýznamnější odvysílanou reportáží VOA byly patrně záznamy policejních vysílaček z tzv. svíčkové demonstrace v Bratislavě na jaře 1988. Redakce očekávala protesty československého velvylanectví ale žádná reakce nepřišla. VOA přinášel exkluzivní rozhovory, například s bývalým poradcem amerického prezidenta pro národní bezpečnost Zbigniewem Brzezinskim, či Tomášem Baťou, Pavlem Tigridem nebo Arnoštem Lustigem.

V osmdesátých letech se stal u posluchačů široce známým spolupracovník VOA ve Vídni Ivan Medek. Informoval o událostech v Československu a pronásledování nekonformních občanů.

Postavení VOA bylo pozoruhodné. Na jedné straně vysílal zcela svobodně řadu informací a materiálů z oblasti československým režimem nedovolené, na druhé straně docházelo k různým průnikům, například rozhovorům se zástupci československé diplomacie, obchodu či kultury. Dne 2. září 1985 vysílal VOA sledovaný rozhovor s čerstvým azylantem v USA Waldemarem Matuškou a v červenci 1987 zase reportáž z legálního zájezdu pražského Vinohradského divadla v Torontu.

Vrcholem bylo působení reportérů VOA přímo v Československu. Ve Vídni sídlil od druhé poloviny osmdesátých let dopisovatel VOA Jolyon Naegele, který navštěvoval i Prahu. V prosinci 1986 například připravil informaci o procesu s členy vedení Jazzové sekce. Naegele tehdy hovořil s právním zástupcem obžalovaných JUDr. Josefem Průšou. V prosinci 1988, krátce po první povolené demonstraci občanských iniciativ, pak také natočil rozhovor s Jiřím Dienstbierem, který se vysílal 14. ledna 1989.

Ředitel československého oddělení Pavel Pecháček jel do SSSR jako americký občan na Hry dobré vůle v červnu 1986. Odtud pokračoval 21. července do Prahy. Ve dnech 20.-27. července 1986 se totiž v Praze uskutečnil Pohár federace – světová tenisová soutěž družstev žen. Po dobu pobytu byl Pecháček pod intenzivní kontrolou StB.¹⁸² V ČSSR byl Pecháček v kontaktu se zdejším americkým velvyslancem. Svou přítomností podpořil účel

---

¹⁸² ABS, fond X. správy SNB, inv. j. 715, Informace z 3. odboru X. správy SNB, 1986.

cesty – upevnění pozice VOA v ČSSR. Poslední Pecháčkova cesta do Československa před listopadem 1989 se pak uskutečnila od 18. února do 5. března 1987 na Světové akademické hry (univerziádu) do slovenského Popradu.

Československá redakce VOA byla trvale jednotná a dvojjazyčná. V československém vysílání mělo pracovat 32 lidí, ve skutečnosti byl tento stav nižší o osm míst v roce 1985.

Editoři četli zprávy i své příspěvky. Funkce byly sdružené: režisér-editor, nebo hlasatel-editor. Asi šest senior editorů mělo právo kontrolovat text (tzv. „oukejáři“).

V letech 1984 až 1985 byl ředitelem Zdeněk F. Šedivý. Pak přešel do RFE jako ředitel čs. redakce. V letech 1985-1989 zastával funkci ředitele Pavel Pecháček, „Pavel Skála“. Ve VOA pracoval již od roku 1975. V létě roku 1989 se vrátil do RFE, kde se stal ředitelem čs. vysílání. Po Pecháčkově se stal posledním ředitelem čs. redakce VOA Miroslav Dobrovodský „Oravec“.

Zajímavou postavou VOA byl Jaromír Zástěra, který se narodil 2. 5. 1930 v Příbrami jako americký občan, občanství získal po otci. Zástěra byl odsouzen v Československu roku 1948 na 18 let za údajnou špionáž. Navzdory mnoha žádostem z USA byl amnestován a vyhoštěn z Československa až roku 1962. Po studiích v zahraničí se stal hlasatelem, pak redaktorem a nakonec zástupcem šéfa čs. oddělení VOA ve Washingtonu. Připravoval mj. i populární hudební pořady. Zemřel předčasně, 17. 6. 1984 v Arlington, Virginia.¹⁸³

Ze starší generace ve VOA působil kromě již zmíněného Ivo Ducháčka například i národní socialista Jaroslav Drábek, po druhé světové válce generální prokurátor Národního soudu.

VOA měl nejméně po celá osmdesátá léta podle všech dostupných výzkumů jak RFE, československého IVVM i vlastního průzkumu USIA nejvyšší sledovanost ze západních rádií

---

¹⁸³ PEJSKAR Jožka, *Poslední pocta II: Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948-1984*. Svazek 2, Konfrontace, Curych, 1985.

v Československu. Pro informovanost občanů i průlom cenzurní blokády v oblasti kultury a prosazování občanských práv udělal VOA velice mnoho.

Ze zahraničních rozhlasových stanic lze pozorovat u VOA asi nejvíce styčných ploch s RFE. Do jisté míry si stanice dokonce konkurovaly. VOA profitoval na absenci rušení (ukončeno roku 1964). Postupem doby zařazoval do vysílání stále více příspěvků spjatých s Československem. A program obsahoval velice širokou škálu různých témat, včetně kulturních.

BBC je zkratka veřejnoprávní společnosti British Broadcasting Corporation. Společnost zahájila roku 1922 rozhlasové vysílání ve Velké Británii. Do zahraničí začala vysílat už v roce 1932. Nejprve v angličtině pro britská území v zámoří. Impulsem pro další rozšíření zahraničního vysílání se stalo vypuknutí druhé světové války. V lednu 1939 vysílala v šesti, v prosinci 1939 již ve čtrnácti jazycích.

První relace BBC v češtině je datována 5. září 1939. Tehdy přečetl redaktor Josef Kosina poselství Labour Party československému lidu. Již toto vysílání bylo ohlášeno známým „Volá Londýn“. Pravidelné vysílání v češtině z Londýna bylo zahájeno krátce nato, 8. září 1939. Na vlnách BBC promluvil tehdy bývalý vyslanec Československa v Británii Jan Masaryk. Během války byla vysílací doba v češtině a slovenštině postupně rozšiřována. Vzniklo také vlastní československé vysílání na vlnách BBC. Dvě vysílání denně ohlašovaná jako „Hlas svobodné republiky“ byla na BBC zcela samostatná a za jejich obsah ručila československá exilová vláda. Toto vysílání tlumočilo její názory, nabádalo k odbojovým akcím, předávalo pokyny a přenášelo i kódované vzkazy domácímu odboji a parašutistům vysílaným z Británie. I pro toto vysílání připravovalo vedení Československého oddělení BBC zprávy. Výrazné byly válečné promluvy exilových politiků. Kromě Jana Masaryka to pak byl zejména Prokop Drtina „Pavel Svatý“, Jaroslav Stránský nebo Hubert Ripka. Československé vysílání spadající pod exilovou vládu bylo ze strany vedení BBC i přes

výjimečnou dobu války kritizováno pro nedodržování objektivitu. Byl to spor mezi snahou dodržet stůj o stůj základní princip objektivitu BBC a snahou využívat rozhlas do okupované země jako odbojový nástroj. V BBC za války pracoval například Pavel Tigrid.

Vysílání standardního programu BBC v češtině a slovenštině pokračovalo a nabylo nového významu informačního rádia po únoru 1948. Po válce se většina pracovníků čs. oddělení vrátila do vlasti, i když někteří zůstali jako zaměstnanci BBC. Uprchlíká vlna přivedla po únoru 1948 nové zaměstnance. Při vysílání většinou užívali pseudonymy. Každý nový zaměstnanec prošel řadou proškolovacích kurzů, aby si osvojil zásady vysílání BBC, především nestrannost. Cílem BBC bylo nabídnout britský pohled na události ale nevnucovat jej. Přísně se dodržovala zásada, že se musí dát hlas oběma stranám. Podle pamětníka například v době izraelsko-arabské války roku 1973 se musely střídat zprávy jedna izraelská, jedna arabská bez ohledu na zpravodajskou hodnotu.: „To už šlo o vyhazov. Bylo těžký si stěžovat. Co se dělalo, a co lidi někdy štválo, že se citoval pražskej rozhlas, aby byla ta autenticita, že je to nestranný a aby si lidi udělali svůj vlastní závěr.“¹⁸⁴

Tuto praxi opatrnosti tak i nespokojenost s ní potvrzuje i další pracovník BBC v osmdesátých letech Petr Brod: „Někteří naši šéfové byli podle mého hlediska a hlavně příslušníků mé generace příliš defenzivní a nedodávali vysílání do Československa dostatečný říz. Já a mně podobní, třeba Vít Kolář, který tam přišel krátce po mě, jsme si přáli, aby to naše vysílání bylo bližší posluchači, taky tím, že bude věnovat větší pozornost událostem okolo něj a tím taky opozičnímu hnutí, v tom jsme sledovali podobné cíle jako agentura Palach Press v Londýně, kterou vedl Jan Kavan, s nímž jsme úzce spolupracovali, pokud to šlo, a chtěli jsme prostě, aby tato tematika byla víc zastoupena ve vysílání. To se nám nějaký čas nedařilo, jak jsme si představovali a vedlo to k občasným konfliktům uvnitř redakce.... Mě se tyhle poměry upřímně řečeno moc nelíbily. Tak jsem to občas říkal, a že když už mám

---

¹⁸⁴ Rozhovor autora s Eduardem Strouhalem 18. 6. 2008 v Praze.

dělat emigrantský rozhlas, tak pořádně. V tom smyslu bolševika bít jak se dá. V tom smyslu mi Svobodná Evropa připadala jako vhodnější prostředí.“¹⁸⁵

Ukázka programu v roce 1948 BBC, European service. V 6.15 přehled zpráv, česky: jako třetí mezi zprávami ze světa zpráva o trvající československé vládní krizi. V 6.25 česky: přehled ranního britského tisku, věnováno zejména britské politice. Ve 14.10 slovensky krátká přednáška o osudech dětí za války v Řecku. Od 21.00 slovensky, přehled zpráv. Jedna zpráva o ČSR (politické události – krize), ostatní zprávy z Velké Británie, západních zón Německa, ekonomice apod. Ve 21.15 komentář Bruce Lockhardta o britských politických událostech. V tom poměrně podrobně vyložil proč Američané neosvobodili v květnu 1945 Prahu. Důvod jen vojenský, ne politický.¹⁸⁶ Z výčtu je patrné, že si československé vysílání BBC udržovalo odstup od událostí v Československu a ve skladbě informací zachovalo korektní vyváženost.

V roce 1951 viděl československý režim BBC takto: informuje o československé emigraci, komentuje zkresleně události v ČSR, informace vysílání dodávají emigranti.¹⁸⁷

V roce 1952 vysílalo česky a slovensky BBC denně od 6.15, 12.45, 14.45, 18.45 a 21.15. Také program BBC byl v Československu rušen a to od února 1952, s přestávkami to trvalo do roku 1964, později pak i v letech 1968-1969.

Významná změna nastala v květnu 1952, kdy týdenní jedenáctihodinová vysílací doba byla v ráci jednoho oddělení rozdělena na dvě oddělená vysílání v češtině a slovenštině. Toto rozdělení nemělo pro BBC pravděpodobně žádný negativní posluchačský dopad. Většina vysílací doby byla věnována dennímu zpravodajství, které připravovali centrálně pro všechna jazyková oddělení jen s menšími regionálními dodatky. Zbývající část vyplňovaly přehledy tisku, aktuality, časové komentáře, zájmové rubriky, později zábavná hudba a soutěže pro

---

¹⁸⁵ Rozhovor autora s Petrem Brodem 12. 3. 2012 v Praze

¹⁸⁶ NA, f. 311 (Monitoring zahraničního vysílání), karton 101, 20. 2. 1948.

¹⁸⁷ ABS, f. A 34 (II. správa SNB), arch. j. 1535, Vývoj československé emigrace od roku 1945 do roku 1951, Praha 27. 7. 1951, Zpráva o čs. emigraci do roku 1951, Kapitola Zahraniční rozhlas ve službách čs. emigrace.

posluchače. Vysílala se pro rozhlas zpracovaná díla britské i světové literatury, pásma a rozhlasové hry. V sedmdesátých letech se velmi opatrně zvyšuje pozornost vývoji událostí v Československu. Od poloviny osmdesátých let spolupracovali s BBC v britském exilu disidenti z ČSSR Karel Kyncl a Zdena Tominová. Ale BBC se nevěnovala například exilové problematice.

V českém vysílání BBC pracovala po únoru 1948 řada výrazných osobností. Karel Antonín Brušák (2. července 1913 - 3. června 2004). Ve třicátých letech byl levicového zaměření, publikoval poezii, povídky a kritiky v Mladé kultuře (1935-1938). Studoval medicínu a filozofii na Karlově univerzitě v Praze, kde studoval i sémiotiku a strukturalismus a v roce 1937 získal stipendium na pařížské Sorbonně. V akademických kruzích získal roku 1937 jméno článkem o čínském divadle. Brušákova přítelkyně Odile Bürgerová se k němu připojila v Paříži roku 1939, kde v září 1939 uzavřeli sňatek a poté se jim podařilo odcestovat přes Gibraltar do Velké Británie. Pracoval při výstavbě protiletceckých krytů a roku 1941 získal práci v BBC. Po válce se do Československa nevrátil. Zůstal ve Velké Británii, věnoval se literární a rozhlasové práci. V BBC byl komentátorem, autorem původních rozhlasových her a adaptací, satirických textů o komunistickém Československu a přehledů nových knih, filmů, divadelních představení a nejnovějších poznatků vědy a techniky. Někteří věděli i o jeho poezii, kterou psal až do konce života ačkoliv v exilu publikoval jen málo. Od roku 1962 vyučoval na univerzitě v Cambridge.

Dr. Přemysl Papírník, novinář, pobýval v Londýně již několik let před druhou světovou válkou jako dopisovatel pražské Národní politiky. Znal se s československým vyslancem v Londýně Janem Masarykem, který jej do BBC doporučil. Dr. Papírník se stal jedním z prvních hlasatelů a redaktorů československého vysílání BBC.

Josef Kosina (28. 4. 1905 v Opočně - ?), byl v Londýně zástupcem Odborového československého sdružení v mezinárodní odborové ústředně. Do BBC byl doporučen

britskými labouristy a odboráři. Kosina byl druhým hlasatelem s redaktorem československého vysílání BBC.

Pracoval zde také básník Ivan Jelínek nebo Zdeněk Lederer (26. 12. 1920 Praha - 8. 9. 1981 Londýn). Zůstal v roce 1948 v Londýně. Od roku 1951 redaktor RFE, spoluzakladatel kulturního vysílání. Pak dopisovatel RFE v Londýně a redaktor BBC.

Po únoru 1948 do Velké Británie dorazil také Zdeněk Mastník (5. 7. 1920 Milotice u Hodonína – 2010 Praha). Za války pracoval u sklářských firem v Praze a Železném Brodě. Po válce studoval Vysokou školu obchodní v Praze. Politickým zaměřením byl Mastník sociálním demokratem. V prosinci 1947 odjel do Velké Británie na vysokoškolskou praxi, ve zhoršujících se politických poměrech fakticky utekl do zahraničí před ohrožením komunisty. Po únoru 1948 reportérem BBC v uprchlických táborech v Německu. Od poloviny dubna 1948 (částečně jednorázově, částečně krátkodobé úvazky). Psal i texty pro BBC, která byly vysílány pod jeho pseudonymem „Pavel Holan“. V roce 1950 založil v britském Hampssteadu firmu Interpress Ltd. pro vydávání české literatury a distribuci knih. Od roku 1956 začal zasílat knihy do Československa formou knižní výměny a zasílal do Československa knihy po čtyřicet let, což mělo veliký kulturní význam jako nenápadné narušení ideologického a informačního monopolu. Od 1. října 1952 se stal Zdeněk Mastník zaměstnancem československé redakce BBC. „Pavel Holan“ řídil pořad Týden v Británii. Od roku 1969 byl vedoucím české redakce BBC. Na odpočinek odešel v roce 1979. V roce 1998 vyznamenal prezident republiky Zdeňka Mastníka medailí Za zásluhy.

V letech 1980-1987 v několika redakcích BBC pracoval Petr Brod (nar. 1951), po dobu působení v československém vysílání používal pseudonym „Lukavec“.

Ze slovenských pracovníků stojí za pozornost člen Státní rady exilové vlády v Londýně v době druhé světové války Ján Paulíny Tóth (zemřel v březnu 1966). Dále Peter Prídavok (nar. 27. 11. 1902 Strakovany – ?), Slovák, bývalý tiskový šéf Tisovy autonomní

vlády. Do Anglie dorazil v roce 1940 a hned začal působit jako aktivní separatista a zastánce střeoevropské federace. Byl generálním tajemníkem Slovenské národní rady v zahraničí. V osmdesátých letech ve slovenské redakci BBC pracoval Egon Lánský (nar. 23. 7. 1934), později přešel do RFE.

BBC pokračovalo ve svém vysílání i po roce 1989. BBC těžilo ze svého kreditu objektivitu, válečné tradice a dobré slyšitelnosti. Úzkostlivá snaha o objektivitu ale nedovolovala projevat ve vysílání větší zájem o dění v Československu. I když i v tomto ohledu u BBC došlo v době osmdesátých let k pozitivnímu posunu. V průzkumech sledovanosti se pohybovalo BBC většinou na třetí pozici.

Státní vysílání Spolkové republiky Německo Deutsche Welle zahájilo vysílání pro země východní Evropy 1. srpna 1962 v češtině, zprvu 15 minut denně na středních vlnách. V říjnu 1962 začalo vysílání i ve slovenštině. Pak to byla již půlhodina denně, od 12.00 do 12.30, česky i slovensky. Od roku 1965 byl čas vysílání rozšířen na dvakrát 30 minut denně, po roce 1968 třikrát denně, celkem dvě hodiny. K 1. lednu 1977 byla stanice Deutsche Welle sloučena se stanicí Deutschlandfunk. Vysílání Deutsche Welle v češtině a slovenštině bylo ukončeno 31. prosince 1993.

Cílovými zeměmi vysílání Deutsche Welle byly Sovětský svaz, Československo, Polsko, Maďarsko, Jugoslávie. Stanice sídlila v Kolíně nad Rýnem. Šlo o státní rozhlasovou stanici, jejímž posláním bylo seznamovat s postoji německé vlády.

V československém oddělení pracovali zprvu externě Ivan Kirschner (nar. 6. ledna 1900), zahraničně politický redaktor novin Kölnische Rundschau a původně důstojník čs. armády. Další pracovník Vladimír Pekelský, který se stal v roce 1963 vedoucím československé sekce, byl osobností velice kontroverzní. Pekelský se narodil 5. 1. 1920 v Bratislavě. Studia medicíny nedokončil. Od roku 1937 byl aktivním členem organizace Vlajka. V době nacistické okupace působil v Kuratoriu pro výchovu mládeže. Po válce byl

hned roku 1945 vzat do vazby pro podezření z kolaborace. Ale ještě před ukončením procesu se mu v roce 1946 podařilo ilegálně odejít do Německa. Stal se organizátorem konzervativní České národní skupiny v Německu, přínaležící k pravicovému hnutí Lva Prchaly. Pekelský byl šéfredaktorem exilových novin Bohemia. Dne 12. dubna 1953 byl po únosu ve Vídni získán s pomocí své ženy Marie (rozená Tomšů, poprvé provdaná Blaschtowiczková), agenty StB ke spolupráci československou rozvědkou. Spolupráce pokračovala s přestávkami a s různou intenzitou až do sedmdesátých let. Roku 1956 se Pekelský přestěhoval z Mnichova do Kolína nad Rýnem. V roce 1962 se stal Pekelský vedoucím českého vysílání Deutsche Welle a Marie Pekelská v redakci hlasatelkou. Roku 1966 přišel Pekelský o vedoucí funkci a Pekelská byla propuštěna. Spolupráci s československou rozvědkou definitivně ukončili až roku 1972. Pekelský zemřel v roce 1975 a Marie Pekelská dne 2. 2. 1993 v Německu.¹⁸⁸

V devadesátých letech pracovali v české redakci DW redaktoři Pavel Rýpar, František Schiffer, Pavel Cífk, Luděk Svoboda, Karla Junková, Blanka Baumannová, Michal Prostějovský, Marie Heinischová, sekretářky Zdena Nowakovská, Jana Voigtová-Lišková a Jitka Adamsová. Ve slovenské redakci redaktorky Zuzana Banghová, Danica Mesteková, Iveta Ondrušková, Ljuba zum Felde a redaktor Vladimír Müller.¹⁸⁹

Vysílání Deutsche Welle pro Československo nepatřilo k široce sledovaným. Poslechovosti neprospívalo ani dlouhodobé rušení. Jako státní rozhlas Deutsche Welle dodržovalo rámec západoněmecké politiky.

Vatikánský rozhlas zahájil vysílání roku 1931. První zkušební vysílání v češtině a slovenštině se uskutečnilo 22. dubna 1947. O jeho zahájení žádal v Římě při své návštěvě v únoru 1947 arcibiskup Josef Beran jako prostředku spojení českých katolíků s církví ve světě. Pravidelné pořady započaly 24. prosince 1947. Relace trvaly 14 minut a byly vysílány v pondělí, středu a pátek od 19.00. Jejich obsahem byly na počátku souhrny papežských

---

¹⁸⁸ Viz PLACHÝ Jiří, *Vizovická Mata Hari*, Securitas Imperii 14, ÚDV 2006. str. 440-453. Údaje o spolupráci s čs. rozvědkou jsou čerpány ze svazku 40503 TONDA.

¹⁸⁹ KRATOCHVIL Jan a kol., *Český a slovenský exil 20. století*. Katalog k výstavám. 2003

dokumentů, kázání, filozofické a teologické příspěvky, recenze knih, rozhovory a přehled zpráv. Smysl vysílání byl z části stejný jako u státních stanic. Informovat o událostech v zahraničí, zejména ve Vatikánu a okolo papeže ale s tím rozdílem, že vatikánský rozhlas oslovoval na celém světě věřící, tedy příslušníky jedné církve. Druhým cílem vysílání bylo šíření víry, tedy apoštolát.

Zpočátku byl program společný, střídaly se příspěvky česky i slovensky. Od února 1949 za sebou následovaly zvláště čtvrt hodinové relace v češtině a pak ve slovenštině. A od listopadu 1949 vysílaly na sobě nezávislé sekce česká a slovenská.

Od počátku náplň vysílání i jeho produkci zajišťovali čeští a slovenští jezuité v Římě. Při vysílání vypomáhali i čeští teologové působící na římské teologické škole Nepomucenum. Například Karel Vrána, Karel Skalický, Jaroslav Polc nebo kardinál Tomáš Špidlík. Všichni se učili rozhlasové práci za pochodu. Až do roku 1968 zajišťovali vysílání pouze dva redaktoři – jezuité až poté začal pracovat v české sekci sekretář, překladatel a hlasatel Miloš Turek.

Prvním vedoucím ještě československé sekce v prosinci 1947 byl P. Václav Feřt SJ a po něm, v letech 1949-1953 již české vysílání vedl P. Alois Kořínek SJ. České vysílání nejdéle řídil v letech 1954-1970 P. Petr Ovečka SJ. Narozen roku 1922 v Brankách u Valašského Meziříčí. Otec vystudoval zemědělskou školu a s rodinou putoval jako asi zemědělský správce. Dva sourozenci se narodili v letech 1911 a 1913 v Haliči. Na počátku se rodina vrátila z Haliče na Moravu, otec byl v Brankách správcem statku a trávil tam 10 let. Petr Ovečka absolvoval jezuitské gymnázium na Velehradě a již tehdy věděl, že bude knězem. V roce 1947 odjel do Holandska, kde 4 roky studoval na jezuitské teologické fakultě univerzity v Maastrichtu. Po čtyřech letech odjel do USA, kde chtěl být misionářem mezi tamními Čechy. Misie v USA nakonec nevyšla, stejně jako ve Rhodézii. Po únoru 1948 se nejprve zdálo, že exil bude jen krátká epizoda, až po několika letech se ukázalo, že to bude

možná trvalá situace. Proto jel v roce 1953 do Říma, kde zůstal padesát let. Stal se redaktorem českého vysílání Rádía Vatikán, působil i jako autor teologických textů a publicista. Pater Petr Ovečka zemřel v Praze 21. prosince 2009.¹⁹⁰

Po něm do roku 2002 vedl české oddělení Vatikánského rozhlasu P. Josef Koláček SJ. Narodil se 1. září 1929 v Bystřici u Brna. Po maturitě roku 1948 vstoupil do jezuitského řádu ale v dubnu 1950 byl při likvidaci klášterů vystěhován do koncentračních klášterů v Bohosudově a Oseku. Sloužil u Pomocných technických praporů a do roku 1968 pak jako pomocný dělník. V roce 1968 odešel do Rakouska, kde dokončil teologické studium. V roce 1970 odjel do Vatikánu, kde začal pracovat v rozhlase.

Vatikánské vysílání se snažilo nahrazovat chybějící, zakázané a omezované církevní aktivity. Proto se věnovalo náboženské výchově dětí, mládeže, manželů, dospělých, filozofickým a teologickým přednáškám. V letech 1965-1969 ve vysílání často hovořil vyhoštěný pražský arcibiskup kardinál Josef Beran. Zajímavou praxí až od sedmdesátých let byly promluvy českých a slovenských biskupů ve Vatikánském rozhlase během povinných návštěv u papeže ve Vatikáně. Dne 2. března 1980 byla poprvé vysílána v přímém přenosu mše z kaple Vatikánského rozhlasu.

Vysílání bylo od roku 1952 rušeno a eventuální dopisování trestáno. Roku 1979 se redaktori české sekce pokusili o malý průzkum poslechového. Vyzvali posluchače, aby posílali do Vatikánského rozhlasu pohlednice z poutních míst. Přišlo 4541 pohlednic.¹⁹¹

Slovenské vysílání vedl jako první slovenský jezuita Pavol Bajan. Usiloval o osamostatnění na českém vysílání. To již mělo svůj precedens v existujícím vysílání ukrajinském, chorvatském a slovinském. Redaktory slovenského vysílání byli v roce 1951 Felix Litva, o rok později Andrej Kopilec, Friedrich Osuský, v letech 1967-1974 Vincent Dančo, Ignác Kubeš, pro léta 1950-1958 i Štefan Smržík, Stefan Senčík, Rajmund Ondruš,

---

¹⁹⁰ Rozhovor autora s P. Petrem Ovečkou SJ 14. 8. 2009.

¹⁹¹ Emailová korespondence autora s P. Josefem Koláčkem 28. 7. 2009.

Timotej Masár, František Sočufka a Stanislav Labjak. Nejdéle zde pracoval Stanislav Polčín to v letech 1953-1976.¹⁹²

Vysílání Rádía Vatikán patřilo ke stále sledovaným cílovou skupinou katolických věřících. Přestože se formálně jednalo o státní rozhlas, šlo vlastně o zcela jedinečnou kategorii programu. Z toho vyplýval i zvláštní vztah k československé státnosti. Ta byla pro církev věcí podružnou, proto již koncem čtyřicátých let existovala dvě národní oddělení, české a slovenské.

Vysílání bylo zajišťováno lidskými zdroji velice slabě. Přesto se jeho pracovníkům dařilo i jednoduchými formami práce udržovat zájem posluchačů.

Francouzský rozhlas, Radiodiffusion Nationale, vysílal od 1945 do Československa, Později se organizace přejmenovala na Radio France International. Podle zprávy československého Ministerstva vnitra z roku 1951 vedl nejnepříjemnější kampaň právě československý program vysílání z Paříže. Vadily politické úvahy, vyzdvihování solidarity pracujícího lidu Francie s utlačovaným lidem v ČSR. Pořady zesměšňovaly budování v ČSR. Pracovali zde národní socialista Otakar Hájek, hlasatelé K. Kapek, Jiří Karnet či komik a herec Jára Kohout.¹⁹³

Roku 1969 se vysílání francouzského rozhlasu rozdělilo na české a slovenské. Do střední a východní Evropy skončilo v roce 1974, Valéry Giscard D Estaigne jej obětoval ve prospěch détente.

Italský státní rozhlas. Sídlil na Via Veneto 56, Řím. Vedoucím českého oddělení byl v první polovině padesátých let dr. Adolf Plachý (1904-?), bývalý úředník Ministerstva

---

¹⁹² SENČÍK Štefan, *Slovenské vysielanie Vatikánskeho rozhlasu*. In: CHOVAN REHÁK Juraj – GRÁCOVÁ Genovéva –MARUNIAK Peter (eds), *Slovenský povojnový exil. Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v Matici slovenskej v Martine 27.-28. júla 1996*. Matica slovenská Martin 1998, str. 358-368.

¹⁹³ ABS, f. A 34 (II. správa SNB), arch. j. 1535, Vývoj československé emigrace od roku 1945 do roku 1951, Praha 27. 7. 1951, Zpráva o čs. emigraci do roku 1951, Kapitola Zahraniční rozhlas ve službách čs. emigrace.

zahraničních věcí ČSR. Od roku 1957 pak vedl oddělení Bohumír Chytil (1883-1974). V čele redakce stál až do roku 1969.¹⁹⁴

Od listopadu 1948 vysílal italský státní rozhlas Radio televisione Italia (RAI) i slovensky. Od 1951 dvě relace, ranní a večerní. Vliv na toto vysílání měl předseda Slovenské národní rady v zahraničí a bývalý vyslanec Slovenského štátu Karol Sidor.

Vedoucím slovenského oddělení byl Koloman Murgaš, nar. 12. 9. 1899, bývalý šéfredaktor časopisu „Slovák“ a velitel Hlinkových gard utekl na konci války s německou armádou do zahraničí. Před sloučením obou skupin byl předsedou odbočky SNRvZ v Itálii. Slovenské oddělení se pak projevovalo jako proseparatistické rádio.¹⁹⁵ V roce 1952 se vysílaly relace ve 14.10, 21.40, 21.55.

Československý monitoring viděl vysílání v srpnu 1950 vysílání z Říma takto: „Římský rozhlas pokračuje ve vysílání luďácké propagandy ve svých relacích slovenských, v českých relacích pak věnuje v poslední době zvýšenou pozornost prchalovským akcím. Tak na příklad 10. 8. 1951 propaguje königsteinskou manifestaci Prchalovců, luďáků a sudetských Němců. Svou klerofašistickou propagandu zpestřuje římský rozhlas dokonce i antisemitskými výpady a 13. 8. v komentáři o berlínském festivalu mluví opovržlivě o „dvou židovských apoštolech sovětského bolševismu“, Marxovi a Engelsovi.“¹⁹⁶

Rádio Bělehrad. Státní vysílání Jugoslávského rozhlasu do zahraničí bylo logicky od roztržky po rezoluci Infrombyra považováno ve střední a východní Evropě za nepřátelské rádio, nástroj „titoistické propagandy“. V roce 1952 vysílalo pětkrát denně, od 17.15, 18.45, 20.30, 22.00, 23.00. V roce 1951 jej režim v Československu považoval za jedno z nejštvavějších rádií. Program se prý snažil rozložit KSČ. Především vadila zdejší

---

¹⁹⁴ PEJSKAR Jožka, *Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948-1989*. První díl. Konfrontace Curych, 1982.

¹⁹⁵ ABS, f. A 34 (II. správa SNB), inv. j. 1762, Československá emigrace a její činnost proti Československu, I. správa MV - analytický odbor, 7. 4. 1955.

¹⁹⁶ NA, f. 311 (Monitoring zahraničního vysílání), karton 258, 9.-12. 8 a 13.-15. 8. 1951.

redaktorka, bývalá pracovnice Rudého práva Oldřiška Krejčová.¹⁹⁷ Vysílání bylo zrušeno roku 1954.¹⁹⁸

Kanada. Zprvu Canadian Broadcasting Corporation - International service, vysílal od roku 1943 česky a slovensky. Od února 1945 vysílání kanadského zahraničního vysílání pro Československo jako Radio Canada International. Pracovala zde řada českých a slovenských redaktorů.

Ve vysílání se 25. února 1950 od 18.30 česky vysílaly zprávy. V nich se objevila zmínka o pátém výročí zahájení Mezinárodní služby kanadského rozhlasu na krátkých vlnách. Původním cílem bylo vysílání poučných a zábavných pořadů pro kanadské vojíny v zámoří a protiněmecká propaganda. Vysílání bylo zahájeno ve čtyřech jazycích: anglicky, francouzsky, německy a česky.¹⁹⁹ Popud k tomu vyšel od ředitele evropského oddělení prof. Gordona Skillinga. Cílem československého programu bylo budovat přátelství mezi občany Kanady a Československa.

V roce 1952 Kanada vysílala dvakrát denně, od 17.00 a 18.30 hodin. Vysílání skončilo 22. března 1991 z úsporných důvodů. V dobových průzkumech poslechovosti se drželo na nízké pozici.

Slovenské vysílání Radia Nacional de España, nebo-li Rádio Madrid, bylo v provozu od 1. října 1949 do 22. prosince 1975. Ludácké vysílání propagovalo slovenskou samostatnost. Zprávy byly do vysílání přebírány ze španělských a americko-slovenských periodik (Jednota, Slovák v Amerike) a emigrantských tiskovin (Slobodné Slovensko – Černákov odkaz). Zařídil je a vedl Jozef Cieker, bývalý vyslanec Slovenskej republiky ve Španělsku. Po Ciekerově smrti roku 1969 redakci vedl Ivan Dúbravec. Programy psali Jozef M. Kolmajer, František Chajma, Jozef Šiky a Štefan Glejdura. S vysíláním spolupracoval

---

¹⁹⁷ ABS, f. A 34 (II. správa SNB), arch. j. 1535, Vývoj československé emigrace od roku 1945 do roku 1951, Praha 27. 7. 1951, Zpráva o čs. emigraci do roku 1951, Kapitola Zahraniční rozhlas ve službách čs. emigrace.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ NA, f. 311 (Monitoring zahraničního vysílání), karton č. 196, 25. 2. 1950.

proslulý slovenský ľud'ácky historik Konštantín Čulen. Vysílalo se každý den v 18.30.

Vysílání skončilo až roku 1975 z ekonomických důvodů.

Rádio Madrid patřilo v Československu k nejdéle rušeným.²⁰⁰ O tom svědčí zpráva o rušení zahraničních stanic pro Politické byro ÚV KSČ z roku 1961: „Obsah relací je možno hodnotit jako jedno z nejtavějších vysílání. Zabývá se tendenčním zpravodajstvím, pomlouváním a rozšiřováním překroucených zpráv. Obrací se především k občanům slovenské národnosti a nabádá je k nepřátelskému postoji vůči republice a k prosazování svých práv ve spojení s právy sudetských Němců na československé pohraničí. Skladbou svého programu předčí Svobodnou Evropu.“²⁰¹

České vysílání Rádía Madrid zahájilo činnost asi roku 1951. Organizoval jej Český národní výbor Lva Prchalý ve spolupráci se sudetoněmeckým Landsmaschaftem. V roce 1954 tu začal pracovat Bohdan Chudoba. Roku 1952 se vysílalo jednou denně, od 18.40.²⁰² Muselo tedy jít o vysílání propagující federalizovanou Evropu.

Další skupinu zahraničních rozhlasových stanic tvoří nestátní stanice. Jejich trvání zpravidla nebylo dlouhé. Jako na státech nezávislé by teoreticky mohly nést více příbuzných znaků s RFE ale žádné z nich nemělo tak stabilní základnu.

První bylo Rádio Barcelona - Hlas Slovenskej republiky. Vysílání vedl Rudolf Dilong od března 1947, době procesu s Jozefem Tisem, v intencích Slovenského akčného výboru Ferdinanda Ďurčanského. Stanice vysílala údajně z fary v obci Salisano u Říma a její provoz měl zajišťovat technicky Dezider Murgaš. Stanice vysílala hodinu denně, od 19.00 do 20.00. Z konspiračních důvodů používalo toto rádio krycí název „Rádio Barcelona“. Hlasatelem byl

---

²⁰⁰ KOLMAJER Jozef M., *Slovenské vysielanie štátneho rozhlasu Radio Nacional de España*. In: Juraj CHOVAN REHÁK – Genovéva GRÁCOVÁ – Peter MARUNIAK (eds): *Slovenský povojnový exil. Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v Matici slovenskej v Martine 27.-28. júla 1996*. Matica slovenská Martin 1998, str. 352-356.

²⁰¹ ABS, f. A 2/2 (sekretariát ministra), inv. j. 654, Změna systému obrany proti nepř. rozhlasovému vysílání, návrh pro PB ÚV KSČ, předložil ministr vnitra Lubomír Štrougal, pro 155. schůzi PB ÚV KSČ dne 18. 7. 1961 jako bod 11.

²⁰² NA, f. 100/24 (Klement Gottwald), sv. 66, arch. j. 965.

Eduard Moškovič. Vysílač měl výkon jen 1 kw, byl nelegální a proto po něm italské úřady pátraly. Tím skončila již roku 1947 jeho činnost. Náplní vysílání byla obhajoba Tisa a kritika E. Beneše.²⁰³ Podle výsledků výzkumu historiků Václava Vondráška a Jána Peška byla ale vysílačka ukryta v objektech britské letecké základny nedaleko Udine a tedy pracovala v dohodě s britskými úřady. Dopad vysílání na obyvatelstvo byl prý poměrně vysoký, jak alespoň dokládala šetření československých úřadů.²⁰⁴

Vysílačka „Za slobodné Slovensko“. Příprava k zahájení provozu této vysílačky probíhala v roce 1948. Hlavní postavou vysílání i napojené konspirační sítě na Slovensku byl Jozef Čačko. Vysílání mělo být zahájeno 27. listopadu 1948 z rakouského Braunau. Koordinátorem projektu byl jeden z na konci války vyškolených aktivistů Hlinkových gard Jozef Vicen. Zaměření stanice se odvíjelo od názorů Slovenské národní rady v zahraničí, tedy bylo blízké umírněnějšímu pojetí Karola Sidora. Po nějaké době ale americká CIC z Braunau vysílačku zabavila a provoz skončil.

Další vysílačkou zřízenou Jozefem Vicenem v Rakousku byla stanice „Biela legia“. Vysílání probíhalo pod kontrolou CIC od dubna 1950 z Ried im Innkreis v Rakousku. Dále v rádiu pracovali Jozef Mikula, Imrich Kružliak, Karol Murgaš ml., do náboženských pořadů přispívali kněží Karol Šumichrást, Štefan Fabera, Vojtech Karas a Jozef Strečanský. Pořady se zaměřovaly na kritiku komunistické perzekuce na Slovensku. Například pořad „Na pranier verejnosti“ zveřejňoval jména udavačů. Další programy nabádaly k neposlušnosti a to i příslušníky režimu, např. pod heslem „Konajte, ale nezatýkajte, strielajte, ale netrafte“. „Komunistom: Ve dne pro Stalina v noci proti nemu“. Rádio se snažilo přinášet aktuality z celého Slovenska. Politickým programem bylo nezávislé Slovensko v rámci středoevropské

---

²⁰³ CHAJMA František, *Vysielač Barcelona*. In: CHOVAN REHÁK Juraj – GRÁCOVÁ Genovéva – MARUNIAK Peter (eds): *Slovenský povojnový exil*. Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v Matici slovenskej v Martine 27.-28. júla 1996. Matica slovenská Martin 1998, str. 357; ŠPETKO Jozef, *Človek v sieťach. Slovenské slovo z rozhlasovej stanice Slobodná Európa*. Kalligram Bratislava 2005.

²⁰⁴ VONDRÁŠEK Václav a PEŠEK Jan, *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970. Mýty a realita*. Veda Bratislava 2011, str. 240-245.

federace. Vysílačku sestrojil Karol Murgaš ml. a Hans Stowasser. Vysílalo se dvě hodiny v sobotu a pak v neděli opakování sobotního programu. V srpnu 1951 bylo vysílání přerušeno, od února 1952 do roku 1953 probíhalo snad znovu, z Mitterndorfu.²⁰⁵

Jozefa Vicena později, 2. května 1957, unesla československá Státní bezpečnost z Vídně do Prahy, kde jej StB významně zpravodajsky využila a poté propagandisticky použila k mediálním vystoupením proti exilu. Poté byl Vicen odsouzen k 25 letům vězení.

Radio Innsbruck. České a slovenské vysílání bylo zahájeno 20. ledna 1950. Jediným českým pracovníkem stanice byl pozdější exilový historik Bořivoj Čelovský. Slovenským zaměstnancem byl Robert Aigner. Čelovský odjel 1. září 1950 do Kanady a jeho nástupcem se stala Eliška Vodičková. Vysílání trvalo půl hodiny denně. Koncem roku 1950 bylo vysílání zastaveno.

Ze stručného přehledu rozhlasových stanic vyplývá jedinečnost RFE jak vzhledem k velikosti organizace, způsobu práce i délky působení.

---

²⁰⁵ VICEN Jozef, *Rozhlas Biela légia ako „netlačný samizdat“*. In: CHOVAN REHÁK Juraj – GRÁCOVÁ Genovéva – MARUNIAK Peter (eds): *Slovenský povojnový exil. Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v Matici slovenskej v Martine 27.-28. júla 1996*. Matica slovenská Martin 1998, str. 358; CINTAVÝ Pavel, *„Biele légie“ v protikomunistickom odboji doma i v zahraničí*. In: *Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 5.-6. júna 1995*. Dom zahraničných Slovákov Bratislava 1995, str. 121-128.

II. Reakce v Československu

II. 1 Vliv zahraničního vysílání na situaci v Československu.

Jednou z nejdůležitějších otázek výzkumu je reálný význam vysílání pro Československo. Ten nebyl dosud komplexně popsán a zhodnocen. Jedná se o dvě hlavní otázky. Jaký byl význam existence československé redakce RFE a jeho vysílání pro informovanost obyvatel a tedy jak se podařilo narušit informační blokádu režimu? Mělo vysílání a existence stanice vliv na vývoj politické situace v Československu a na chování a rozhodování stranického a státního aparátu? Jeden z aspektů této reakce je znám. Je to represivní, obranná a propagandistická odpověď režimu. Kroky probíhaly navíc jak proti vlastní rozhlasové stanici v zahraničí tak různým způsobem i proti posluchačům doma. Především proti těm, kteří na vysílání nějak aktivně reagovali; komentovali jej, rozšiřovali informace, posílali Rádiu Svobodná Evropa dopisy či telefonovali.

II. 2 Průzkumy poslouchanosti RFE i dalších zahraničních rozhlasových stanic

Základní otázkou je zda vůbec a kolik posluchačů programy RFE poslouchalo? Zjišťování skutečného počtu posluchačů vysílání RFE v Československu zpětně je poměrně obtížné. Průzkumy RFE vycházely z dotazů mezi Čechy a Slováky v zahraničí, tedy čerstvými uprchlíky nebo legálními krátkodobými návštěvníky z Východu. Tento vzorek respondentů byl početně nevelký, zpravidla okolo 1000 osob a nepředstavoval nejen k počtu respondentů průřez společností. Kladem těchto průzkumů byla skutečnost, že je pro RFE dělaly komerční firmy specializované na výzkum veřejného mínění.

Výzkumem poslechovosti zahraničního vysílání v české a slovenské řeči se zabývaly i instituce v ČSSR. Některé výzkumy provedl aparát KSČ ještě koncem šedesátých let. Další později Institut pro výzkum veřejného mínění při Státním statistickém úřadu v Praze. Přínosem je u IVVM profesionalita, jednotná metodika vedení průzkumů a systematický záběr různých vrstev společnosti přímo v Československu. Problémem je v případě otázky kladené respondentům na poslech oficiálně nepřátelského a tzv. štvavého vysílání jejich autocenzura. Nejen že ji můžeme logicky předpokládat, ale je dokonce výslovně v závěrečných zprávách dobových průzkumů konstatována. Poslech zahraničního vysílání byl výrazem nepřátelského postoje vůči režimu a tedy jeho přiznání státní instituci, byť v anonymním průzkumu, bylo rizikem.

První průzkumy vedené RFE ukazující konkrétně stav v Československu jsou dostupné z počátku sedmdesátých let. V roce 1971 průzkum uváděl průměrnou poslechovost RFE v ČSSR 45 % a v roce 1972 33 % u posluchačů ve věku nad 14 let. To byl zdaleka nejhorší výsledek mezi všemi pěti stanicemi RFE. Nejvyšší poslechovosti dosahovala trvale

polská redakce, v roce 1971 60 % a o rok později 57 %. Rumunsko mělo po oba roky 57 %, Maďarsko rovněž po oba roky 53 % a v Bulharsku mělo poslouchat pořady RFE v roce 1971 46 % a roku 1972 43 % obyvatel.²⁰⁶

Další vlastní průzkum RFE z období 1978-1979 ukazuje zajímavé výsledky. Československá redakce měla tentokrát z pěti redakcí RFE druhou nejnižší poslechovost, 35 % u populace nad 14 let věku (tedy asi čtyři miliony posluchačů). Nižší výsledek zaznamenala jen redakce bulharská, 32 % (2,2 milionu posluchačů). Naopak nejlepší výsledky byly zjištěny u rumunské sekce, 53 % (8,7 milionu posluchačů), 50 % u polské redakce (13,3 milionu posluchačů) a u maďarské, 49 % (4,12 %). Na druhou stranu ukázala srovnání s poslechem dalších západních stanic v cílových zemích právě v Československu největší diverzitu posluchačů. Druhým nejposlouchanějším rádiem zde byl totiž Voice of America (Hlas Ameriky), který poslouchalo 24 % Čechů a Slováků starších 14ti let (tedy 2,75 milionu osob). To bylo současně největší procento populace ze všech cílových zemí poslouchajících VOA. Další překvapující výsledek zaznamenalo Rádio Vídeň, které v Československu poslouchalo 23 % populace (2,62 milionu osob) a tedy zdaleka nejvíc ze všech pěti sledovaných zemí! I další výsledky ukazovaly pestrost v hledání svobodných informačních zdrojů u Čechoslováků. BBC poslouchalo 22 % obyvatel (2,1 milionu), Radio Luxemburg 15 % (1,77 milionu), Deutschlandfunk 15 % (1,7 milionu a ostatní západní rozhlasové stanice 5 % (0,57 milionu obyvatel).²⁰⁷

---

²⁰⁶ The Hoover Institution Archives, the Corporate Records RFE/RL, karton 272, složka 7, Broadcasting script revisions, 1969-1979.

²⁰⁷ The Board for International Broadcasting. Sixth Annual Report. Washington 1980, str. 16-17.

Následující tabulka přináší výsledky průzkumu RFE v červenci 1981.²⁰⁸

Země	Obyvatelstvo	V % min. poslouchanost 1x měsíčně	Přibl. počet občasných posluchačů v tisících	% pravid. posl. RFE min. 1x týdně	Přibližný počet pravidelných posluchačů v tisících
Bulharsko	7 mil	34	2,285-2,475	30	2,015-2,185
Československo	11,6 mil.	38	4,295-4,525	36	4,065-4,285
Maďarsko	8,5 mil	52	4,325-4,515	48,5	4,040-4,210
Polsko	26,7 mil.	54	14,13-14,70	48,5	12,690-13,210
Rumunsko	16,7 mil.	53	8,515-9,185	48	7,710-8,320
Celkem	70,5 mil.	48,9	33,55-35,40	44,5	30,520-32,210

A o rok později, v červenci 1982.²⁰⁹

Země	Dosp. populace	Posluchači RFE celkově v %	Pravidelní posl. RFE v %
Bulharsko	7 mil.	37	35
Československo	11,6 mil.	31	26
Maďarsko	8,5 mil.	58	56
Polsko	26,7 mil.	66	61
Rumunsko	16,7 mil	58	55
Celkem	70,5 mil	55	51

²⁰⁸ The Hoover Institution Archives, the Corporate Records RFE/RL, karton 60, složka 5, General Audience and public opinion research department, The RFE/RL audiences, July 1981.

²⁰⁹ Tamtéž, Fact sheet on RFE/RL Listenership, June 1982.

V září 1988 poskytl vedoucím pracovníkům RFE East European area audience and opinion research výsledky dalšího vlastního průzkumu. Byl vytvořen na základě dotazů 1539 návštěvníků z Československa v západních zemích mezi červnem 1987 až březnem 1988. Zpráva o výsledku konstatovala, že procentuální zastoupení posluchačů RFE v Československu se za poslední roky významně nezměnilo a Československo je jediná země ve východní Evropě, kde není RFE na čele poslouchanosti západních rozhlasových stanic.

Vedl zde VOA s daleko menším počtem vysílaných hodin:

Stanice	Objem vysílání týdně	1984 (% posluchačů)	1985	1986	1987
RFE	144 hodin	37	34	34	35
VOA	21 hodin	38	37	39	39
BBC	20,5 hodiny	21	20	18	20
DLF	24 hodin	10	9	11	11

Podle průzkumu RFE v roce 1988 poslouchalo na 79 % obyvatel ČSSR západní rozhlasové stanice. Podle odhadu výzkumníků byla posluchačská obec československého vysílání RFE stagnující, konzervativní a věkově starší.²¹⁰

Průzkum EEAOR za období červen 1988 až leden 1989 využil odpovědí 1081 dospělých Čechoslováků. Při v podstatě shodném objemu vysílání mělo československé vysílání RFE stejný výsledek jako v roce 1987, tedy 35 % posluchačů zahraničního vysílání, to znamená asi 3,9 milionu obyvatel ČSSR. VOA si polepšil o 12 % (!) na 51 %, tj. 5,7 milionu. Rovněž BBC si polepšilo o 5 % na 25 % posluchačů. Počet posluchačů Deutschlandfunku se snížil o 1 % na 10 %. Významnějšího výsledku, 10 % obyvatel poslouchajících vysílání dosáhl ještě Vatikánský rozhlas. Je zajímavé, že Rakouský rozhlas poslouchaly asi dva miliony občanů a Radio Luxembourg 1,8 milionu, přičemž ani jedna

²¹⁰ Archiv Pavla Pecháčka, Czechoslovak program review Presentation – September 28, 1988, Peter Herrmann Director East Europe analysis and opinion research.

z těchto stanic nevysílala v češtině ani slovenštině. Výsledky československého vysílání RFE byly nejhorší ze všech pěti redakcí RFE.²¹¹

Výzkumy poslechovosti, které zveřejňovala sama RFE, by bylo možno vzhledem k okolnostem jejich vzniku i účelu brát s jistou skepsí. Výsledky ale nehodnotí vysílání RFE v superlativech, což jim dodává věrohodnosti. Respektují rozdíl mezi jednotlivými zeměmi a vezmeme-li v úvahu známé místní a historické souvislosti a výsledky úředních výzkumů v Československu, mohou být vcelku reálné. Zajímavé jsou výzkumy poslechovosti dalších zahraničních stanic v Československu. Ukazují totiž, že ačkoliv RFE v Československu nebyla masově sledována, posluchačů zahraničního vysílání bylo poměrně hodně. Tedy, že přes jistá rizika spojená s poslechem vysílání, Češi a Slováci aktivně vyhledávali informace z jiných než domácích režimních zdrojů. Existuje jedno možné vysvětlení, proč programy RFE nebyly tolik sledovány. Technické rušení vysílání dosahovalo takové intenzity, že posluchači raději vyhledávali ostatní nerušené rozhlasové stanice. Druhou důležitou připomínkou je délka poslechu. Žádný z průzkumů neřešil jak dlouho posluchač vysílání poslouchá a přitom RFE vysílalo bezkonkurenčně nejvíce hodin denně s velice pestrou programovou nabídkou.

První průzkum poslechu zahraničního vysílání pořízený na československém území se datuje rokem 1969. Útvar politicko-odborných služeb ÚV KSČ zkoumal vysílání RFE za období 27. února až 24. dubna 1969. V úvodu analýzy je uvedena důležitá poznámka, totiž že chybí podrobnější a skutečně objektivní údaje o poslechovosti na území ČSSR, protože takový průzkum dosud nebyl proveden. Dokument přináší bohužel jen dílčí data, získaná na území západoslovenského kraje za období od 10. února do 26. března 1969 a to pouze mezi členy KSS. Otázka zněla: „Z jakých zdrojů čerpáte v současném období politické informace o vnitřních problémech ČSSR?“ Ze zahraničních rozhlasových stanic měla RFE relativně

---

²¹¹ Archiv Pavla Pecháčka, Listening to western radio in East Europe 1988, East European area audience and opinion research, July 1989.

největší poslechovost mezi řadovými členy komunistické strany. Jako jeden ze zdrojů informací ji uvádělo 10,16 % dotázaných. Větší poslech byl zaznamenán u pracovníků v průmyslových než v zemědělských organizacích (11,59 % ku 7,49 %) a větší mezi muži než ženami (9,54 ku 6,17 %). Ve věkové skupině do 30 let bylo 12,55 % posluchačů, do 50 let 9,25 % a nad 50 let 7,1 %. Podle vzdělání bylo středoškoláků 11,29 %, se základním vzděláním 8,17 % a vysokoškoláků 6,87 %. Více poslouchali řadoví členové než funkcionáři KSČ. Závěr zněl: „Poslechovost stanice SE je poměrně dosti rozšířená a při tvorbě politických hledisek není tato stanice zdaleka zanedbatelná.“ Další část dokumentu se zabývá obsahovou analýzou vysílání RFE. Výzkum je hodnotí jako diferencované, kritické ale i pozitivně komentující. Analýza si povšimla obratu ve vysílání, které po zvolení Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka strany na dubnovém plenárním zasedání ÚV KSČ přiostrilo své komentáře a stalo se daleko více kritičtější. Tato tendence se ale dala vysledovat již po tzv. hokejových událostech v březnu 1969.²¹²

Další průzkumy provedl aparát ÚV KSČ spolu se studijním oddělením Československého rozhlasu ve dnech 14. března až 4. dubna 1969. Hodnotily se nejen stanice působící mimo východní blok ale třeba i vysílání NDR (které se zařadilo na poslední místo jako nejméně poslouchané). Pravidelně poslouchali zahraniční vysílání mladší občané ve věku 19-24 let (36 %) a s vysokoškolským vzděláním (61,3 %). Poslouchalo se zejména zpravodajství. Celková skladba posluchačů: 87 % posluchačů muži, nejvíce studenti a pracující v průmyslu a stavebnictví. Dělníků bylo 64 %. Nejpodstatnější část tvořili vysokoškolští studenti nebo absolventi vysokých škol (92 %). Nejvíce se poslouchalo RFE – 40 %, Videň - 22 %, BBC - 18,25 % a nejméně vysílač NDR. Největší zájem vzbuzovalo komentované zpravodajství. Část dotázaných neodpověděla z obavy před zneužitím jejich

---

²¹² NA, f. Sekretariát ÚV KSČ, č.j. S 5685/32, bod 5, Hodnocení vysílání stanice Svobodná Evropa, 57. schůze sekretariátu ÚV KSČ 25. 6. 1969.

odpovědí.²¹³

V počátcích normalizace je doložen poslech zahraničního vysílání dokonce i v Československé lidové armádě. Vojenská kontrarozvědka odhalila za rok 1970 na 98 případů organizovaného poslechu. Ve 28 případech patřili mezi posluchače dokonce i vojáci z povolání. Zpráva vojenské kontrarozvědky upozorňovala i na ovlivňování dalších vojáků zprávami ze zahraničního rozhlasu šířených ústním podáním. Poslech zahraničního rozhlasu měl prý vliv i na počet zběhnutí ze služby (iluze o zahraničí), na různé protisocialistické projevy, na výskyt protirežimních tiskovin a na pokusy vojáků dopisovat do zahraničí. Příčina poslechu byla ale často nepolitická, protože vojáci vyhledávali ve vysílání především v Československu znovu málo vysílanou moderní populární hudbu. V dalších letech normalizace se poměry v armádě dařilo Hlavní politické správě ČSLA velice rychle upravit podle představ a poslech zahraničního vysílání se již nejevil jako signifikantní.²¹⁴

Základní zdroj informací o poslechu zahraničního vysílání v Československu představují průzkumy Institutu pro výzkum veřejného mínění při Federálním statistickém úřadě. Roku 1979 provedl IVVM průzkum nazvaný „Názory na vliv ideologické diverze“. Plán průzkumu schválil sekretariát ÚV KSČ i oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. Cílem bylo „podat stranickým orgánům dílčí, statisticky průkazné informace o názorech občanů na ideologickou diverzi, její existenci a působení a o využívání některých cest a prostředků, jimiž ideologická diverze k nám proniká.“ Výzkum proběhl v září 1978 metodou řízeného rozhovoru se souborem 1847 občanů starších 15 let. „Hlavním problémem se ukázalo neupřímné odpovídání na otázky týkající se poslechu západních rozhlasových stanic a také sledování západní televize. Poslech zahraničního vysílání je proto vyšší než je uvedeno ve

---

²¹³ NA, f. Předsednictvo vlády ČSSR, sig. 681/4, Federální výbor pro tisk a informace, Rozbor pronikání nepřátelského vysílání na území ČSSR, radiová obrana a náměty na protipatření, 26. 11. 1969.

²¹⁴ ABS, f. A 30 (vojenská kontrarozvědka), inv. j. 397, Odhalené kanály pronikání buržoazní ideologie mezi příslušníky vojsk a opatření VKR k zabránění zrádcovských úmyslů, dezerce do ciziny a jiných nepřátelských projevů v ČSLA. Vystoupení náčelníka 2. odboru HS VKR plk. Fialy na aktivu.

zprávě.“ Toto důležité konstatování se objevuje i ve všech následujících oficiálních výzkumech. A výzkumná zpráva uvádí i další důležitou informaci: v minulých výzkumech nebyl poslech západního rozhlasu vůbec zjišťován! Lze se tedy domnívat, že po ojedinělých šetřeních iniciovaných a prováděných aparátem ÚV KSČ na konci šedesátých let nebyla poslechovost zahraničního vysílání vůbec zjišťována a toto šetření z roku 1978 je vlastně první informací.

Podle zprávy poslouchalo západní rozhlasové stanice 25 % obyvatel ČSSR. Z věkových skupin to byli nejvíce lidé ve věku 15-29 let (30 %) a z profesních studenti a učni (36 %). Vyšší a častější poslechovost byla zjištěna u obyvatel Prahy (6 % občanů poslouchalo denně a 17 % nejméně jednou týdně) a Východoslovenského kraje (6 % denně a 15 % minimálně jednou týdně, což by mohlo souviset s reálně nižším rušením RFE na Slovensku). Na 63 % posluchačů sledovalo nejčastěji zprávy a komentáře a 17 % hudbu. Čtvrtina posluchačů považovala vysílání západního rozhlasu za pravdivější a přesvědčivější než domácí.

Výzkum si všímal i názorů posluchačů západního rozhlasu na soubor vybraných otázek. S plánovaným hospodářstvím nesouhlasilo o 20 % respondentů víc z řad posluchačů než z lidí, kteří tyto stanice neposlouchali vůbec. Naopak právě tyto respondenti současně preferovali systém volné soutěže.

Průzkum se věnoval také fenoménu vysílání západních televizních stanic, jejichž signál pokrýval i příhraniční oblasti Československa, tedy území Západočeského, Jihočeského, Jihomoravského a Západoslovenského kraje. Celorepublikově zahraniční televizní vysílání průměrně sledovalo v roce 1973 17 % a 1978 18 % občanů, v oblastech dosahu signálu to bylo minimálně 40 % občanů. Německému jazyku (v kterém se vysílalo) přitom rozuměla asi třetina dospělých občanů ČSSR, zejména starších věkových skupin.

Závěr celého výzkumu doslova uvádí, že existují souvislosti mezi negativními,

politicky nesprávnými názory (o volné konkurenci, přednosti kapitalismu a o splynutí socialismu a kapitalismu) s poslechem západního rozhlasu. Tedy buď že poslech západního rozhlasu zřetelně negativně působí na politické přesvědčení občanů, nebo že toto vysílání poslouchají ve zvýšené míře lidé s předem získanými negativními politickými stanovisky.²¹⁵ Jinak řečeno, vysílání poslouchají buď lidé s jinými než oficiálními názory, nebo vysílání takové názory vyvolalo.

Další podobný průzkum IVVM provedlo roku 1982 pod názvem „Názory československých občanů na některé stránky ideologického působení vybraných západních rozhlasových a televizních stanic“. Výzkumná zpráva uvádí pět hlavních zahraničních stanic: RFE, VOA, BBC, DLF a Vatikán. Z televizních pak německé ARD a ZDF a první, místy i druhý program rakouské televize. Terénní sběr dat proběhl ve dnech 12.- 25. října 1982 česky, slovensky a maďarsky a na otázky odpovídalo 1752 respondentů starších patnácti let.

Zahraněční rozhlasové vysílání celkem sledovalo roku 1978 25 % dotázaných a v roce 1982 36 %. Skoro desetina obyvatel státu, tedy 1,2 milionu, poslouchala stanice každý den. Nejvíce se poslouchal VOA – 23 %, dále RFE – 16 %, BBC – 10 %, Vatikán – 7 % a Deutschland Funk – 6 %. RFE se poslouchalo více na Slovenku a více pak muži. Nejméně jednou týdně sledovalo zahraniční televizní nebo rozhlasové stanice 32 % respondentů, méně často než jednou týdně 13 %. Informováno o obsahu vysílání od jiných občanů bylo 35 % a jen 20 % obyvatel se nijak nedostalo se zahraničním vysíláním do styku (!). V letech 1978 až 1982 se tedy zvýšil nejen celkový počet posluchačů, ale také frekvence poslechu. Působení západních rozhlasových stanic zasáhlo v roce 1978 asi 1,1 miliónu a v roce 1982 již 2,9 miliónu československých občanů.

Toto je nepochybně důležitá informace, zejména bereme-li v úvahu, že se jednalo o státní šetření, které podle výslovného poukazu IVVM bylo zkresleno strachem respondentů.

---

²¹⁵ www.archiv.soc.cas.cz/download/933/78-6.PDF

Ovšem procenta posluchačů se od již prezentovaných výsledků průzkumů RFE významně liší, jsou nižší zhruba o polovinu.

Pozoruhodná situace z hlediska poslechovosti zahraničního vysílání nastala po známé havárii v jaderné elektrárně v Černobylu 26. dubna 1986. Událost se stala v 01.23 hodin a ještě téže noci zveřejnily západní sdělovací prostředky první zprávy. Československá, stejně jako ostatní východoevropská média stručně oznámila havárii teprve ve večerních hodinách 28. dubna. Taková událost na území SSSR byla považována za politicky výbušnou a proto byla utajována a potlačována. ČSSR se oficiální cestou dozvěděla o Černobylu 29. dubna. Přitom území Československa zasáhl radiační mrak celkem třikrát, poprvé již od 29. dubna do 1. května, pak 3. až 4. května a potřetí 6. až 8. května 1986.²¹⁶

Z československých sdělovacích prostředků nebo rozhlasu a televize ostatních socialistických zemí se tak o havárii poprvé dozvědělo 44 % československých občanů, ze západních sdělovacích prostředků 17 %. Více než třetina lidí byla na tuto událost upozorněna svými známými nebo přáteli.

I v dalších dnech po havárii čerpala největší část občanů, podle vlastní výpovědi, informace o jejích následcích a vzniklé situaci z československých sdělovacích prostředků. Nezvýšil se ale podíl občanů, kteří tyto informační zdroje sledovali denně nebo téměř denně a na druhé straně poněkud vzrostl podíl občanů sledujících téměř denně vysílání západního rozhlasu a televize. Za „normálních okolností“ poslouchalo podle průzkumu západní rozhlas téměř denně 10 % občanů a západní televizi 4 %, po havárii tyto prostředky téměř denně sledovalo 20 % občanů, tj. asi 2,3 miliónu osob. Vzrostl také podíl občanů informovaných o vysílání západních sdělovacích prostředků zprostředkovaně (od přátel, známých apod.). Běžně se touto cestou o obsahu vysílání západních rozhlasových a televizních stanic dozvíдалo „často“ 12 % občanů, v období po černobylské havárii se o něm téměř čtvrtina

---

²¹⁶ KALOUS Jan, *Případ Černobyl*. In: *Securitas Imperii* 14, ÚDV 2006, str. 432-439.

dozvídala skoro každý den.²¹⁷

Tabulka ukazuje poměr sledovaných médií zjištěný v procentech dotazy občanů v Československu před a po černobylské havárii. Všechny údaje svědčící o kvalitě zpravodajství po havárii zřetelně poskočily ve prospěch západních médií.

Které informační prostředky sledují	československé	Někdy českoslov., někdy západní	Západní	Nedovede posoudit
Srozumitelnější běžně:	25	25	4	46
Po havárii:	25	23	13	39
Přesvědčivější běžně:	19	19	9	53
Po havárii:	29	15	19	46
Úplnější běžně:	19	20	9	52
Po havárii:	18	14	20	48
Pravdivější běžně:	17	19	9	55
Po havárii:	17	17	11	55
Rychlejší běžně:	11	20	24	45
Po havárii:	11	13	42	34

V krizový moment jaderné havárie se zahraniční svobodné vysílání ukázalo jako rychlejší a podrobnější a reagovalo na potřeby posluchačů. Podobnou zkušenost zaznamenaly i další národní redakce RFE. Navíc nešlo jen o prvotní informaci o události. Pro občany byl důležitý i vývoj nebezpečí zamoření. Zahraniční média přinášela dále rady jak chránit své zdraví a v rámci možností se vyhnout zamoření. Oficiální média ale naproti tomu pokud možno mlčela nebo situaci bagatelizovala. Ve zjitřené atmosféře blízké hysterii bylo možno

²¹⁷ www.archiv.soc.cas.cz/download/1068/86_8.PDF, „Veřejné mínění o havárii v černobylské jaderné elektrárně“. IVVM při FSÚ (poznámka: „Důvěrné! Nezveřejňovat!“), červenec 1986

vnímat nedostatek informací jako nepřímý důkaz rizikovosti situace. V daném momentě se vysoce potvrdila pozitivní role svobodných a nezávislých zahraničních médií.²¹⁸

A roku 1988 provedl IVVM průzkum veřejného mínění na téma „Občané ČSSR o hromadných sdělovacích prostředcích a Rudém právu“. Ve vyhodnocení průzkumu jsou souhrnně uvedena procenta obyvatelstva nad 15 let, poslouchající zahraniční stanice. Výzkum bohužel nemohl zohlednit vliv ukončení rušení RFE v prosinci 1988 na výši poslouchanosti.²¹⁹

Stanice	Rok 1980	1982	1985
VOA	24	25	22
RFE	14	16	16
BBC	10	10	10
Deutschland Funk	7	6	6
Vatikán	5	7	4

A z téže doby přináší údaje o poslechu rozhlasového vysílání i dokument z archivu ÚV KSČ s názvem „Některé základní poznatky z výzkumů veřejného mínění v ČSSR“. Materiály vychází z desítek zkoumání 2-4 tisíc osob, provedených Institutem pro výzkum veřejného mínění při Federálním statistickém úřadu. Kromě jiných otázek se výzkum věnoval i vlivu médií na občany. Bohužel, průzkum není tak podrobný, aby rozlišoval mezi jednotlivými stanicemi. Přesto přináší zajímavé údaje. Podle výzkumů každý třetí občan po celá osmdesátá léta alespoň občas poslouchal západní rozhlasové stanice. S obsahem jejich vysílání se seznamovalo přímo nebo i nepřímo (např. od známých) téměř 90 % občanů.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ www.archiv.soc.cas.cz/download/933/78-6.PDF, „Občané ČSSR o hromadných sdělovacích prostředcích a Rudém právu“

„Nezanedbatelný vliv na vědomí naší veřejnosti mají zahraniční sdělovací prostředky, zejména ze Západu. Západní rozhlasové stanice vysílající v češtině a slovenštině poslouchají alespoň občas téměř tři miliony lidí. Občané mají nadále připomínky k včasnosti a přesvědčivosti informací poskytovanými našimi hromadnými sdělovacími prostředky“. Domácí televizní vysílání sledovalo denně 66 % občanů a denní tisk a rozhlas 60 %. Za zdroj včasných informací je ale nepovažovalo 51 % a za zdroj přesvědčivých informací 50 % občanů. V příhraničních krajích navíc sledovalo 50-80 % tam žijících občanů televizní vysílání SRN a Rakouska.²²⁰

Koncem osmdesátých let se dochovaly informace o kuriózních, dříve nemyslitelných událostech, které ukazují vztah občanů k západnímu rozhlasovému vysílání. Dne 14. ledna 1989 výpravčí na nádraží v Ústí nad Labem zapomněl po hlášení vypnout drážní rozhlas a po chvíli se začalo po celém nádraží ozývat z reproduktorů hlasitě vysílání RFE. Ani poté výpravčí zařízení nevypnul a poslouchal spolu se zaměstnanci. Podle agenta StB „Jaroslava“ k podobné situaci již dříve došlo, protože zařízení drážního rozhlasu údajně pracuje na podobné frekvenci jako RFE. Agent dostal za úkol zajistit jeho úpravu tak, aby bylo v provozu jen po dobu drážních hlášení. Výpravčí měl být podroben tzv. preventivně výchovnému opatření, což byl zpravidla zastrašující pohovor na StB. Jiná opatření přijata nebyla.²²¹ Poslech RFE na veřejnosti v roce 1989 tedy měl již nesrovnatelně menší následky, než by tomu bylo o několik desetiletí dříve. Přesto byl samozřejmě i nadále nepřijatelným jednáním.

Výzkumy veřejného mínění prováděné jak na Západě tak na Východě shodně prokazují nezanedbatelný zájem občanů v Československu o západní rozhlasové vysílání. Procento posluchačů postupem doby narůstalo, což indikuje nedůvěru občanů k mediální

---

²²⁰ NA, f. předsednictvo ÚV KSČ, č.j. P 84/88, 16. 9. 1988, bod 2: Změna řídicí a organizační struktury MNO ČSSR, 5766, usnesení 84. schůze 16. 9. 1988, bod 9: Některé základní poznatky z výzkumů veřejného mínění v ČSSR.

²²¹ ABS, neutříděné materiály Analyticko informačního oddělení Správy StB Ústí nad Labem, rok 1989.

politice režimu nebo také jejich rostoucí zájem o vyhledávání informací a tedy i o věci veřejné. Oficiální československé výzkumy shodně s průzkumy RFE ukazují, že v Československu sice nebyla RFE poslouchána nejen většinou populace a dokonce ani nejvíce ze zahraničních rozhlasových stanic ale na druhou stranu počet posluchačů nebyl rozhodně zanedbatelný. Navíc postupně narůstal. O příčinách tohoto stavu a vývoje ale můžeme jen spekulovat. Nemusí jít o neatraktivitu obsahu vysílání RFE, limitujícím vlivem bylo s největší pravděpodobností rušení vysílání a dále strach z následků hrozících posluchačům. Nezanedbatelný význam na prudším nárůstu poslouchanosti tak mělo jistě i ukončení rušení vysílání RFE v Československu na konci roku 1988. Z hodnocení posluchačů vyplývá, že zahraniční vysílání těžilo ze snahy oslovit a získat posluchače a vyjít vstříc jeho zájmům.

II. 3 Interakce

Dalším metodou jak zjišťovat vliv vysílání na cílovou zemi, je vyhledávání a zkoumání projevů zpětné vazby od posluchačů. Interakcí posluchačů můžeme rozumět snahu osobně nebo zprostředkovaně reagovat na vysílání a kontaktovat RFE. Tato zpětná vazba se projevovala dopisy na kontaktní adresy uváděné ve vysílání RFE a od poloviny osmdesátých let i telefonáty. Samozřejmě v omezené míře se zpětná vazba projevovala i osobními návštěvami v mnichovské RFE a nebo jinými kontakty s redaktory.

Z oficiálních archivních zdrojů v ČR lze potvrdit ročně jen velmi malé počty, řádově desítky posluchačů píšících do RFE. Jedná se pochopitelně o ty, kteří byli odhaleni Státní bezpečností. Kontakt s RFE mohl být kvalifikován i jako trestný čin, který mohl mít závažné důsledky. Například Jozefa Sakáče, dělníka z Hošťovec okres Nitra, označila StB za agenta západoněmecké zpravodajské služby BND, protože v červenci 1979 údajně nabídl zpravodajskou spolupráci cizí moci dopisem do RFE. Byl vězněn pro vyzvědačství podle § 105 trestního zákona.²²²

Reálný počet posluchačů kontaktujících RFE lze odhadnout jen těžko. Drtivá většina z nich si dopisovala mnoho let s populárními redaktory hudebního vysílání Ludovítem Dvorským nebo Rozinou Jadrnou. Příklady včetně reakcí institucí v Československu publikoval Filip Pospíšil.²²³

Dopisů reagující na politické vysílání bylo méně. Dopisování na kontaktní adresy RFE bylo riskantní. Nelegální a protiústavní cenzuru korespondence vykonávala Státní bezpečnost po dlouhá léta. Nebyl problém zařadit při kontrolách dopisů mezi tzv. blokové právě adresy

---

²²² ABS, f. A 34/1 (II. správa SNB), inv. j. 386.

²²³ POSPÍŠIL Filip, Hudební vysílání Svobodné Evropy. In: JUNEK Marek a kol, *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011*. Radioservis, Praha 2011, str. 128-150

RFE.

Kromě rutinního pátrání po posluchačích píšicích do RFE získala StB důkazy o pisatelích do RFE od agenta československé rozvědky Pavla Minaříka. V rámci svých vystoupení v roce 1976 po návratu do Československa Minařík hovořil o některých konkrétních jménech. Dva osočení protestovali dopisy Československé televizi a ministru vnitra Obzinovi. Byli to historik Jan Křen a bývalý ministr zahraničí Jiří Hájek. V dubnu 1976 Státní bezpečnost vyslechla pět občanů, kopie jejichž dopisů Minařík vynesl z RFE. Státní bezpečnost hodlala pomocí sankcí zastrašit občany před psaním do RFE. Někteří z vyslychaných měli být obviněni z tr. činu podle § 112 (poškození zájmů republiky v cizině), ovšem skutek byl již promlčen. Někteří provinilci byli potrestáni propuštěním ze zaměstnání. Při výsleších SB zjistila i tak nečekanou skutečnost, že posluchač Jan Mokrý z Jeseníků dokonce přes inzeráty organizoval setkání posluchačů dopisujících do RFE.²²⁴ Za rok 1978 Státní bezpečnost identifikovala čtyřicet občanů dopisujících na kontaktní adresy RFE pod pseudonymy.²²⁵ V roce 1983 to byly čtyři lidé,²²⁶ v roce 1984 osm, vesměs mladšího věku.²²⁷ „Ke všem zjištěným osobám jsou připravena agenturně operativní opatření směřující buď k zamezení dalších styků či operativního využití.“²²⁸ To znamenalo buď zastrašující pohovor nebo snahu o získání ke spolupráci s StB.

Katolický aktivista a vydatel samizdatu Michal Holeček poslouchal RFE pravidelně v letech 1970-1974. V roce 1970 mu přitom bylo teprve 14 let. Dopisy do RFE podepisoval „Michal ze Slovenska“ ale adresu odesílatele uváděl svoji. Z celkem deseti dopisů odeslaných

---

²²⁴ ABS, f. vyšetřovací spisy StB, V-20733 SV StB, ČVS-0013/120-76, proti Janu Mokrému tr. čin dle § 112.

²²⁵ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 341, č. l. 13: Vyhodnocení výsledků na úseku boje proti vnitřnímu nepříteli a ideodiverze za rok 1978 a současná operativní situace - X. správa FMV, 29. 1. 1979.

²²⁶ ABS, f. X. správa SNB, nv. j. 346, č. l. 15: Zhodnocení plnění hlavních úkolů na úseku boje proti vnitřnímu nepříteli a ideodiverzi po linii X. S-SNB za rok 1983.

²²⁷ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 347, č. l. 13: Zhodnocení plnění hlavních úkolů na úseku boje proti vnitřnímu nepříteli a ideodiverzi po linii X. S-SNB za rok 1984.

²²⁸ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 375, č. l. 13-14: Průběžná informace o výsledcích činnosti 4. odboru za I. čtvrtletí 1986 - X. správa 4. odbor, 21. 3. 1986.

na adresu RFE ve Švédsku nebyly doručeny dva. Žil tehdy na Slovensku, kde vysílání RFE bylo díky slabšímu rušení lépe slyšitelné. Na jeho psaní reagovali ve vysílání Rozina Jadrná i Karel Kryl. Mj. mu blahopřáli ve vysílání i ke křtu. Svoje dopisování považoval M. Holeček za první vědomý projev osobní nezávislosti na režimu.²²⁹

Dopisování posluchačů z Československa nelze považovat za masový jev. Bylo to tak kvůli riziku postihu v případě odhalení. Nepřímým důkazem nižších počtů dopisujících posluchačů může být i skutečnost, že pracovníci RFE stihli na dopisy posluchačů reagovat, což by při větším množství nebylo možné.

V roce 1985 zahájila RFE novou etapu kontaktů s posluchači. Čs. redakce začala provozovat telefonní číslo se záznamníkem. Odezva posluchačů byla nejspíš nečekaná. Státní bezpečnost v hodnocení za rok 1985 svým specifickým jazykem uvádí: „Ideodiverzní vysílač RSE trvale zkvalitňuje svoje pořady a jedním z opatření, které zabezpečuje toto zkvalitnění je i přímé automatické spojení, které je využíváno řadou čs. občanů k tomu, aby jednak sdělili svoje názory na vysílání, předali dílčí přesné informace, nebo prostě jenom projeví svůj souhlas s prací RSE. Toto spojení zabezpečuje protivníkovi získat poměrně přesný vzorek nálad našeho posluchače a operativně na uváděné telefonáty organizuje i vysílání... V souvislosti se zvýšením kontaktování našich občanů (telefonické spojení na RSE) stoupají i nároky na odhalení těchto osob a v tomto smyslu je využíváno soustavné spolupráce s 2. odboru S StB. V současné době je do problematiky zaměřováno pět tajných spolupracovníků 4. odboru [X. správy SNB – správa pro boj s vnitřním nepřítelem] a koordinovaně a pod našim metodickým vedením 12 dalších TS z 2. odboru krajů.”²³⁰ Podrobněji se o problému nově zavedeného telefonního styku RSE píše v informaci o činnosti X. správy SNB ve III. čtvrtletí 1985: „V rámci rozpracování akce VLNY bylo získáno telefonní číslo RSE, na které

---

²²⁹ Archiv autora, záznam besedy s Michalem Holečkem, 14. března 2011.

²³⁰ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 374, č. l. 6 a 8: Vyhodnocení úkolů 4. odboru vyplývajících z plánu práce X. S-SNB za rok 1985 - X. správa SNB, 4. odbor, 13. 1. 1986.

je možno volat pomocí automatického telefonního styku. Telefonní číslo je rovněž napojeno na automatické předávání vzkazů. Zavedením ZTÚ VYŠEHRAD byl v součinnosti s S StB Plzeň ustanoven čs. občan volající na RSE. Další ustanovený občan je rozpracováván v součinnosti s III. správou SNB [správa vojenské kontrarozvědky]. V současné době je vypracováván plán aktivního opatření k dalšímu ofenzivnímu rozpracování ve spolupráci s I. správou SNB [rozvědka]. Vzhledem k náročnosti akce (uskutečněno již přes 3500 telefonátů s různým obsahem) jsou připravována opatření k zamezení těchto kontaktů a odhalování čs. občanů využívajících tento styk s RSE. Opatření jsou přijímána v součinnosti s I. správou SNB, VI. správou SNB [správa výkonné zpravodajské techniky] a Technickou správou SNB.”

²³¹ V Informaci X. správy SNB za II. čtvrtletí 1986 se uvádí: „Pokračuje též aktivizace RSE, kde nejen došlo k rozšíření automatického telefonního spojení, ale zejména k nebezpečnému trendu nárůstu mladých posluchačů této stanice.“ ²³² „V rámci rozpracování akce VLNY byli v hodnoceném období [rok 1986] postupně odhalováni dopisovatelé na krycí adresy RSE a volající na telefonní automat. Celkem bylo odhaleno 22 dopisovatelů a 15 volajících. Všechny takto ustanovené osoby jsou v operativním zájmu příslušných S StB.“ ²³³ Odhalit volající do RFE se dařilo StB zjevně jen sporadicky, šlo jen o desítky případů ročně. Přitom se uskutečnily řádově desetitisíce telefonátů.²³⁴ Odhalení občané mohli očekávat buď pozvání k zastrašovacímu výslechu (součást tzv. preventivně výchovného opatření) nebo v horším případě obvinění ze spáchání trestného činu podle § 110 trestního zákona – pobuřování, nebo § 112 – poškozování zájmů republiky v cizině, například pokud ve svých zachycených dopisech nebo telefonátech sdělovali podle názoru StB informace “pobuřující” či

---

²³¹ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 374, č. l. 6: Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních otázkách práce 4. odboru X. správy SNB za III. čtvrtletí 1985 - X. správa SNB, 4. odbor, 24. 9. 1985.

²³² ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 350, č. l. 8: Informace o bezpečnostní situaci v ČSSR a aktuálních problémech práce orgánů bezpečnosti za II. čtvrtletí 1986 - X. správa SNB AIPKO, 27. 6. 1986.

²³³ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 351, č. l. 9: Zhodnocení plnění hlavních úkolů na úseku boje proti vnitřnímu nepříteli a ideologické diverzi po linii X. správy SNB za rok 1986.

²³⁴ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 546, č. l. 2: Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních problémech práce za 4. čtvrtletí 1985 v problematikách 4. odboru - X. správa SNB 4. odbor, 21. 12. 1985.

“nepravdivé”. Takovým obviněním čelili v roce 1987 například Jiřina Bambasová z Hradce Králové nebo Zdeněk Lanzendörfer z Karviné.²³⁵ Toto operativní „preventivní” odposlouchávání bylo prováděno bez schválení prokuraturou a bylo pochopitelně nezákonné.

Automatické telefonní spojení a také omezená délka telefonátů svazovala Státní bezpečnosti ruce. K paralyzaci telefonního čísla RFE připravovala na pokyn I. náměstka FMV gen. Aloize Lorence X. správa SNB ve spolupráci s VI. správou (Správa operativní techniky) a I. správou SNB (Správa rozvědky) “... projekt k využití existence spojovacího čísla na RSE, který bude realizován v pro nás výhodnou dobu”.²³⁶ Podrobnosti ani eventuální realizace opatření bohužel nebyly zjištěny, možná mělo jít o přesměrování hovorů do RSE na některou z linek Státní bezpečnosti a poté jejich přiměřené využití. Pro technické obtíže k tomu asi nedošlo. V podstatě se dá říci, že zejména od poloviny osmdesátých let reakce posluchačů nezadržitelně narůstaly a přes dílčí úspěchy Státní bezpečnost v tomto boji prohrála.

Druhým způsobem spojení s občany v Československu byla práce již zmíněné tiskové agentury „Bohemia Press Agency“, později přejmenované na „Free Press Agency”. Vedla ji exulantka Libuše Čerovská. Její manžel ing. Zbyněk Čerovský byl v roce 1970 propuštěn z armády pro své postoje v letech 1968-1969, roku 1978 podepsal Chartu 77 a v roce 1982 byl odsouzen za pobuřování podle § 100 tr. zákona na dva roky nepodmíněně. Po propuštění z vězení se v září 1984 mohl vystěhovat s manželkou a synem do Mnichova. O rok později si začali Čerovští telefonovat s bývalým spoluvězněm JUDr. Josefem Průsou (právním obhájcem aktivistů občanské iniciativy Jazzová sekce). S jeho pomocí a prostřednictvím řady dalších osob začali manželé Čerovští systematicky získávat informace z ČSSR, především týkající se politické i kulturní opozice, náboženských otázek a ekologie. Informace předávali

---

²³⁵ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 548: Informace o vývoji operativní situace v problematikách 4. odboru u 2. odborů správ StB za I. čtvrtletí 1987 - X. práva SNB AIPO, 22. 4. 1987; Informace o vývoji operativní situace v problematikách 4. odboru u 2. odborů správ StB za IV. čtvrtletí 1987 - X. správa SNB AIPO, 26. 1. 1988.

²³⁶ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 546, č. l. 5: Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních problémech práce za 4. čtvrtletí 1985 v problematikách 4. odboru - X. správa SNB 4. odbor, 21. 12. 1985.

RFE a dalším zahraničním médiím. Denně to byly minimálně tři telefonáty, v době demonstrací a podobných událostí i více. Telefonovali si celkem s asi 350 lidmi z Československa. Za zprávy dostávali korespondenti v Československu honoráře. Vztah FPA a RFE byl vlastně obchodním stykem, protože agentuře byly propláceny účty a získaný materiál.²³⁷ V tomto případě nešlo primárně o zpětnou vazbu posluchačů s RFE ale zejména o exkluzivní a aktuální domácí zpravodajství z Československa. Zahraniční rozhlasové vysílání i díky tomu začalo účinně nabourávat totální informační monopol Komunistické strany Československa. Tímto způsobem mohla RFE ve druhé polovině osmdesátých let být skutečně „domácí stanicí“. Mezi těmito „korespondenty“ RFE nalezneme prakticky všechny špičky disentu, jako Václava Havla, Václava Bendu či Petra Uhla ale i řadu dalších zástupců občanských iniciativ a nezávislých novinářů. Postupně se objevovaly nejen informace z prostředí občanských iniciativ ale také zprávy od důvěrných zdrojů z prostředí aparátu KSČ. Například za říjen 1989 shromáždila agentura 341 zpráv a z tohoto materiálu RFE odvysílala 777 minut, tzn. téměř 13 hodin programu.²³⁸

Ale neméně významné bylo toto spojení v tom, že posluchači mohli i touto cestou vzkazovat své připomínky k obsahu vysílaných relací, k programové skladbě a načasování pořadů.

Každodenní odezva signalizovala při větším objemu odvysílaných aktuálních informací o domácích událostech více nepřesností, zkomolení věcných údajů, dat apod. než dříve. Aktivisté z Československa žádali vysílání více zaměřené na Československo a jeho problémy. Pořady o životě exilu spíše iritovaly. Na pořadu dne nebyl odchod do svobodného zahraničí ale nastolení svobodných poměrů doma. Pořady o zahraničí byly vnímány sice jako užitečné ale v době přinášející stále nové a nové domácí události druhořadé. Volající chtěli posunout Československo do centra zájmu RFE. Ovšem na druhou stranu řada aktivistů

---

²³⁷ Rozhovor autora s manželi Čeřovskými, 28. listopadu 2002 a 21. května 2009.

²³⁸ Archiv manželů Čeřovských, Výkazy měsíční činnosti 1989.

z různých proudů vysílání chválila. Byli to například Petr Uhl, zástupci Demokratické iniciativy Emanuel Mandler a Karel Štindl, dále Miroslav Kusý, Anton Selecký, Radomír Malý, Tomáš Hradilek, Ladislav Lis a mnoho dalších. Oceňovali zejména pohotovost, objektivitu a profesionalitu vysílání. Chvála přicházela v roce 1989, tedy v období nerušeného vysílání.²³⁹

Práci agentury Free Press Agency se Státní bezpečnosti účinně narušit nepodařilo. S pomocí zmíněného „Zpravodajsko technického úkonu Přestavba-Vyšehrad“²⁴⁰ v roce 1987 X. správa SNB zjistila telefonáty Čěrovských s řadou občanů z různých míst Československa. StB zachytila i některé dopisy od Čěrovských na adresy kontaktů v ČSSR, tak i korespondenci, která z ČSSR odcházela na tři adresy Free Press Agency v zahraničí. Jako protiopatření připravovala X. správa SNB pro rok 1988 v součinnosti s I. správou SNB (rozvědkou) tzv. aktivní opatření. Doufala, že se tak podaří rozeštvat představitele nezávislých tiskových agentur; Zbyňka Čěrovského²⁴¹, Ivana Medka (znám jako spolupracovník Hlasu Ameriky), Jana Kavana (agentura Palach Press v Londýně) a Petra Uhla v Československu. Státní bezpečnost měla v úmyslu Čěrovským podvrhnout dezinformace o tzv. tajné církvi, které by bylo těžké ověřit a vzniklý skandál by agenturu poškodil. A konečně StB chtěla udeřit proti FPA, odhalit a zlikvidovat tři tajně zjištěné kanály pro dopravu informací z Československa. Vedly prý přes Československé státní dráhy, kamiony dálkové dopravy a jednoho emigranta cestujícího mezi ČSSR a SRN. Toto spojení s tzv. ideodiverzními centry chtěla Státní bezpečnost propagandisticky mediálně využít, jako tzv. aktivní i preventivně výchovné opatření.²⁴²

Při cestě známého Čěrovských Milana Topiče na dovolenou v červenci 1987 do

---

²³⁹ Archiv manželů Čěrovských, složka komentářů k vysílání RFE z telefonních záznamů pořízených roku 1989.

²⁴⁰ Paradoxem je skutečnost, že jako krycí název pro odposlech telefonu používala StB v osmdesátých letech právě pojem „přestavba“, slovo užívané v souvislosti s pokusy o řízenou změnu organizace společnosti.

²⁴¹ Je zajímavé, že StB považovala za jediného provozovatele této agentury pana Zbyňka Čěrovského, ačkoliv ve skutečnosti podstatnou část této agendy vykonávala paní Libuše Čěrovská.

²⁴² ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 757, č. l. 47-53, Sběrný arch Ideocentra 1988.

Jugoslávie u něj našla pohraniční kontrola dokumenty a fotografie pro Z. Čeřovského, se kterým se měl v Jugoslávii setkat: „Vyvážený materiál byl tendenčně zaměřen proti ČSSR a je schopen vyvolat v cizině o ČSSR mylné představy. Fotografie dokumentovaly živelnou pohromu kolem obce Hradiště u Nasavrku a měly sloužit k diskreditaci péče o životní prostředí v ČSSR. Písemný materiál byl zaměřen k popisu práce státních orgánů, konkrétně notářství v Pardubicích, které byrokraticky řeší potřeby občanů. Při domovní prohlídce byly u Topiče zajištěny písemnosti a magnetofonové nahrávky, ve kterých ing. Čeřovský požaduje na Topičovi zasílání materiálů dokumentujících devastaci lesního a půdního fondu v ČSSR.“

Dne 21. července 1987 zahájil Odbor vyšetřování StB Hradec Králové vyšetřování Milana Topiče ve věci pokusu o spáchání tr. činu § 112 (poškození zájmů republiky v cizině).²⁴³

K publikaci nějakého propagandistického materiálu o Free Press Agency v Československu ale nedošlo. Činnost agentury se Státní bezpečnosti narušit nepodařilo a pokračovala stále intenzivněji až do konce roku 1989.

Vysílání RFE bylo prokazatelně v ČSSR posloucháno a to nezanedbatelnou částí obyvatelstva. Rozhlasové stanice se přes takřka úplné zablokování komunikačních kanálů dokonce dostávalo zpětné vazby a podnětů, zejména v období narůstání aktivního zájmu o věci veřejné ve společnosti. Z existujících pramenů nelze kvantifikovat podíl RFE na informovanosti a aktivizaci občanů. Jako doplňující argument lze snad uvést velké množství pozitivních přímých reakcí posluchačů po roce 1989, které se vztahovaly i k předcházejícímu období.

---

²⁴³ ABS, f. X. správa SNB, inv. j. 1149, Denní informace Správy StB Hradec Králové 1987. Na Milana Topiče (1948), byl zaveden 2. odborem Správy StB Hradec Králové osobní svazek krycí jméno KOTEL r. č. 22572.

II. 4 Reakce státní moci na vysílání

S datem 16. února 1951 odeslal Gustav Bareš prezidentu Klementu Gottwaldovi tento stručný dopis: „Vážený soudruhu Gottwalde! V příloze posílám Ti k informaci zprávu, že od 1. dubna 1951 má být dán v Mnichově do provozu vysílač „Svobodná Evropa“, který bude vysílat výhradně pro Československo.“²⁴⁴ Ani zmíněná příloha nebyla podrobnější. Pomineme-li věcnou nepřesnost zprávy, je dopis alespoň důkazem povědomí o RFE ve vedení KSČ i státu již od samého počátku existence.

Vliv vysílání RFE na politická rozhodnutí vedení v Československu lze doložit obtížně. Politické vedení KSČ si podle dochovaných pramenů nechávalo analyzovat obsah vysílání, což je doloženo snad jen v období počátků normalizace. Jsou to jednak elaboráty Útvaru služeb a informací ÚV KSČ a potom i analýzy monitoringu čs. rozhlasu. Ovšem v archivu ÚV KSČ nenalezneme doklad o tom, že by tyto materiály vyvolávaly přímo nějakou zpětnou vazbu nebo reakci, která by vedla k politickým rozhodnutím. Za základní problém lze označit zásadní míjení slovníků i hledisek obou stran. Jednalo se o dva zcela odlišné diskursy. Proto režim nedokázal reagovat argumentačně ale musel se uchýlovat k jiným prostředkům. Dokládá tím mimo jiné, že jeho postoj k jiným názorům je konzistentní, tedy apriori odmítavý.²⁴⁵ Daleko snazší je prokazatelně doložit úsilí státní moci a jejího represivního aparátu umlčet nebo omezit vysílání RFE a nežádoucí vliv v Československu. Rozhlasové vysílání ze zahraničí v češtině a slovenštině ze Západu celkově vyvolávalo u československého komunistického vedení jednoznačný odpor. Prvenství v pomyslném seznamu nepřátel zastávalo trvale Radio Free Europe. Ve všech dostupných

---

²⁴⁴ NA, f. 100/24 (Klement Gottwald), sv. 66, arch. j. 965.

²⁴⁵ I v nejliberálnějším období své existence, tedy pražského jara 1968, KSČ dokázala vést dialog jedině s těmi, kdo stojí na platformě socialismu, pochopitelně v konkrétním výkladu KSČ.

pramenech je jako nezpochybnitelný fakt kladen předpoklad přímé souvislosti vysílání se širším, detailně promyšleným konceptem tzv. ideologické diverze, připraveného zpravodajskými službami nepřítele. Z tohoto postoje se pak logicky odvíjely konkrétní formy reakce režimu.

Do jisté míry je zmapována pasivní obrana režimu – cenzura pomocí technických opatření, tzn. rušení vysílání.²⁴⁶ Hodně neznámého zůstává vzhledem k rozsahu u obrovského množství propagandistických reakcí, komentování zahraničního vysílání v oficiálních médiích či desinformačních kampaní.²⁴⁷ Vysílání se dotýkalo i mezinárodního práva. Režim se snažil využívat možností plynoucích ze členství mezinárodních organizací a diplomatických prostředků k umlčení vysílání.

Státní bezpečnosti rozdělovala formy západní ideodiverzní činnosti v oblasti zahraničního vysílání do tří základních kategorií:

bílá propaganda – vysílání státních rozhlasových stanic v zahraničí,

šedá propaganda - činnost Svobodné Evropy, nejen rozhlasové vysílání, ale i zasílání tiskových materiálů do Československa pomocí balonů, poštou nebo i po vodních tocích,

černá propaganda - tiskové materiály snažící se vzbudit dojem, že pocházejí přímo z Československa, ale i tuto propagandu měla ovšem organizovat Svobodná Evropa.²⁴⁸

Uvedenou typologii použil autor předcházejícího rozdělení chybně. Francouzský filosof Jacques Ellul, který ji ve skutečnosti navrhl, uvádí:

Bílá propaganda – z identifikovaného zdroje, používá jemnější metody přesvědčování a funguje jako zástěrka pro použití skryté propagandy.

---

²⁴⁶ Např.: KAPLAN Karel – TOMÁŠEK Dušan, *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*. ÚSD AV ČR, Praha 1994; TOMEK Prokop, *Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo*. In: *Securitas Imperii* 9, Praha, ÚDV 2002, str. 334-367.

²⁴⁷ CAJTHAML Petr, *Profesionální lháři. Aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968*. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra* 4/2006, str. 9-42; CAJTHAML Petr, *Akce NÁVRAT a Hlas domova aneb „Vratte se, věše odpuštěno!“*. In: *Securitas Imperii* 13, Praha, ÚDV 2006, str. 93-107.

²⁴⁸ ABS, fond Diplomové práce absolventů VŠ SNB, npor. LÖBL, Vlastimil, *Boj československé Státní bezpečnosti proti ideodiverzní činnosti vedené proti Československu v letech 1948–1960*. VŠ SNB - Fakulta StB, Praha 1987, str. 14.

Šedá propaganda – cíleně a záměrně šíří nepřesné a mylné informace za účelem zmatení nepřítele a způsobení materiálních či vojenských ztrát. Zdroj této propagandy není znám.

Černá propaganda – vytváří mylný dojem, že pochází ze známého zdroje. Nese silnější sdělení ale je to jen zástěrka. Využívá polopravd, dezinformací, skandalizací, fám...²⁴⁹

Proti působení „bílé“ a „šedé“ propagandy podle svého pojetí se bránil režim dvěma základními způsoby. Aktivně, to znamená především pronikáním do tzv. center ideologické diverze se snahou následnými rozkladnými operacemi uvnitř a kontrapropagandou navenek až po pokusy zasahovat využitím různých oficiálních mezinárodních mechanismů omezit, usměrnit nebo umlčet nepříjemné vysílání. Druhý způsob představovala obrana, tedy zejména znemožňování přijímání vysílání technickým rušením signálu a izolace země před korespondenčními nebo osobními styky se zahraničím.²⁵⁰

Škála nástrojů nasazovaných k eliminaci tohoto nebezpečí byla široká. Vlivu nepřijatelných myšlenek a informací bránil systém cenzurních opatření. Nešlo jen o kontrolu poštovních zásilek i všech domácích médií a pečlivých prohlídek cestujících na hraničních přechodech. Cenzurním nástrojem byl bezpochyby i systém technického rušení zahraničního vysílání. Bezpečnostní aparát se zase snažil o umlčení nežádoucí rozhlasové stanice nebo alespoň o ztížení její práce ovlivňováním zevnitř. K tomu sloužili tajní spolupracovníci Státní bezpečnosti, kteří měli zjišťovat záměry RFE a snad dokonce pokud možno i manipulovat vysílání. Propaganda koordinovaná s bezpečnostními složkami měla zas za úkol vytvářet zdání myšlenkové nadřazenosti totalitního režimu a nesmyslnosti vysílání.

Prvním předpokladem vedení úspěšné reakce byla nepochybně znalost tohoto vysílání. Již od 13. června 1945 odposlouchával a zaznamenával Československý rozhlas relace zahraničního rozhlasu určené pro Československo. Do roku 1953 vydával Čs. rozhlas přepisy

---

²⁴⁹ ELLUL Jacques, *Propaganda. The formation of men`s attitudes*. New York 1973

²⁵⁰ ABS, fond Diplomové práce absolventů VŠ SNB, npor. LÖBL Vlastimil, *Boj československé Státní bezpečnosti proti ideodiverzní činnosti vedené proti Československu v letech 1948–1960*. VŠ SNB - Fakulta StB, Praha 1987, str. 47–61.

a výtahy těchto relací jako tajný „Zpravodajský přehled“. Od 1954 zajišťovala Československá tisková kancelář tajné „Zvláštní zpravodajství ČTK“. Tyto bulletiny obsahovaly přehled nejdůležitějších zpráv zahraničních deníků a přehled vysílání rozhlasových stanic vysílajících pro Československo. Relace RFE a některých dalších rozhlasových stanic byly zapisovány buď doslovně nebo ve výtahu. Bulletiny se kopírovaly v omezeném počtu exemplářů pro pečlivě vybraný okruh stranických a státních funkcionářů a pro šéfredaktory některých médií. V průběhu let se struktura bulletinů měnila. Monitoring zahraničního vysílání probíhal až do konce roku 1989. Dnes jde o velice cenný historický pramen. V době svého vzniku sloužil jako informační zdroj i pomůcka pro vedení protiopatření. Vybrané části monitoringu byly předávány k využití orgánům ministerstva vnitra. Šlo o ohlasy represivních aktů, zprávy o útěcích do zahraničí, konkrétní kompromitující poznatky o občanech (například z pořadu RFE „Vzkazy domovu“) a podobně. Nešlo zajisté o zvědavost. Informace z nepřátelských médií mohly být použity pro lepší zaměření vlastní kontrapropagandy nebo represivních kroků.

Předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo 31. srpna 1973 o vytvoření jednotného monitorovacího střediska zahraničního rozhlasového a televizního vysílání v rámci Čs. rozhlasu, sjednocení monitorování zahraničního tisku do ČTK a vytvoření analytického pracoviště antikomunistické propagandy šířené sdělovacími prostředky proti ČSSR. Podle důvodové zprávy návrhu bylo monitorování považováno za důležité pro poznání a účinnější boj proti antikomunistické propagandě. Zajímavé je, že do té doby monitorovaly na sobě nezávisle ČTK, Ministerstvo vnitra i Čs. rozhlas. Celkem se odposloucháváním na všech třech institucích zabývalo sedmdesát pracovníků a roční náklady dosahovaly dvou milionů Kčs.²⁵¹

Pokud se bulletiny s odposlechy relací dostávaly do rukou vybraných příslušníků

---

²⁵¹ NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ, sig. 5453, Návrh na sjednocené monitorování, na zkvalitnění informační služby a obsahové zaměření zahraničního rozhlasového vysílání a zahraničního tisku a provádění analýzy antikomunistické propagandy řízené sdělovacími prostředky proti ČSSR, předložil O. Švestka, projednáno PÚV KSČ 31. 8. 1973 v 82. schůzi.

politického aparátu, nabízí se otázka, zda a nakolik mohly zaznamenané informace zahraničních médií ovlivňovat jejich myšlení a rozhodování. Pokud k ovlivnění docházelo, mohlo tomu tak nejspíše být na konci šedesátých let. Právě z tohoto období se dochovaly poměrně věcné analýzy monitoringu zahraničního vysílání.

Hodnocení československého vysílání RFE za období od 27. února do 24. dubna 1969 předložil 57. schůzi Sekretariátu ÚV KSČ 25. června 1969 J. Kašpar z Útvaru politicko-odborných služeb ÚV KSČ.²⁵²

V říjnu 1971 předložil předsednictvu ÚV KSČ informaci o zahraničním vysílání Oldřich Švestka, vedoucí Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. Konstatoval, že třináct zahraničních stanic vysílá denně v češtině a slovenštině celkem 42.20 hod. na 80 frekvencích. Hlavní podíl mělo RFE se 20.5 hod. denně na 14 vlnových pásmech: „V současné době se v buržoazní propagandě směřované do Československa projevuje zvýšené úsilí rozdrobit společnost, postavit jednotlivce proti celku, rozrušit socialistické občanské hodnoty, způsobit, aby společnost "prohnila do kořene". Je to zřejmá reakce na pokračující konsolidaci společnosti a integraci obyvatelstva na program výstavby socialismu.“ Kromě snah o argumentačné působení na posluchače vadily vedení KSČ očividně i medializace některých československých skandálů v zahraničí.²⁵³

Samotný poslech vysílání podle zákona trestný nebyl. Bezpečnostní aparát se ale snažil dokázat, že posluchač dále šíří nežádoucí informace, tedy dopouští se trestného činu pobuřování, případně spojil poslech s jinou tzv. trestnou činností, která se tím pádem stala inspirovanou z nepřátelského zahraničí a tedy přísněji posuzovanou. Ale i v benevolentněji hodnocených případech v pozdějších desetiletích znamenal poslech RFE projev nepřátelského

---

²⁵² NA, f. Sekretariát ÚV KSČ, č.j.: S 5685, Hodnocení československého vysílání RFE za období od 27. února do 24. dubna 1969, předložil 57. schůzi Sekretariátu ÚV KSČ 25. června 1969 J. Kašpar z Útvaru politicko-odborných služeb ÚV KSČ.

²⁵³ NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ, bod 12 - sig. 996/22, Informace o hlavních tendencích rozhlasové buržoazní propagandy v předvolebním období, projednáno na 14. schůzi PÚV KSČ 28. 10. 1971.

smýšlení. To znamenalo například přinejmenším negativní kádrový posudek pro posluchače a kádrový postih případně i pro jeho rodinu.

Řadu takových případů lze zaznamenat zejména v období padesátých let. Tak například Krajský soud v Českých Budějovicích odsoudil 29. prosince 1953 zedníka Jana Pilsa na šest let, automechanika Františka Vejsla na pět a půl, statkáře Jana Kuldana na tři a jeho syna Josefa na dva roky vězení nepodmíněně. Pocházeli z Hradiště u Kaplic. Pils s Vejslem ozbrojeni převedli na dvakrát celkem deset uprchlíků přes hranice. Na statku u Kuldana pak všichni společně poslouchali vysílání Svobodné Evropy a kritizovali poměry.²⁵⁴

Dvacetiletí Zdeněk Hliněný, Milan a Stanislav Gabčanovi se domluvili v lednu 1953 prý pod vlivem relací RFE, že vyrobí, rozmnoží a rozšíří protirežimní letáky. Podnětem k tomu měla být výslovně rozhlasová relace věnovaná památce T. G. Masaryka a Edvarda Beneše. Na podnikovém cyklostylu vytiskli 500 letáků, které rozhodili v únoru 1953 po Svitavách. Po vypátrání Státní soud v Brně odsoudil 10. září 1953 Milana Gabčana na tři roky, Zdeňka Hliněného a Stanislava Gabčana po dvou letech vězení a s případem seznámené přítelkyně Miladu Stojanovskou na jeden rok a Milana Konečného na osm měsíců vězení za sdružování proti republice, nedovolené ozbrojování, nadřezování, rozkrádání a poškozování národního, lidového a družstevního majetku. Rozkrádání a poškozování se někteří odsouzení dopustili krádeží podnikového papíru a použitím cyklostylu.²⁵⁵

Popis obou uvedených případů je na základě obsahu vyšetřovacích spisů třeba brát nadsazenou jako kriminalizaci a velmi pravděpodobnou manipulaci s fakty. Poslech RFE zde představoval důkaz o nepřátelském smýšlení pachatelů a politická motivace znamenala automaticky vyšší trest.

Postih za poslech RFE ale není omezen pouze na padesátá léta. Dvojice studentů gymnázia Nad Alejí v Praze 6 začala v roce 1982 dopisovat do RFE. Studenti reagovali

---

²⁵⁴ ABS, f. vyšetřovací spisy StB, V-1178 MV.

²⁵⁵ ABS, f. vyšetřovací spisy StB, V-1335 Hr. Králové.

dopisy na vysílání a nahrávali si nejvíce hudební vysílání. Krycí adresy RFE zveřejňované ve vysílání měla cenzura StB blokováno, takže dopisy obou mladíků zachytila, přečetla a podle obsahu vytipovala a vypátrala pisatele. Podle zjištění StB studenti ovlivňovali na základě poslechu vysílání údajně své spolužáky a vedli je k odporu proti režimu formou diskusí s učiteli. Podle StB dokonce směřovali prý studenti teoreticky k odbojovým a záškodnickým akcím. Velký důraz StB kladla i na fakt, že otec jednoho ze studentů ve třídě byl signatářem Charty 77 a rodina jednoho z hlavních aktérů se stýkala s dalším disidentem Ivanem Dejmallem. Ze studia spisových materiálů případu vyplývá, že u tzv. organizace odporu šlo již s ohledem na věk aktérů nepochybně o recesi a dokonce ani sama StB netrvala na nejtvrdějším možném výkladu jednání. Příklad nicméně došel až do stádia vyšetřování, nezletilí studenti byli podrobováni opakovaně až celodenním výslechům StB. Státní bezpečnost nakonec podala škole podnět k vyřízení podle „příslušných disciplinárních předpisů“ spolu s upozorněním na nedostatky v politicko-výchovné práci a pasivitu učitelů. Dne 8. června 1984 s žáky, rodiči a zástupci školy zorganizovala StB i tzv. profylaktický pohovor.

Dva nejaktivnější žáci byli vyloučeni ze studia, ostatní aktivní podmíněně vyloučeni na jeden rok se sníženou známkou z chování „3“, čtyři žáci přeloženi na jinou školu, dva učitelé napomenuti a přemístěni na jinou školu a s dalším pedagogům nebyla obnovena pracovní smlouva. O případu „jednaly“ z nařízení městského výboru KSČ v Praze i základní organizace KSČ na pracovištích rodičů mladistvých žáků.²⁵⁶

---

²⁵⁶ ABS, f. Správa vyšetřování StB, inv. j. 212, přísně tajný bulletin Informace Správy vyšetřování StB číslo 3/1984, článek npor. JUDr. TOMKO Vladimír, *Ofenzívne v prevencii štátobezpečnostnej trestnej činnosti mládeže*. Dále ABS, f. vyšetřovací a operativní spisy StB, V 38218 MV - vyšetřovací spis VS-ČVS-489/84 Tr. čin pobuřování dle § 100, pokus tr. čin poškozování zájmů republiky v cizině podle §§ 8/1 k 112 a příprava tr. činu teroru podle §§ 7/1 k 94/1, 2a; arch. číslo 760797, reg. č. 39707, „Dopisovatel“. Signální svazek, Správa StB Praha, 2b. odbor, 1. oddělení, reg. 1. 3. 1984.

II. 5 Rušení

Rušení vysílání technickými prostředky se stalo nejběžnějším a nejznámějším projevem boje režimu proti zahraničnímu vysílání. Jde o zvláštní cenzurní nástroj, který byl vůči RFE používán preventivně. Veškeré vysílání bylo apriori považováno za závadné aniž by bylo podrobena zkoumání. Systém byl vybudován s nejvyšším stranickým schválením již počátkem padesátých let. Řízení tohoto aparátu patřilo nikoliv do státní správy ale rovněž do stranické sféry. Pravomoc spadala pod Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, jmenovitě zodpovídal za agendu v letech normalizace Jan Fojtík. Nicméně dokladů o aktivním stranickém řízení se v pramenech nevyskytuje mnoho. V denní praxi pravomoc řídicí splývala s výkonnou, kterou měl technický úsek Ministerstva vnitra a organizace spojů, naposledy od roku 1978 výhradně Federální ministerstvo spojů.²⁵⁷

Historicky první úvahy o rušení zahraničního vysílání pro Československo se v červenci 1949 týkaly náboženského vysílání Rádia Vatikán. V té době českoslovenští odborníci posoudili myšlenku rušení jako příliš nákladnou, ba dokonce jako technicky nerealizovatelnou. Zajímavým alternativním ale rovněž nerealizovaným návrhem bylo odebrání rozhlasových přijímačů obyvatelstvu a nahrazení přijímači státního rozhlasu po drátě.²⁵⁸

Impulsem pro obrovský rozvoj rušení jako cenzurního nástroje se v případě Československa stalo právě zahájení vysílání RFE. Zkušební vysílání RFE od čtvrtého, respektive čtrnáctého července 1950 vyvolalo záhy jednoznačnou reakci a to nejen v Československu. Ve dnech 2. až 12. listopadu 1950 se uskutečnila důvěrná porada zástupců

---

²⁵⁷ Podrobněji k problematice viz: TOMEK Prokop, *Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo*. In: *Securitas Imperii 9*, Praha, ÚDV 2002, str. 334-367

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/policie/udv/securita/sbornik9/sesit9.doc>

²⁵⁸ NA, f. 100/24 (Klement Gottwald), sv. 66 arch. j. 965, Nesign. zpráva „Rušení vatikánského rozhlasu z hlediska technického“, 6. 7. 1949, porada zástupců MNO, MV a Čs. pošt.

bezpečnostních složek Československa, Maďarska a Polska ve věci společného rušení proti tzv. nepřátelskému vysílání. Vzhledem k vlastnostem šíření krátkých vln bylo totiž nutno účinně rušit vysílání na větší vzdálenost. Sovětský svaz spolu s Bulharskem, Československem, Maďarskem, Polskem a Rumunskem si rušily zahraniční vysílání vzájemně. Šlo také o první vícestranný bezpečnostní projekt mezi novými spojenci.²⁵⁹ Vzhledem k politickým změnám ale zastavilo v roce 1956 na delší dobu dálkové rušení Polsko, Rumunsko přestalo rušit zahraniční vysílání v roce 1963 zcela a o rok později i Maďarsko. Nejvytrvalejšími partnery na tomto neslavném poli zůstaly až do konce roku 1988 Sovětský svaz, Bulharsko a Československo.²⁶⁰

Kromě výstavby systému mezinárodního rušení krátkých vln současně probíhal autonomní domácí vývoj systému lokálního rušení zejména na středních a dlouhých vlnách. Dne 30. ledna 1952 uložil politický sekretariát ÚV KSČ Ministerstvu národní bezpečnosti úkol organizovat „obranná opatření proti nepřátelskému vysílání“. Pro tuto činnost se záhy ujalo označení „radiová obrana“ nebo „radioobrana“. K realizaci projektu poskytlo zpočátku odborníky Ministerstvo národní obrany, část rušících vysílačů a obsluhy patřila Ministerstvu spojů ale hlavní slovo mělo Ministerstvo národní bezpečnosti, od podzimu 1953 Ministerstvo vnitra. V průběhu roku 1952 tak byly položeny základy systému rušení, fungujícímu s menšími změnami dalších 36 let.²⁶¹ Z dostupných, poměrně bohatých pramenů nelze kupodivu přesně stanovit datum prvního zahájení provozu rušících zařízení.

Vzhledem k limitovaným technickým i finančním možnostem projektanti tohoto cenzurního systému kladli od počátku důraz na pokrytí rušícím signálem území velkých měst a městských aglomerací. Archivní prameny vypovídají o rušení jako o řešení technického

---

²⁵⁹ ABS, f. A 2/1 (Sekretariát ministra národní bezpečnosti), inv. j. 1592: Pamětní spis o důvěrné poradě zástupců státních bezpečností lidově demokratických států ČSR, PLR a MLR, konané ve dnech 2.–12. 11. 1950 ve věci společné obrany proti nepřátelskému vysílání. Datováno 23. 1. 1952, podepsán pplk. Karel Smíšek.

²⁶⁰ JOHNSON Ross A. - PARTA Eugene R. (Eds.), *Cold War Broadcasting. Impact on the Soviet Union and Eastern Europe. A collection of studies and documents.* 2010.

²⁶¹ ABS, f. A 2/1 (Sekretariát ministra národní bezpečnosti), inv. j. 432: O stavu obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání, 19. 11. 1952, Karol Bacílek.

problému. Právní či morální stránka věci byly podružné. Technici se snažili vypořádat se zadaným problémem co nejlépe. Ideová koncepce rušení či jeho případné limity se nestaly předmětem žádné diskuse a rušilo se pokud možno všechno. Hlavním vzorem bylo totální řešení problému nežádoucího zahraničního vlivu v Sovětském svazu, zprostředkované jednáními se sovětskými partnery a poradci v ČSR.

Vedení KSC, tedy faktický klíčový rozhodovací orgán státu, úkol následně přenesl formálně na vládu. Dne 3. června 1953 předsednictvo vlády ČSR odsouhlasilo návrh zajištění výstavby systému rušení. Usnesením vlády mělo Ministerstvo národní bezpečnosti do konce roku 1953 zajistit řízení a kontrolu rušení a dokončit výstavbu rušících zařízení a řídicích středisek.

Jaké byly tehdy výsledky? V pražské oblasti se dařilo v lednu 1953 pokrýt rušícím signálem 80 % zahraničních relací na krátkých vlnách ale na ostatním území státu nepřesáhlo pokrytí průměrně 50 %. Asi 85–90 % relací se dařilo „zaručit“ ve spolupráci s Polskem a SSSR. Výkyvy ve výkonnosti rušiček způsobovalo počasí. V posledním týdnu ledna 1953 klesla účinnost rušení vlivem atmosférických podmínek na pouhých 25 %. Na krátkých vlnách vysílaly tehdy pro Československo Svobodná Evropa, Hlas Ameriky, BBC, Bělehrad, Řím, Vatikán, Paříž, Madrid, Kanada a Bílá legie (stanice slovenské emigrace, vysílající příležitostně z území Rakouska). Vysílání Svobodné Evropy bylo průměrně údajně rušeno z 33 % zcela, 66 % částečně a 1 % zůstávalo nerušeno.

Na středních vlnách činil objem rušených relací celkem 26,5 hodiny denně. Rušilo se vysílání RFE, VOA, BBC, Bělehradu a Luxemburg. RFE na středních vlnách bylo rušeno z 94 % zcela, ze 4 % částečně a ze 2 % špatně. Při rušení relací na středních vlnách tehdy československé vysílače vysílaly současně rušící signál i program Čs. rozhlasu. Recipročně rušilo ČSR s Polskem (cca 20 % celkového provozu) a Maďarskem, jednostranně pak československá zařízení rušila vysílání v Rumunsku, Bulharsku a Sovětském svazu.

Účinek rušení byl patrnější na dlouhých a středních vlnách. Krátkovlnné vysílání se dařilo rušit nejhůře. Výsledek závisel na denní hodině a roční době. Popsanou úspěšnost rušení lze v podstatě vztáhnout na celé sledované období. Rušení bylo intenzivnější v oblasti velkých měst, slabší na venkově.

Proti rušení bylo RFE prakticky bezmocné. Přesto se hledaly možnosti jak eliminovat důsledky alespoň dostupnými nástroji. Skladba vysílání v průběhu dne reagovala na různé vlivy rušení, dalším pomocným nástrojem bylo opakování pořadů v různých denních dobách. Účinným nástrojem bylo neustálé zvyšování výkonu vysílačů. Programový ředitel RFE William T. Rafael nařídil v únoru 1952 zmenšit počet vystupujících v jednotlivých relacích, užívat hudbu a zvukové efekty jen v nezbytných případech a snažit se o dosažení vyrovnané úrovně zvuku.²⁶²

V letech 1959-1964 Ministerstvo vnitra také vyprojektovalo, postavilo a připravilo k použití nákladný systém rušiček ke znemožnění sledování státní rakouské a západoněmecké televize v pohraničí. Podle poznatků MV sledovalo v dubnu 1961 zahraniční televizní vysílání v pohraničních oblastech zhruba 120 000 posluchačů. Vzhledem k možným mezinárodněprávním komplikacím i k období vzniku systému již nebyl nasazen. Problém existoval nadále. O tom svědčí například zpráva z rakouských novin die Presse z 24. prosince 1986, podle níž se rakouská televizní a rozhlasová společnost ORF od února 1987 rozhodla ukončit bezplatné zasílání týdenních programů rozhlasu a televize občanům v Československu. Zasílání se stalo neúnosným, protože ORF tato služba stále ročně osm milionů šilinků. Programy dostávalo okolo 30 000 lidí v Československu a psalo si o ně stále více diváků.²⁶³ Poměrně velký prodej rakouských komunistických novin Volkstimme

---

²⁶² Archiv OSA Budapest, sbírka 300 (Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute 1949-1994), fond 30 (Czechoslovak Unit 1951-1994), 30 (Miscellaneous Records of the Czechoslovak Unit), karton č. 3, Anti jamming measures, 14. 2. 1952 a 12. 1. 1953. William T. Rafael, oběžník pro všechna programová oddělení.

²⁶³ NA, f. 311 (monitoring zahraničního vysílání), karton 1966, monitoring za 16.-30. prosince 1986, Zahraniční aktuality pro informaci, ČTK.

v Československu lze vysvětlit rovněž snahou získat rakouský televizní program. Koncem osmdesátých let jej pak publikoval i československý tisk.

V šedesátých letech nastala v souladu s etapou postupné liberalizace i doba mírnějšího přístupu k rozhlasové cenzurní praxi. Předsednictvo ÚV KSČ se opakovaně rozhodlo rozsah rušení rozhlasu omezit a upřednostnit výběrově rušení podle obsahu vysílaných relací. RFE ale zůstávalo vždy i v nejužším výběru rušených stanic. Dne 18. července 1961 politické byro ÚV KSČ na své 155. schůzi projednalo a beze změn schválilo návrh nového ministra vnitra Lubomíra Štrougala „Změna systému obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání“. Na základě „rozboru závadnosti vysílání a rozboru poslechovosti“ Štrougal navrhl změnit dosavadní masivní systém radioobranu na výběrový. Navrhovaná úprava byla odůvodněna údajně nižším poslechem tzv. nepřátelských rozhlasových stanic. Těžiště jejich sledovanosti se prý přesouvalo z měst na venkov, podle výkladu Ministerstva vnitra v důsledku nereseriovnosti vysílaných informací. Soustavnými posluchači měli být počátkem šedesátých let vesměs tzv. bývalí lidé²⁶⁴ pro něž představovalo šířování nepřátelské propagandy ve svém okolí údajně jednu z hlavních metod „podvratné činnosti“. V pohraničí, v prostředí německé menšiny, byl rozšířen poslech západoněmeckého rozhlasu a zejména americké stanice RIAS (Radio in American Sector) vysílající německy v Německu. Průzkumem prý byl zaznamenán určitý přesun posluchačů od čs. oficiálního rozhlasu k aktuálnějšímu a zábavnějšímu vysílání stanic neutrálních států, např. Rakouska a Švýcarska.

Ve své zprávě s názvem „Zpráva o současném stavu a účinnosti rušení nepřátelského rozhlasového vysílání proti ČSSR“ ministr vnitra Štrougal navrhoval další zmírnění rušení. Předsednictvo ÚV KSČ projednalo Štrougalův návrh 3. března 1964. Návrh zněl nadále rušit

---

²⁶⁴ Tímto termínem byli Státní bezpečností označováni vybraní lidé de facto druhé kategorie, tzv. třídní nepřátelé. StB je evidovala podle RMV ČSR č. 1/1959 „Rozpracování, pozorování a evidování bývalých lidí“, v roce 1964 bylo jejich označení změněno na „nepřátelské osoby“ (RMV ČSSR č. 10/1964). Kritéria evidence nepřátel režimu byla přehodnocena po událostech let 1968–1969 rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 44/1970 „Evidování a rozpracování nepřátelských osob“.

v rozsahu potřebném podle vnitropolitické a mezinárodní situace ale dále již do rozvoje systému neinvestovat. Podle usnesení mělo být vysílání RFE rušeno v dosavadním rozsahu, stanice Madrid a Vatikán výběrově, ale vysílání státních stanic jako VOA, BBC, Deutsche Welle, Řím, Paříž a Kanada ponechány nerušené. Z usnesení stojí za zmínku ještě pokyn tehdejšímu vedoucímu ideologického oddělení ÚV KSČ Hesovi, ústřednímu řediteli ČTK Sulkovi, ústřednímu řediteli čs. rozhlasu Karlu Hoffmanovi a ústřednímu řediteli čs. televize Jiřímu Pelikánovi zajistit zrychlení domácího zpravodajství a operativní komentování událostí a přizpůsobit tomuto úkolu hlavně činnost ČTK. Funkcionáři dostali za úkol předložit návrh zásad k zajištění lepší informovanosti veřejnosti o událostech v ČSSR v předstihu před zahraničními médii.²⁶⁵ Vývoj v omezování rušení pokračoval i v roce 1966.

Pražské jaro 1968 nabouralo zcela beprecedentně jak cenzurní systém a tak i rušení zahraničního vysílání. Kolegium ministra vnitra Josefa Pavla uložilo již 25. března 1968 VII. správě MV (správa spojení) připravit návrh na kroky nutné k zastavení tzv. radiové obrany. Do nelehké situace dostal Josef Pavel Ministerstvo vnitra po vystoupení na tiskové konferenci 6. května 1968, kde v rozporu se skutečností prohlásil, že kromě některých relací RFE v ČSSR není rušeno vysílání žádné rozhlasové stanice a že dokonce i v případě RFE již vládě předložil návrh na ukončení rušení. V té době však trvalo rušení nejen RFE ale i proluďácké stanice Madrid a návrh pro vládu ještě ani neopustil ministerstvo. Československá zařízení navíc v rozporu s Pavlovým prohlášením bez přerušení rušila část vysílání Rádia Svoboda pro SSSR. Do 21. srpna 1968 stačila vláda projednat jen první verzi Pavlova návrhu. Pro neperspektivnost povolání nicméně již odešla během prvního pololetí roku 1968 z provozu rušiček řada zaměstnanců, ze střediska lokálního rušení na pražském Petříně například dokonce plných 50 %.²⁶⁶ Je třeba brát v úvahu vývoj na obou stranách. Režim

---

²⁶⁵ ABS, fond A 2/2 (sekretariát ministra), inv. j. 889: Zpráva o současném stavu a účinnosti rušení nepřátelského rozhlasového vysílání proti ČSSR.

²⁶⁶ ABS, f. A 21, inv. j. 43, Radiová obrana.

v Československu se postupně liberalizoval a méně se jej dotýkaly hlasy ze zahraničí. Na druhou stranu exulanté sledovali vesměs se sympatiemi změny ve vlasti a měli méně důvodů ke kritice. Naopak neměli ani v úmyslu komplikovat reformátorům jejich snahy. Po vstupu vojsk států Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 na československé území dokonce rušení vysílání Svobodné Evropy z území ČSSR na necelé tři týdny zcela skončilo. Rušičky Ministerstva vnitra v té době dílem vysílaly program Čs. rozhlasu a dílem rušily okupační sovětskou rozhlasovou stanici Vltava. Dálková rušící střediska v Poděbradech, Rimavské Sobotě, Litomyšli a lokální střediska byla postupně obsazována od 23. srpna odpoledne okupačními vojsky. Dálkové rušení smluvně poskytované Sovětským svazem pokračovalo a svévolně se rozšířilo i na všechny relace RFE v češtině a slovenštině. K rušení se dokonce přidala i maďarská zařízení a rušila také vysílání BBC, Deutsche Welle, Vatikánu, Paříže, Hlasu Ameriky a dokonce i Rádía Tirana v češtině a slovenštině.

Již 9. září 1968 bylo nuceno Ministerstvo vnitra na nátlak sovětské strany oznámit připravenost zahájit rušení a žádalo plán činnosti. Následujícího dne v 15.00 hod. předala sovětská strana plán a již o hodinu později se rušičky dávaly postupně do provozu, až nabyly požadovaného výkonu 1060 kW. Po uvolnění okupačními vojsky se obnovil i provoz středisek dálkového rušení pro SSSR.²⁶⁷

Domácí instituce se snažily bránit nástupu normalizace i v oblasti rušení. Podle rozhodnutí předsednictva vlády z 25. září 1968 předložil 2. října 1968 ministr vnitra Jan Pelnář společnou zprávu Ministerstva vnitra, Ústřední správy spojů, Ministerstva zahraničních věcí a Úřadu pro tisk a informace o stavu radiové obrany s návrhem na opatření. Ve zprávě bylo znovu konstatováno, že účinná radioobrana vyžaduje provoz rušících středisek ve městech, což je vzhledem k záření hygieniky považováno za nežádoucí a provoz negativně působí i na kvalitu televizního a rozhlasového příjmu. Dále podle názoru předkladatelů musí

---

²⁶⁷ Tamtéž.

také radioobrana mít oporu v zákoně a příslušná opatření musí být publikována. Rušení je formou „ideoboje“, kterou rozhodně nelze získat jakoukoliv převahu. Celková tendence od roku 1961 v souladu s procesem mezinárodního uvolňování napětí vede ke snižování radioobrany. Ve shodě s programovým prohlášením československé vlády byl Ministerstvem vnitra a Ústřední správou spojů téhož roku na jaře zpracován návrh na zastavení radioobrany (s ponecháním určených prostředků pro mimořádné události). Jestliže byl Sovětským svazem nyní vznesen požadavek rušit všechny hlavní západní rozhlasové stanice, není možno zcela vyhovět vzhledem k technickým možnostem a mezinárodním závazkům. V případě rozhodnutí rozšířit rušení bude třeba vybudovat nová rušící střediska, ale poslech zahraničních stanic zcela znemožnit nelze. Předkladatelé zprávy doporučili zavést výběrové rušení, a to podle hledisek odvozených z trestního zákona. V zásadě mělo být rušeno vysílání naplňující skutkové podstaty trestných činů. Výběr relací podle tohoto kritéria měl provádět Úřad pro tisk a informace, vlastní rušení pak MV a ÚSS. MZV mělo v tomto smyslu vypracovat odpověď pro SSSR.²⁶⁸ Myšlenka preventivního rušení ještě nespáchaného trestného činu byla ovšem právně zcela pochybená. Rušeny měly být relace údajně narušující mírové soužití národů, podněcující k válce, hlásající národnostní, etnickou, rasovou nebo náboženskou zášť, hanobící národ, rasu nebo přesvědčení skupiny obyvatel, hanobící ČSSR nebo jiný stát světové socialistické soustavy a jejich představitele, pobuřující proti ČSSR a jejím spojencům, šířící poplašné zprávy, pornografii, podněcující k páchání trestných činů, šířící zprávy zaměřené proti politické a ideové linii státu a ohrožující čest a práva čs. občanů nebo jejich socialistické soužití.²⁶⁹

Tyto iniciativy a nátlak SSSR vedly ke zmatku. Například počátkem roku 1969 rušilo středisko Brno-Komárov na příkaz kontrolního bodu MV vysílání RFE na kmitočtu 719 kHz 16–18 hodin denně, přestože jiné kontrolní body a vysílače relace na tomto kmitočtu nerušily.

---

²⁶⁸) ABS, f. A 2/3 (sekretariát ministra), inv. j. 2248, Zpráva o řešení radiové obrany ČSSR.

²⁶⁹) NA, f. Předsednictvo vlády ČSSR, sign. 681/5.

„Tento celkový stav institucionální a zákonné nevyjasněnosti má za následek, že pracovníci např. vys. stanice Komárov jsou vystaveni nepříjemným invektivám veřejnosti apod.“²⁷⁰ Další negativní ohlasy na obnovení rušení se objevily v Praze, kde na VII. správu MV dorazily stížnosti Akademie věd, Ministerstva zahraničních věcí i městské správy Veřejné bezpečnosti v Praze, jimž rušení značně narušovalo výzkumnou práci nebo radiospojení.²⁷¹

Pro československé obyvatelstvo vysílalo na jaře 1969 na 88 vlnových frekvencích čtrnáct zahraničních rozhlasových stanic 162 hodin denně. Nejvýznamnější podíl na tom měla RFE se 141 hodinami 20 minutami denně na 16 vlnových frekvencích. Pro srovnání: Československý rozhlas vysílal tehdy denně 137 hodin a 20 minut na 38 frekvencích, z nichž bylo ale 28 hodin v rozsahu VKV, jehož příjem byl tehdy ještě omezen nedostatkem odpovídajících přijímačů.²⁷²

V roce 1969 vyčíslilo Federální ministerstvo vnitra vlastní roční provozní náklady na radiovou obranu na 3 600 000 Kčs a náklady Ministerstva spojů na 22 700 000 Kčs. Podle informace náčelníka odboru řízení spojení MV ČSSR pplk. ing. Jozefa Mitošinky z 18. března 1970 činil předběžný odhad na rekonstrukci zastarávajících a dobudování nových rušicích středisek 110 300 000 Kčs.²⁷³

I v nové situaci se Federální ministerstvo vnitra zpočátku snažilo naplňovat svůj Akční program vytvořený v době Pražského jara. Jednou z navrhovaných změn bylo odstranění některých funkcí a složek, nakumulovaných na ministerstvu vnitra v období jeho budování jako mocenského nástroje. Kromě převodu vězeňství pod republiková ministerstva spravedlnosti byl v tomto ohledu asi nejvýznamnějším návrh převést tzv. radioobranu pod Ministerstvo spojů.

---

²⁷⁰ Archiv Českého telekomunikačního úřadu (dále ČTÚ), čj. 00217/72.

²⁷¹ ABS, f. A 21, inv. j. 43: Rušení vysílání zahraničního rozhlasu – zaujetí stanoviska, 13. 1. 1969, VII. správa MV, plk. Oldřich Šebor.

²⁷² NA, f. sekretariát ÚV KSČ, sign. 5685, 57. schůze sekretariátu ÚV KSČ dne 25. 6. 1968.

²⁷³ ABS, f. A 21, inv. j. 43: Radiová obrana.

Jednání vytvořených mezirezortních komisí po několik let nepřinášels výsledky. Návrh se podařilo uskutečnit až roku 1977. Jako součást reorganizace radiospojení v ministerstvu vnitra schválilo předsednictvo ÚV KSČ 8. července 1977 souhlas „převodem radiové obrany ČSSR z resortu Ministerstva vnitra k Federálnímu ministerstvu spojů a s dalším technickým rozvojem této služby“ k 31. prosinci 1977. Tzv. politicko-ideové řízení radiové obrany mělo vykonávat oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ a jeho vedoucí Jan Fojtík.²⁷⁴

Zdůvodnění kroku se opíralo o lepší technické podmínky Federálního ministerstva spojů. Ministerstvo vnitra v důvodové zprávě přiznávalo dosavadní malou účinnost rušení zejména díky rozrůstání hustě obydlených oblastí. Uspokojivé výsledky dosahovalo prý už jen rušení na středních vlnách, zatímco na krátkých vlnách nešlo zcela rušit ani se sovětskou pomocí. Technická zařízení totiž také již zdaleka nedosahovala stále stoupajícího výkonu zahraničních vysílačů. Vlastní rušící vysílače s původní desetiletou životností běžely již více než dvacet let. Předkladatelé zprávy dokonce konstatovali, že systém nemá koncepci, kvalifikované řízení na vyšší úrovni a koordinaci se Sovětským svazem. Rušilo se bez ohledu na obsah pořadů.²⁷⁵

Ministerstvo vnitra tak bez viditelného odporu ztratilo po roce 1977 přímý vliv na rušení. Vlastní výkon spadal do kompetence Federálního ministerstva spojů, zatímco řízení a kontrolu držel aparát ústředního výboru KSČ. Dostupná informace z ledna 1979 ukazuje reálné výsledky nového uspořádání. Tzv. radiová obrana se zaměřila na rušení stanic Svobodná Evropa a Deutschlandfunk v češtině a slovenštině. Konkrétní zaměření sice mělo určovat ÚV KSČ, v zásadě však Federální ministerstvo spojů rušilo (asi podle vlastní úvahy) všechny programy kromě čistě hudebních pořadů a přenosů bohoslužeb. Do struktury

---

²⁷⁴ NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ, 50. schůze, 8. 7. 1977, bod 16, předložil MV Obzina, Řešení naléhavých otázek spojovací služby SNB a vojsk MV.

²⁷⁵ Tamtéž.

Federálního ministerstva spojů tehdy spadala celostátní řídicí pracoviště v Drahelčicích, řídicí pracoviště lokálního rušení v Praze, Brně a Bratislavě, řídicí pracoviště vnitrostátního rušení v Plzni a Košicích, řídicí pracoviště dálkového mezistátního rušení v Poděbradech, Litomyšli a Rimavské Sobotě, vysílací střediska lokálního rušení v Praze, Brně a Bratislavě a vysílací střediska vnitrostátního rušení v Plzni a Košicích.²⁷⁶

Zajímavá je jistě informace o skutečné účinnosti rušení na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Během roku 1979 Federální ministerstvo spojů provedlo podrobný průzkum účinnosti tzv. lokální obrany v Praze a Brně. Prokázal, že ve 22 lokalitách v Praze a v 59 lokalitách v Brně je na některých kmitočtech a časech účinnost rušení pouze 50 % a ve třech lokalitách a devíti městech na Moravě dosahovala účinnost rušení dokonce jen 10 %. V případě Prahy bylo nutno i k tak slabému výkonu zapotřebí sedmnáctihodinové nasazení 15–20 vysílačů.²⁷⁷

V roce 1988 ale došlo ke dvěma událostem, které historii rušení zahraničního rozhlasového vysílání v Československu konečně uzavřely. Na základě rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ z 15. ledna 1988 přikázal federální ministr spojů Jiří Jíra řediteli Správy radiokomunikací Praha ing. Jindřichu Řitičkovi dnem 4. února 1988 zastavit rušení vysílání stanice Deutschlandfunk na krátkých vlnách. Rozhodnutí souviselo s oficiální návštěvou kancléře SRN Helmuta Kohla v ČSSR ve dnech 26.-27. ledna 1988.²⁷⁸

A konečně 9. prosince 1988 projednalo a schválilo předsednictvo ÚV KSČ na své 96. schůzi zprávu ministra zahraničních věcí Jaromíra Johanese o situaci v oblasti rušení zahraničních rozhlasových stanic s návrhem zastavit rušení rozhlasové stanice Svobodná Evropa, a to bez dalšího udržování prostředků radioobranu v pohotovostním stavu. Podnětem

---

²⁷⁶ Archiv ČTÚ, čj. 0024/79, 9. 1. 1979, Informace o vývoji a současném stavu radioobranu v ČSSR, pro náměstka FMS pro telekomunikace ing. J. Jíru.

²⁷⁷ Archiv ČTÚ, čj. 00667/79. Informace o současném stavu zabezpečování RO ČSSR a návrhu jejího dalšího rozvoje v 7. a 8. pětiletce.

²⁷⁸ Archiv ČTÚ, čj. 0068/88, 3. 2. 1988, Změna v provozu speciálních vysílačů.

se stalo rozhodnutí ÚV KSSS, kterým 30. listopadu 1988 skončilo sovětské rušení rozhlasových stanic Radio Svoboda, Svobodná Evropa a Deutschlandfunk. Po tomto datu rušily vysílání Svobodné Evropy již jen ČSSR a Bulharsko. Návrh závěrečného dokumentu následné Vídeňské schůzky, předložený v květnu 1988, obsahoval požadavek umožnit nerušený příjem cizího rozhlasového vysílání. SSSR ukončil rušení dokonce již před přijetím tohoto návrhu, což ministr zahraničí Johannes opěvoval jako důsledek „hlubokého demokratismu, výsledek vnitřních procesů v SSSR a důkaz serióznosti kurzu nastoupeného v SSSR“.²⁷⁹

Připojená důvodová zpráva informuje o posledním stavu rušících zařízení v Československu na sklonku roku 1988. Vysílání RFE rušily na krátkých vlnách recipročně se SSSR zhruba 35 vysílači o výkonu 30–60 kW střediska Poděbrady, Litomyšl, Litovel a Rimavská Sobota a přímo lokálně (v okruhu cca 15 km od center rušení) střediska Plzeň, Praha, Brno, Bratislava a Košice s výkonem od 1 do 20 kW na osmi kmitočtových pásmech od 5.00 do 1.55 hodin denně. Na středních vlnách (v pásmu 720 kHz, od 5.00 do 1.55 hod.) rušila vysílání střediska Mnichovo Hradiště, Radomyšl, Přeštice, Karlovy Vary, Domamil, Komárov, Velké Kostolany a Prešov vysílači o výkonu od 20 do 50 kW. Důvodová zpráva konstatuje, že rušení je vlivem výkonu vysílačů RFE a zastaralosti vlastního zařízení beztak neúčinné. Skutečné průměrné roční náklady na provoz rušiček se do roku 1988 pohybovaly okolo 70 milionů Kčs, případná nerealizovaná modernizace měla stát okolo 500 milionů Kčs. Československé rušičky tak definitivně utichly po 36 letech provozu, 16. prosince 1988 v 16.00 hodin. Posledním státem, který rušil vysílání RFE, zůstalo na čtrnáct dní Bulharsko. Od 1. ledna 1989 mohli posluchači všech redakcí Rádia Svobodná Evropa i Rádia Svoboda poslouchat všechna vysílání bez omezení.

---

²⁷⁹ NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ, 96. schůze PÚV KSČ 9. 12. 1988, bod 15, inv. č. P-96/15-6588, Zpráva o situaci v oblasti rušení zahraničních rozhlasových stanic (SE), PÚVKŠČ, předložil ministr zahraničních věcí J. Johannes.

Jak významným faktorem rušení bylo, ukázala následující, téměř roční etapa práce československé redakce RFE na jejímž konci stály již zcela jiné výsledky poslouchanosti. Již zpočátku roku 1989 se přitom množily kritické hlasy, poukazující zejména na příliš velké opakování programů a nevhodné načasování pořadů v průběhu dne.

Rušení vysílání RFE pro Československo bylo po více než 36 let stálým doprovodným jevem. Významně omezovalo možnost poslechu a tedy účinnost vysílání. Nepochybně tak mělo jistý negativní vliv na práci RFE. Nabízí se ale i otázka, zda rušení přece jen jistý pozitivní význam nemělo. Upozorňovalo totiž posluchače, že stanice musí být nějak režimu nepohodlná, protože se státu vyplatí rušit její příjem. Dokonce pak už jen téměř jako jedinou stanicí. A proto mohlo být pro posluchače atraktivnější. Rušení lze v jistém smyslu chápat i jako přiznání prohry na ideologickém poli. Existovalo zde vysílání, které nelze umlčet silou argumentů, kde pracují intelektuálně významné osobnosti a které lidé stále poslouchají. Miliardy, které stát musel do výstavby a udržování rušícího systému po léta vkládat, je dokonce i možné považovat za konkrétní poškození komunistické moci.

Rušení bylo stále přítomné a patrné každému posluchači. Proto jej lze právem považovat za neopominutelný faktor spojený se zahraničním vysíláním.

II. 6 Státní bezpečnost proti RFE

Státní bezpečnost považovala RFE trvale za nejnebezpečnější „objekt ideologické diverze“ a „emigrantské centrum“ v zahraničí. Již od počátků vysílání se StB snažila vysílání umlčet, ovlivnit nebo alespoň znesnadnit jeho činnost. V tomto úsilí nešetřila finančními prostředky, vybavením, nasazením svých příslušníků i tajných spolupracovníků. Vzhledem k obrovskému rozsahu aktivit StB proti RFE za téměř čtyřicet let lze na tomto omezeném prostoru představit pouze klíčové události tohoto podivného a skrytého boje.²⁸⁰

Zájem bezpečnostních složek východního bloku měl bezpochyby vliv na atmosféru v RFE. V tomto ohledu se lze tázat jak a zda skutečně ovlivňovala činnost Státní bezpečnosti práci RFE?

O eliminaci nežádoucích vlivů ze zahraničí se staraly hlavní útvary Státní bezpečnosti, rozvědky (I. správa), kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (II. správa) a kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (po většinu doby II. správa, v letech 1974-1988 X. správa FMV).²⁸¹

Svobodnou Evropu v zahraničí tzv. operativně sledovala od roku 1956 do sedmdesátých let téměř výlučně rozvědky. Ve vnitřní agendě přidělila RFE krycí jméno „Alfa“. Rozvědky byla postižena stejně jako další části Státní bezpečnosti stranickými čistkami počátku padesátých let. Trvalo poměrně dloho, než se z následků vzpamatovala. Do poloviny padesátých let se rozvědky v RFE nepodařilo získat, ani tam vyslat prakticky žádné tajné spolupracovníky. Alespoň základní přehled získávala Státní bezpečnost z výsledků

---

²⁸⁰ TOMEK Prokop, *Objekt ALFA: československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa*. Praha 2006.

²⁸¹ Tamtéž, podrobnější přehled struktury a sil Státní bezpečnosti přístupné na internetu: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/policie/udv/sesity/sesit14/sesit14.pdf>

reemigrantů, unesených exulantů nebo z otevřených zdrojů.

Koncem roku 1955 vydala rozvědka StB první systémovou směrnicí pro postupu proti RFE, Tajný rozkaz ministra vnitra číslo 197 článek 199 z 2. prosince 1955 s názvem "Agenturně operativní rozpracování Svobodné Evropy". Souhrn dostupných sesbíraných údajů o struktuře a činnosti RFE byl doplněn seznamem sto jedenácti československých zaměstnanců RFE s jejich příbuzeneckými vazbami do Československa.²⁸² Rozkaz nepřímo seznamuje se základní a nejběžnější pracovní metodou Státní bezpečnosti proti exilu. Spočívala v trpělivém vyhledávání, přezkoumávání a využívání veškerých vazeb, které mohly poutat exulanty k rodné zemi. Rozvědka po zjištění jména exulanta zaměstnaného v RFE vždy prověřila všechny dostupné příbuzné a vybrala z nich nejvhodnějšího kandidáta pro spolupráci. S jeho pomocí se snažila dostat se k němu a přesvědčit ke spolupráci či návratu do Československa. Ve většině případů oslovení exulanti odmítli. Někdy přijali spolupráci ale jen zdánlivě a s pomocí zpravodajských služeb druhé strany pak vedli s StB hru. Ale někteří přece jen přistoupili na dialog s StB, protože byli vydírání osudy svých příbuzných. Zcela bezcenná byla metoda u těch, kteří své vazby k Československu již ztratili.

Druhým způsobem jak získat informační zdroje v RFE byl výběr, příprava a vyslání speciálně určených spolupracovníků z Československa do zahraničí. Proces to byl zdlouhavý a s nejistým koncem.

Státní bezpečnost zpravidla neseznamovala detailně politická místa se svými plány. „Plán práce I. správy MV proti čs. reakční emigraci“ nicméně 19. září 1956 předložil ministr vnitra Rudolf Barák předsednictvu ÚV KSČ. Obsáhlá zpráva shrnovala analýzu československého exilu, přehled jeho organizací, hnutí, institucí, počty exulantů v jednotlivých zemích a příklady jejich konkrétní aktivní činnosti proti režimu v ČSR. V části plánu věnované Spolkové republice Německo bylo za nejdůležitější objekt zájmu rozvědky

---

²⁸² Rozkaz 197/1955 byl publikován i s přílohami in ŽÁČEK Pavel, *Menší sestra I. Vznik a vývoj První správy ministerstva vnitra 1953-1959 (Edice dokumentů)*. Brno 2004, str. 63-97.

ministerstva vnitra označeno „Rádio Svobodná Evropa v Mnichově“.²⁸³ Plán obsahoval přehled tehdejší nepočetné agenturní sítě rozvědky v RFE, dále seznam osob, které StB hodlala přesvědčit aby se vrátili do Československa a vydali prohlášení proti exilu a nakonec i přehled tzv. rušivých akcí, jimiž chtěla StB zaměstnance RFE zastrašit a přesvědčit o svých dlouhých prstech.

Zde tedy vidíme další formy práce StB: snaha o reemigraci exulantů zpět jako propagadistický čin ale současně získání zpravodajsky zajímavých informací a nakonec různé formy protitůderů proti těm, kteří se nedají přesvědčit po dobrém ani po zlém.

K ambicióznímu plánu neexistuje obdobně koncipované vyhodnocení výsledků. Porovnáním by bylo možno prokázat, že většina návrhů nebyla buď realizována vůbec nebo výsledky operací zcela neodpovídaly očekávání. Reemigrace se nepovedly žádné. Rušivé akce sestávaly z rozesílání anonymů, kompromitujících informací, nebo třeba i falešných pozvánek a objednávek ale poškozování majetku zaměstnanců až po šíření paniky rozléváním zapáchajících chemikálií v místnostech RFE. Přímý vliv na práci RFE tyto drobné útoky neměly. Dokázaly ale bez pochyby ovlivňovat psychický stav zaměstnanců.

„Rušivých akcí“ proti RFE během padesátých let uskutečnila rozvědka mnoho desítek. Na podzim roku 1959 je StB souhrnně vyhodnotila: „Vánoce“ – rozeslání falzifikátu dopisu čs. uprchlického výboru s kritikou nízkých finančních příspěvků čs. zaměstnanců RFE do vánoční sbírky pro uprchlíky a poukazující na jejich vysoké sázky v loterii. „Ježek“ – na závěr oslav narozenin T. G. Masaryka 7. března 1958 před budovami RFE rozházel agent kovové nástrahy proti pneumatikám, tzv. kovové ježky, které poškodily při odjezdu pneumatiky jedenácti automobilů. „Svátek“ – na adresy exulantů StB rozeslala falešné pozvánky na oslavu narozenin TGM v budově RFE s upozorněním, že se na oslavě budou

---

²⁸³ NA, f. politické byro ÚV KSČ 1956, sv. 117, arch. j. 143, bod 18, str. 14-22, Plán práce I. správy MV proti čs. reakční emigraci, 19. 9. 1956 předložil R. Barák politickému byru ÚV KSČ. Rozkaz 197/1955 byl publikován i s přílohami in ŽÁČEK Pavel, *Menší sestra I. Vznik a vývoj První správy ministerstva vnitra 1953-1959 (Edice dokumentů)* Brno 2004, str. 270-287.

rozdávat „dary z USA“. „Tisk“ – v oficiálních čs. novinách Práce a Obrana lidu nechala StB otisknout články o snaze slovenských separatistů zřídit samostatné slovenské oddělení v RFE a o údajném plánovaném příchodu nových cenzorů z USA. „Kyselina“ – agent StB na přelomu dubna a května 1958 polil kyselinou karosérie dvou aut na parkovišti RFE. Jedno ale patřilo shodou okolností jinému agentu rozvědky.²⁸⁴

Výsledky těchto „akcí“ lze označit jako velmi problematické. Rozvědka jejich vliv ve svých hodnoceních někdy evidentně nadhodnocovala. Na druhou stranu jistě zaměstnancům československého oddělení připomínaly stálé skryté ohrožení.

Tečkou za vlnou mnoha desítek těchto útoků se stala „akce Panenka“. V prosinci 1959 vedení RFE v Mnichově a vrchní velitelství armády USA v Heidelbergu zveřejnila tiskové prohlášení. V souladu se skutečností oznámila pokus o otravu pracovníků RFE atropinem. Pokus organizoval československý konzul v Salzburgu Jaroslav Němec, současně příslušník rozvědky „Nekola“. Jeho agent „Alex“, hlasatel RFE Ivan Havlík, dostal za úkol vyměnit slánky v jídelně RFE. Agent se s největší pravděpodobností stýkal se Státní bezpečností se souhlasem americké zpravodajské služby. Havlíka totiž získala rozvědka StB vydíráním, protože předtím z Německa unesla a uvěznila jeho otce. Státní bezpečnost napsala pro ČTK, Rudé právo a Večerní Prahu zcela nepravdivé články, ve kterých odmítala odpovědnost a bagatelizovala událost jako provokaci RFE.²⁸⁵

Akce „Panenka“ očividně otrásla RFE a to nejen navenek. Ohrožením životů a zdraví již Státní bezpečnost přece jen překročila jistou mez. Tajní spolupracovníci rozvědky v RFE se postupně odmlčeli. V následujících letech dosahovala rozvědka StB v RFE úspěchů opravdu minimálních. Dalším faktorem ovlivňujícím možnosti zpravodajského působení proti RFE byly bezpochyby neuspořádané vzájemné vztahy Československa a Spolkové

---

²⁸⁴ ABS, f. I. správa SNB, reg. č. 10081, OBS Svobodná Evropa v Mnichově, díl hlavního svazku /012, č. 1. 500-513: Provedené rušivé akce československé rozvědky proti Svobodné Evropě v Mnichově. Dokument lze datovat jen zhruba na podzim 1959.

²⁸⁵ ABS, f. I. správa SNB, svazek reg. č. 41862 vedený na osobu Ivan Havlík.

republiky Německa. Na území SRN s výjimkou izolovaného Západního Berlína se specifickým režimem proto neexistovala tzv. legální rezidentura rozvědky.²⁸⁶ Ty se nacházely zpravidla v rámci ambasad, část jejichž pracovníků přináležela nejen k ministerstvu zahraničí ale současně (tajně) k ministerstvu vnitra. Akce na území SRN museli až do sedmdesátých let provádět kádroví příslušníci rozvědky z rezidentur Západní Berlín, Vídeň a Bern.

V Západním Berlíně byla rezidentura součástí čs. vojenské mise a jako jediná na německém území vyřizovala běžné konzulární úkony. Až v únoru 1968 byla otevřena obchodní zastoupení ČSSR ve Frankfurtu nad Mohanem a SRN v Praze. V prosinci 1969 proto působilo na této rezidentuře ve Frankfurtu 13 kádrových příslušníků rozvědky, což ji řadilo na pozici páté nejpočetnější. Nejsilnější byla blízká rezidentura ve Vídni, kde působilo 24 kádrových příslušníků.²⁸⁷ Od konce šedesátých let tedy byly podmínky v SRN pro čs. rozvědku příznivější. Až v letech 1971-1973 probíhala obtížná jednání k uzavření smlouvy o vzájemných vztazích mezi SRN a ČSSR. Smlouva byla parafována 20. června 1973 v Bonnu ministry zahraničních věcí obou států a 11. prosince 1973 podepsána předsedou vlády ČSSR Lubomírem Štrougaem a spolkovým kancléřem Willy Brandtem v Praze. Teprve tehdy se oba státy po dlouhých letech od vzniku SRN vzájemně uznaly a navázaly oficiální diplomatické styky na úrovni velvyslanectví. Zpočátku bylo sídlo československého velvyslanectví v sídle obchodní mise ve Frankfurtu nad Mohanem (charge d'affaires dr. František Mika) a od 25. dubna 1974 pak v Bonnu. Prvním řádným velvyslancem ČSSR v Bonnu byl Jiří Götz. Bezpochyby to mělo pozitivní vliv na rozvoj aktivit rozvědky v SRN. Nicméně z Frankfurtu i Bonnu bylo přesto do Mnichova daleko.

Šedesátá léta tedy znamenala pro StB útlum, dokonce naopak Státní bezpečnost

---

²⁸⁶ Ve druhé polovině padesátých let existovala rezidentura I. správy MV ve Frankfurtu nad Mohanem, ovšem byla legalizována jako obchodní zastoupení podniků zahraničního obchodu. To přinášelo rozvědce některá omezení (zejména chyběla diplomatická imunita vysazených příslušníků a omezovaly se možnosti navazování styků).

²⁸⁷ ABS, f. 2/3 (sekretariát ministra vnitra), inv. j. 2331: Početní stavy čs. rozvědky v zahraničí, 3. 12. 1969, informace pro náčelníka I. správy Federální správy zpravodajské služby plk. Čestmíra Podzemného.

v hodnocení z roku 1965 označovala zpravodajství RFE s respektem jako pohotové, využívající nejnovějších informací československého denního i odborného tisku, z vysílání čs. rozhlasu i kritických hlasů. StB připouštěla, že zpravodajská pohotovost a profesionalita je jedním z důvodů zájmu posluchačů o poslech západních rozhlasových stanic. A roku 1965 se objevily ve vysílání RFE nové hudební pořady zaměřené na mládež. Západní populární hudba byla v Československu stále špatně dostupná. Posluchači si mohli i psát hudební přání na kontaktní adresy RFE. StB proto musela konstatovat, že hudební pořady si získaly u mládeže značnou oblibu. Svědčilo o tom velké množství dopisů, které zachytila cenzura, ostatně součást Státní bezpečnosti. Jen za období od ledna do května 1965 jich zachytila celkem 2382 směřujících na některou z kontaktních adres ohlašovaných ve vysílání RFE. Státní bezpečnost uvolňovala k doručení do RFE pouze tři dopisy denně. Podle paranoidního pohledu StB se Svobodná Evropa snažila oslovovat a připoutávat si mladé lidi aby je postupně získávala ke spolupráci s nepřátelskými rozvědkami. Dokonce měla za to, že výběr písní a komentářů obsahuje skrytá hesla. Přesto závěr analýzy Státní bezpečnosti obsahoval nečekaný a dříve nemyslitelný závěr. Proti pořadu „Odpoledne s hudbou“ je třeba v Československém rozhlase vytvořit hudební pořad, který by dovedl výběrem písní upoutat mládež. Mělo by jej doprovázet mluvené slovo o problémech mladé generace. Pořad měl Československý rozhlas vysílat ve stejnou dobu jako hudební pořad RFE. Na programu se mohla podílet i televize. Plán Státní bezpečnosti obsahoval jeden fantastický a nerealistický bod a to nápad ovlivnit pomocí záměrně psaných dopisů RFE k vysílání náročnějších a méně poslouchaných žánrů včetně např. klasické hudby a opery. Důsledkem měl být odliv posluchačů.²⁸⁸

Jako přímý důsledek hudebních programů čs. redakce RFE (ale i vysílání Radio Luxemburg a americké stanice RIAS v Západním Německu) tak vznikl v Československém rozhlase pořad „Mikrofórum“. Poprvé se vysílal 12. července 1965 a získal si značnou

---

²⁸⁸ ABS, A 34 (II. správa SNB), inv. j. 2415, Hudební pořady Svobodné Evropy – opatření. II. správa MV, 15. odbor 3. oddělení, 28. 5. 1965.

popularitu.²⁸⁹ Tuto skutečnost je možno chápat jako potvrzení nezanedbatelného vlivu, který československé vysílání RFE mělo.

Uvolnění dříve zcela nemožného cestování na Západ od poloviny šedesátých let a zejména rok 1968 znamenaly pro snahy StB proniknout do Svobodné Evropy zahájení nové etapy. Roku 1967 byl do vídeňské pobočky RFE přijat nový emigrant JUDr. Ivo Šafář, ve skutečnosti na Západ vyslaný agent I. správy MV „Egon“. Od konce šedesátých a v sedmdesátých letech byl snad nejproduktivnějším agentem komunistické rozvědky působícím proti RFE a čs. exilu. Šafáře získala Krajská správa MV Brno 6. února 1957 jako agenta se zaměřením na tzv. bývalé lidi a etnické Němce v Československu. Spolupráci s ním StB ukončila v prosinci 1959 pro účast na přípravě hromadného útěku do zahraničí letadlem (ve skutečnosti se jednalo o kontrolovanou provokaci vojenské kontrarozvědky), kdy byl Šafář odsouzen na tři roky vězení. Po propuštění na amnestii v roce 1961 s ním StB spolupráci obnovila a roku 1965 odjel se zpravodajskými úkoly do Rakouska, kde získal zajímavé postavení v organizacích čs. exilu. I. správa MV na něj 6. února 1967 zaregistrovala svazek agenta číslo 43848 s krycím jménem „Egon“, 4. 6. 1969 dostal nové jméno „Dior“. V srpnu 1967 se stal zaměstnancem pobočky RFE ve Vídni. Po dobu spolupráce se s ním příslušníci StB sešli 286krát. Předal 720 zpráv, z nichž bylo nějak využito 610! Ve svých zprávách identifikoval řadu dobrovolných korespondentů RFE a exilových novin České slovo žijících v Československu a tak je významně ohrozil. Upozorňoval na chystané útěky z Československa, předával rozvědce svoji rozsáhlou korespondenci s redaktorem RFE Jožkou Pejskarem, zápisy z jednání exilové organizace „Československý poradní sbor v Západní Evropě“, čisté hlavičkové papíry exilových organizací pro pořizování falzifikátů, výtisky časopisu Svědectví a další exilových periodik, jejichž distribuci do ČSSR pomáhal narušovat. Roku 1972 předal rozvědce např. klíče od vídeňského bytu, kde se nacházelo jedno

---

²⁸⁹ TUMLÍŘ Pavel, *Mikroforum, vysílání pro mládež a studující*. In: Bílá místa rozhlasové historie. Sborník ze semináře Sdružení pro rozhlasovou tvorbu a Katedry žurnalistiky ISKŽ UK. Praha 1999.

z distribučních center časopisu Svědectví. Zprávy Ivo Šafáře oceňoval ministr vnitra ČSSR i „spřátelené rozvědky“. V sedmdesátých letech samostatně a bez vědomí rozvědky inicioval vznik tzv. mafie. Jednalo se o pětičlenou skupinu exulantů, kteří posílali funkcionářům „Svobodné společnosti“ v čele s Luděkem Pachmanem a Walterem Becherem protisudetské anonymní dopisy. Po prozrazení „Mafie“ ztratil Šafář kontakty na RFE, „Poradní sbor“ i J. Pejskara. I. správa FMV s ním načas přerušila styky. Ivo Šafář zemřel náhle 17. června 1980 na infarkt.²⁹⁰ Šíří aktivit Šafáře ve prospěch StB i délkou působení jej lze považovat za jednoho z nejdůležitějších agentů rozvědky v RFE.

Z Šafářova svazku StB nevysvítá, že již v počátcích svého zaměstnání u RFE ve Vídni vyslovovali američtí nadřízení v Mnichově pochybnosti o jeho schopnostech. Přestože občas předával do Mnichova získané interní dokumenty z prostředí KSČ, i na jaře 1969 byla znovu kriticky posuzována Šafářova neschopnost. Jeho zprávy byly prý nedůležité, z lokálních jihomoravských zdrojů a navíc zastaralé. Šafář nebyl schopen jít do hloubky, omezen svými nacionalisticky-konzervativními názory v možnosti se správně svých pramenů ptát apod. Nakonec se ale v RFE udržel.²⁹¹ Šafářův případ ale svědčí o nepochybných úspěších StB ve snaze narušovat snahy nejen RFE ale zejména exilu. S tím souvisí i podivná, na StB zcela nezávislá rozbíječská aktivita spolku „pěti nul“, jehož se Šafář tajně účastnil a který se zabýval rozesíláním anonymních hanopisů různým osobnostem exilu.

Krátce po Šafářovi se dostal do RFE v Mnichově na podzim 1968 hlasatel Čs. rozhlasu v Brně třiadvacetiletý Pavel Minařík. V září 1968 odjel z Brna do Vídně mezi mnoha jinými emigranty. Minařík zaujal svou profesí hlasatele i zajímavými tvukovými i obrazovými dokumenty ze srpna 1968 po krátké době byl přijat do RFE, od 23. září 1968 jako externí a koncem toho roku jako stálý zaměstnanec. Po více než sedmi letech, 29. ledna 1976,

---

²⁹⁰ ABS, fond. I. správa SNB, svazek agenta r. č. 43848 DIOR – Ivo Šafář.

²⁹¹ Archiv OSA Budapest, sbírka 300 (Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute 1949-1994), fond 30 (Czechoslovak Unit 1951-1994), 30 (Miscellaneous Records of the Czechoslovak Unit), karton č. 3, agenda vedoucího čs. vyhodnocování Hanuše Hájka.

vystoupil Pavel Minařík na tiskové konferenci v Praze, kde byl představen jako příslušník československé rozvědky a zahájil tak připravenou diskreditační kampaň proti RFE s krycím názvem „Infekce“.

Kolem Minaříkovy osobnosti i mise se objevovala řada spekulací. Jde o nejznámější akci československé rozvědky směřující proti RFE. Proto je na místě zhodnotit reálné výsledky tohoto podniku. Dochovaná dokumentace rozvědky spolehlivě potvrzuje, že roku 1967 Minaříka našel a získal pro spolupráci s československou rozvědkou příslušník Oblastního odboru I. správy MV v Brně Jan Berman „Berný“. Minařík jako agent s krycím jménem „Ulyxes“ a od roku 1972 „Pley“ podával do ledna 1976 I. správě FMV veškeré jemu dostupné informace o dění v RFE a později i v exilových organizacích. Předával vlastní písemné zprávy, později namluvené na magnetofonové kazety, interní dokumenty a fotografie, které v RFE tajně získal. Výsledky svých nemalých aktivit předával při letných schůzkách jednou měsíčně v Mnichově. Jezdili na ně kádroví příslušníci z rezidentury Frankfurt na Mohanem, dvakrát ročně se pak ve Vídni účastnil tzv. instruktážních a vytěžovacích schůzek. Během sedmi let se uskutečnilo deset instruktážních a 53 předávacích schůzek. Minařík byl celkem třikrát tajně krátkodobě odvezen do Československa k hloubkovému pohovoru, stanovení dalších cílů a ke školení ve zpravodajských technikách. Poprvé pobýval na území Československa 14.-17. prosince 1970. Ubytován byl v konspirační vile rozvědky v obci Ládví, asi deset kilometrů jižně od Prahy. Byl školen v tajnopise a k překonání detektoru lži. Druhé krátkodobé stažení proběhlo od 30. 6. do 5. 7. 1974 a pobýval v konspiračním objektu rozvědky ve Čtyřkolech na Sázavě. Při této návštěvě se mimochodem 1. července 1974 ve večerních hodinách projel pražským metrem a prošel starou Prahou. Naposledy tajně přijel ve dnech 16.-18. října 1975, kdy bylo rozhodnuto o spektakulárním návratu do Československa. Tehdy napsal i dlouho odkládanou žádost o přijetí k SNB. Tyto návštěvy nebyly ve skutečnosti příliš riskantním podnikem. Minařík

nemusel hranici překonávat přelézáním drátů, ale pohodlně ji přešel s falešným diplomatickým pasem v autě vídeňské rezidentury rozvědky, doprovázen čs. diplomatem – kádrovým příslušníkem rozvědky. Důležité bylo jen zajištění solidního alibi pro nepřítomnost na území Rakouska a opatrnost při pohybu na území Československa.

Minaříkův význam jako vyzvědače bývá jednoznačně přeceňován. V době přijetí do RFE byl mladý a neměl žádné politické zkušenosti ani známé. Nemohl být politickou osobností a tak se snažil být užitečný a tak se dostat k exulantním podnikům. Stal se horlivým členem řady exilových organizací a získal dokonce i důvěru bývalého ředitele čs. redakce RFE Julia Firta. Sám Minařík přiznával jako hlavní zdroj svých informací o RFE rozhovory v tamní kantýně. Ve vztahu k rozvědce byl iniciativní a spolehlivý. Již v Československu a pak mnohokrát v Německu žádal o přijetí do KSČ a roku 1974 poprvé požádal o možnost stát se příslušníkem rozvědky. Přijetí ale rozvědka nechtěla riskovat před Minaříkovým návratem. Podával návrhy na různé akce, od zastrašování až po pumové útoky. Plány útoků proti budově RFE se zabýval od roku 1972 až do doby svého návratu. Prezentoval je ale jako nástroj narušení vysílání RFE, nikoliv ke způsobení obětí na životech. V roce 1972 hledal možnost, jak donutit kolegu Pavla Pecháčka, aby prozradil jméno svého tajemného informátora z prostředí ÚV KSČ. Navrhoval například jej vylákat do Vídně, unést nebo zbit. Minaříkovy úvahy přesahovaly rámec normálu: „Jeho děti [Pavla Pecháčka] si hrají přímo před domem. Syn (Pavel) je velice přítulný když slyší, že ho někdo volá česky. I když dotyčného nezná, rozběhne se k němu a povídá. I na tomto poli by se dalo něco pro vystrašení Pavla Pecháčka udělat.“²⁹² Podával informace přibližující vnitřní prostředí RFE, charakteristiky zaměstnanců významné pro typování potenciálních spolupracovníků, informace o spojení pracovníků RFE s občany v Československu. Podle vyhodnocení analytického oddělení 31. odboru I. správy FMV z 25. června 1974 měl agent „Pley“ zcela

---

²⁹² ABS, f. I. správa SNB, svazek č. 44947/024, vedený na osobu Pavel Minařík, č. l. 147-156: Opis vlastnoruční zprávy agenta PLEYE z 16. 6. 1972.

kladný postoj k rozvědce a byl iniciativní. Problémem se trvale jevila náplň spolupráce a kvalita výsledků. Opakovaně byl kritizován za neschopnost rozeznat podstatné od nepodstatného a zahlcoval rozvědku kvantitou na úkor kvality: „z jeho práce přímo číší snaha nashromáždit a zaslat nám poznatků a materiálu co nejvíce. Je to vidět např. při namlouvání vyhlášek, umístěných na chodbě SE na magnetofonový pásek (přičemž je zpocený jak myš, jak sám říká), v návrzích na nahrávání schůzí a porad, v zasílání nejrůznějších materiálů ze SE i jiných organizací, na fotokopiích různých dopisů atd. Toto on považuje za svůj velký úkol.“²⁹³ Rozvědka ale požadovala méně drbů a více podstatných sdělení od skutečně informovaných osob. Minařík měl trvale tendenci „odhalovat“ podle něj nedostatečné morální osobní kvality a poklesky exulantů. Jakoby se snažil od nich distancovat a najít morální oprávnění pro své konání mezi nimi. Vytrvale sám sebe i rozvědku přesvědčoval, že proti režimu komunistů působí nekvalitní lidé bez morálního oprávnění. Proto zásoboval rozvědku i drby o nízkých profesních a kulturních znalostech či lidských slabostech zaměstnanců. O tyto „informace“ neměla ale rozvědka zájem.

Agent „Pley“ podal v RFE na podzim 1975 výpověď a 16. ledna 1976 se vrátil do Československa. Jeho kariéra v RFE by tak jako tak skončila, protože se plánovalo v rámci omezování stavu zaměstnanců propouštění. Hranici přešel v autě československé rozvědky s falešným diplomatickým pasem z Rakouska. Až po příjezdu do ČSSR jej ministr vnitra Obzina se zpětnou plaností od 1. září 1968 přijal k SNB v hodnosti nadporučíka a současně povýšil na kapitána. Nejen že tím získal na významu ale byl i finančně zajištěn. Dočkal se i přijetí do KSČ. Po sérii vystoupení v médiích a propagandistických cestách do Maďarska a Polska odjel na podzim 1976 studovat do Sovětského svazu. Do roku 1982 studoval na fakultě žurnalistiky Institutu mezinárodních vztahů v Moskvě a na fakultě mezinárodních vztahů a mezinárodního práva Kyjevské státní univerzity. Po návratu byl povýšen do hodnosti

---

²⁹³ Tamtéž.

majora a z rozvědky přemístěn do součástí ministerstva vnitra, které se zabývaly tiskovými a propagačními činnostmi. Roku 1982 se stal zástupcem šéfredaktora časopisu Federálního ministerstva vnitra Signál. Dne 31. března 1990 odešel na vlastní žádost ze služebního poměru příslušníka SNB v hodnosti podplukovníka.

Hlavním poselstvím akce „Infekce“ mělo být „odhalení“ RFE jako nástroje CIA, nejen jako zpravodajského ale tzv. ideodiverzního prostředku, který má negativní vliv na proces uvolňování napětí. Tedy vytvořit z činnosti RFE problém mezinárodní, který ovlivňuje zájmy nejen režimů sovětského bloku. Další částí „Infekce“ byla snaha bagatelizovat činnost RFE, podsunout myšlenky o jeho zbytečnosti a o údajném podvodu, páchaném na daňových poplatnících USA financováním RFE ze státního rozpočtu USA.

Jinou otázkou je význam případu Pavla Minaříka pro obraz RFE a StB v normalizační společnosti. Nejen že vliv této události byl reálný ale i sám bezpečnostní aparát a politická místa vnímaly tuto kauzu jako vítězství v rámci soupeření s RFE. Ministr vnitra Jaromír Obzina například dával stažení Minaříka do souvislostí s údajně systémově promyšleným postupem čs. rozvědky před XV. sjezdem KSCČ k paralyzování nepřátelských akcí. Není ovšem jisté, zda se nejednalo pouze o dodatečný výklad ve snaze vytěžit takto ještě nějaký politický kapitál: „Na předsjezdové období bylo připraveno odvolání kpt. MINAŘÍKA z „Radia Svobodná Evropa“ (RSE) a jeho propagační vystoupení. Celkový charakter jeho vystoupení a dokumenty určené k publikování byly zvoleny tak, aby měly žádoucí ohlas nejenom u obyvatelstva v ČSSR, ale aby omezily účinky ideodiverzní činnosti RSE a „Radia Svoboda“, jakož i vedoucích špiček čs. emigrace a vedoucích osob pravice (disidentů). Dosud získané ohlasy potvrzují úspěšnost akce v ČSSR a její dopad na pravicové síly, u nichž se do určité míry projevuje dezorientace z obavy z následků jejich odhalení v rámci této akce. V současné době probíhá jednání se spřátelenými rozvědkami, jehož cílem je mj. využití i jejich možností k dalšímu aktivnímu rozvinutí této akce v kapitalistickém zahraničí, proti

nepřátelské emigraci ze zemí soc. tábora a koordinace dalšího postupu.²⁹⁴

Relativně mohutný vzestup počtu tajných spolupracovníků rozvědky s lepšími možnostmi dostat se do RFE byl v první polovině sedmdesátých let umožněn novou vlnou emigrace na Západ po okupaci Československa vojsky Varšavského paktu v srpnu 1968. Tato velká šance pro rozvědku se již neopakovala. Zásadním předělem se pak jeví stažení Pavla Minaříka do ČSSR, které znamenalo podobně jako sedmnáct let předtím akce „Panenka“ významné zpřísnění bezpečnostních opatření v RFE a tedy ve svém důsledku trvalé zamezení dalších podobných afér.²⁹⁵

Několik let před akcí „Infekce“ se udál jiný pozoruhodný případ spjatý s československou Státní bezpečností a RFE. Dne 26. července 1970 zatkla Státní bezpečnost v Praze Američana Freda Eidlina. Od roku 1963 do té doby navštívil jako student politologie Československo asi třicetkrát. Od dubna 1968 do listopadu 1969 pracoval jako poradce RFE v Mnichově. Po zatčení, v průběhu vyšetřování vyslechl Eidlin obvinění z podílu na údajně podvratné práci RFE proti Československu a z toho, že představil zaměstnancům RFE v Mnichově a prý pomáhal „zaverbovat“ dva české studenty. Během následující pětiměsíční vazby za jeho propuštění intervenovala řada osobností z akademických a politických kruhů USA a Kanady. Přesto Městský soud v Praze Freda Eidlina odsoudil 19. prosince 1970 na čtyři roky za podílnictví na podvracení republiky. Obžaloba uvedla, že: „od srpna 1968 do listopadu 1969 podporoval podvratnou činnost české [!] sekce Radia Svobodná Evropa tím, že v této sekci zastával funkci politického asistenta a v červenci 1969 zprostředkoval styk

---

²⁹⁴ NA, f. 02/1 (předsednictvo ÚV KSČ), sv. 189, arch. j. 189, b. 9, 47 listů, Zpráva o bezpečnostní situaci v ČSSR před XV. sjezdem KSČ, předl. 25. 3. 1976 J. Obzina. Přísně tajné 184. schůze PÚV KSČ 2. 4. 1976 vzala zprávu na vědomí.

²⁹⁵ ABS, evidenční karta bývalého příslušníka FMV Pavla Minaříka. V dubnu 1991 byl v Praze P. Minařík obviněn z přípravy teroristického útoku proti RSE a vzat do vazby, ze které byl propuštěn za několik týdnů po složení kauce. V září 1993 byl Městským soudem v Praze odsouzen ke čtyřem letům odnětí svobody nepodmíněně, ovšem v srpnu 1994 rozsudek Vrchní soud v Praze zrušil. Byl ale stíhán za pojišťovací podvod spáchaný roku 1996. Po dlouhém a přerušovaném řízení byl Pavel Minařík odsouzen 24. ledna 2012 na čtyři roky vězení.

vedoucích pracovníků a redaktorů českého [!] vysílání Svobodné Evropy s československými občany Lubomírem Janušem a Jaroslavem Šafránkem s úmyslem získat je ke spolupráci s Rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa.“ Obvinění pochopitelně dezinterpretovalo skutečnost podle představ StB. Významný byl i další fakt. Soud vykládal trestní zákon tak, že je možné stíhat cizince za trestné činy spáchané v zahraničí a to i za trestný čin podle § 98 – podvracení republiky. Domyšleno do důsledků, na území Československa si nemohl být jistý žádný cizinec, který dřívě napsal v zahraničí o ČSSR kritický článek nebo se stýká s čs. emigranty. Vidina nebezpečí mezinárodně právních komplikací a zhoršení i tak špatných vztahů s USA tak přispěla k ukončení případu. Dne 19. února 1971 rozhodl Městský soud v Praze o Eidlinově vyhoštění, což se stalo 24. února 1971.²⁹⁶ Proces s Fredem Eidlinem se stal jediným případem odsouzení zaměstnance RFE v některé zemi východního bloku. Jeho smyslem bylo patrně i snaha o nepřímé odsouzení RFE a zastrašení jeho zaměstnanců. Vzhledem k diplomatickým obtížím, které pro Československo z případu plynuly ale možná šlo o ukvapenou a nepromyšlenou akci.

Rozvědka po Minaříkově aféře až do konce osmdesátých let zápolila s potížemi při získávání agentů proti RFE. Špatnou pozici Státní bezpečnosti na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let dokumentuje pasáže z komplexního služebního hodnocení zástupce náčelníka 31. odboru (emigrace a ideodiverze) I. správy SNB pplk. Petra Ondráčka „Olivy“ z 18. ledna 1981: „Co se však již delší dobu nedaří je pokrytí objektu ALFA agenturou, naopak v hodnoceném období [23. 12. 1976-18. 1. 1981] byl jeden TS [„Kolbe“] z objektu propuštěn a jeden TS provalen a zatčen vinou řídicího orgánu na rezidentuře [„Jurka“] a objekt není agenturně obsazen. I když jsou zde podmínky průniku velmi složité, je třeba tomuto úkolu v příštím období věnovat zvýšenou pozornost a dosáhnout rozhodného obratu. Neobsazením tohoto objektu agenturou trpí i námětová činnost na aktivní opatření, která není také na

---

²⁹⁶ ABS, f. operativní svazky StB, reg. č. 16934 akce „Ilona“; Archiv MZV, f. teritoriální odbor, USA, tajný; Rozhovor autora s Fredem Eidlinem 27. 1. 2011 v Praze.

patříčné výši.”²⁹⁷

Případ zmíněného agenta „Jurky“ prakticky ukazuje metody rozvědky i její neúspěchy. V roce 1969 našel Oblastní odbor rozvědky Banská Bystrica zajímavého kandidáta ke spolupráci. Jmenoval se Juraj Leitner, studoval práva a jeho strýcem byl redaktor RFE dr. Ján Petrovič (ve vysílání „Ján Matúš“). Ten sice v březnu 1970 zemřel ale přesto příprava agenta „Jurky“ k vyslání do zahraničí pokračovala. Večer 18. srpna 1973 se v pražské vinárně U mecenáše rozloučil s příslušníky 31. odboru rozvědky a druhý den odjel vlakem na padělaný pas do Německa. V prosinci 1977 začal pracovat pro RFE jako volný spolupracovník – hlasatel s výhledem na stálé zaměstnání. Leitnerovi se podařilo i postupně infiltrovat do exilových slovenských mládežnických organizací katolického zaměření a mezi slovenské exulanty v RFE. Kamenem úrazu se ovšem ukázal jeho řídicí orgán, podplukovník major Jaroslav Růžička „Fialka“, pobývající ve Spolkové republice Německo oficiálně jako diplomat na československém velvyslanectví v Bonnu. Při svých cestách z Bonnu na schůzky s agentem v Mnichově Růžička „Fialka“ nedodržel pravidla konspirace. Scházel se například se dvěma agenty v jednom dni v jednom městě, nebo používal opakovaně stejný hotel a odjezdovou trasu. Dne 2. června 1979 během schůzky s „Jurkou“ v ulicích Mnichova Růžičkovy kolegové bezpečně identifikovali údajně pět příslušníků sledovací služby Spolkového úřadu pro ochranu ústavy se dvěma auty a maskovaným fotoaparátem. Juraje Leitnera německé úřady zatkly 26. července 1979. Bavorský zemský soud jej 12. prosince 1979 odsoudil ke dvaceti měsícům vězení. Po propuštění v březnu 1981 se rozvědce již neozval. Až o pět let později rozvědka zjistila jeho místo pobytu v SRN. Z iniciativy rozvědky odjela za synem matka, přes kterou vzkázal, že při vyšetřování nic neprozradil a kromě žádosti o vyplacení nějaké finanční podpory matce a umožnění jejich návštěv v SRN nemá žádné požadavky. Pplk. Jaroslav Růžička „Fialka“ byl odvolán na centrálu do Prahy,

---

²⁹⁷ ABS, Personální spis příslušníka SNB Petra Ondráčka: Komplexní služební hodnocení, pplk. Ondráček-OLIVA Petr, vypracoval náčelník odboru 31. pplk. Jan Pěnčík-POZORNÝ, 18. 1. 1981.

potrestán snížením hodnosti o jeden stupeň, přeřazen na neoperativní úsek rozvědky a v lednu 1981 odešel do důchodu.²⁹⁸

Od sedmdesátých let minulého století stoupal díky narůstajícím kontaktům mezi Východem a Západem význam kontrarozvědky Státní bezpečnosti, působící zejména na území Československa. Snažila se odhalovat a likvidovat kontakty mezi RFE a Československem, zdejší prameny informací a pokusy posluchačů psát nebo telefonovat do RFE. Hledala a získávala i vhodné tajné spolupracovníky s možnostmi legálně cestovat do zahraničí, které pak orientovala k navazování kontaktů s pracovníky RFE v Mnichově. Jistý typ snah diskreditovat RFE ukazuje případ Ervína Maráka. Původně strojního zámečnicka a konstruktéra ve Zbrojovce Brno zatkla 16. dubna 1953 StB a posléze byl odsouzen na dvanáct let vězení za tzv. protistátní činnost. V roce 1949 měl spolupracovat údajně s britskou zpravodajskou službou ve Vídni. Z trestu odpykal sedm let a byl podmíněně propuštěn v roce 1960. Ještě ve vězeňském táboře v Jáchymově jej získala ke spolupráci StB. V době výkonu trestu měl podat o svých spoluvězních na 150 zpráv. I po propuštění pokračoval ve spolupráci s StB, po roce 1965 dokonce hodnocen jako nejvýkonnější agent KS MV Brno. V době Pražského jara se angažoval v organizaci bývalých politických vězňů K-231. Dne 12. prosince 1968 vyjel legálně do Rakouska, odkud se do ČSSR v zákonné lhůtě „nevrátil“. Ve skutečnosti to byl postup domluvený s rozvědkou StB, jejímž byl od 23. ledna 1969 Marák agentem. V roce 1971 byl v nepřítomnosti Marák formálně odsouzen ke dvěma letům odnětí svobody nepodmíněně za nedovolené opuštění republiky. V době vysazení měl za úkol proniknout zejména k RFE a k pouťorové i posprnové emigraci. Žil ale zejména v Západním Berlíně, odkud neměl k RFE přímý přístup a jen jako host se několikrát fyzicky dostal do budovy v Mnichově. Dokázal si ovšem vybudovat řadu osobních kontaktů a velmi intenzivně se věnoval zejména telefonickým rozhovorům s exulanty. Nahrával je tajně na magnetofon a

---

²⁹⁸ ABS, f. I. správa SNB, svazek agenta r. č. 45347, vedený na osobu Juraj Leitner.

záznamy předával rozvědce. Po návratu do ČSSR v prosinci 1973 pak byl jím shromážděný materiál využit k aktivním opatřením „Sakura“, „Azalka“ a „Rezeda“²⁹⁹. Tato aktivní opatření byla součástí dlouhodobé operace „Vlna-Infekce“, zaměřené proti „nepřátelským ideodiverzním vysílačkám a ideovému působení emigrace“.³⁰⁰

Pod heslem „Sakura“ se skrývalo aktivní opatření 36. odboru I. správy FMV, při němž bylo využito podkladů Ervína Maráka k vydání publikace „Spolek mrtvých stínů“.

Zajímavější z hlediska propagandistických akcí zaměřených na RFE je aktivní opatření „Rezeda“. K němu StB použila nahrávek telefonických rozhovorů s exulanty (údajně v délce desítek hodin), které zpracovali redaktoři Československého rozhlasu do šestidílného seriálu rozhlasových pořadů s názvem „Rozhovory z druhé strany“. Československý rozhlas seriál vysílal od 8. listopadu do 10. prosince 1974. Pořady uváděl Zdeněk Havel a komentoval Ervín Marák. Zazněly zde záznamy rozhovorů s pracovníky RFE Jožkou Pejskarem, Eduardem Partlem, Jaroslavem Kučerou a Kamilem Benou a dále s některými exulanty a někdy volnými spolupracovníky RFE J. Staňkem, Miloslavou Radovou, Ivo Šafářem, Ctiborem Grantnerem, M. Zoufalou a Josefem Jostenem. Seriál byl uváděn slovy: „Seriál rozhovorů o lidech a s lidmi kolem Radia Svobodná Evropa. Lidé hovořící v tomto seriálu jsou autentičtí, jejich jména jsou pravá a rovněž místa děje jsou nezměněna.“ Seriál měl použitím „autentických“ materiálů odhalovat exulanty jako charakterově závadné jedince, sloužící „špinavým cílům antikomunismu“. Ve skutečnosti to byla koláž účelově sestříhaných výroků vyřčených v soukromí a vytržených z kontextu. Při závěrečné diskusi E. Maráka, Z. Havla s armádním a bezpečnostním redaktorem Rudého práva pplk. Jiřím Hečkem a historikem SNB pplk.

---

²⁹⁹ Aktivní opatření SAKURA spočívalo ve vydání publikace Petra Bednáře (Zdeňka Lavičky) „Spolek mrtvých stínů“ Praha 1974, aktivní opatření AZALKA měl být televizní dokument Zdeňka Lavičky „Spolek mrtvých stínů“ a aktivní opatření REZEDA rozhlasový seriál „Rozhovory z druhé strany“.

³⁰⁰ ABS, f. vyšetřovací spisy StB, V-859 Brno vedený na Ervín Marák a spol., dále V-9877 Brno; f. operativní svazky I. správy SNB, svazek agenta reg. č. 45126 krycí jméno HRAČKA, vlastní Ervín Marák. K příběhu agenta E. Maráka viz: CAJTHAML Petr, *Hračka – Osud oběti a pomocníka komunistických zpravodajských služeb*. In: *Securitas Imperii* 13.

Vlastimilem Kroupou byly citovány údajné (a možná autentické) ohlasy posluchačů. Podle jejich vyznění měla akce u jisté části posluchačů v tehdejších podmínkách informační izolace a ideologického tlaku možná určitý úspěch. Ohlas pořady vyvolaly pochopitelně i v exilu. Na poli tzv. boje proti ideologické diverzi nalezneme řadu příkladů spolupráce Státních bezpečností východního bloku. Kromě již zmíněné spolupráce při rušení to bylo zejména dvoustranné sdílení propagandistických materiálů a operativních informací.

Státní bezpečnosti jednotlivých zemí bloku ale byly omezeny především na své národní redakce, protože všechny „lovily“ agenty asi obdobnými metodami mezi svými bývalými krajany. Mezi rozhodující pozice v RFE/RL nejspíš ani jedna nepronikla. Z toho vyplývá, že většina informací s nimiž disponovali, neměla pro ostatní státní bezpečnosti valnou cenu. Přesto některé obecněji platné zprávy mezi sebou sdíleli. Komplexní obraz o aktivitách svých partnerů měla bezpochyby sovětská KGB díky svým zástupcům ve všech partnerských bezpečnostech.

Asi nejzajímavějším společným projektem připravovaným proti RFE byla akce „Tribunál“, plán vytvoření jakéhosi mezinárodního symbolického soudu, který by posloužil k efektnímu veřejnému obvinění RFE z aktivit ohrožujících údajně „obecně sdílené mezinárodní zájmy“, tedy především uvolňování napětí mezi Východem a Západem. S myšlenkou vytvoření „tribunálu“ přišla delegace zástupců sovětské rozvědky při jednání s I. správou FMV v Praze počátkem února 1976. „Tribunál“ se měl uskutečnit v některé ze zemí východního bloku za účasti zástupců ostatních, s přizváním tzv. progresivních činitelů ze Západu. Na jednání „tribunálu“ měli vystoupit bývalí pracovníci RFE – agenti, jako Pavel Minařík nebo Andrzej Czechowicz. Nápad nakonec tiše stornovalo samo vedení KGB asi z obavy jaký dopad by tak velký podnik mohl mít na proces détente.

Jednou z posledních případů v zahraničí byla kauza Přemysla Baráka. Dne 17. října 1982 byl s cílem dostat se do RFE vyslán do zahraničí violoncellista Janáčkovy filharmonie

Ostrava Přemysl Barák. Vyjel do zahraničí na pracovní cestu, z níž se s vědomím rozvědky nevrátil, evidován jako agent I. správy SNB s krycím jménem „Albort“. Jeho první kontaktní schůzka po vysazení byla naplánována na červen 1983 a v zahraničí byl řízen rezidenturou Bonn.³⁰¹ Přinášel ale jen dílčí poznatky k RFE. Jeho vysazení ale nedopadlo úspěšně, do objektu se jako stálý zaměstnanec nedostal. Sám se 18. září 1988 přihlásil německým úřadům jako československý agent a podrobně popsal svoji vyzvědačskou činnost. Soud v SRN Přemysla Baráka v červnu 1989 odsoudil k podmíněčnému trestu.³⁰²

Jakými prostředky a s jakým úspěchem dokázala rozvědka infiltrovat RFE? Celkový počet tajných spolupracovníků rozvědky Státní bezpečnosti s významnějším vztahem k RFE činí méně než padesát. Z nich ovšem přímo v objektu RFE působilo jen jedenáct, ale nejméně pět z nich lze považovat za dvojité agenty, tedy ve styku s StB pod kontrolou druhé strany.

Plány rozvědky československé StB na umlčení, ovlivnění nebo dokonce likvidaci RFE jsou v drtivé většině jen přehlídkou přání ale ne reality. Opět se zde nabízí jako možnost vysvětlení neporozumění. Příslušníci Státní bezpečnosti v Československu od svých kancelářských stolů nedokázali pochopit bez ideologických klišé podstatu toho, o co v RFE vlastně jde. Mentalita příslušníků politické policie s jejich zprůměrovanými zkušenostmi se naprosto míjela s mentalitou pracovníků svobodného média.

Nikdy se StB nepodařilo činnost RFE operativními prostředky nejen umlčet ale ani paralyzovat a to ani dílčím způsobem. Byla dokonce období, kdy StB neznala ani základní odpovědi na své otázky o činnosti RFE. Agenturní síť Státní bezpečnosti jak uvnitř RFE tak jen nějak na ni napojená až na výjimky pracovala formálně, nekontrolovaně a tvořili ji lidé v nevýznamném postavení. Nikdy StB nedokázala RFE kontrolovat tak, jako tzv. vnitřního nepřítele v Československu. Takovou situaci si dokonce ani nelze reálně představit.

---

³⁰¹ ABS, svazek č. 10081, Objektový svazek Svobodná Evropa v Mnichově, díl hlavního svazku /D 01, str. 28. 31. 1. 1983, Pokyn pro rezidenturu Bonn.

³⁰² Agent I. správy SNB krycí jméno ALBORT – Barák Přemysl, evidován I. správou SNB 15. 11. 1982 pod r. č. 47146. Svazek skartován v roce 1989.

Státní bezpečnost ale lze považovat za nebezpečného nepřítele pokud se uchýlila k přímému zsatrašování, násilí, únosům nebo útokům. Mnichov nebyl pro takové činy nijak vzdálen od československých hranic. A nikdo předem nevěděl k jakým nástrojům až StB sáhne.

Otázku práce RFE a odpovědi mocenského aparátu lze poměřit i jako činnost RFE – svobodné rozhlasové vysílání necenzurovaných informací, kulturních, náboženských i třeba sportovních pořadů, přirozeně zveřejňované a adresované i režimu v Československu versus totalitní metody cenzury, umlčování a násilí. Kdo působil proti RFE nebyl rozvědčíkem ale konfidentem nasazeným na opozici. Sloužil omezování svobody slova a základních lidských práv. Byl to tedy spíše “boj proti vnitřnímu nepříteli”, vedený proti Čechoslovákům, jen přenesený mimo území Československa.

Jak významné byly aktivity čs. bezpečnostního aparátu v porovnání s dalšími podobnými službami východního bloku? Dosud zveřejněné výsledky výzkumu v dalších zemích jsou stále ještě příliš omezené, než aby umožnily detailní srovnání.³⁰³ Československá StB a další součásti mocenského aparátu v rozsahu a vytrvalosti rozhodně nezaostávaly za svými partnery. Neodvážily se ale proti RFE sáhnout až ke skutečně závažným činům, jako jsou pumové útoky či reálné útoky na životy, jako tomu bylo u rumunské či bulharské Státní bezpečnosti. Na druhou stranu ji její iniciativa i třeba v oblasti mezinárodní spolupráce proti RFE řadila mezi aktivní účastníky tohoto skrytého soupeření.

Dlouhodobých ani krátkodobých cílů československé bezpečnostní složky v boji proti RFE nedosáhly. Na druhou stranu se jim dařilo u zaměstnanců československé redakce RFE celá léta vyvolávat atmosféru latentní nejistoty a ohrožení a napomáhat udržení vnitřních sporů.

---

³⁰³ V podstatě existují dvě práce, umožňující srovnávání: MACHCEWICZ Paweł, „*Monachijska Menadžeria*“. *Walka z Radiem Wolna Europa*, IPN Warszawa 2007 je souhrnným pohledem na reakce polského režimu na RFE a CUMMINGS Richard H., *Cold War Radio. The Dangerous History of American Broadcasting in Europe 1950-1989*. McFarland & Company 2009. I další Cummingsovy kratší práce se věnují bezpečnostním rizikům v RFE pro což má Richard Cummings jako bývalý bezpečnostní ředitel RFE/RL Inc. jedinečné předpoklady.

II. 7 Propaganda

„Komunistická propaganda dělá s námi, exulanty, to, co dělá s vámi doma: nemluví o nás pravdu. Komunisté tvrdí, že devadesát devět procent lid v Československu stojí za vládou, že ji milujete, že jste si ji dobrovolně zvolili, že jste nadšeně uvítali měnovou reformu, že žijete ve svobodě, že u vás není žádného teroru: jenom jestliže tomu všemu věříte, jenom pak byste mohli přijít do pokušení věřit tomu, co komunistická propaganda tvrdí o nás.“³⁰⁴

Soupeření československé komunistické propagandy s RFE nebylo ani tak bojem idejí jako snahou oslabit účinek RFE, diskreditovat a zesměšnit ale současně je prezentovat jako nástroj nebezpečné zahraniční ideologické diverze a špionáže. Exulanti v RFE pak byli představováni jako amorální zrádci, kteří se odrodili vlasti, v exilu se pak zklamali ve svých nemravných ambicích a jsou odsouzeni zemřít v bídě bez domova. Aby neživořili, musí poslouchat nepřátele celého Východu – americké imperialisty, kteří je platí a odvěké české nepřátele - Němce, v jejichž zemi žijí a působí. Negativní obraz exilu představoval neslučitelný protiklad k domácí „radostné přítomnosti“. Ostatně tzv. marxisticko-leninský systém v podání ideologů KSČ nemohl přistoupit na dialog, protože jakoukoliv svoji systémovou kritiku označoval za kontrarevoluční a podvratnou.

Režimní propaganda proti RFE byla formulována postupně, jako řada dílčích kampaní. Příčinou jejich vzniku se stávaly různé události, jako exilová prohlášení v zahraničí, návraty reemigrantů, zahájení propagačních akcí RFE a podobně. Kampaně koordinovala skrytě v řadě případů Státní bezpečnost a Ministerstvo vnitra. Rozsáhlejší projekty schvalovalo

---

³⁰⁴ Ferdinand Peroutka, nedělní úvaha na Rádiu Svobodná Evropa 10. října 1953.

předsednictvo Ústředního výboru KSČ. Kampaně se proto často prolínají s agendou Státní bezpečnosti, která pro ně měla termín „aktivní opatření“. Tento termín ale zahrnoval daleko větší škálu skrytých útoků. Rozvědka jej začala užívat ve druhé polovině padesátých let. Podle vlastní definice I. správy SNB z roku 1983: „Smyslem aktivních a vlivových opatření (dále AO) je ovlivňovat postoje a jednání jednotlivců, skupin osob a obyvatelstva určité zájmové oblasti či rozhodovacích center ve smyslu zahraniční politiky ČSSR a ZSS [t. j. zemí socialistického společenství]. AO dále směřují k upevňování obranyschopnosti ČSSR a ZSS a oslabování politických, hospodářských a vojenských pozic hlavního protivníka.“³⁰⁵

Předpoklad vedení úspěšných propagandistických kampaní spočíval v centralizovaném ovládnutí médií, v němž byl zapojen aparát ÚV KSČ a od května 1955 vzniklé Tiskové a informační oddělení Ministerstva vnitra, respektive v průběhu let jeho organizační následníci.

Za velmi dobře mediálně využitelné považoval režim návraty bývalých zaměstnanců RFE. Jednak mohli být reemigranti prezentováni jako očití a tedy důvěryhodní svědci a navíc již svým dobrovolným návratem nejlépe demonstrovali údajné zklamání z exilové reality a práce v RFE.

Návraty emigrantů a exulantů z vlastní vůle i návraty "organizované", někdy mající podobu vyslovených únosů, považovala Státní bezpečnost za jednu z neúčinnějších forem rozkladných opatření proti exilu. Dobrovolné návraty emigrantů výrazně podpořila i amnestie, kterou 9. května 1955 vyhlásil k 10. výročí osvobození prezident ČSR Antonín Zápotocký. Mimo jiné prezident prominul tresty uložené za opuštění republiky, pokud se uprchlík vrátil do šesti měsíců ode dne vyhlášení amnestie. Podobně byly omilostněni i aktuálně stíhaní, dosud pravomocně neodsouzení pachatelé. Amnestií prezidenta ČSSR A. Novotného z 9. května 1960 byly bez podmínky návratu amnestováni pachatelé tr. činu

---

³⁰⁵ ABS, f. I. správa SNB, Příloha č. 1 Rozkazu náčelníka I. správy SNB č. 16 z 27. 6. 1983: “Směrnice pro přípravu a provádění AO”.

opuštění republiky znovu. S podmínkou návratu do stanovené doby byl tr. čin opuštění republiky prominut i amnestií z 9. května 1965. Režim pasivně nečekal na reakci emigrantů. První amnestii doprovodil 2. června 1955 vytvořením “Výboru pro zabezpečení osob, které se na základě amnestie vrátí do ČSR”. Výbor byl ustaven formálně ústředním výborem Národní fronty a jeho členy byli nekomunističtí poslanci Národního shromáždění, zástupci Výboru čs. žen, červeného kříže, svazu mládeže, novináři a umělci. Předsedou byl jmenován člen předsednictva ÚV Národní Fronty dr. Miroslav Klínger. Výbor začal vydávat vlastní týdeník (později čtrnáctideník) “Hlas domova” s cílem údajně pravdivě informovat o situaci navrátilců a “odhalovat špinavou politiku tzv. exilových vůdců”. Do 5. února 1957 vyšlo 43 čísel “Hlasu domova” a Výbor 29. ledna 1957 ukončil svoji činnost. “Hlas domova” byl pochopitelně dezinformačním a propagandistickým prostředkem fungujícím podle stejných pravidel jako ostatní tehdejší tisk. Publikoval pochopitelně i vystoupení navrátilců - bývalých zaměstnanců Svobodné Evropy. Jak se ale v praxi ukázalo, fungovala tato instituce především jako krytí snah o organizování více či méně dobrovolných návratů do ČSR v režii Státní bezpečnosti. Na její popud ujišťovali příbuzní z Československa exulanty o možnostech návratu, pod krytím zástupců Výboru vystupovali příslušníci rozvědky při kontaktech exulantů v zahraničí. Hlavním hlediskem při projednávání návratů byly především operativní zájmy rozvědky, budoucí osud navrátilce nebyl důležitý a musel se podřídit “státnímu zájmu”.

Kampaní kolem těchto tzv. navrátilců bylo více. Jako příklad zde může být prezentován slovenský zaměstnanec RFE Bruno Folta. Shodou okolností jde o první takový případ, který režim propagandisticky využil. Folta emigroval z Československa roku 1951 a jako šestnáctiletý se stal již na podzim toho roku hercem a hlasatelem produkce československé redakce Svobodné Evropy v Mnichově v programu pro mladé pod pseudonymem „Jožka Rybárik“. Jeho zaměstnání v RFE ale bylo časově omezeno a od roku 1953 pracoval jen jako volný spolupracovník – freelance. V červenci 1954 vyrazil tajně přes

Berlín na návštěvu rodiny do Bratislavy. Při zpáteční cestě jej v NDR náhodně zatkla tamní policie a předala do Československa. Po výsleších se jej Státní bezpečnost vzhledem k mládí rozhodla nepotrestat ale propagandisticky využít. Předsednictvo ÚV KSČ schválilo 20. září 1954 plán uspořádat v sále ČTK v Praze s Foltou tiskovou konferenci, vysílat ji v čs. rozhlasu a otisknout v denním tisku „jeho” prohlášení a odpovědi na otázky novinářů. Z tiskové konference měla být pořizena i reportáž pro filmový týdeník. Cílem kampaň organizované oddělením propagandy a agitace ÚV KSČ bylo přispět „k odhalení zrádné emigrace kolem SE a její závislosti na USA, pozadí balonové akce a zveřejnit další fakta z prohlášení B. Foly. Mládežnický tisk bude bojovat za posílení socialistického vlastenectví mládeže s použitím Foltova prohlášení.“³⁰⁶

Folta absolvoval i šňůru „besed s mládeží, vojáky a pracujícími”. Prohlášení otištěné jeho jménem v Rudém právu 30. září 1954 uvádělo prokazatelně nepravdivě, že se vrátil dobrovolně. Propagandistická kampaň pokračovala v Rudém právu 1. října 1954 článkem komentátora Rudého práva Čestmíra Suchého „Svobodná Evropa – nástroj americké špionáže”, 3. října článkem „Generálové bez vojska” (autor šifra "RP") a téhož dne tzv. ohlasy pracujících, které zpracoval a komentoval M. Slezák v článku „Proti jednotě lidu nic nezmohou”.

Foltův případ je typickou ukázkou průběhu mediální kampaně i použití jejích nástrojů. Může přiblížit obdobné případy zejména z padesátých let.

Po amnestii se vrátil již v květnu 1955 do ČSR redaktor dělnického vysílání RFE Vladimír Kučera (pseudonym ve vysílání „Tonda Horník”). Do emigrace odešel 14. září 1954 a pro práci v RFE jej v uprchlickém táboře Valka u Norimberka získali redaktoři z RFE. Dokázal si získat důvěru řady zaměstnanců a jeho návrat do Československa byl pro ně možná nepříjemným překvapením. Veřejné vystoupení V. Kučery v ČSR schválilo 30. května

---

³⁰⁶ ABS, f. I. správa SNB, objektový svazek reg. č. 10081, „Svobodná Evropa v Mnichově“, díl hlavního svazku /011, č. l. 110-124: Výpovědi „navrátilce” B. Foly.

1955 politické byro ÚV KSČ jako součást kampaně proti americké rozvědce. Součástí plánu bylo zatčení jednotlivců a skupin označených za spolupracovníky americké rozvědky a uspořádání několika soudních procesů a propagační využití. Další částí plánu pak veřejné vystoupení některých reemigrantů, současně údajných spolupracovníků americké rozvědky. I s Kučerou byla inscenována tisková konference a následně publikovány články v Rudém právu 5. června nebo v „Hlasu domova“ 14. června s titulkem „Jsem vyléčen na celý život“. Jeho případ je pozoruhodný tím, že se jednalo o kriminálního recidivistu s určitou přirozenou inteligencí. I v ČSR se vrátil do vězení, naposledy byl odsouzen k deseti letům vězení za nový pokus o emigraci v říjnu roku 1956, kterému předcházela dvojnásobný pokus o ublížení na zdraví (pobodal dva občany z Kladna).³⁰⁷

Dalším propagandisticky využitým reemigrantem byla písarka informačního oddělení RFE v Mnichově Marie Dvořáková. Dvořáková pracovala v RFE od roku 1952 do 1. října 1955, kdy dala výpověď. Její strýc žijící v Československu ji z popudu rozvědky (zájem legalizován jako iniciativa Výboru pro zabezpečení osob...!) písemně přesvědčoval k návratu a dojednal s ní schůzku ve Vídni. Podle návrhu staršího referenta 2. oddělení IV. odboru I. správy MV ppor. Jana Rückerta-RYBÍNA z 25. srpna 1955 na kontakt typu „Lola“ měl být návrat Dvořákové na amnestii podmiňován předcházející spoluprací při rozpracování RFE. Dvořáková se 19. 10. 1955 sešla ve Vídni s příslušníkem rozvědky npor. ZACHEM. Protože ale již tou dobou nebyla zaměstnaná v RSE, bylo dohodnut pouze návrat do ČSR. Koncem října 1955 se tedy vrátila do Československa a příslušníci I. správy MV připravili návrh na propagační využití jejího případu, který tlumočil 27. 10. 1955 náčelník rozvědky plk. J. Miller ministru vnitra R. Barákovi. Výsledky Dvořákové byly prý zjištěny skutečnosti: „...které více než všechny naše dosavadní poznatky kompromitují americkou rozvědku z přímého vedení a

---

³⁰⁷ NA, f. A ÚV KSČ, Politický sekretariát 1955, sv. 44, arch. j. 60, b. 14, Kampaň proti americké rozvědce, 26. 5. 1955 předložil politickému sekretariátu ÚV KSČ ministr vnitra Rudolf Barák; ABS, f. vyšetřovací spisy StB, arch. č. V-2911 MV.

využívání mnichovské SE“. Dvořáková pracovala tři roky v informačním oddělení, kde se „vyhodnocují špionážní zprávy a výslechové protokoly z poboček SE v Evropě: Vídě, Paříže, Stockholmu, Hamburku“. Prohlášení Dvořákové mohlo podle navrhovatelů mj. podpořit sovětskou delegaci při probíhajících jednáních ministrů zahraničních věcí čtyř velmocí v Ženevě a mohlo být prý pro RFE nepřijemné. Návrh obsahoval osnovu připravenou kolektivem příslušníků rozvědky: důvod návratu a veřejného vystoupení, RFE jako americká špionážní organizace, důvody štvavé propagandy RSE, motivace zaměstnanců RFE, postoj německého obyvatelstva k zaměstnancům RFE, život a vyhlídky prostých uprchlíků a na závěr výzva k uprchlíkům a pracovníkům RFE k návratu domů. Politické byro ÚV KSČ dne 5. listopadu 1955 schválilo návrh tlumočený ministrem vnitra Barákem, který měl zajistit odvysílání v rozhlasu, televizi a uveřejnění v denním tisku. Prohlášení skutečně zveřejnil 8. listopadu 1955 rozhlas a devátého listopadu Rudé právo a Hlas domova 15. listopadu v článku „Hlavní činnost Svobodné Evropy: Špionáž“. Své prohlášení Dvořáková okořenila tvrzením, že v RSE vlastnoručně přepisovala zprávu agenta, který v ČSR rozšiřoval mandelinku bramborovou (!).³⁰⁸ Prohlášení Dvořákové okomentoval v Rudém právu 10. listopadu 1956 Karel Vaněk, podle nějž byly takto znovu potvrzeny skutečné cíle Svobodné Evropy: rozklad, špionáž a válka. Jediným možným závěrem byla dle Vaňka likvidace špionážní a štváčské činnosti RFE. Marie Dvořáková byla i poté využívána rozvědkou. V lednu 1956 Dvořákovou využili ještě příslušníci rozvědky k zpracování dalšího prohlášení v tzv. balonkové akci. Dvořáková o tom věděla málo, proto jen doplnila již připravené prohlášení. Po propuštění z měsíční karantény našla práci až díky intervenci ministerstva vnitra. Po dvanácti letech, v listopadu 1968, s dcerou emigrovala zpátky do SRN.³⁰⁹

---

³⁰⁸ ABS, f. A 2/1 (sekretariát ministra vnitra) inv. j. 875, Návrh na propagační využití poznatků Marie Dvořákové, bývalé písařky informačního oddělení Svobodné Evropy.

³⁰⁹ ABS, f. vyšetřovací spisy StB, arch. č. V-7077 MV, arch. č. V-32508 MV, arch. č. 589117 MV; ABS, f. I. správa SNB, reg. č. 10081, objektový svazek Svobodná Evropa v Mnichově, podsvazek typu /526 krycí jméno LOLA vedený na Marii Dvořákovou.

V červenci 1956 vzbudil pozornost nejen v ČSR příjezd britských občanů, manželů Karla Kasala (v době II. světové války příslušník čs. stíhací perutě ve Velké Británii) a české filmové herečky Heleny Bušové-Kasalové se synem do Československa. Oba emigrovali z ČSR v roce 1948. Od roku 1952 byli zaměstnáni v RFE. Jejich návštěva ČSR v roce 1956 vyvolávala otázky i rozpaky. Podle dnes dostupných materiálů StB vznikl celý případ z iniciativy manželů Kasalových. Helena Bušová vyvolala přes prostředníky schůzku se zástupcem Ministerstva zahraničních věcí ČSR, která se konala 10. září 1955 ve Vídeňské kavárně Hochhaus. Zástupce MZV byl ve skutečnosti kádrovým příslušníkem I. správy MV, který se vydával za „člena výboru pro navrátilce“. Podle svých slov se Bušovi chystali uskutečnit propagační kampaň s cílem „zničit ideově RFE“. Současně ale odmítali poskytovat o RFE jakékoliv důvěrné informace. Kampaň chtěli zahájit v Německu pracovní právní žalobou na RFE, pokračovat novinovými články. Pak chtěli manželé odjet do Československa, kde chtěli publikovat prohlášení proti RFE a pak by odjeli zpátky na Západ. Chtěli tak prý dokázat, že tvrzení o nesvobodě v Československu jsou lživá. Za své služby chtěli získat v zahraničí obchodní zastupování Československa.³¹⁰

Po delší době Kasalovi skutečně přijeli 26. června 1956. Ministr vnitra Barák informoval o jejich příjezdu politické byro ÚV KSČ, které na schůzi 7. července 1956 schválilo jeho „návrh na propagační využití bývalých pracovníků SE Karla Kasala a Heleny Bušové“. Prohlášení v čs. rozhlasu a následně v denním tisku byla uveřejněna podle plánu. V Rudém právu a v Hlasu domova 10. července 1956 vyšel výtah z prohlášení K. Kasala. V Rudém právu vyjadřoval Kasal své znechucení nad metodami tendenčního zpravodajství RFE, které označil za překážku míru. Zaměstnanci RFE byli podle Kasala lidé dílem nešťastní a dílem zkažení. Po příjezdu do ČSR byl prý překvapen „realitou“, a nadchlo jej prý, „jak si čs. lid zařizuje život demokraticky a hlavně po svém“. Chtěl prý, aby jeho malý syn

---

³¹⁰ ABS, f. vyšetřovací spisy StB, arch. č. 29442 MV, agenturně pátrací svazek reg. č. 245 vedený na osobu Karel Kasal, str. 155-164: Záznam, Vídeň 5. 10. 1955 FORMÁNEK (Tomeš Stanislav).

navštěvoval českou školu a hodlal přesvědčovat emigranty, aby se vrátili domů. H. Bušová v rozhovoru se zpravodajem Rudého práva 13. července 1956 uvedla, že se chtějí vrátit na Západ aby tak dokázali, že v ČSR je opravdová svoboda. Helena Bušová a Karel Kasal odjeli z ČSR po více než dvou měsících, vrátili se ještě v říjnu a listopadu toho roku. Státní bezpečnost je stále považovala za britské špiony, navíc se manželé stýkali při pobytech v ČSR s řadou zájmových osob II. správy MV. Objektový svazek Svobodné Evropy četnými výpisy z výpovědí „Radky“ (jak znělo krycí jméno užívané I. správou MV pro Helenu Bušovou) dokládá, že při absenci agenturní sítě v objektu Svobodné Evropy byly poznatky získané od Heleny Bušové velmi vítané. Dokument „Souhrnná zpráva o SE Mnichov. Vytěžení RADKY po příchodu do ČSR.“ má rozsah 72 stran, obsahuje údaje o struktuře RFE a jejich zaměstnancích i situační plánky stanice. Podivné jednání Kasalových vyvolalo pochopitelně překvapení na všech stranách. V listopadu 1956 Kasalovi odjeli z Československa do Velké Británie, kde se setkali s oprávněnou nedůvěrou exilu a přestěhovali se do Kanady. Na dlouhou dobu byly jejich styky s čs. úřady přerušeny.³¹¹ Až v roce 1983 žádala Helena Bušová opakovaně prostřednictvím konzulátu ČSSR v Montrealu o umožnění návratu do Československa. Přes velmi emotivní dopisy čs. úřadům a výhružky sebevraždou I. správa FMV nepřímo doporučila její žádost zamítnout. Ve stanovisku 31. odboru I. správy FMV z 7. října 1983 je hodnocena jako „bezzásadová a bezcharakterní žena“. V dopise ministru vnitra ČSR Jungovi mimochodem Bušová slibovala po návratu otevřeně vysvětlit, proč v roce 1956 v Československu nezůstala.³¹² Podle dochovaných archivních materiálů se jeví jako nejpravděpodobnější vysvětlení, že Karel Kasal s Helenou Bušovou se necítili ve Svobodné

---

³¹¹ ABS, f. A 2/1 (sekretariát ministra), inv. j. 1001, SE - vystoupení býv. zaměstnanců v rozhlase - Návrh na prohlášení, ministru vnitra R. Barákovi předložil náčelník I. správy MV plk. Jaroslav Miller, návrh IV. odbor I. správy MV dne 2. 7. 1956; f. operativní svazky StB, arch. č. 29442 MV - agenturně pátrací svazek (akce RADKA); f. I. správa SNB, objektový svazek reg. č. 10081 Svobodná Evropa v Mnichově, podsvazek typu /536 vedený na Karla Kasala.

³¹² ABS, f. I. správa SNB, objektový svazek reg. č. 10081 Svobodná Evropa v Mnichově, díl hlavního svazku /D01: Korespondence s H. Bušovou.

Evropě docenění finančně i společensky. Riskantním plánem se za to chtěli Svobodné Evropě pomstít, pootevřít si dveře do Československa k občasným návštěvám (zvláště Bušová nesla odloučení od domova těžce) a ještě získat nějaké materiální zajištění pro další existenci na Západě. Plán to byl ale riskantní a nedopadl podle představ Kasalových.

Všechny tyto příjezdy režimní propaganda mediálně náležitě využila. Některé události pokrývaly filmové týdeníky, případně po vzniku Československé televize její zpravodajství. V televizi vznikaly i dokumentární filmy s problematikou RFE nebo obecněji na téma tzv. ideologické diverze.

Častou formou výpadů proti RFE byly knižní publikace. Část z nich vydavatelé převzali ze Sovětského svazu. Například již roku 1958 vyšla tenká brožura autorů G. Gurkova a J. Šavrova „Křižáci. Podvratná propagandistická centra USA v Evropě“. V letech 1980 a 1985 pak pražský Orbis převzal z tiskové agentury Novosti dva sborníky nejen sovětských autorů „Diverze z éteru. Pravda o štvavých vysílačkách Svoboda a Svobodná Evropa“.

Většina produkce tohoto druhu byla ale původní. Z několika důvodů je pozoruhodná jedna z nejstarších publikací na téma exil a to kniha „Emigranti proti národu“, kterou vydala Mladá fronta již roku 1953. Uvádí velmi typická klišé: „Americká výzvědná služba postavila do čela čs. sekce uvedené stanice věrného svého agenta, osvědčeného bojovníka za zájmy kapitalistů, starého nepřítele pracujících naší země, Ferdinanda Peroutku. Jemu k ruce byl přidělen zkrachovalý bojůvkář Pavel Tigrid.(...) Po tříletém cestování a nabízení služeb pro cokoli, dostal se Tigrid k Peroutkovi do mnichovské vysílačky. Tam funguje dodnes a úpěnlivě se modlí za válku. Spolu s Ransdorfem a Pekelským³¹³ je Tigrid americkým pouťovým vyvolávačem nejspodnější kvality. Vyzývá k vraždám, lupičství a ničení, hlásá teror a banditismus. Obtěžkán na mozku fantazií atomové války, pomýšlí Tigrid na to, jaké „ministerstvo“ si vybere v americkém protektorátu. Panu Tigridovi dosud nedošlo, že to není

---

³¹³ Představitel studentské demokratické mládeže v exilu Emil Ransdorf a český nacionalista Vladimír Pekelský, představitel České národní slupiny v Německu.

ministerské křeslo, nýbrž daleko jednodušší dřevěná konstrukce s provazem, kterou si vysluhuje v Holzkirchenu.³¹⁴

Ukázky přibližují typický jazyk i symboly propagandy padesátých let. Oponent je odedávna zrádcem ve službách nepřátelské špionáže. Je nepřítelem, protože bojuje proti lidu za zájmy druhé strany. Nemá morálku a je za peníze schopen čehokoliv. Pro své nízké cíle vyvolá i válku. Domnívá se, že ho čeká skvělá budoucnost, ale je předem odsouzen žít v zapomnění v exilu nebo k potupné smrti. Po věčné stránce projevují autoři špatnou informovanost. Ferdinand Peroutka nikdy nesídlil v Mnichově ale v New Yorku a v době vydání knihy už Tigris v RFE ani nepracoval.

Protiexilová produkce vycházela od roku 1964 zejména v nakladatelství Magnet, které převzalo roku 1969 Ministerstvo vnitra. Za přípravou publikací stála Státní bezpečnost. Tak například pod heslem aktivní opatření „Brož“ se skrývá kniha Karla A. Krejčího „Sibyla hádá špatně. Za oponou Svobodné Evropy“ vydaná roku 1965.

Velký podíl na vzniku řady děl tohoto žánru měl Zdeněk Lavička, publikující pod jménem „Petr Bednář“. Redaktor Hlavní redakce publicistiky a dokumentaristiky Československé televize pracoval od roku 1969 na desítkách kontrapropagandistických televizních pořadů s bezpečnostní tematikou, většinou připravovaných ve spolupráci s StB a tiskovým odborem Federálního ministerstva vnitra. Podílel se na realizaci tří celovečerních filmů s bezpečnostní tematikou a na zpracování řady publikací edice Magnet. K tomuto účelu mu StB formálně dovolila seznamovat se se státním tajemstvím. Roku 1972 Lavičku

---

³¹⁴ Autory tohoto díla byli Čestmír Suchý, Jiří Hochman a Jiřina Brejchová. Čestmír Suchý (1921-2005) působil v letech 1945-1957 jako redaktor a komentátor zahraničně politického oddělení Rudého práva a mnohokrát přispěl do tiskových kampaní proti exilu a RFE. V roce 1970 byl vyloučen z KSČ a do roku 1989 pracoval manuálně. Jako jeden z prvních podepsal Chartu 77. Od února 1990 byl prvním polistopadovým děkanem fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze. Nekrology jej hodnotily jako významnou osobnost české žurnalistiky. Jiří Hochman (nar. 1926 v Praze, zemřel 2012), byl v letech 1950-1954 redaktorem Obrany lidu a v letech 1954-1968 Rudého práva, kde působil postupně jako zahraniční zpravodaj v Ženevě, Washingtonu a Pekingu. V zahraničních reportážích se kriticky vyjadřoval o exulantech. V období pražského jara byl redaktorem a komentátorem známého reformního časopisu Reportér. V době normalizace musel odejít z tisku a v důsledku perzekuce posléze i do zahraničí. V USA přednášel na univerzitách. Jiří Hochman je autorem publicistických knih, humoristických a satirických povídek. Literárně upravil a roku 1993 vydal paměti A. Dubčeka „Naděje umírá poslední“.

propustili z normalizační Československé televize pro politické postoje z let 1968-1969. Od roku 1970 byl agentem I. správy FMV. Na základě spolupráce s Tiskovým odborem FMV se podílel na aktivních opatřeních I. správy FMV „Poprask“ a „Poprask II“. Mohlo jít o spolupráci na vydání knih polského „kpt. Minaříka“ Andrzeje Czechowicze „Kapitán Czechowicz splnil úkol“ (Naše vojsko, Praha 1972, oproti polskému originálu kniha prokazatelně krácena) a „Sedm těžkých let“ (Naše vojsko, Praha 1976).

Dále Lavička publikoval roku 1978 v nakladatelství Magnet knihu „Poslední role pana T.“ věnovanou Pavlu Tigridovi (aktivní opatření „Jonatán“), rok předtím „Tajný deník dr. Firta“ (asi AO „Jonatán II“). Tuto knihu Lavička připravil na základě podkladů, které z Firtova archivu ukradl Pavel Minařík. Aktivní opatření „Sakura“ spočívalo ve vydání Lavičkovy publikace „Spolek mrtvých stínů“.

Na druhou stranu je třeba vyjádřit podiv nad skutečností, že se roku 1971 jméno RFE neobjevilo ve známém dokumentu „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ“. Z podněcování Pražského jara je obviňován Západ ale jméno RFE v „Poučení“ se překvapivě neobjevuje ani jednou. Ani podezíraví normalizátoři tedy nevnímali RFE v době pražského jara jako podněcovatele či štváče reformního hnutí.

Ambici ovlivnit nejen čtenáře v Československu měla rozvědka s knihou Milana K. Blatného „Hlásatelia falošnej slobody. Kto je kto v Rádiu Slobodná Europa a Rádio Sloboda“. Kniha vyšla v nakladatelství Obzor v Bratislavě roku 1977 i v německém, anglickém a francouzském překladu. V knize byl publikován seznam zaměstnanců RFE a současně údajných pracovníků či spolupracovníků CIA.

Největší mediální kampaní s tématem Svobodná Evropa se stala beze sporu akce „Infekce“, mediální využití návratu tzv. kapitána Pavla Minaříka. Podle hodnotící zprávy rozvědky z 11. května 1976 v rámci „Infekce“ proběhly následující akce.

Dne 28. ledna 1976 vyšla zpráva ČTK, kterou převzaly i západní tiskové agentury. Ve

zprávě nebylo uvedeno Minaříkovo jméno, čímž byl vyvolán zájem a dohady.

O den později se konala tisková konference s Minaříkem v sídle Svazu československých novinářů v Pařížské ulici v Praze. Účastnilo se jí 170 novinářů, z toho dvacet západních. Minařík dostal po úvodním prohlášení dvaadvacet otázek. Celou konferenci natočila ČST a vysílala ve dvou padesátiminutových blocích 29. a 30. ledna 1976. Záznam odvysílal i Československý rozhlas ve dvou blocích po šedesáti a třiceti minutách. Domácí i východoevropský tisk publikoval podstatné výňatky z konference, v novinách na Západě se objevily obsáhlejší zprávy.

Československá televize dostala původně za úkol s Minaříkem natočit jen jeden pořad. Nakonec z toho byly tři čtyřicetiminutové pořady k tématům „RFE a CIA“, „RFE a čs. domácí opozice“ a „Špionážní činnost a čs. domácí opozice“. ČsT natočila s Minaříkem i televizní film „Skandál v Římě“ o Jiřím Pelikánovi. Mimo původní plán pak ještě vznikly 20-30 minutové rozhovory s Minaříkem pro sovětskou, východoněmeckou a maďarskou televizi. Minaříkovo vystoupení v ČST převzala do vysílání i tehdejší východoevropská televizní síť Intervize.

Československý rozhlas přispěl podle původního plánu třemi pořady po třiceti minutách s tématy „RFE a KBSE“, „RFE a CIA (informátoři a dopisovatelé z ČSSR)“, „RFE a revanšistické hnutí“. Navíc 19. února 1976 byl odvysílán padesátiminutový pořad „Nad dotazy posluchačů“. Zahraniční vysílání ČsRo vysílalo dva dvacetiminutové rozhovory s Minaříkem v angličtině a němčině. Texty těchto rozhlasových vystoupení v plném znění přebíral i čs. tisk a rozhlasové stanice ve východním bloku.

Od 29. ledna do 12. dubna 1976 bylo v Československu publikováno o Minaříkovu návratu 64 článků. Od 17. dubna 1976 byla v prodeji publikace sestavená kolektivem tiskového odboru FMV „Kapitán Pavel Minařík Návrat rozvědčíka“, kterou vydalo Naše vojsko v nákladu 50 000 výtisků. Publikace vyšla v překladu i v SSSR a Maďarsku.

V médiích na Západě vyšlo podle monitoringu 57 článků a v exilovém tisku sedm obsáhlých informací. Samo RFE vysílalo o návratu Pavla Minaříka 16 relací o celkem 163 minutách, Deutsche Welle pět a BBC jednu.

Důležitou součástí „Infekce“ byla i série veřejných vystoupení na školách, v podnicích a institucích. Od března do července 1976 uskutečnil Minařík 24 přednášek a to i v Polsku a Maďarsku kam jel s doprovodem na pozvání tamních rozvědek v červnu 1976.

Pod Minaříkovým jménem vyšly ještě v roce 1987 v Bratislavě kniha „Pohl'ad za oponu“ a jako příloha časopisu Signál roku 1988 kniha o počátcích poúnorového exilu „Alasca House“.

Propaganda působící po mnoho desetiletí na občany zaznamenávala jisté úspěchy. Určitý způsob pohledu na zahraniční vysílání jako na „štvaní“ se bezpochyby u části obyvatelstva ujal.

Závěr

Význam RFE

Z předcházejícího výkladu je zřejmé, že význam RFE je nutno zkoumat jak v rovině mezinárodní politiky a tak v rovině domácí politiky a společenského vývoje.

Pro USA byly operace jako RFE nebo podpora exilu udržováním propagandistických nástrojů v pohotovosti, v případě rozhlasového vysílání udržováním nepřítele ve nejistotě, ujišťování o vlastní moci a akceschopnosti. Byla to tedy skutečně zpravodajská a propagandistická operace zvláštního typu. Šlo ale i o věc prestiže USA jako ochránce západních hodnot a zemí, které se k těmto hodnotám hlásí. Toto poselství směřovalo na všechny strany, vlastní pravicové voličstvo nevyjímaje. Ovšem akce nesměly překročit mez, ohrožující vztahy s Východem. Příkladem jsou jak maďarské povstání roku 1956, tak druhá berlínská krize 1961 i okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy 1968. USA včetně jeho západních spojenců a struktur se omezily vždy jen na formální protesty. Koncept práce RFE byl tedy sice na jednu stranu odvážný a aktivní ale nikdy nepřekročil jisté meze.

Význam vysílání pro posluchače ale byl samozřejmě reálný. Můžeme jej vidět v celé řadě výmluvných příkladů, jako bylo např. již zmíněné bleskové zpravodajství o změnách v Kremlu či černobylské jaderné havárii. Tedy zahraniční vysílání zpravodajsky pokrývalo události domácí i události uvnitř sovětského bloku a to přesněji, mnohem více, užitečněji a zejména rychleji než média domácí. Příkladem tohoto významu může být i situace, kdy ve dnech 2.-10. června 1979 přijel do Polska na návštěvu papež Jan Pavel II. O události, které se

polský režim nemohl vyhnout, informovala oficiální polská televize i rozhlas jen v čtvrt hodinových stručných pořadech. Polská redakce RFE s využitím západních zpravodajů, západních tiskových agentur a dalších zdrojů pokrývala papežovu návštěvu velice intenzivně mnoha dlouhými živými vstupy. O zemětřesení v Rumunsku v březnu 1977 referovala RFE více než domácí média a dokázala i zorganizovat účinný informační servis pro oběti a příbuzné. Ruský servis RFE/RL zase přenášel ceremoniál udělení Nobelovy ceny Andreji Sacharovovi roku 1975.

Jestliže bylo tedy v roce 1951 cílem RFE osvobození porobených národů za železnou oponou, tak po roce 1956 takové zadání již nenalezneme. V dalších desetiletích se totiž stává RFE stále propracovanější všestrannou „náhradní rozhlasovou stanicí“, nahrazující chybějící nabídku domácích cenzurovaných médií. Všechny zdroje sloužily k zajišťování komplexních informací o lidech, událostech, politickém vývoji, kultuře a politických tendencích nejvyššího významu. Po pádu režimů střední a východní Evropy se ukázalo, že i takto umírněná podoba rozhlasové práce byla posluchači a představiteli nových demokracií velice oceňována.

Charakterových rysů RFE nalezneme více. RFE sloužilo během let své existence jako „oficiálně neoficiální nástroj americké zahraniční politiky“ USA a dokonce i v intencích (ale nikoliv jako organická součást) CIA. Současně bylo ale i platformou exulantů a stejně tak to byla specifická nezávislá rozhlasová stanice. Na počátku existence lze RFE nazvat „hlasem exilu“, demokratickým a vlasteneckým protikladem manipulovaných a cenzurovaných domácích rozhlasových stanic zemí Východního bloku. V průběhu dalších desetiletí se stala sofistikovaným nástrojem necenzurované informace, způsobujícím ale i ideologickou erozi režimů, postavených na ideologické a informační jednotě.

Dostupné prameny potvrzují, že v RFE nedocházelo k nějakému ovlivňování vlastní „politiky“ z vládních míst USA. Zpětná vazba přicházela i z amerických ambasád v zemích za železnou oponou, kde tamní úředníci museli snášet časté stížnosti na vysílání RFE. Přesto

docházela spíše doporučení ale ne zákazy a příkazy. S cennou zkušeností maďarského povstání se management RFE naučil znát míru možného a únosného. Dobrou pomůckou je zde i profesionální kodex RFE/RL.³¹⁵

Propagandistická a politická úloha RFE je nepochybně trvale zveličována. Pokud by RFE byla jen propagandistickým nástrojem politiky USA a CIA je nutno se ptát: mohl by Sovětský svaz vybudovat podobný nástroj k prosazování vlastní politiky v zemích Západu? Odpověď zní jednoznačně negativně.

Podobu RFE jistě formovala i rozhlasová vysílání z doby druhé světové války a obnovené programy poválečné. Formálně nezávislé postavení Rádía Svobodná Evropa bylo výjimečné. Ve vysílání RFE mohla zaznít slova, za která nemohla americká vládní politika bezvýhradně ručit. Programová orientace ale musela u stanice vzniklé „z vůle lidu USA“ respektovat jeho zájmy. V konečném důsledku tedy RFE podléhala samozřejmě politickým vlivům v USA i měnící se politické situaci.

Historie RFE v dlouhodobé perspektivě je důkazem, že informace, prezentování svobodného názoru, zveřejňování umlčených uměleckých děl, politických, společenských a kulturních názorů způsobuje nevyhnutelnou erozi systémů založených na nesvobodě a násilí. V případě RFE se šťastně spojily zájmy demokratických exulantů, politické zájmy západního světa i zájmy o profesionální rozhlasovou žurnalistiku.

Práce RFE mohla mít vliv na rostoucí identifikaci a adaptaci, později opuštění politického systému občany. Pokud by totiž tento proces identifikace a adaptace nebyl narušován ze zahraničí, probíhal by pravděpodobně daleko rychlejším způsobem. RFE narušovalo a zpomalovalo doma probíhající proces identifikace obyvatelstva s oficiálními médii a připomínalo trvající existenci jiných hodnotových a myšlenkových systémů?

---

³¹⁵ Rozhovor autora s A. Rossem Johnsonem 10. 10. 2007 v Praze.

Význam pro Československo

Dalším komplexem otázek je československá redakce RFE a její vliv na cílovou zemi vysílání. Na počátku stojí podpora největší exilové síly: „Rada svobodného Československa, komunita v cizině i krajané v Československu uznávají RFE jako nejdůležitější nástroj úsilí za obnovu nezávislosti, svobody a demokracie v Československu.“³¹⁶

Od počátku v čs. redakci zastávali výrazné místo exulanti, často významné osobnosti české a slovenské kultury a politiky. Exulanti, kteří spojili svůj život s prací v RFE, vědomě odmítali úplnou asimilaci v cizině a zůstali přes všechny obtíže spojeni s Československem.

V prvním desetiletí poúnorového exilu přežívaly stereotypy a tradiční očekávání, spojené se vzpomínkami na slavné doby prvního a druhého odboje. Politická akce poválečného exilu se nedokázala efektivně zmobilizovat pro účinné zastupování zájmů v zahraničí ani pro koordinaci akcí proti režimu doma. Exilová vojenská akce, tedy návrhy vytvořit exilové vojenské jednotky a svobodu vybojovat, zůstaly vesměs na papíře. Za pomoci partnerů, USA, Velké Británie a Francie ale alespoň vznikly fungující zpravodajské struktury, jejichž význam ale po maďarském povstání a deziluzi ze stabilizovaného bipolárního světa stejně silně poklesl.

Jaký byl význam RFE? V klíčových momentech dějin velký. V době Pražského jara byla média svobodná a cenzura dočasně zrušena, takže význam dokonce poklesl. Ale v počátcích normalizace, která dolehla na domácí média vlnou omezování a likvidace, vliv znovu vzrostl a posluchačů přibývalo. RFE samo o sobě nemohlo přiblížit konec režimu. Upřednostňovat totiž jakýkoliv faktor změn sám o sobě je zavádějící. Význam práce RFE ale nespočíval v tom, že by přinášelo revoluci. Důležitá byla sama informace, zvláště v době

---

³¹⁶ Archiv CČSES Olomouc, f. RSČ, složka 364, karton 58, RFE/RL.

zvýšeného zájmu občanů o věci veřejné. V době úpadku a apatie ani RFE nedokázalo tento stav zvrátit, vyburcovat a zásadně pozvednout ducha odporu. Důležitá byla vytrvalost. Od roku 1951 do podzimu 1989 uplynula dlouhá doba. RFE stále každý den vysílalo a dělalo svou práci. To bylo imponující. Žádná exilová iniciativa neměla tak dlouhé trvání, nedávala domovu o sobě tak slyšet a tak jasně a profesionálně neformulovala své názory.

Pro exil představovala i sama existence RFE významnou podporu. Tisíce uprchlíků z Československa zde našli obživu a možnost seberelaizace ať už jako kmenových zaměstnanci, tak volní spolupracovníci. RFE bylo prostorem pro intelektuální práci, kultivaci názorů a základnou pro rozvíjení aktivit. V zahraničí nevznikla po únoru 1948 žádná osvobozenecká armáda, neplatilo žádné jednoduché řešení. Právě pro Československo měly zase znovu význam slovo a myšlenka. Jak se brzy ukázalo, obnova demokracie v Československu musela být prosazena sofistikovanějšími prostředky než silou. Proto se stalo zahraniční rozhlasové vysílání nejvýznamnější zbraní exilu, přestože tyto nástroje exil přímo nevladl a svoji politiku tam dělat nemohl.

Téměř čtyřicet let se marně snažily represivní složky i propagandistický systém totalitního režimu v Československu jakkoliv umlčet vysílání Rádia Svobodná Evropa. Údajně nejpokrokovější společenský systém používal i ty nejprimitivnější metody lží, násilí a manipulace. Ze státního rozpočtu vynaložil pro tento účel velké prostředky. Přesto jeho snaha byla marná.

Zájem o zahraniční vysílání i s výhradami potvrzují průzkumy poslouchanosti na Západě i Východě. Telefonáty a dopisy z Československa navzdory hrozícím následkům a zájem obyvatel Československa o pracovníky RFE/RL a vysílání po listopadu 1989 byly až překvapující a napovídaly hodně o popularitě a autoritě RFE. Obrazu RFE hodně napomohl nerušený příjem v průběhu roku 1989 a tedy narůstající zájem občanů o věci veřejné. I pád režimů v zemích střední a východní Evropy bylo možné vykládat jako důkaz úspěšné mise

RFE/RL.

Ač tento jediný nástroj tedy sám o sobě ke kvalitativní změně vést nemohl, na poslední fázi zrychlování společenského vývoje a mocenské změně se určitě svojí měrou významně podílel. To potvrzuje průběh celého roku 1989 i tehdejší pozitivní ohlasy občanských iniciativ.

Již sama existence RFE se všemi zmíněnými aspekty představovala symbol svobody a určitý mýtus. Otázka RFE jako mýtu úzce souvisí s otázkou vlivu RFE na obyvatelstvo.

V deníku Lidová demokracie byl v prosinci 1992 otištěn článek o návštěvě dvou reportérů v RFE v Mnichově. Věcný článek končí najednou tímto jinak nezdůvodněným závěrem: „Anglická zahrada v Mnichově byla, je a zůstane zřejmě ještě dlouho zahradou svobody. Svobody názorů a myšlení.“³¹⁷

Posluchači se počátkem devadesátých let hodnotili RFE v superlativech:

„Vážená Svobodná Evropo, děkuji Ti, že jsi. Jinak bych se vyznala v našem dění málo. Umíš výstižně a krátce vyjadřovat podstatu a pravdu každodenního dění u nás i ve světě. My všichni jsme stále ještě „nemocní“. Ne mocní být sami v sobě svobodní. .... Referování a informování Vaše je takové, „jako“ když se shora dívá Pán Bůh. (Nenašla jsem jiné „civilní“ přirovnání“).³¹⁸

„Vážená redakce, patřím ke starým posluchačům – věkem i délkou poslechu Vaší stanice. Vždy se těším na vřelá slova Vašich hlasatelů, kteří nám, v dobách zlých i dobrých, přinášeli na vlnách éteru nejen objektivní a fundované informace, ale i slova útěchy a povzbuzení. Myslím, že Svobodná Evropa udělala neocenitelný a myslím i nedocenitelný kus práce na úseku formování pevného a odhodlaného člověka, který pak lépe čelil všem příkořím a útrapám minulé doby.“³¹⁹

V devadesátých letech se RFE v Československu dostává do nové pozice arbitra

³¹⁷ SIGMUND Stanislav – ŠLAJS Josef, *Zahrada svobody*. In: Lidová demokracie, 12. 12. 1992.

³¹⁸ Archiv Pavla Pecháčka, dopis Marie V., 22. 4. 1991.

³¹⁹ Tamtéž, dopis ing. Vlastimila Z., 11. 12. 1991.

v otázkách novinářské práce. V mnoha článcích o RFE nebo v rozhovorech se zaměstnanci čs. redakce zaznívá kritika poměrů v československých médiích. Například: „Závěr naší návštěvy patřil zástupkyni ředitele č. vysílání Olze Kopecké, kterou posluchači znají pod pseudonymem Olga Valeská. Prozradila nám, že by noviny v Československu měly mít obecně vyšší kvalitu v zahraničněpolitickém zpravodajství“.³²⁰

Uvedené příklady potvrzují až mýtotočvorný význam RFE. Rozhlas je v normálních dobách prostým prostředkem komunikace. Jeho zaměstnanci dělají svoji práci buď dobře nebo špatně, zajímavě nebo nezajímavě, profesionálně nebo nekvalifikovaně. Ale nevyvolává zvláštní hodnocení v kategoriích sémiologie. V dobách vypjatých se z prostředku mediální komunikace stal symbol. I například Rudé právo bylo symbolem, ztělesněním komunistické propagandy a zhmotněním názoru vedení KSČ. Vyjadřuje se specifickým jazykem – systémem znaků. A RFE se stává pro označujícího z řad politického a státního systému zosobněním lži, ohrožení a nepřítele. Pro označujícího z řad potlačovaných a nesouhlasících s režimem je to symbol svobodného zahraničí, USA, západní politiky, pravdivých informací nebo i přítele. Označované - RFE – se tady signifikací stává v oboru sémiologie znakem. Je to znak šířitele pravdy nebo nepravdy, je představou a zhmotněním nepřítele či neviditelné ale slyšitelné naděje. Může to být buď RFE samo o osobě nebo jeho sdělení, tedy obsah vysílání.³²¹

RFE se jako největší a ze své podstaty jedinečná instituce svého druhu stala pojmem, symbolem a mýtem.

Smyslem dějin RFE na počátku byl jasný záměr přispět k přímému odstranění totalitní vlády a to i tradičním násilným způsobem. V průběhu doby vlivem měnících se podmínek došlo k přeměně programu v realističtější podobu, totiž v napomáhání pozvolné změně a to prostředky nikoliv přímého násilí ale komunikace.

---

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ BARTHES Roland, *Mytologie*. Dokořán Praha 2004

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek, fondy:

A 2 (sekretariát ministra)

A 24 (sekretariát náměstků ministra vnitra Demjana a Košťála)

X. správa SNB

A 1 (Studijní ústav MV)

Operativní a vyšetřovací spisy a svazky bývalé StB

Personální spisy bývalých příslušníků MV

Diplomové práce absolventů VŠ SNB

Archivní operativní svazky bývalé I. správy SNB

Národní archiv, fondy:

Politické byro ÚV KSČ

Sekretariát ÚV KSČ

Předsednictvo ÚV KSČ

Předsednictvo vlády

Klement Gottwald

311 (Monitoring zahraničního vysílání)

Filosofická fakulta Univerzity Palackého Olomouc, Archiv Centra pro československá exilová studia, fond Rada svobodného Československa.

Archiv Ministerstva zahraničí ČR, fond teritoriální odbor, USA.

The Hoover Institution Archives, Collection Corporate Records Radio Free Europe/Radio Liberty.

Open Society Archives Budapest.

Národní muzeum, oddělení Československé dokumentační středisko.

Archiv Pavla Pecháčka.

Archiv Libuše a Zbyňka Čeřovských.

Archiv Českého telekomunikačního úřadu.

Internetové stránky:

Open Society Archives Budapest: www.osa.ceu.hu/guide/fonds/communismandcoldwar.html.

The Hoover Institution Archives: <http://hooverl.stanford.edu>.

Rušení rozhlasového vysílání: www.radiojamming.info.

Český sociálněvědní datový archiv, www.nesstar.soc.cas.cz

Rozhovory

Rozhovor autora s Jiřím Kovtunem, 7. 2. 2011 Praha.

Rozhovor autora s Jefimem Fištejnem, 15. 12. 2010 Praha.

Rozhovor autora se Zbyňkem a Libuší Čeřovskými, 28. listopadu 2002 a 21. května 2009 v Praze.

Rozhovor autora s Pavlem Pecháčkem 2. 4. 2007 v Praze.

Rozhovor autora s P. Petrem Ovečkou SJ 14. 8. 2009 v Praze.

Rozhovor autora s Fredem Eidlinem 27. 1. 2011 v Praze.

Rozhovor autora s Olgou Kopeckou 30. 11. 2010 v Praze

Rozhovor autora s Petrem Brodem 12. 3. 2012 v Praze

Rozhovor autora se Slávkou Peroutkovou 7. 12. 2010 v Praze.

Rozhovor autora s A. Rossem Johnsonem 10. 10. 2007 v Praze.

Rozhovor autora s Eduardem Strouhalem 18. 6. 2008 v Praze.

Emailová korespondence autora se Zdeňkem L. Sudou.

Emailová korespondence autora s P. Josefem Kolářkem 28. 7. 2009.

Emailová korespondence autora s Richardem Cummingsem.

Seznam literatury

Odborné práce

BARTHES Roland, *Mytologie*. Dokořán Praha 2004

CAJTHAML Petr, *Hračka – Osud oběti a pomocníka komunistických zpravodajských služeb*.

In: *Securitas Imperii* 13.

CAJTHAML Petr, *Profesionální lháři. Aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968*. In:

Sborník Archivu Ministerstva vnitra 4/2006, str. 9-42

CAJTHAML Petr, *Akce NÁVRAT a Hlas domova aneb „Vraťte se, vše odpuštěno!“*. In:

Securitas Imperii 13, Praha, ÚDV 2006, str. 93-107

CINTAVÝ Pavel, *„Biele légie“ v protikomunistickom odboji doma i v zahraničí*. In:

Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 5.-6. júna 1995. Dom zahraničných Slovákov Bratislava 1995, str. 121-128.

CUMMINGS Richard H., *Balloons over East Europe: The Cold War Leaflet campaign of Radio Free Europe*. In: *The Falling leaf* No. 166 Autumn 1999.

www.psywarsoc.org/FallingLeaf/balloons.php

CUMMINGS Richard H., *Cold War Radio. The Dangerous History of American Broadcasting in Europe 1950-1989*. McFarland & Company 2009.

CUMMINGS Richard H., *Radio Free Europe's "Crusade for Freedom". Rallying Americans behind Cold War Broadcasting 1950-1960*. 2010

CURRY Jane L., *Radio Free Europe and its "First" Audience, the Polish Communist Establishmen*. http://wolnaeuropa.org/history%20forum/images/stories/comments/curry_a.doc

ČELOVSKÝ Bořivoj, *Politici bez moci*. Tilia Šenov u Ostravy 2000.

- ELLUL Jacques, *Propaganda. The formation of men`s attitudes*. New York 1973
- GRANVILLE Johanna, *Radio Free Europe`s Impact on the Kremlin in the Hungarian Crisis of 1956. Three Hypotheses*. In: *Canadian Journal of History* 2004 39 (3), str. 515-546
- HOLT Robert T, *Radio Free Europe*. The University of Minnesota Press, Minneapolis 1958.
- JOHNSON Ross A., *Setting the Record Straight. The Role of Radio Free Europe in the Hungarian Revolution of 1956*. <http://wilsoncenter.org/topics/pubs/happ.OP-3.pdf>
- JOHNSON Ross A., *Swiatlo Story "The Inside Story of the Secret Police and the Party"*. *Origins of the Swiatlo Broadcasts on RFE*: http://wolnaeuropa.org/history%20forum/images/stories/comments/johnson_a.doc
- JOHNSON Ross A - PARTA Eugene R. (Eds.), *Cold War Broadcasting. Impact on the Soviet Union and Eastern Europe. A collection of studies and documents*. 2010.
- JOHNSON Ross A., *Radio Free Europe and Radio Liberty. The CIA Years and Beyond*. Stanford 2010.
- JUNEK Marek a kol, *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011*. Radioservis, Praha 2011
- KALOUS Jan, *Případ Černobyl*. In: *Securitas Imperii* 14, ÚDV 2006, str. 432-439.
- KAPLAN Karel - TOMÁŠEK Dušan, *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*. ÚSD AV ČR, Praha 1994
- KELLER Ladislav – KOLOUCH Václav, *Nehody dopravních letadel v Československu*. Díl 2. 1945-1960, *Svět křídel*, Cheb 2009
- KOSATÍK Pavel, *Ferdinand Peroutka. Pozdější život (1938-1978)*. Paseka, Praha-Litomyšl 2000
- MACHCEWICZ Paweł, „*Monachijska Menażeria*“. *Walka z Radiem Wolna Europa*. IPN Warszawa 2007
- MICHÁLEK Slavomír, *Případ Oatis. Československý komunistický režim verzus dopisovatel* *Associated Press*. Bratislava 2005

- MICHIE Allan Andre, *Voices Through the Iron Curtain. The Radio Free Europe Story*. New York 1963.
- MICKELSON Sig, *America's Other Voice. The Story of Radio Free Europe and Radio Liberty*. New York 1983.
- PEROUTKA Ferdinand, *Muž Přítomnosti*. Curych 1985
- PLACHÝ Jiří, *Vizovická Mata Hari*, *Securitas Imperii* 14, ÚDV 2006. str. 440-453.
- PUDDINGTON Arch, *Broadcasting Freedom. The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty*. Lexington 2000.
- STEWART Neil, *We did not want an exilé journal. Pavel Tigrid and Svědectví*. In: NEUBAER Johann, TÖRÖK Borbála Zsuzsanna (eds.) *The Exile and Return of Writers from East – Central Europe*. Berlin-New York 2008, str. 242-275
- TIGRID Pavel, *Politická emigrace v atomovém věku*. Prostor Praha 1990.
- TOMEK Prokop, "Objekt ALFA". *Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa*. Sešity ÚDV č. 14, Praha 2006
- TOMEK Prokop, *Störsender gegen ausländische Rundfunksendungen*. In: ŽÁČEK Pavel - FAULENBACH Bernd - MÄHLERT Ulrich (Hgg.): *Die Tschechoslowakei 1945/48 bis 1989. Studien zur kommunistischen Herrschaft und Repression*. Leipzig 2008, str. 201-214.
- TOMEK Prokop, *Rušení zahraničního rozhlasové vysílání pro Československo*. In: sborník *Securitas Imperii* č. 9. ÚDV, Praha 2002, str. 334-367
- TUMLÍŘ Pavel, *Mikroforum, vysílání pro mládež a studující*. In: *Bílá místa rozhlasové historie*. Sborník ze semináře Sdružení pro rozhlasovou tvorbu a Katedry žurnalistiky ISKŽ UK. Praha 1999.
- URBAN George R., *Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy. My War Within the Cold War*. 1997

VONDRÁŠEK Václav, PEŠEK Jan, *Slovenský poválečný exil a jeho aktivity 1945-1970.*

Mýty a realita. Veda Bratislava 2011.

VICEN Jozef, *Rozhlas Biela légia ako „netlačený samizdat“.* In: CHOVAN REHÁK Juraj – GRÁCOVÁ Genovéva –MARUNIAK Peter (eds): Slovenský povojnový exil. Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v Matici slovenskej v Martine 27.-28. júla 1996. Matica slovenská Martin 1998

Edice pramenů:

The Board for International Broadcasting. Sixth Annual Report. Washington 1980.

FIALOVÁ Zuzana (ed.), *Mluví k vám Ferdinand Peroutka, I., II., III. Rozhlasové komentáře Rádío Svobodná Evropa (1951-1959).* Argo, Praha 2003

PEROUTKOVÁ Slávka (ed.), *Ferdinand Peroutka, deníky, dopisy, vzpomínky.*

Nakladatelství LN 1995

ŽÁČEK Pavel, *Menší sestra I. Vznik a vývoj První správy ministerstva vnitra 1953-1959 (Edice dokumentů).* Prius, Brno 2004

Publicistika, paměti:

HRUBÝ Petr – KOSATÍK Pavel – POUSTA Zdeněk, *Rozchod 1948. Rozhovory s českými poúnorovými exulanty.* UK v Praze, Ústav dějin a Archiv Univerzity Karlovy Praha 2006.

CHAJMA František, *Vysielač Barcelona.* In: CHOVAN REHÁK Juraj – GRÁCOVÁ Genovéva –MARUNIAK Peter (eds), Slovenský povojnový exil. Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v Matici slovenskej v Martine 27.-28. júla 1996. Matica slovenská Martin 1998, str. 357

JANOVSKÝ Karel, *...a nyní se už hlásí o slovo Karel Janovský-Drážďanský.* Vimperk 1995

KOHOUT Jára, *Hop sem hop tam.* Jan Kanzelzberger, Praha 1991

KOLMAJER Jozef M., *Slovenské vysielanie štátneho rozhlasu Radio Nacional de España*. In: Juraj CHOVAN REHÁK – Genovéva GRÁCOVÁ – Peter MARUNIAK (eds): Slovenský povojnový exil. Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v Matici slovenskej v Martine 27.-28. júla 1996. Matica slovenská Martin 1998, str. 352-356.

KRATOCHVIL Jan a kol., *Český a slovenský exil 20. stoloetí*. Katalog k výstavám. 2003

PEJSKAR Jožka, *Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948-1989*. Svazek 1. Konfrontace Curych, 1982.

PEJSKAR Jožka, *Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948-1989*. Svazek 2. Konfrontace, Curich 1986

PEJSKAR Jožka, *Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948-1989*. Svazek 3. Nákladem vlastním, USA 1989

PEJSKAR Jožka, *Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948-1989*. Svazek 4. Nákladem vlastním, 1994.

PEROUTKOVÁ Slávka, *Třiatřicet let s Ferdinandem Peroutkou*. Jaroslava Jiskrová-Máj a Dokořán, Praha 2005

SEDLÁČEK Karel, *Volá Svobodná Evropa*. Archa 90, Praha 1993

ŠPETKO Jozef, *Človek v siet'ach. Slovenské slovo z rozhlasovej stanice Slobodná Európa*. Bratislava 2005.

TIGRID Pavel, *Mně se nestýskalo. Rozhovor Pavla Kotyka*. Gutenberg Praha 2010

TOMÁŠ František, *Je sedm hodin střeoevropského času. Postavy a příběhy ze začátku Svobodné Evropy*. Mnichov 1990

TOMÁŠ František, *Nadzdvihování tíže. Z rozhlasové stanice Svobodná Evropa*. Praha 1995.

TOMEK Prokop, *Na vlnách Rádia Svobodná Evropa. Příběh Jaroslava a Pavla Pecháčkových*. In: Paměť a dějiny (2008) 2, 106-117.

Propaganda:

BEDNÁŘ Petr (vlastním jménem Zdeněk Lavička), *Tajný deník Julia Firta*. Magnet, Praha 1977

BLATNÝ Milan K., *Hlásatelia falošnej slobody*. Obzor, Bratislava 1977 (též německé vydání: *Verkünder falscher Freiheit*, anglické vydání: *Heralds of False Freedom* a francouzské vydání: *Les proclamateurs de la fausse liberté*, vydavatel, rok a místo vydání totožné.

CZECHOWICZ Andrzej, *Kapitán Czechowicz splnil úkol*. Naše vojsko, Praha 1972

CZECHOWICZ Andrzej, *Sedm těžkých let*. Naše vojsko, Praha 1976

GURKOV G. - ŠAVROV J., *Křížáci. Podvratná propagandistická centra USA v Evropě*. SNPL, Praha 1958

HOUDEK Ludvík, *Struktura ideodiverzních a emigrantských center a jejich využívání proti ČSSR*. Diplomová práce absolventa VŠ SNB fakulty StB, Praha 1982

Neuvedeno, *Kapitán Pavel Minařík. Návrat rozvědčíka*. Naše vojsko, Praha 1976

Neuvedeno, *Boj se soudobým antikomunismem*. Sborník katedry vědeckého komunismu Vysoké školy politické ÚV KSČ, Praha, 1971 I. díl, 1972 II. díl. (Díl I. „Svobodná Evropa“ obsahuje překlad knihy Janusze Kolczynského „Wolna Europa“)

Kolektiv, *Diverze z éteru*. Orbis, Praha 1985

KOLOSOV Leonid Sergejevič, *Golosa z čudžogo berega*. Sovětskaja Rosija, Moskva 1979

KREJČÍ Karel A., *Sibyla hádá špatně. Za oponou Svobodné Evropy*. Naše Vojsko, Praha 1965

npor. LÖBL, Vlastimil, *Boj československé Státní bezpečnosti proti ideodiverzní činnosti vedené proti Československu v letech 1948–1960*. VŠ SNB - Fakulta StB, Praha 1987, str. 14.

MINAŘÍK Pavel, *Alasca House*. příloha časopisu FMV Signál 3/1988

MINAŘÍK Pavel, *Pohľad za oponu*. Smena-Mladá Fronta Bratislava 1987

PÁRA Eduard, NÁPRAVA Luděk, *Sedmnáct let československým agentem na Západě*. Naše Vojsko, Praha 1970

PAULUS Jiří, *Zaměření a cíle "Radia Svobodná Evropa" v ideodiverzním nepřátelském působení proti ČSSR a ostatním socialistickým zemím*. Diplomová práce absolventa VŠ SNB fakulty StB, Praha 1982

SUCHÝ Čestmír, HOCHMAN Jiří, BREJCHOVÁ Jiřina. *Emigranti proti národu*. Mladá fronta, Praha 1953

Periodika:

Demokracie v exilu

Denní telegraf

Hlas domova 1955-1957

Hlas národa Chicago

Lidová demokracie

Literární týždenník

Obrana lidu

Rudé právo

Shortwaves. A monthly publication for the more than 1700 worldwide employees of Radio

Free Europe/Radio Liberty, Inc.

Slovenský denník

Svobodné slovo

Seznam zkratk

ABS – Archiv bezpečnostních složek

ACEN - the Assembly of Captive European Nations: Shromáždění porobených evropských národů

AfVS – das Amt für Verfassungsschutz: Úřad na ochranu ústavy

AFCR – American Fund for Czechoslovak Refugees: Americký fond pro československé uprchlíky

A MZV – Archiv ministerstva zahraničních věcí ČR

ARD – Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der

Bundesrepublik Deutschland: Pracovní sdružení veřejnoprávních rozhlasových společností Spolkové republiky Německo

BBC – British Broadcasting Corporation: Britská rozhlasová společnost

BIB – Board for International Broadcasting: Výbor pro mezinárodní vysílání

BLR – Bulharská lidová republika

BND – Bundes Nachrichten Dienst: Spolková zpravodajská služba

BstU – der Bundesbeauftragte für Materialien des Staat Sicherheit ehemalige DDR: Úřad spolkového pověřence pro materiály Státní bezpečnosti bývalé Německé demokratické republiky

ČČSES – Centrum pro československá exilová studia

CIA – Central Intelligence Agency: Ústřední zpravodajská služba (USA)

CIC – Counter Intelligence Corps: kontrašpionážní sbor (vojenská kontrarozvědka USA)

ČSDS – Československé dokumentační středisko

ČSR – Československá republika (do roku 1960)

ČsRo – Československý rozhlas

ČSSR – Československá socialistická republika (1960-1990)

ČT – Česká televize

ČTK – Československá tisková kancelář

ČTÚ – Český telekomunikační úřad

DAMU – Divadelní akademie múzických umění

DLF – Deutschland Funk

DM – Deutsche Mark: německá marka

EEAOR - the East European analyses, audience and opinion research: výzkum východoevropských analýz, poslechu a názorů.

FAMU – Filmová akademie múzických umění

FEC – Free Europe Committee: Výbor Svobodné Evropy

FF UK – Filosofická fakulta Univerzity Karlovy

FMV – federální ministerstvo vnitra

FÚTI – federální úřad pro tisk a informace

HS VKR – hlavní správa vojenské kontrarozvědky

IFRB - International Frequency Registration Board: Mezinárodní úřad pro registraci rozhlasových frekvencí

ITU - International Telecommunication Union: Mezinárodní telekomunikační unie

IVVM – Institut pro výzkum veřejného mínění

KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

KGB – Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti - Výbor státní bezpečnosti (při radě ministrů SSSR)

KSS – Komunistická strana Slovenska

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

MLR – Maďarská lidová republika

MNB – ministerstvo národní bezpečnosti

MNO – ministerstvo národní obrany

MZV – ministerstvo zahraničních věcí

NA – Národní archiv

NCFE – the National committee for Free Europe: Národní výbor pro Svobodnou Evropu

NDR – Německá demokratická republika

OBS – objektový svazek

OSA – the Open society archives: Archivy otevřené společnosti

PLR – Polská lidová republika

RFE – Radio Free Europe: Rozhlasová stanice Svobodná Evropa

RFE/RL – Radio Free Europe/Radio Liberty: Rozhlasová stanice Svobodná Evropa/Rozhlasová stanice Svoboda

RL – Radio Liberty : Rozhlasová stanice Svoboda

RMV – Rozkaz ministra vnitra

RSČ – Rada svobodného Československa

SB – Sluzba Bezpieczenstwa – Státní bezpečnost (PLR)

S StB – správa Státní bezpečnosti (součást KS SNB)

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SRN – Spolková republika Německo

STADEP – State department: ministerstvo zahraničí USA

STASI – Staatssicherheit: Státní bezpečnost (NDR)

StB – Státní bezpečnost

TS – tajný spolupracovník

USIA – the United States Informations Agency: Informační agentura USA

ÚSTR – Ústav pro studium totalitních režimů

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VB – Veřejná bezpečnost

VKR – vojenská kontrarozvědka

VOA – the Voice of America: Hlas Ameriky

VŠ - vysoká škola

VUML – večerní učení marxismu-leninismu

ZDF - Zweites deutsches Fernsehen: Druhý televizní program – televizní společnost v SRN.

Resumé

Tématem disertační práce je vývoj a význam československé oddělení Rádia Svobodná Evropa (Radio Free Europe) v období 1950-1994. Vysílání mělo v dobách znemožnění svobodného přístupu občanů k informacím zcela mimořádný a dosud málo odborně prozkoumaný význam.

Po převzetí moci v Československu komunistickou stranou v únoru 1948 bylo jedním z prvních činů nové moci nastolení přísné cenzury medií a jejich ideologické ovládnutí. K narušení této informační blokády začaly postupem času ze zahraničí mimo jiné působit rozhlasové stanice. Byly to buď již existující státní, oficiální stanice nebo formálně nevládní Rádío Free Europe. Základní otázkou je postavení rozhlasového vysílání jako nástroje politického soupeření mezi dvěma bloky v době studené války a případného vývoje tohoto přístupu.

Zrod vysílání v českém a slovenském jazyce byl komplikovaný. RFE vzniklo jako platforma exilu s programem osvobození Československa od vlády KSČ. Programová orientace stanice ale podléhala politickým vlivům z USA i měnící se politické situaci. Specifické postavení RFE spočívalo ve formální nezávislosti a odstupu od politické linie vládních stanic, jako byla například stanice Hlas Ameriky. Od počátku v čs. redakci zaujímali výrazné místo exulanti, často významné osobnosti české a slovenské kultury a politiky. V první řadě je nutno jmenovat Ferdinanda Peroutku, Pavla Tigrida, Jana Čepa, Julia Firta. Uprchlíci, kteří spojili svůj život s prací v těchto médiích vědomě odmítali úplnou asimilaci v cizině a zůstali přes všechny obtíže spojeni s Československem. Disertace se věnuje i srovnání RFE s dalšími zahraničními rozhlasovými stanicemi.

Pozornost je věnována i tiskovým kampaním v padesátých letech, které se v době uzavření hermetického hranic odehrávaly s využitím letáků a balonů. Tyto kampaně napojené

území na rozhlasové vysílání představují nejaktivnější pokus o protikomunistickou aktivizaci domácího obyvatelstva a na území Československa směřovaly nejmasověji.

Za neméně důležitou problematiku je nutno považovat dosud nezpracované téma recepce vysílání v Československu jak oficiální tak neoficiální sférou společnosti a související odezvy v celém možném spektru. Vliv informací zprostředkovaných RFE nemohl izolovaně bez dalších faktorů dosáhnout významné změny. Z dlouhodobé perspektivy kultivace společnosti a v momentech společenské aktivizace byl význam vysílání nepřehlédnutelný.

Nepřímým důkazem vlivu RFE v Československu je silná negativní odezva politické a státní moci. Represe probíhaly jak proti vlastní rozhlasové stanici v zahraničí tak i proti posluchačům, především těm, kteří na vysílání aktivně reagovali – komentovali je, rozšiřovali informace, posílali Rádiu Svobodná Evropa dopisy či jim telefonovali. Nejpatrnější a nejvytrvalejší formou reakce režimu bylo rušení vysílaného signálu RFE. Podobně nepřehlédnutelné byly i propagandistické kampaně režimu a desinformační kampaně.

Po listopadu 1989 hledala RFE svoje místo v procesu transformace a po poměrně složitém vývoji je našla zpočátku v pomoci demokratickým změnám v Evropě a později ve službě svobodě slova v dalších zemích světa.

Summary

The dissertation is focused on development and importance of the Czechoslovak desk of the Radio Free Europe in period between 1950 and 1994. This broadcasting have gained in time of strong censorship significant and till now unresearched importance.

In February 1948 the Communist party took power in the Czechoslovakia. After that Czech and Slovak democratic politicians had left country to the West. They wanted to break the isolation of people living behind the Iron Curtain and promote restoration of democracy in their homeland. In 1949 was in the USA established the National Committee for Free Europe as formally independent citizens association. As its most known activity had become the Radio Free Europe (RFE).

This radio station had become an important tool for political struggle between two blocks in time of the Cold War. The basic question is what real position RFE broadcasting have reached in this struggle.

The establishing of foreign broadcasting to the Czechoslovakia was very difficult task. RFE started its activity as exiles platform for purpose of liberation the Czechoslovakia from rule of the Communist Party regime. The programming position of the RFE was in reality influenced by American politicians and was depending on changing global political conditions as well. The unique position of the RFE consisted in formal independence and distance on government political guidances. Opposite example is the Voice of America. The exiles at beginning took part important positions in the desk and significant personalities of Czech and Slovak culture and political life as well. At first place is necessary mention names of Ferdinand Peroutka, Pavel Tigrid, Jan Čep or Julius Firt. The refugees, who had joined their lives with work in such kind of radio station had refused assimilation abroad and stayed in touch with their homeland. This dissertation is focused comparing between the RFE and others foreign broadcasting stations as well.

In time of closed borders in fifties also several leaflets campaigns took place. Such campaigns, coordinated with broadcasting of the RFE, represent the most active attempt to stimulate citizens resistance against the Communist regime.

As very important I regarding issue of broadcasting reception in target area as well. Question of reception and reaction are significant from official political side and from citizens and also subsequent response in whole thinkable spectrum.

The RFE broadcasting impact alone could not achieve collapse of totalitarian regime. But in long-term perspective was importance of the daily RFE broadcasting significant. This statement is valid particularly for the last period of regime existence.

Indirect proof of the RFE influence in the Czechoslovakia was strong and deeply negative reaction of political and government authorities. The Radio Free Europe represented for the Czechoslovak authorities the symbol of evil exile and enemy subversion. This classification was actual after opening of its broadcasting to the Czechoslovakia in May 1951 and this attitude had not changed till end of regime in 1989. This fact has effected permanent effort of the Communist regime and its security apparatus to put to broadcasting of the RFE silence.

Persecution had touched not only the site of broadcasting in Munich but also the RFE listeners in the Czechoslovakia. Communist regime very carefully controlled and penalized contacts between the RFE and its listeners by mail and telephone. Since beginning of fifties the Czechoslovakia developed huge jamming net to calm foreign broadcasting, especially the RFE. In the Czechoslovakia was the RFE broadcasting jammed till end of 1988. Similar way went also regimes propagandistic campaigns.

After the Velvet revolution the RFE had to find new area of activities in interest support changes in the East and Central Europe and later in duty to support of freedom of expression for people in many other countries in the World. Research in archives of former Czechoslovak State security service is allowing express the conclusion, that the Czechoslovak communist regime, in spite of making an enormous effort and using a variety tools, failed in effort to reach any considerable success in its fight against the Radio Free Europe.